
NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06819387 3

ALGEMEENE
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS,
DER
CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ZEVENDE DEEL.

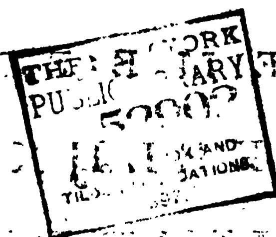

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCII.

INHOUD

VAN HET

ZEVENDE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN *den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van* MOHAMMED, *in de zevende eeuw.*

VERVOLG VAN HET

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Godsdienst - Leer der Christenen. Geloofsbelijdenis van de tweede algemeene Kerkvergadering. Godsdienstige verschillen. Ketterijën. Berichten van aanzienlijke Kerkleeräaren enz. . . . . Bladz. 1.

INHOUD.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen. Bijzonderheden van ATHANASIUS, HILARIUS, CYRILLUS, BASILIUS den Grooten, enz. . . . . . . 222.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ZEVENDE HOOFDSTUK.

Godsdienst - Leer der Christenen. Geloofsbelijdenis van de tweede algemeene Kerkvergadering. Godsdienstige verschillen. Ketterijën. Berichten van aanzienlijke Kerkleeraren enz.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van het leven

Daar wij, in ons verhaal nopens de verschillen over ORIGENES, waar mede wij het voorgaande Deel dezer Geschiedenis besloten, zoo veel van JOANNES CHRYSOSTOMUS, Bisschop van *Konstantinopolen*, hebben moeten spreken, die zoo ongelukkig in dezelve werd ingewikkeld, zal het niet ongepast zijn, wanneer wij hier eenige nadere berichten bijeenzamelen, aangaande het leven en de schriften van de-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dezen vermaarden Kerkleeraar, die meer met zijnen bijnaam CHRYSOSTOMUS, (*Guldenmond*,) hem wegens zijne Welsprekendheid gegeven, dan met zijnen eigenen naam JOANNES, bekend is.

Leven en schriften van JOANNES CHRYSOSTOMUS.

Zijne geboorte, opvoeding en jeugd.

JOANNES CHRYSOSTOMUS werd, naar de waarschijnlijkste berekening, in het jaar 347, te *Antiochië*, in *Syrië*, geboren. Zijn Vader SECUNDUS, een aanzienlijk Krijgsbevelhebber in dit Land, overleed, kort na zijne geboorte, maar zijne Moeder ANTHUSA, die, in eenen ouderdom van twintig jaren, weduwe werd, en uit liefde voor haren Echtgenoot en Zoon, ongehuwd bleef, zorgde zeer wel voor zijne opvoeding. Volgends het toen vrij algemeen vooröordeel, dat het nuttig zij, den Doop tot rijpere jaren uit te stellen, ontving hij denzelven eerst, toen hij 23 jaren oud was. Dit belette echter niet, dat hij, reeds vroeg, goede kundigheden van het Christendom, met ijver in de beöefening van hetzelve, saamverëenigde. Spoedig toonde hij uitmuntende gaven te bezitten, eene onverzadelijke leergierigheid, den hoogsten afkeer van alle onrechtvaardigheid, en eene edele vrijmoedigheid in het spreken. ARCHAGATHUS, dien men verders niet kent, was zijn leermeester in de Wijsbegeerte, en de beroemde LIBANIUS in de Welsprekendheid. In het eerst scheen het, dat hij zich, als Redenaar of pleitbezorger in de pleitzaal, den weg tot hooger Staatsbedieningen zou banen, alzoo dit beroep hem niet minder behaagde, dan de schouwspelen; en zijne redenkundige oefeningen door LIBANIUS zelven met verwondering geprezen werden, onder anderen

eene

eene Lofreden op zekere Keizers, welke hij aan hem opgedragen had. Toen daarom deze *Heidensche* Redenaar, omtrent het jaar 395, op zijn sterfbed lag, en van zijne vrienden gevraagd werd, wien hij tot zijnen opvolger op den leerstoel wenschte te hebben, was zijn antwoord: „ JOANNES, indien „ de Christenen hem aan mij niet ontroofd hadden (*).”

Begeeft zich tot het Asketisch leven.

Doch, tegen alle verwachting, besloot CHRYSOSTOMUS, kort na zijn twintigste jaar, genoopt door de beschouwing der onrusten van deze levenswijs, en der menigvuldige onrechtvaardigheden, die daar in bijkans onvermijdelijk waren, ook opgewekt door het voorbeeld van EVAGRIUS, zijnen medeleerling onder dezelfde leermeesters, zich aan stiller en voor hem zelven heilzamer oefeningen over te geven. Het lezen der Heilige Schrift, en het bijwonen van den openbaren Godsdienst, nam thans het grootste gedeelte van zijnen tijd weg; tevens veränderde hij van kleding, gang, en zijn geheel uiterlijk voorkomen. Ook haalde hij twee zijner medeleerlingen bij LIBANIUS, THEODORUS en MAXIMUS, die reeds aanzienlijke ambten bekomen hadden, tot een dergelijk besluit over. Deze werden beiden naderhand Bisschoppen: THEODORUS te *Mopsuesta* in *Cilicië*, en MAXIMUS te *Seleucië*, de Hoofdstad van *Isaurië*, THEODORUS, van wien, in het vervolg, meer zal moeten gezegd worden, had het *Asketisch* leven nauwlijks aanvaard, toen hij weder in de wereld te-

(*) SOZOMEN. *Hist. Eccles.* L. VIII. C. 2.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

terug keerde, en op het punt ftond van te trouwen, wanneer CHRYSOSTOMUS die twee *Vermanings-fchriften* aan hem fchreef, van welke reeds elders gefproken is (*).

Berichten van zijnen leermeester DIODORUS, en deszelfs fchriften.

Gemeenfchappelijk met deze vrienden leerde CHRYSOSTOMUS de grondregelen van het Monnikenleven, en de Godsdienst-wetenfchap van DIODORUS en CARTERIUS, die toen Opzieners waren van Monniken-Kloosters bij *Antiöchië*. DIODORUS is naderhand onder de Christen-Leeräaren en Schrijvers zeer vermaard geworden; eerst als *Presbijter*, in de gemelde ftad, vervolgends als Bisfchop te *Tarfus*. THEODORETUS (†), die hem den *Grooten* DIODORUS, een' ongemeen wijs en dapper man, noemt, roemt inzonderheid den ijver, met welken hij, te *Antiöchië*, de *Ariänen* beftreden, de Kerk daar mede gewigtige dienften gedaan, maar 'er ook veel om geleden heeft. DIODORUS, in het jaar 378 Bisfchop geworden zijnde, ftelde een aantal fchriften op, inzonderheid *Verklaringen der Heilige Schrift*: In dezelve fpoorde hij enkel den *woordelijken zin* der Heilige Schriften na, zonder zich om de *Allegorifche* Uitleggingen te bekommeren (§). Volgends HIË-

(*) VI. *Deel*, *Bl.* 24. SOZOMENUS (*l. c.*) gewaagt wel enkel van één, waarôm ook TILLEMONT (*Mem. T.* XI. *p.* 10. N. VI. *fur S. Chryf. p.* 550.) meende, dat het eerfte of grootfte aan eenen anderen afvalligen Monnik THEODORUS gezonden is; doch zonder genoegzamen grond.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *C.* 25.

(§) SOCRAT. *H. E. L.* IV. *C.* 3. en SOZOM. *H. E. L.* VIII. *C.* 2.

HIËRONYMUS (*), volgde hij daar in de leerwijze van EUSEBIUS, Bisschop van *Emesa* (†). Zijne Uitlegkundige Schriften gingen over vele Boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds, bijzonder over de *Psalmen*, de Schriften van SALOMO, de *vier Euängeliën*, de *Handelingen der Apostelen*, en den *eersten Brief van* JOANNES (§). Bij de uitlegging van SALOMO's *Spreuken* had hij eene verhandeling gevoegd, *over het onderscheid des zedenlijken zins der Heilige Schrift van den Allegorischen of Mijstischen*, (τις διαφορα θεωριας και αλληγοριας.) Van alle deze schriften is enkel het één en ander in de uittrekzels uit de schriften der Kerkvaderen, (*catenæ patrum*,) bewaard gebleven; de schriften zelve zijn verloren gegaan, voornaamlijk, omdat niets dan Allegorische Uitleggingen in den smaak dier tijden waren. Bovendien had DIODORUS een werk geschreven, *over het noodlot tegen de Astrologisten*, de aanhangers van BARDESANES en anderen (**). Andere schriften van hem waren tegen verscheidene Dwaalleeräaren en Ketters gericht, als tegen de *Manicheën*, *Melchisedekiten*, *Sabelliänen*, *Ariänen*, *Macedoniänen*, *Apollinaristen* of *Sijnusiästen* enz. nog een werk tegen de dwalingen omtrent *de Ziel*; een ander tegen de *Joden*; een tegen PORFYRIUS, over de dieren en offeränden. In een

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 119.

(†) Zie ons IVde *Deel*, *Bladz.* 289.

(§) HIËRONYM. *l. c.* SUIDAS V. Διοδωρος.

(**) FOTIUS *Biblioth. Cod.* CCXXIII. *pag.* 661.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een bijzonder werk had hij de fouten in de *Chronijk* van EUSEBIUS verbeterd. Verders had hij geschreven *over de Godlijke Voorzienigheid*, *over de Opstanding der Dooden*, en *de valsche stoffe der Grieken*; over de vraag: *Hoe willen en niet willen in den eeuwigen God zij?* en ook andere Wijsgerige en Wiskundige Verhandelingen. De *Nestoriänen* hebben, in het vervolg, velen van deze schriften, in het *Syrisch*, *Armenisch*, en *Persisch* laten overzetten, en van deze overzettingen zal nog het één en ander, bij voorbeeld, de Sirische van het Boek *over de Voorzienigheid*, overig wezen. Daar deze aanhang zich op de overëenstemming van DIODORUS beriep, was zulks ééne reden te meer, waaröm de *Katholijken* zijne schriften verönachtzaamden (*).

DIODORUS verbetert de Uitlegkunde.

Deze leermeester van CHRYSOSTOMUS, die omtrent het jaar 394, of wat vroeger, overleed, had ongetwijfeld op de vorming van deszelfs *Uitlegkunde* grooten invloed (†). Hij toonde ook, hoe hoog hij de bekwaamheden van zijnen leerling schatte, toen hij, omtrent het jaar 386, of wat later, te *Antiöchië* kwam, alwaar deze *Presbijter* was. Hier prees hij hem terstond, in het begin van eene predikatie, ongemeen, noemende hem JOANNES *den Dooper*, de stem der Kerk, den staf van MOSES, enz. alles onder vreugdig toejuichen der gemeente.

CHRY-

(*) Men zie de lijst dezer schriften, zoo ver zij uit de Ouden bekend zijn, bij FABRICIUS *Biblioth. Graec. Vol.* VIII. *pag.* 358.

(†) HIERON. *de Viris Illustr. Cap.* 129.

CHRYSOSTOMUS besteedde terstond zijne volgende predikatie, met te bewijzen, dat deze lofspraken niet hem, maar zijnen leermeester, DIODORUS, toekwamen (*). Ook heeft FACUNDUS HERMIANUS nog uit eene andere Kerkreden van CHRYSOSTOMUS eene plaats aangehaald, in welke hij DIODORUS eenen Martelaar noemt. Het merkwaardigste van allen is, dat DIODORUS, door het naarsporen van den woordenlijken zin der Heilige Schrift, eene groote verbetering in de Uitlegkunde des Bijbels gebragt heeft,— welke verbetering zijne leerlingen THEODORUS en CHRYSOSTOMUS verder hebben verbreid (†).

CHRYSOSTOMUS gedoopt en tot Voorlezer aangesteld.

Terwijl CHRYSOSTOMUS op deze wijze zijnen geest versterkte, en zich aan strenge zeden gewende, leerde MELETIUS, toen Bisschop van *Antiochië*, hem kennen, en vond zoo veel genoegen in zijne bekwaamheid en gaven, dat hij hem drie jaren lang den vrijën toegang tot zich vergunde. Na verloop van dezen tijd, omtrent het jaar 370, doopte hij hem, en stelde hem aan tot Voorlezer der Gemeen-

(*) Deze Kerkelijke Leerreden heeft BIGOT het eerst in het licht gegeven achter PALLAD. *Dial de Vita S. Chryf. pag.* 229. *sq.* en MONTFAUCON heeft ze in zijne uitgave der werken van CHRYSOSTOMUS ingevoegd (*Tom.* III. *pag.* 747. *sq.*) FACUNDUS HERMIANUS heeft 'er een gedeelte van bewaard in eene Latijnsche Overzetting. (*Defens. trium Capitt. Libr.* IV. *Cap.* 2. *pag.* 374. *T.* II. *Opp. Sirmond.*)

(†) Men vergelijke ERNESTI *Narr. Crit. de Interpr. Proph. Messian. in Eccl. Christ. Opusc. Theol. p.* 498.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meente. Men heeft opgemerkt, dat CHRYSOSTOMUS, na gedoopt te zijn, nooit gezworen, of anderen heeft doen zweeren, dat hij niemand gescholden, niet gelogen, of gevloekt, ook geene spotternijën geduld heeft (*).

CHRYSOSTOMUS wordt Asceet of Monnik.

Eén zijner vrienden, BASILIUS, met wien hij altijd openhartig geleefd had, bragt hem thans tot het voornemen, om het vaderlijk huis te verlaten, en met hem in eene eenzame plaats alle de strengheid van eenen Monnik uit te oefenen. De treffende aanspraak zijner Moeder bragt hem hier van af (†); evenwel leefde hij voorts bij zijne Moeder, als of hij zich van de wereld had afgescheiden; hij vastte, waakte geheele nachten, sliep op den blooten grond, en behandelde zijn ligchaam met eene hardheid, welke tot beteugeling zijner driften nodig scheen te zijn.

Vermijdt de verkiezing tot Bisschop. Zijn Boek over het Priesterschap.

Hij had nog het dertigste jaar zijnes ouderdoms niet bereikt, toen een aantal Bisschoppen, te *Antiöchië* bijëengekomen, hem, en zijnen even jongen vriend BASILIUS, tot de Bisschoppelijke waardigheid bestemde. Op het bericht hier van ontstelde CHRYSOSTOMUS, omdat hij, bij het hoog denkbeeld, hetwelk hij van het Christelijk Leeräar-ambt had, zich zelven geene bekwaamheid tot hetzelve toevertrouwde. Daartegen hield hij 'er zijnen vriend bekwamer toe; en deze was bereid, om zich naar zijn besluit te gedragen, hoe hetzelve dan ook mogt uitval-

(*) PALLAD. *Dial. pag.* 40. *pag.* 138. *sq.*

(†) Zie VI. *Deel, Bladz.* 20.

vallen. Maar CHRYSOSTOMUS, de Kerk van een zoo geschikt Leerãar niet willende berooven, verbergde ditmaal zijne waare gevoelens, en boezemde zijnen vriend, door zijn gedrag, hoop in, dat hij het ambt zou aannemen. Toen de Bisschop kwam, die hen beiden wilde inwijden, nam CHRYSOSTOMUS de vlucht, maar zijn vriend moest, in vertrouwen, dat hij hem volgen zou, Bisschop worden. Des te meer bedroefde deze zich, toen hij hoorde, hoe alles was toegegaan, en toen hij CHRYSOSTOMUS een bezoek gaf, kon hij van droefheid geen woord spreken. CHRYSOSTOMUS bekende hem, lagchende, zijne kunstgreep, en dankte God, dat die hem gelukt was; evenwel beweerde hij, dat dit geen bedrog, maar alleen eene wijze schikking was, (οἰκονομία) (*). Dit en nog meer, voert hij, ter zijner verschoning, bij, in een werk, hetwelk CHRYSOSTOMUS geschreven heeft, *over het Priesterschap*, (περὶ ἱερωσύνης,) hetwelk boven alle zijne andere schriften gesteld wordt. Volgends SOCRATES (†), heeft hij hetzelve eerst opgesteld, nadat hij *Diakon* geworden was, en dus na het jaar 381. Het is bij wijze van eene samenspraak, tusschen hem en zijnen vriend BASILIUS opgesteld, en in het *eerste* Boek van hetzelve verdedigt hij zijn gehouden gedrag, zijnde voorts zijn hoofd-oogmerk met hetzelve, *de edele waarde en waarneming van het Christelijk Leeraar-ambt* te behandelen. In het *tweede* Boek, brengt hij

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 255.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 3.

III. BOEK. VII. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij zijnen vriend onder het oog, welk een voortreflijk ambt hij ontvangen heeft. *Het is een kenmerk van liefde voor* CHRISTUS, *dat men zijne schapen weidt; het is het gewigtigste van alle ambten.* Hij vervolgt dit onderwerp in het *derde Boek.* 'Er behoort, zegt hij onder anderen, *meer dan menschlijke deugd toe, om het Priester-ambt wel waar te nemen;* en hij spreekt van de gebreken der genen, die dit ambt bekleden, maar schrijft die grootendeels toe, aan onberadene verkiezingen, die plaats hebben, en laat zich breedvoerig uit, over de bekwaamheden, welke een Bisschop behoort te bezitten. BASILIUS maakt hier op, in het begin van het *vierde Boek*, zijnen vriend de tegenwerping, dat alle deze bekommeringen en zwarigheden, alleen die genen kunnen treffen, die naar het Priester-ambt gestaan hebben, maar niet iemand, die, geheel zonder zijn toedoen, verkozen is. Deze beantwoordt CHRYSOSTOMUS, die vervolgends aanleiding neemt, om te spreken van de middelen, welke dienstig zijn, om de krankheden van CHRISTUS ligchaam, dat is, der gemeente te heelen; waar toe hij een goed voorbeeld, maar voornaamlijk *de Leere van het Godlijk Woord voor alles* aanprijst, benevens eene *geschikte wijze van voordragt* derzelve; hetwelk hem, in het *vijfde Boek* leidt, om zijne gedachten te zeggen, *over het prediken.* Hier merkt hij in de eerste plaats aan, dat men op de Kerkleerredenen veel arbeid behoort aan te wenden, om der Toehorers wil, die dikwijls meer hun genoegen dan nut en stichting zoeken; de Prediker zal dan, wil hij zijne waardigheid

heid handhaven, volgends CHRYSOSTOMUS, twee hoedanigheden behoren saam te paaren: *Verächting van Lof, en sterkte in het spreken;* ook moet hij *den nijd* en afgunst leeren verächten; maar een zeker middel voor den Leeräar, om zich boven allen menschlijken lof te verheffen, is, zegt deze Kerkvader, *dat hij zijne Predikatiën zoo uitwerke, dat zij aan God behagen kunnen.* In het *zesde Boek* toont CHRYSOSTOMUS onderscheiden aan, tot welke veräntwoording en rekenschap een Leeräar hier namaals geroepen zal worden, en ontvouwt tevens de moeilijkheden van het Leeräar-ambt nog breedvoeriger, zoodat BASILIUS daar over ontsteld, zijnen vriend, die hem in dezen moeilijken stand gebracht heeft, om zijnen bijstand bidt. CHRYSOSTOMUS belooft hem zijnen bijstand, omhelst hem, en beurt hem, eindelijk, op, met deze woorden: „ Ik heb „ dit vertrouwen op CHRISTUS, die u geroepen en „ over zijne schaapen gesteld heeft, dat gij in dit „ ambt zoodanige blijdschap zult genieten, dat gij „ ook mij, wanneer ik op dien dag gevaar zou lo„ pen, in uwe eeuwige woningen zult kunnen op„ nemen." Met recht is dit werk, als één der voortreflijksten van CHRYSOSTOMUS werken, geächt, en zelfs boven het beroemde werk van AMBROSIUS, *over de pligten der Kerkedienaren*, te stellen, hoewel het ook zijne gebreken heeft, bijzonder dit hoofdgebrek, dat CHRYSOSTOMUS steeds de Leeräaren onder het denkbeeld van *Priesterdom* en *Priesters* beschouwt, ook is zijne angstvallige voorstelling van de zwarigheden van dit ambt te overdreven, waar

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waar bij nog komt, eene kleine ligtgelovigheid van den Schrijver, omtrent zekere wonderverhalen, die, ten zijnen tijde, tot bevordering der Godzaligheid, werden uitgedacht. Dit alles echter ontneemt over het geheel niets aan de waarde en het nut van dit werk, hetwelk ook één en andermaal afzonderlijk in het licht gegeven is; als te *Cambridge*, in het jaar 1710. 8vo. door JOHAN HUGHES, en te *Stutgard*, in het jaar 1725. 8vo. door JOHAN. ALBR. BENGEL.

CHRYSOSTOMUS wordt een Kluizenaar. Zijne schriften in dien levensstaat geschreven.

CHRYSOSTOMUS bracht verders zijnen tijd vervolgends in zijn Vaders huis, en daar na buiten *Antiöchië*, in afzondering van de wereld, door. Op de Gebergten, in de nabuurschap dezer stad, leefde eene menigte Kluizenaren, welke CHRYSOSTOMUS naderhand zelf in zijne Kerkredenen met veel ophefs geprezen heeft (*). Hun voorbeeld haalde eindelijk CHRYSOSTOMUS over, om zich tot hen te begeven, in het eerst wel, zonder alle gemakken des levens te verzaken (†), maar spoedig gewende hij zich aan alle de hardheden van het Woestijnleven, en bracht vier jaren, van het jaar 374 of 375 af, in dezelve, onder andere Kluizenaars, door, en nog twee jaren, in een Hol of Kluis, alleen opgesloten. Onder deze levenswijze vond CHRYSOSTOMUS tijd en gelegenheid, om verscheidene schriften op te stel-

(*) *Homil.* LXXII. *in Matth. pag.* 705. *Tom.* VII. *Opp. Hom.* XIII. *in Epist. ad Ephes. pag.* 99. *Homil.* XIV. *in* 1. *Epist. ad Timoth. T.* XI. *Opp. p.* 628. *sq.*

(†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 22.

stellen. Waarschijnlijk zijn zijne *twee Boeken over de verbrijzeling des harten* de eersten onder dezelven geweest. Door *verbrijzeling des harten* verstaat hij de hartelijkste treurige bevinding van zondelijke afwijkingen bij eenen Christen, zijn berouw, schaamte en verôotmoediging daar over voor God, gepaard met het ernstigste voornemen tot bekering. Het eerste Boek is aan zijnen vriend DEMETRIUS opgedragen, op wiens verzoek hij hetzelve geschreven heeft; het tweede was opgesteld, op begeerte van eenen anderen vriend STELECHIUS; beiden bevatten eene mengeling van goede zedenlijke aanmerkingen en welsprekende vermaningen, overdrevene Monniksvoorschriften, en waare of gekunstelde schriftverklaringen. Nog behooren tot dit afgezonderd Kluizenaarsleven van CHRYSOSTOMUS, twee van zijne schriften: *de drie Boeken tegen de vijänden der genen, die de Christenen tot het Monniksleven opwekken*; en de *vergelijking tusschen eenen Koning en eenen Monnik*, waar van wij te vooren gesproken hebben (*).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476

CHRYSOSTOMUS haalde zich, door zijn streng Kluizenaarsleven, eene verzwakking op den hals, welke hem, tegen het einde des jaars 380, noodzaakte, naa *Antiöchië* terug te keeren. Hier stelde hem de toenmalige Bisschop MELETIUS spoedig tot *Diakon* aan. Ten dezen tijde bevond zich ook in deze stad zekere STAGIRIUS, een Monnik van aanzienlijke geboorte, die zich, tegen den wil van zijnen

CHRYSOSTOMUS wordt Diakon. Zijne schriften.

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 22.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nen Vader, tot het Kluizenaarsleven had begeven, en eenigen tijd in gezelschap van CHRYSOSTOMUS had doorgebracht. Evenwel was hij ver af van die zelfsverloochening, welke deze levenswijze vereïschte. Onverziens voer, gelijk men, ten dien tijde, ten minsten geloofde, de Duivel in hem, die hem ter aarde stortte. Het bruisch stond hem op den mond, zijne leden werden door geweldige stuiptrekkingen geschokt, en hij lag, een tijd lang, zonder eenig gevoel. Een ander Monnik, die bij hem sliep, zag een morsfig zwijn zich op STAGIRIUS werpen, en vond hem tevens weder in een toeval, hetwelk dikwijls weder kwam, maar niet lang duurde. Vergeefs zocht de ongelukkige door vasten, waken, boetdoeningen, het gebed van Godzalige mannen, enz. verlost te worden, vergeefs deed hij zijn gebed bij de Graven der Martelaren enz. niemand dacht 'er aan, dat het eene ongesteldheid des ligchaams kon zijn, waar over men den Geneesheer moest raadplegen. Eindelijk werd de man zoo moedeloos, dat hij aan CHRYSOSTOMUS beleed, dat hij somtijds bedacht was, om zichzelven te kort te doen. Aan den anderen kant bracht zijn ellendige toestand te weeg, dat STAGIRIUS nu die volkomenheid in de gewaande Godzaligheid bereikte, welke men toen zoo hoog schatte. Bidden en lezen der Heilige Schrift was thans zijne hoofdbezigheid; hij gebruikte slechts ééns in twee dagen wat brood en water; hij sliep vele nachten geheel niet; keek niemand meer aan, en trof ieder één door de droefgeestigheid, welke alles in hem vertoonde. CHRYSOS-

SOSTOMUS, die zijnen vriend geern eenige hulp had willen toebrengen, kon hem wegens zijne eigene ongesteldheid niet ééns bezoeken. Hij stelde dan een Troostschrift op, hetwelk dan *zijne vermaning aan den door den Duivel geplaagden Asheet* STAGIRIUS; dan zijne *drie Boeken over de Voorzienigheid* heet, omdat hij daar in aantoont, dat God zijne rechtvaardige en heilige Dienaren heel dikwijls, tot hun best, met scherpe kastijdingen bezoekt, en dat dit toeval ook voor STAGIRIUS niet een teken der Godlijke verlating, maar een kenmerk van bijzondere liefde Gods jegens hem wezen kon. Hoe zeer CHRYSOSTOMUS, die zoo onlangs een Kluizenaar geweest was, geen ogenblik twijfelde, of STAGIRIUS van den Duivel bezeten was, en daaröm in dit werk veel van de werkingen des Duivels spreekt, evenwel, op de klagte van STAGIRIUS, dat de Duivel hem dikwijls tot zelfsmoord aanporde, maakt CHRYSOSTOMUS deze aanmerking, „ dat dergelijke gedachten „ niet alleen van den Duivel, maar ook van droef„ geestigheid, ja zelfs meest van deze, en misschien „ wel geheel en alleen ontstaan." — Niet lang na dit eerste werk van CHRYSOSTOMUS, als *Diakon*, schijnt het eerste van zijne *twee Boeken, aan eene jonge weduwe*, in het jaar 381, gevolgd te zijn. Dit eerste is geschreven, om eene jonge weduwe te vertroosten, die haren Echtgenoot THERASIUS, een' man van aanzien en godsvrucht, in den bloei zijns levens, na eenen korten echt van vijf jaren, verloren had. Het andere Boek, onder denzelfden titel, behoort evenwel niet tot het eerste. Het schijnt eer,

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eef, eene Kerkreden uit de jaren, in welke hij het predik-ambt bediende, waar in hij de jonge weduwen in het gemeen vermaant, niet weder te trouwen. Evenwel verwerpt hij het twede huwlijk niet met die hevigheid, als HIËRONYMUS toen, en andere Leeräars, reeds zedert de tweede eeuw, gedaan hadden. Ondertusſchen waren zoodanige aanprijzingen van kuiſche onthouding doorgaands verzeld met geringächting van het huwlijk. Dit ziet men, inzonderheid, uit CHRYSOSTOMUS Verhandeling, *over den Maagdelijken Staat*, welke naar de waarſchijnlijke bepaling van MONTFAUCON (*), of in dit zelfde jaar, toen hij nog *Diakon* was, of ten minſten tot de jaren, dat hij het Leeräar-ambt te *Antiöchië* bekleedde, behoort, waar van wij elders reeds geſproken hebben (†). Met meer zekerheid kan men de *Verhandeling over den Martelaar* BABYLAS, of *tegen* JULIANUS *en de Heidenen*, in deze vroegere jaaren van CHRYSOSTOMUS ſtellen. Naderhand heeft hij ook nog eene *Predikatie over dezen Martelaar* gehouden (§). In de Lofreden beſchouwt CHRYSOSTOMUS BABYLAS, als een ſprekend bewijs voor de voortreflijkheid en Godlijke bewaring van het Christendom. Ten dien einde verhaalt hij verſcheidene wonderen van dezen BABYLAS, hetwelk men eenen *Diakon* te *Antiöchië*, alwaar deze Martelaar zoo hoog verëerd werd, niet eu-

(*) *Monitum in Librum de Virginitate Tom.* I. *Opp. pag.* 267. (†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 24, 199.
(§) Zie II. *Deel*, *Bl.* 429. Verg. IV. *Deel*, *Bl.* 453.

euvel mag nemen; doch bovendien weet men, hoe onvoorzichtig CHRYSOSTOMUS zelfs in zijne Predikatiën het bezoeken van de graven en overblijfzelen der Martelaren aanprees (*), zoodat het ons niet bevreemden kan, dat hij hier het algemeen geloof van zijnen tijd ook volgt: *dat 'er nog daaglijks door de Martelaren wonderen verricht werden* (†). Behalven zijn werk *over het Priesterdom*, hetwelk hij in de jaaren, toen hij *Diakon* was, geschreven zal hebben (§), plaatst MONTFAUCON, hoewel zonder eenigen grond op te geven, ook eene soort van *uittrekzel uit de Heilige Schrift*, onder de schriften van CHRYSOSTOMUS, van dezen tijd (**). Dus heeft ook de gissing van TILLEMONT (††) geene waarschijnlijkheid, dat de *Diakon*, van wien CHRYSOSTOMUS in ééne zijner Predikatiën (§§) verhaalt, dat hij het onderwijs van eene menigte *Katechumenen*, die de Ouderlingen te *Antiöchië* verwaarloosden, op zich genomen hebbe, hij zelf geweest zal zijn.

CHRYSOSTOMUS wordt Presbijter, Ou-

MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, was ondertusschen, reeds in het jaar 381, te *Konstantinopolen* overleden. De twintigjarige scheuring, in de gemeente van *Antiochië*, die naar hem den naam heeft

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 176.
(†) *Tom.* II. *Opp. pag.* 555. *ed. Montef.*
(§) Zie boven *Bladz.* 9.
(**) *Monit. ad Synopf. SS. Tom.* IV. *pag.* 313.
(††) *Mémoir. Tom.* XI. *pag.* 29.
(§§) *Hom.* XLVI. *in Act. Apost. T.* IX. *Opp. p.* 349.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

——— derlingof Priester.

heeft (*), hield echter met zijne dood niet op. FLAVIANUS, de aanzienlijkste Ouderling te *Antiochië*, werd nu wel de rechtmatige Bisschop aldaar, maar alzoo PAULLINUS zich als het hoofd der andere partij bleef gedragen, bleven ook de Christenen aldaar zich in *Meletiänen* en *Paulliniänen* onderscheiden. CHRYSOSTOMUS, die altijd tot de eersten behoord had, verliet hen thans ook niet (†); nadat hij nu, verscheidene jaaren, als *Diakon* voor de Kerk en Godsdienst, als een nuttig Schrijver, gediend had, werd hij, in het jaar 386, door FLAVIANUS tot gewoon Leeräar, of *Presbijter*, Ouderling of Priester, aangesteld. De Ouderlingen waren, volgends hunne eerste instelling, allen Leeräars, maar dit werd, in het vervolg, alleen tot de Bisschoppen bepaald, die evenwel geern de bekwaamste en welsprekendste Ouderlingen verkozen, deels om somtijds hunne plaatzen te vervangen, deels tot Leeräaren in verscheidene Kerken van hunne steden. CHRYSOSTOMUS, die zijne bekwaamheid tot Prediken reeds voor lang bewezen had, werd dus eerst, in den ouderdom van bijkans veertig jaaren, daar toe

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 350.

(†) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 3. verhaalt wel, dat hij zich, na de dood van MELETIUS, van deze partij heeft afgescheiden, maar begaat daar in eenen misslag, waar toe de afkeer, dien CHRYSOSTOMUS van alle scheuringen had, waar door hij ook, in 't vervolg, deze scheuring gelukkig heeft doen eindigen, aanleiding kan gegeven hebben.

toe aangesteld, terwijl zijne nederigheid hem daar van had terug gehouden, gelijk hij ook, zoo als doorgaands uitmuntende geesten, de moeilijkheden van het Leeräar-ambt, vooräf sterker gevoelde, dan middelmatigen in staat zijn, om die zelfs, bij het waarnemen daar van, te voelen. En nogthans bezat hij, behalven andere begaafdheden, eene ongemene vaardigheid, om, zelfs zonder eenige voorbereiding, wanneer het nodig was, over den Godsdienst goed en aangenaam te prediken. Gemeenlijk predikte hij éêns of tweemalen ter week; maar, op Feestdagen van Martelaren of bij andere buitengewone gelegenheden, ook meermalen; ja men heeft voorbeelden, dat hij, vijf dagen achter één, den predikstoel beklommen heeft.

Zijne Predikatiën worden toegejuicht.

Ongemeen groot en aanhoudend was de toeloop van Toehorers, om zijne Predikatiën bij te wonen; evenwel is het een misslag van TILLEMONT (*), wanneer hij uit ééne zijner Predikatiën (†) besluit, dat CHRYSOSTOMUS gemeenlijk *honderd duizend Toehoorers* zal gehad hebben. Behalven de onmogelijkheid der zaak, zegt ook CHRYSOSTOMUS, te dier plaatze, niets anders, dan dat 'er *honderd duizend Christenen* te *Antiochië* waren, die zich, van tijd tot tijd, in de Kerk, in welke hij predikte, de oudste van allen, lieten vinden. Het was reeds zedert eenigen tijd gebruiklijk, dat het volk den Leeräären, hunne goedkeuring, onder het prediken, door luide toe-

(*) *Memoir. l. c. pag.* 34.
(†) *Hom.* LXXXV. *in Matth. T.* VII. *Opp. p.* 810.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

toejuichingen te kennen gaf. Wij hebben daar van de voorbeelden gevonden in de Geschiedenis van den Bisschop van *Antiöchië*, PAULUS van *Samosata* (*), die echter beschuldigd werd, dezelve gezocht te hebben; maar verstandige Leeräaren keurden ze geheel af; hoewel zij 'er, ook zonder oogmerk, aanleiding toe gaven, doordien zij het eenvoudig openbaar onderwijs, bij wijze van een gemeenzaam gesprek, (ὁμιλια, *Sermo*,) gehouden, allengs tot welsprekende Redenvoeringen verhieven, in welke zij met de Heidenen, als het ware om strijd, in welsprekendheid ijverden, bijzonder wanneer zij spraken tot lof van Martelaren (†). Men gaf de gemelde toejuichingen door verschillende tekenen te kennen. Dan riep de gemeente den Leeräar, overluid, lofspraken en aanmoedigingen toe. De namen van *Rechtzinnig! een dertiende Apostel!* en andere meer, klonken dikwijls uit eenen mond, die even gereed was tot onverstandige berisping, als tot zinneloze lofverheffingen. Dan wilden zij te kennen geven, dat zij verstonden, wat de Leeräar zeide, en als hij eenen Tekst uit den Bijbel aanhaalde, vatten zij dien op, en brachten hem eer ten einde, dan hij zulks doen kon. Ook hieven zij wel een verward geschreeuw aan, van verwondering en genoegen, zonder bepaalde en uitdruklijke woorden, beweegden de handen, sprongen om hoog, waaiden met hunne neusdoeken, klapten in de handen, met meer andere gebaarden. On-

(*) Zie III. *Deel*, *Bladz.* 244.

(†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 171.

Onder alle de Leeräaren van dezen tijd schijnen CHRYSOSTOMUS en AUGUSTINUS deze toejuichingen het menigvuldigst ontvangen te hebben. Maar even daaröm vindt men ook in hunne *Predikatiën* verscheidene nadruklijke plaatzen, in welken zij dezelve ten sterksten afkeuren. Voornaamlijk deed CHRYSOSTOMUS dit, onder anderen zegt hij, in eene zeer merkwaardige plaats, die hier toe behoort (*): „ Velen," zegt hij, „ doen veel, om, terwijl zij „ hier staan, eene heel lange redenvoering te houden. Wanneer zij dan van het groote gros der „ Hoorderen overluid toejuiching, (κρότος,) verkrijgen, dan meenen zij een Koningrijk verkregen te hebben. Maar volgt 'er, op het slot van „ hunne reden, eene stilte, dan is hun verdriet „ deswegens hun ondraaglijker dan de Hel. Dit „ heeft juist de gemeenten in verwarring gebracht, „ dat gijlieden geen voorstel wilt hooren, hetwelk „ u onäangename gewaarwordingen veröorzaakt: „ maar enkel zulk een, hetwelk door den klank en „ samenvoeging der woorden verlustigt: niet anders, dan of gij zangers en fluitenspelers hoordet. En wij schikken ons, door tijd en vlijt, „ naar uwe begeerten; die wij veeléer behoorden „ uit te roejen. Wij handelen hier in, even als „ een Vader, die zijn verbeterd maar tevens ziek- „ lijk kind, een koekjen of andere lekkernij, en „ wat hem enkel kan te vrede stellen, geeft, maar „ niet zorgt, voor het geen nuttig is. Wanneer „ de

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CHRYSOSTOMUS en AUGUSTINUS prediken beide tegen de gewoonte om den Leeraar toe te juichen.

(*) *Hom.* XXX. *in Act. Apost.* *T.* IX. *Opp.* *p.* 238.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ de Geneesheeren hem dit onder het oog brengen, antwoordt hij, tot zijne verdediging: Wat zou ik doen? ik kan het huilen van het kind niet uitstaan. ô Dien ellendigen, ongelukkigen, dien verrader! Want een' Vader kan ik hem niet noemen. Hoe veel beter ware het, het kind, na eene kortstondige droefheid, volkomen te genezen, dan eene voorbijgaande toegeeflijkheid tot oorzaak eener aanhoudende droefheid te maken! Juist hetzelfde doen wij, terwijl wij naar eene fraje uitdrukking, en opwekkende samenstellingen, bovenmatig omzien: enkel, om ulieden te behagen, niet om nuttig te zijn; om bewonderd te worden, niet om te onderwijzen; om te verlustigen, niet om te verbrijzelen; om met luide toejuiching en lof af te treden, niet om de zeden in orde te brengen. Gelooft mij! ik zeg het niet zonder reden; wanneer mijn voordragt met toeroeping ontvangen wordt, overkomt mij, ten zelfden tijde, iet menschlijks: want, waaröm zou ik de waarheid niet zeggen? Ik verheug en smelt in genoegen. Maar, als ik t'huis gekomen ben, en bedenk, dat zij, die toejuichten, geen nut ontvangen hebben, en dat, indien 'er eenig nut gesticht mogt zijn, hetzelve door deze toeroepingen en loftuitingen verloren is gegaan; dan smart mij dit, ik zucht en ween; het ligt mij niet anders op het hart, dan of ik alles vergeefs gesproken had, en ik zeg tot mij zelven: Wat baat mij mijn zweet, indien de Toehoorers uit mijne redenen geen vrucht trekken willen? Dik-

„ werf

„ werf ben ik 'er op bedacht geweest, om eene „ wet te wege te brengen, welke alle luide toejui- „ chingen zou verbieden, en om u te bewegen, „ dat gij ſtil, en met betaamlijke beſcheidenheid „ hoort. Doch, laat het, in allen gevalle, op mij- „ ne vermaning geſchieden, en volgt mij! wij wil- „ len deze wet vastſtellen, dat het geen' Toehoo- „ rer geöorloofd zal zijn, den Spreker door luide „ toejuichingen in te vallen. Wil hij bewonderen, „ laat hem ſtilzwijgend bewonderen! niemand zal „ het hem verbieden enz." En dergelijke plaatzen ontmoeten wij meer in zijne Leerredenen. Met min- der ijver en nadruk, evenwel duidlijk en levendig genoeg, verklaarde zich AUGUSTINUS meermalen te- gen hetzelfde misbruik. „ Het is gevaarlijk voor „ mij," zegt hij, in ééne zijner Predikatiën (*), „ wanneer ik enkel daar op zie, hoe gij looft; „ maar mij onkundig houde, hoe gij leeft. Hij, „ onder wiens oog ik ſpreek, of liever, onder „ wiens oog ik denk, weet, dat ik mij niet zoo „ zeer over den lof des volks verheug, dan wel „ mij angſtig daar over bekommer, hoe die genen „ leven, die mij loven. Ik wil niet geprezen zijn „ van lieden, die ſlecht leven; ik verfoei dit; het „ veröorzaakt mij ſmart, geen vermaak. Zal ik „ zeggen, dat ik van hen, die goed leven, niet „ geprezen wil zijn, dan zou ik liegen; maar zou „ ik zeggen, ik wil wel; dan zou ik vrezen, be- „ geeriger te zijn naar ijdelen, dan naar waaren „ lof.

(*) *Serm.* CCCXXXIX. *Tom.* V. *Opp. pag.* 912.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ lof. Wat zal ik dan zeggen? Ik wil het niet „ geheel, en verwerp het ook niet geheel: het eerste, „ ſte, om niet door menschlijken lof gevaar te lo- „ pen, en het laatſte, opdat die genen niet on- „ dankbaar mogen zijn, voor welken ik predike." Eene andere Predikatie ſluit hij met deze woorden (*): „ Gij hebt gehoord, gij hebt geprezen; „ God zij gedankt! Gij hebt het zaad ontvangen, „ en daar voor woorden gegeven. Deze loffpraken „ drukken ons veel meer, en ſtrekken ons tot ge- „ vaar: wij dulden ze en beven onder dezelve. „ Deze uwe loffpraken, mijne Broeders! zijn toch „ ſlechts bladers van boomen, en men zoekt vruch- „ ten." Integendeel beſtraft hij zijne Toehoorers meer dan ééns, dat zij, ſchoon hij niets uitnemends gezegd, ſlechts eene vraag voorgeſteld, of eene Bijbelplaats aangehaald had, hem reeds onverſtandig hadden toegejuicht (†). Bij eene andere gelegenheid prijst AUGUSTINUS de toejuiching zijner Toehoorers met meer inſchiklijkheid. Hij had beginnen hun te verklaren, hoe *geheugen*, *verſtand* en *wil* in hen waren, die wel van hen geteld, maar niet van één geſcheiden konden worden. Tevens was hij bezorgd, of zij hem wel verſtaan zouden. Doch als zij riepen: *Memoria!* zegt hij terſtond: „ Ik „ zie, dat de Heere ons bijſtaat. — Gij hebt, door „ op-

(*) *Serm.* LXI. *de Verbis Euangel. Matth. l. c. pag.* 249.

(†) *Serm.* XCVI. *pag.* 358. *l. c. Enarrat. in Pſ.* CXLVII. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 1237.

„ oplettendheid in het hooren, en vaardigheid in „ het verstaan, niet alleen het geen gezegd is, be„ grepen, maar zijt ook, het geen nog gezegd „ moest worden, vooruitgelopen. Dank zij den „ Heere (*)!" Te midden dus van deze afkeuring blinkt echter zekere neiging door, om deze toejuichingen somtijds te dulden, die meer te bestuuren, dan geheel af te schaffen, uit den grond, naar het schijnt, van eene natuurlijke dankbaarheid, hoe zeer deze Kerkvaders verstandiger zouden gehandeld hebben, van dezelve geheel te doen ophouden. CHRYSOSTOMUS zelf keurde ze niet, onder alle omstandigheden, af. Eens de schandelijke zeden afschilderende, die onder de Heidenen geheerscht hadden, maakte hij melding van de gewoonte, dat jonge Dochters, in tegenwoordigheid der mannen, naakt plagten te worstelen, zijne Toehoorers betuigden hier van hunnen afkeer, door een luid geschreeuw: „ U gebeure daar voor veel goeds, zeide CHRYSOS„ TOMUS, dat gij dit niet ééns kunt aanhooren! „ De Wijsgeeren hebben 'er zich niet over ge„ schaamd (†)!" Evenwel sprak CHRYSOSTOMUS in zijne eerste Kerkleerreden, welke hij, kort na zijne inwijding, in tegenwoordigheid van FLAVIANUS, hield,

(*) *Serm.* LII. *Tom.* V. *Opp. pag.* 216.

(†) *Homil.* V. *in Epist. ad Tit. Tom.* XI. *Opp. pag.* 763. Men vergelijke verders FRANC. BERNARDIN. FERRARIUS *de Veterum Acclamationibus et Plausu Libr.* V. *Cap.* 2. *sq. pag.* 229. *sq.* en *de Ritu Sacrarum Eccles. Cathol. Concionum Libr.* II. *pag.* 176. *sq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hield, met zoo veel nederigheid van zich zelven, dat men van hem niet vermoeden kan, dat hij op de losse toejuichingen der menigte, veel vertrouwen wilde stellen.

Andere Leerredenen van CHRYSOSTOMUS.

Op deze volgde eene menigte van Kerkleerredenen, of liever, van een nog veel grooter getal, die hij, geduurende de twaalf jaaren van zijn Leeräarambt, te *Antiöchië* gehouden heeft, is eene menigte voor de nakomelingschap overgebleven. Behalven die, in welke hij, bij vervolg, geheele Boeken, en in anderen enkele Teksten van den Bijbel verklaard en behandeld heeft, zoo wel te *Antiochië* als te *Konstantinopolen*, van welke wij, in het vervolg, zullen gewagen, verdienen hier sommige anderen gewaagd te worden, en onder dezen in de eerste plaats, die, welke hij gedaan heeft tegen de *Anomoien*, welke ook den titel voeren, *over het onbegrijpelijke*, (te weten, *het Wezen Gods*, περι ακαταληπτου.) Deze namen, in het jaar 386, een begin; maar zijn eerst, in het vervolg, voltëindigd. De *Anomoien* of *Eunomiänen*, zoo als zij ook genoemd worden, waren onder de *Ariäansche* gezindten die, welke de *Katholijken* het meest verfoeiden, evenwel is het niet onwaarschijnlijk, dat CHRYSOSTOMUS, onder deze benaming, alle de *Ariänen* verstaan hebbe.

Aanmerking over den dag der geboorte van J. C.

Meermalen moest CHRYSOSTOMUS deze Leerredenen tegen de *Anomoien* uitstellen, te vervolgen, omdat tusschenkomende gelegenheden andere onderwerpen ter behandeling aanboden. Dus schiet in de vijfde dezer Leerredenen eene in, gehouden op den Feest-

Feestdag, jaarlijks gevierd op den Sterfdag van den Zaligen PHILOGONIUS, eenëntwintigsten Bisschop van *Antiochië*, tot wiens lof CHRYSOSTOMUS dezelve deed op den 20sten December van het jaar 386. Welken lof hij echter spoedig afbreekt, en overlaat voor den Bisschop FLAVIANUS, die na hem optreden zou, in plaats daar van zijne Toehoorers opleidende tot de overweging van het *Geboortefeest* van CHRISTUS. Dit zegt hij, is het eerwaardigste en verbazendste van alle Feesten, hetwelk men heel wel de *hoofdplaats van alle Feesten* noemen kan. Want daar uit is het Feest van CHRISTUS *Doop*, (τα θεοφανια,) het Feest van zijne *Kruisfiging* en *Opstanding*, (το πασχα,) het Feest van zijne *Hemelvaart*, (ἡ αναληψις,) en het Feest der *Zending van den Heiligen Geest*, (ἡ πεντηκοστη,) ontstaan. Vijf dagen daar na, op den 25sten December 386, deed CHRYSOSTOMUS zijne eerste Predikatie op het *Geboortefeest* van CHRISTUS (*). In dezelve zoekt deze Kerkleeraar te bewijzen, dat deze de waare dag is van CHRISTUS geboorte, voornaamlijk uit deze drie *gronden*. *Vooreerst*, dat dit Feest met dien spoed alöm is aangenomen; *ten tweeden*, omdat de Christenen van *Rome*, in het geheele Westen, dezen dag reeds van ouds hebben gevierd, en uit de berichten van de schatting onder AUGUSTUS, met zekerheid, hebben kunnen weten. Hier bij voegt nu CHRYSOSTOMUS het *derde* bewijs. Hij onderstelt, dat ZACHARIAS, Vader van JOANNES *den*

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 354.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Dooper, Hoogepriester geweest, en op den tienden dag der Joodsche Maand *Tisri*, of op den grooten verzoendag in den Tempel is gegaan, toen hem de Engel de ontvangenis van zijnen Zoon aankondigde. Naardien nu deze dag de 25ste *September* was, en JOANNES dus op den 24sten *Junij* geboren werd; maar CHRISTUS zes Maanden jonger was, dan JOANNES, scheen daar uit natuurlijk te volgen, dat de ontvangenis van JESUS op den 25sten *Maart*, en zijne geboorte op den 25sten *December* gesteld moet worden. Hoe veel deze Leerreden van CHRYSOSTOMUS kan toegebracht hebben, om dezen dag als het Geboortefeest van JESUS te *Antiöchië* en in andere Oostersche Kerken te doen vieren, zijne redenen daar voor zijn desniettegenstaande zeer zwak en onvoldoende. Het eerste blijk, van het vieren van dezen dag, als JESUS geboortedag, komt voor in de *Apostolische Kerkverordeningen* (*); op ééne plaats worden de Broeders vermaand, onder de Feesten, eerst het *Geboortefeest*, (την γενεθλιον,) op den 25sten *der negende Maand*, (dit is de *Egyptische* Maand *Choiac*, die met *December* overëenkomt;) en dan *op den 6den dag der tiende Maand*, het *Feest* der *verschijning*, (ἡ επιφανιος,) te vieren, op welken ons de Heer zijne Godheid geöpenbaard heeft. Eene andere plaats bevat een voorschrift, dat de Dienstknechten, op het *Geboortefeest*, en ook op het Feest der *verschijning* van CHRISTUS, van allen arbeid vrij behooren te zijn. Bij

(*) *Libr.* V. *Cap.* 13. VIII. 33.

Bij deze plaatzen is het merkwaardig, dat, alhoewel de Oosterfche Gemeenten, tot tegen het einde der vierde eeuw, grootendeels de *Geboorte* en den *Doop* van CHRISTUS, ook de *verschijning der Oosterfche Wijzen* te *Jerusalem*, en het *Wonderwerk* van den Verlosser te *Cana*, als Openbaringen van zijne Godlijke Waardigheid, op éénen en denzelfden dag, den *zesden Januarij*, welke even daaröm *de verschijning zijner Godlijke Heerlijkheid*, (επιφανεια, θεοφανεια,) heette, gewoon waren te vieren, evenwel uit een Gewest van het Oosten, reeds in de vroegere tijden der gemelde eeuw, een voorbeeld van eenen dubbelen Feestdag, voor de beide eerste gebeurenissen, voorkomt. Daartegen geloven verscheidene laatere Geleerden, met ZONARAS, dat het Christelijke Feest *Epiphania*, op hetwelk Keizer JULIANUS, in Januarij van het jaar 360, volgends AMMIANUS MARCELLINUS (*), den openbaren Godsdienst waarnam, ook het *Geboortefeest van* CHRISTUS in zich vervat hebbe. Zoo veel is ondertusschen zeker, dat de Gemeente van *Rome*, omtrent zedert het midden der vierde eeuw, bijzondere Feesten op de gemelde dagen gevierd heeft, zoo voor de *Geboorte*, als voor den *Doop* van CHRISTUS; zonder dat wij zeker weten, op welke redenen zij zich grondde. Nog minder kan men staat maken op een bericht van JOANNES, Aardsbisschop van *Nicea*, eenige eeuwen na dezen tijd, in een werk vol gebreken en fabe-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Libr.* XXI. *Cap.* 2.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

belen (*); waar hij, onder anderen, meldt, dat JULIUS I, Bisschop van *Rome*, van het jaar 336 tot 352, op verzoek van den Bisschop van *Jerusalem*, berichtende, dat hij niet op éénen dag, den *zesden Januarij*, de *Geboorte* en den *Doop* van CHRISTUS kon vieren, omdat *Bethlehem* en de *Jordaan* zoo ver van elkanderen lagen, dat derhalven JULIUS den waaren tijd dezer gebeurenissen nauwkeurig mogt uitrekenen, zulks werklijk gedaan en gevonden zal hebben, dat de *Geboorte* van CHRISTUS op den 25sten *December*, en zijn *Doop* op den *zesden Januarij*, plaats hebbe gehad. Aan den anderen kant meldt deze JOANNES van *Niceë*, dat men in de Gemeente van *Rome*, ten dezen tijde, het Feest van CHRISTUS *Geboorte*, op den 25sten *December* verplaatst zal hebben, om de inwoners aldaar van hun geliefd Heidensch Feest, *Natalis invicti solis*, hetwelk op denzelfden tijd gevierd werd, te ontwennen, en daar voor eenen Christelijken Feestdag te geven. Hoe verdacht ook zoodanige berichten uit laater tijd zijn mogen, zij kunnen echter eenigen grond van waarheid hebben, te weten, dat de *vijfentwintigste December*, zedert het midden der vierde eeuw, in de Gemeente van *Rome*, tot het Geboortefeest van CHRISTUS is aangenomen. En zeker, deze tijdsbepaling vond allengs, nog in de gemel-

(*) *De Nativitate Domini in* COMBEFIS. *Auct. Nov. Biblioth.* PP. *T.* II. *p.* 297. Verg. COTELIER *Not. ad Constitt. Apost. Libr.* VIII. *Cap.* 13. *p.* 316.

melde eeuw, ook in die Gemeenten, bijzonder in het Oosten, bijval, waar tot hier toe de *zesde Januarij* te gelijk het Geboorte- en Doopfeest van CHRISTUS geweest was. Men begon zelfs, zedert deze afzondering der beide Feestdagen, dezelve met den naam van *eerste* en *tweede Verschijningsfeest* te benoemen. Echter was men, zelfs nog op het einde dezer eeuw, daarömtrent niet algemeen eenstemmig; zoo als wij (*) gezien hebben, dat EPIFANIUS nog zegt, dat CHRISTUS op het Feest *Epiphania* geboren is; en op eene andere plaats van zijn werk (†), zoekt hij nog uitvoeriger te toonen, dat de geboorte des Verlossers op den *vijfden Januarij* gesteld moet worden, niet op den *zesden*, zoo als men, gemeenlijk, in de Oostersche Gemeenten geloofde. Volgends HIËRONYMUS (§), was dit gevoelen, zelfs omtrent het jaar 411, nog niet geheel verloren gegaan. Doch wij keeren weder tot CHRYSOSTOMUS. De oude vereeniging van het Feest van CHRISTUS geboorte, met dat der *verschijning*, geeft ons een natuurlijken overgang tot eene andere *Kerkleerreden* van dezen Leeraar, welke hij, op het laatstgemelde Feest, tot gedachtenis van den Doop van CHRISTUS gehouden heeft, alhoewel, naar het schijnt, niet onmidlijk na de Preek, op het Feest van CHRISTUS Geboorte, zoo als MONTFAUCON meende

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 301, 306.

(†) *Panar. Hæres.* LI. *Alogor. Cap.* 16-24. *pag.* 439-446. *Tom.* II.

(§) *Comment. in Ezech. C.* 1. *T.* III. *Opp. p.* 700.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

de (*). Deze wordt te gelijk gerekend voor de *zesde* Preek *tegen de Anomoien*, tot wier wederlegging CHRYSOSTOMUS met de *zevende* wederkeert, gelijk hij de *agtste* den volgenden dag deed. Als de *negende* en *tiende* telt men twee Leerredenen, welke hij, op het einde des jaars 386, en het begin des volgenden, tegen deze Dwaalleeräaren hield. Eindelijk deed CHRYSOSTOMUS, twaalf jaaren daar na, te *Konstantinopolen*, in het jaar 398, 'er nog twee, die door MONTFAUCON, met alle recht, als de *elfde* en *twaalfde*, naast de voorigen geplaatst zijn (†).

Zijne Predikatiën en Schriften tegen Joden en Heidenen.

Zoo streed CHRYSOSTOMUS tegen verdwaalden, die zelfs dikwijls zich onder zijn gehoor bevonden, waaröm hij daar bij ook doorgaands de gematigdheid en zachtzinnigheid vrij wel in acht neemt. Met veel grooter drift, bijna mag men zeggen, bitterheid, tastte hij, ten zelfden tijde, in de jaaren 386 en 387, beurtelings met de Predikatiën tegen de *Anomoiën*, de *Joden* van den Predikstoel aan. Wij hebben 'er bij eene andere gelegenheid in dit Werk reeds van gesproken (§), gelijk ons ook uit zijne Leerreden en zijn Lofschrift op den Martelaar BABYLAS gebleken is, hoe hij het Christendom tegen de *Heidenen*, zoo wel in Leerredenen als Schriften, verdedigd heeft (**). Vóórdat CHRYSOSTOMUS nog, in

(*) *Monitum in Homiliam de Baptismo Christi, et de Epiphania Tom.* II. *Opp. Chrysost. p.* 366.

(†) *Tom.* I. *Opp. Chrysost. pag.* 541.

(§) Zie V. *Deel, Bladz.* 131.

(**) Zie boven *Bladz.* 16.

in de laatste maanden van het jaar 387, de laatste der gemelde Kerkredenen tegen de Jooden hield, schreef hij een bijzonder *Boek tegen de Jooden en Heidenen, ten bewijze van* CHRISTUS *Godheid* (*), van hetwelk misschien enkel het eerste gedeelte bewaard is gebleven, alzoo men van alles, wat hij *tegen de Jooden* zeggen wilde, 'er niets in vindt.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne Leerredenen over den Ban.

Ons blijkt dus genoeg, dat CHRYSOSTOMUS, van de eerste tijden van zijn Leeräar-ambt af aan, eene prijslijke oplettendheid bewees, op den toestand en behoeften van zijne Gemeente, waar naar zijne voordragt steeds was ingericht. Daar van levert ook zijne Predikatie, in het jaar 386 gehouden, *over den Kerkelijken Ban* of *vervloeking*, (*de Anathemate*,) een bewijs op (†). In de toen te *Antiöchië* nog voortduurende *Meletiäansche* Scheuring (§), vervolgden de Christenen der verschillende partijën malkanderen zonder eenig bedenken, met Banvloeken. CHRYSOSTOMUS, die juist zijne Preeken *over het onbegrijpelijk Wezen Gods* had begonnen, vond het zeer onbeschaamd, dat Christenen, die eenen hoofdpligt zoo moedwillig overtraden, evenwel de vermetelheid hadden, om Gods natuur te willen doorgronden. Hij toont aan, dat zij, hoe grooter voorrechten het Christendom hun geschonken had, des te meer tot wederzijdsche liefde verbonden waren. Zij wisten niet ééns, wat een *Anathema* al zeggen wilde. Het was hetzelfde, als *iemand aan den*

(*) *T.* I. *Opp. p.* 588. (†) *T.* I. *Opp. p.* 691.
(§) Zie boven *Bladz.* 17.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Duivel overgeven, zoodat hij geheel geene hoop meer op de Zaligheid had, en voor CHRISTUS vreemd was. Wie zijt gij dan, vervolgt hij, dat gij u zoo veel magt en geweld aanmatigt? — Na zijne Toehoorers vermaand te hebben, de bescheidenheid van den Apostel PAULUS na te volgen, besluit hij dus: „ Gods gelijkmatige goedheid jegens allen nodigt 'er ons toe. Is het ons niet bevolen, voor onze vijanden en vervolgers te bidden? Indien die gene, dien gij besloten hebt te vervloeken, nog in leven is, zoo handelt gij godloos, dat gij een mensch, die zich nog bekeeren kan, geheellijk afsnijdt; maar is hij reeds overleden, dan komt u zulks nog minder toe, dewijl hij zijnen Heere staat of valt, en niet langer onder menschlijke magt staat. Waar uit weten wij, met welke woorden hij zich ten Jongsten Dage beschuldigen of verdedigen zal? Ketterfche leeringen derhalven moet men vervloeken en wederleggen; maar de menschen zelve spaaren, en voor hen bidden."

Oproer te Antiöchië, en Predikatiën van CHRYSOSTOMUS, bij die gelegenheid.

Doch een veel grooter tooneel van werkzaamheid, ten beste van zijne Gemeente, opende zich voor CHRYSOSTOMUS, toen in *Februarij* des jaars 387, het zoo beruchte oproer te *Antiöchië* uitberstte; de merkwaardigste gebeurenis, gedurende zijn Leeraarambt, in deze groote stad. De Oorlog van Keizer THEODOSIUS met MAXIMUS, en zekere buitengewoone plegtigheden, welke hij thans voornemens was in te stellen, schijnen de belastingen, door welke zijne onderdanen bezwaard werden, nog drukkender gemaakt te hebben; voornaamlijk omdat der-

zel-

zelver inzamelaars van hunnen kant 'er nog nieuwe bezwaaren bijvoegden. De aanzienlijkste inwoners van *Antiöchië* stelden den Stadhouder aldaar met tranen voor oogen; dat zij, door de nieuw uitgeschreevene belasting, te grond gingen; en riepen, toen hij hun geene verzachting geven kon, overluid God om hulp aan. Dan een hoop gemeen volkjen beging terstond daar op, na den Bisschop FLAVIANUS, wien zij misschien als voorspraak wilden gebruiken, vergeefs gezocht te hebben, de grofste buitensporigheden. De Stadvoogd zelf kon zich naauwlijks aan hunne woede onttrekken. De steeds toenemende menigte mishandelde de Beeldtenissen der Keizeren; wierp tegen hen zelven bittere scheldwoorden uit, haalde eindelijk de Standbeelden van THEODOSIUS, en zijne overledene Gemaalin, als ook die van zijne Zoonen, omver, en sleepte ze met allerleië soort van beschimping door de stad. De oploop werd eindelijk wel door de soldaaten gestild; ook werden de schuldigen, die men meester kon worden, ja zelfs, naar het schijnt, eenigen, die enkel aanschouwers van dezen moedwil geweest waren, met groote strengheid gestraft. Evenwel bevond de geheele stad zich thans in de uiterste vrees en ongerustheid, omdat zij van 's Keizers toorn het ergste verwachtte. Zeer velen kozen de vlucht, meestäl van de aanzienlijkste lieden, alhoewel zij zich het verst van den oproerigen hoop hadden afgehouden; de straaten waren ledig, de winkels gesloten; alle vermaaklijkheden hielden op; maar de Kerken waren met menschen opgevuld, die God om genade smeekten.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ is thans een tijd van traanen, niet van woorden; van klagen, niet van spreken; van gebed, niet van vergadering. Zoo groot is de misdaad! zoo ongeneeslijk de zweere! zoo wijdgapend de wond! boven alle genezing, en eene hoogere hulpe behoevende!” Waar na hij den jammer der stad op eene aandoenlijke wijze afschildert; maar tevens zijne hoop te kennen geeft, dat de ellende verzacht zal worden, indien zijne Hoorders hunne zorgen op God werpen, en zijn woord vlijtig hooren. Vervolgends prijst hij hen, dat zij acht hebben gegeven op zijne laatste Leerreden. Hij herinnert hun, indien men de Godslasteraars niet geduld, maar dezelve in tijds gestraft had, dat dan niet gevolgd zou zijn, het gene thans gevolgd was. Dat, gelijk het bij den Keizer thans niet tot verschooning strekte, dat men geen deel aan het oproer in persoon genomen had, maar dat de gantsche stad bij hem schuldig werd gehouden, omdat zij het oproer had geduld, dus ook het stilzwijgen en toezien bij de zonde der lastering van Gods naam, ons bij God schuldig maakt enz. Inmiddels was de Bisschop FLAVIANUS naa *Konstantinopolen* gereisd, om 's Keizers genade voor die van *Antiöchië* af te smeeken. LIBANIUS zegt ons wel (*), dat hij, dewijl *Antiöchië* zoo veel moeds niet had, om eenen afgevaardigden aan THEODOSIUS te zenden, zichzelven daar toe afgevaardigd hebbe. Ook stelde hij daar toe de Redenvoering op, waar in hij ons dit be-

(*) *Orat.* XIV. *de sedit. Antioch. p.* 389. *T.* II. *Opp.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bericht; gelijk hij ook naderhand eene Dankreden schreef, aan den Keizer, nadat de *Antiöchiërs* weder met hem verzoend waren (*). Bovendien verhaalt ZOSIMUS (†), dat de stad den beroemden Leeräar der Welsprekendheid LIBANIUS, met nog een geleerd en aanzienlijk man, HILARIUS, aan den Keizer heeft afgezonden; dat de uitmuntende Redenvoering van den eerstgemelden, voor den Keizer en den *Senaat* gehouden, vergiffenis voor de stad bewerkt, en dat THEODOSIUS hem zelfs ook de tweede Redenvoering heeft opgedragen. Doch, zoo als TILLEMONT (§) reeds heeft aangemerkt, LIBANIUS zelf geeft, in zijne Levensbeschrijving of het Boek van zijn geluk (**), te verstaan, dat hij, bij deze gelegenheid, niet buiten *Antiöchië* geweest is. Hij schijnt dus, als Redenaar, te spreken, en zich eenen afgevaardigden te noemen, omdat hij de zaak der stad schriftelijk had verdedigd; en ZOSIMUS schijnt hier door misleid te zijn geworden. Het getuigenis van CHRYSOSTOMUS, omtrent de reize van zijnen Bisschop, doet hier alles af. Deze begon zijne *derde Leerreden* over de Standbeelden, met deze woorden: „ Wanneer ik dezen ledigstaanden en van „ zijnen Leeräar verlaten Zetel beschouw; dan verheug ik mij tevens en weene. Ik weene, omdat „ ik onzen Vader niet zie; maar ik verheug mij, „ omdat hij om onzen wil en welvaart is afgereisd, „ en

(*) *L. c. p.* 406. (†) *Hist. L.* IV. *C.* 41.
(§) *Hist. des Empereurs Tom.* V: *pag.* 117.
(§) *Pag.* 75. *l. c.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

drie Jongelingen te betoogen, *dat men nergens meer voor vreezen moet, dan om God te beledigen*. In de *zevende* dezer *Preeken*, (dit was nu de vijfde achtereenvolgende dag, dat hij opklom, om te leeren,) herhaalt hij zijnen Regel, dat men over de zonden voornaamlijk zich behoort te bekommeren, en geeft verders te kennen, dat hij thans van het vertroosten weder tot de gewoone uitlegging der Heilige Schrift zal overgaan; en geeft eene proeve, hoe daar in, zelfs op plaatzen, waar men het niet zou verwachten, veel troost ligt opgesloten; waar toe ook de *achtste Leerreden* is ingericht. In de *negende* prees CHRYSOSTOMUS zijne Toehoorers, dat zij begonnen hadden, aan zijne vermaaningen tegen het zweeren en vloeken gehoor te geven; doch, tevens bestraft hij die genen, welke het voor ongeoorloofd hielden, als zij gegeten, en het tegenwoordig vasten uit nood overtreden hadden, in de Kerk te komen. Kort daar na hield CHRYSOSTOMUS de *tiende* dezer Leerredenen, in wier begin hij zijnen Hoorderen geluk wenschte, dat zij zijne laatste vermaning gehoor hadden gegeven. Vasten, zegt hij, heeft zoo groot nut niet, als het aanhooren van het Christelijk onderwijs; voornaamlijk daar het bij hetzelve meer aankomt, om zich van zonden, dan van spijze, te onthouden. Vervolgends hield hij zich bezig, om, uit de schoonheid der Wereld, Gods grootheid te bewijzen; en besluit weder met herhaalde waarschuwing tegen het zweeren. In den angstvollen toestand, waar in *Antiöchië* zich nog steeds bevond, waren de meeste inwo-

woners, op ontstane vreesächtige bekommeringen, de stad uitgeweken. CHRYSOSTOMUS onthield zich daaröm eenige dagen van het Prediken; maar in de *elfde* Leerreden dankte hij God weder, dat deze storm was overgewaaid; en sprak van de *schoonheid* des menschlijken ligchaams. Uit de dankzegging aan God, met welke CHRYSOSTOMUS de *twaalfde* Preek aanvangt, ziet men, dat die van *Antiöchië* thans in zoo verre vergiffenis hadden ontvangen, dat zij vrij bleven van den gehelen ondergang. Hoe zeer nu het onheil, hetwelk *Antiöchië* dreigde, genoegzaam voorbijgedreven was; evenwel oordeelde CHRYSOSTOMUS het nuttig en nodig, in de *dertiende* Preek, weder eene levende afbeelding te schilderen van dien geduchten dag, toen openlijk het gericht over deze stad gehouden werd. Ook werd *Antiöchië* nog weder op nieuw door ongunstige geruchten ontsteld, doch dewijl dezelven schielijk werden tegengesproken, zegt CHRYSOSTOMUS in de *veertiende* Preek: „ Gisteren heeft ons de Duivel de stad niet „ weinig ontrust; maar God heeft daartegen ons „ weder niet weinig getroost; ja zelfs, terwijl hij „ zulke ontrusting toelaat, bewijst hij zijne voor- „ zorg, omdat hij daar door onze traage harten tot „ zich trekt." Vervolgends behandelt hij uitvoerig de *slechte gevolgen van het menigvuldig en onbedachtzaam zweeren.* In de *vijftiende Preek* merkt hij aan, dat hij, bij gelegenheid van den nog steeds duurende vastentijd, ook openbaar van het vasten had behooren te spreken. Maar, zegt hij, het was niet nodig, de daar bij voorkomende misbruiken te

be-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bestraffen, alzoo de algemeene nood de heerschende buitenspoorigheden, krachtiger dan alle onze redenen, beteugeld heeft. Hij bewijst verders, dat vrees en traanen veel nuttiger zijn dan het lagchen, en verklaart zich buitengemeen sterk tegen het eedzweeren. Als zich kort daar na weder een zoo schrikbarend gerucht verhief, dat die van *Antiöchië* op het punt stonden, de stad te verlaten, kwam de Heidensche Stadhouder zelf in de Kerk, om hun moed in te spreken. Van deze gelegenheid wist CHRYSOSTOMUS wonderschoon partij te trekken. In de *zestiende Preek*, terstond in het begin den Stadhouder bedankt en geprezen hebbende, wegens deze voorzorg, bestraft hij de Gemeente, dat zij, na alle zijne Troostredenen, nog troost van eenen Heiden nodig had gehad. Hij herhaalt vervolgends weder het één en ander van het zweeren, en merkt tevens aan, *dat, alhoewel hij reeds in het tweede jaar leerde, hij evenwel nog geene honderd verzen uit de Heilige Schrift had kunnen verklaaren; maar dat hij meestäl Zedenkundige Preeken had moeten doen; hetwelk toch zoo niet behoorde.* Want, voor hunne zeden moesten zij zelve zorgen, en behoefden, zoo dra God hun bepaalde voorschriften daaromtrent bekend had gemaakt, 'er nåauwlijks éénmaal aan herïnnerd te worden, nadien men zelfs menschlijke wetten, zonder veel onderzoek, uitöefende; maar de uitlegging van den Bijbel kwam hem toe. In het begin der *zeventiende* Preek dankt CHRYSOSTOMUS andermaal God, dat hij *Antiöchië* gered, maar ook dat hij die stad in zoo groot gevaar

vaar had laten komen. Thans zegt hij, is het, nog meer dan te vooren, een tijd om te bidden, te weenen, te zuchten, een verbrijzeld hart te hebben, ijverig en waakzaam te wezen. Want te vooren maakte ons de aart der rampen ook tegen onzen wil bescheidener en Godzaliger; maar thans, nu de breidel weggenomen, en de wolk voorbijgedreven is, moet men vreezen, dat wij weder traager zullen worden. Bijzonder, na de Kluizenaren en derzelver gedrag geprezen te hebben, waar in hij naauwlijks maat weet te houden (*), leert hij zeer uitvoerig, dat het geen waar verlies voor *Antiöchië* is, hunne Schouwtoneelen gesloten, en den rang van Hoofdstad van het Oosten naa eene andere stad verplaatst te zien; maar dat hare eigenlijke waarde in de deugd van hare inwoners gezocht moet worden. Met alle deze vermaningen hangt ook de inhoud der *achttiende Preek* eenigermate samen. De *negentiende* staat ook wel in MONTFAUCONS verzameling (†), op hare orde, onder de overigen. Maar in de door hem opgestelde Levensbeschrijving van CHRYSOSTOMUS (§); heeft hij ze geheel uit dit getal uitgeworpen, als hebbende gevonden, dat zij, eerst na het eindigen der *Kerkredenen over de Standbeelden*, op den vijfden Zondag na *Paaschen*, is gehouden. Toen CHRYSOSTOMUS vervolgends de *twintigste* Preek hield, omtrent het einde van de vasten, vergat hij wederöm niet, op eenen sterker ijver

(*) Verg. V. *Deel*, *Bladz.* 247. (†) *T.* II. *p.* 188.
(§) *Tom.* XIII. *Opp. Chrysost. pag.* 109.

ijver in de deugd aan te dringen, dewijl zonder denzelven al het vasten niets baat, en men anders ook met geen zuiver geweten aan de Heilige Tafel kan gaan. Bijzonder bleef hij staan bij de noodzaaklijkheid, *om zich met zijne vijänden te verzoenen.* Eindelijk kwam FLAVIANUS van *Konstantinopolen* terug, en met hem de volle veiligheid van *Antiöchiö.* Aan hem had de stad hare verzoening met den Keizer te danken; omtrent zijne verdiensten en lof verkeert daaröm de *éénëntwintigste Preek* van CHRYSOSTOMUS, die hij op het Paaschfeest hield, bijkans geheel; zonder evenwel eene bloote Lofreden te wezen. Deze Leerredenen *over de Standbeelden* leeren ons CHRYSOSTOMUS, van verscheidene kanten, als een' waarlijk geschikten Volksleeraar en grooten man kennen. In buitengewoone gevallen, gedeeltelijk zonder voorbereid te zijn, en zelf ontsteld, wist hij met zijne Gemeente te spreken, hartstochten te bedwingen of te verwekken, van alle omstandigheden, onder welke hij optrad, gebruik te maken, aanhoudend tot de Zedenleere zijne zorge te bepalen, zonder daaröm de Bijbel - uitlegging ter zijde te stellen, en met dit alles verkoos hij eene wijze van zeggen, die algemeen verstaanbaar was. Misschien is het ééne der bijzonderste hoedanigheden dezer Preeken, dat hij daar in niet, zonder ophouden, zoo als een gemeen Prediker gedaan zou hebben, van het openbaar onheil gesproken, en 'er niet enkel zoogenoemde Straf- en Troostpreeken van gemaakt heeft; maar dat het Godsdienstig Onderwijs, naar behoeften en gebreken ingericht, welke

zij-

zijne Toehoorers veel minder voelden, dan de algemeene rampen, bij hem de hoofdzaak bleef.

Na deze groote gebeurenis in het jaar 387, weet men van geene andere heel merkwaardige verandering, welke, zoo lang CHRYSOSTOMUS Leeraar te *Antiochië* was, aldaar gebeurd zou zijn. Maar van zijnen onvermoeiden ijver, om de inwoners door Kerkleerredenen te stichten, zijn voor het overige nog bewijzen genoeg. Behalven zijne *Preeken* tot *verklaring der Heilige Schrift*, van welke wij elders zullen spreken; gelijk wij reeds gesproken hebben van zijne Preeken tot eere der *Martelaren*, op derzelver *Feestdagen*, waar bij men mag aanmerken, dat CHRYSOSTOMUS in zijne menigvuldige Leerredenen van dezen inhoud ook vele zedenlijke onderwerpen behandeld, zijne Toehoorers tot navolging van deze Belijders van het Christendom vermaand, en hen dikwijls tot de Heilige Schrift geleid heeft. Daar van verneemt men het één en ander in zijne *Lofreden op de Martelaren in het gemeen, die in de geheele Wereld geleden hebben* (*), schoon men niet zeggen kan, in welke stad hij deze gehouden heeft. Op gelijke wijze is eene Preek *over de Heilige Martelaren* (†), te *Antiochië* gehouden, bijna voor de helft vervuld met vermaningen, om toch het Avondmaal niet onwaardiglijk te gebruiken, dewijl men anders zoo strafbaar is, als de genen, die CHRISTUS gekruist hebben. Anders zijn onder zijne Leerredenen die over de Martelaren zoo-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nog andere Preeken, te Antiochië gehouden.

da-

(*) *Tom.* II. *Opp. p.* 711. (†) *L. c. pag.* 650.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

danige, die of eene onzekere of zelfs eene schadelijke uitwerking kunnen gedaan hebben. Zijne *zeven Lofredenen op den Apostel* PAULUS (*), maken hier echter eene uitzondering, alzoo de Redenaar hier eenen vasten grond had, welken hij beärbeiden kon. Ook in deze Lofredenen neemt CHRYSOSTOMUS vaak de gelegenheid waar, om van het persoonlijke van zijnen Held over te gaan, tot algemeen voor de Christenen nuttige onderwerpen. Zoo zegt hij, onder anderen (†): „PAULUS toont „door zijn voorbeeld, hoe groot de sterkte van „den vrijën wil is, en stopt die genen den mond, „die vragen: waaröm wij niet van natuur goed „geworden zijn? Want, wat onderscheid is het, „of zulks van natuur, of van den vrijën wil is? „Ja, dit laatste is zoo veel te beter, als het voortreflijker is, kroonen en heerlijke lofspraken, dan „niets te verwerven. Maar gesteld, de natuur was „reeds vast! Indien iemand een recht sterk voornemen wil opvatten, zoo zal hetzelve toch vaster zijn, dan de eerstgemelde." Onder die Leerredenen, te *Antiöchië*, door hem gehouden, welke de *Geloofs- en Zedenleere* betreffen, zijn 'er *twee*, *tot onderwijs der genen* ingericht, *die eerst gedoopt zouden worden* (§), in welken hij bijzonder aandringt, dat de nieuwgedoopte Christenen zich, zoo wel wegens de van God ontvangene weldaaden, als wegens de nu aangegaane verpligting, op de Chris-

te-

(*) *L. c. Opp. p.* 476. (†) *L. c. p.* 508.
(§) *L. c. Opp. pag.* 225.

telijke deugd behooren toe te leggen. Ook schijnt een aantal *Leerredenen* van CHRYSOSTOMUS, *over de boete* of *bekeering*, tot zijn verblijf te *Antiöchië* te behooren. Van de *vierde* en *vijfde* naar MONTFAUCONS schikking is dit vrij zeker; maar onder de *negen Kerkredenen* van dezen inhoud (*), hebben de *achtste* en *negende* niet alle kenmerken van echtheid.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CHRYSOSTOMUS wordt Bisschop van Konstantinopolen.

Twaalf jaaren was CHRYSOSTOMUS steeds Leeraar te *Antiöchië* geweest, toen NECTARIUS, Bisschop van *Konstantinopolen*, in September van het jaar 397, overleed. Velen dongen thans naar het bezit van dit aanzienlijk ambt, en onder dezen zulken, die den Geestelijken stand onwaardig waren (†), die gedeeltelijk het Hof met hunne aanzoeken lastig vielen, anderen door giften en gaven eenen aanhang zochten te maken, sommigen zelfs zich voor het volk, hetwelk toen nog deel had in de verkiezing van eenen Bisschop, op de knieën wierpen; en dewijl men het een' geruimen tijd over de verkiezing niet ééns kon worden, verzocht de Gemeente den Keizer ARKADIUS, om haar zelf een' Bisschop van beproefde kunde te geven. Het Hof lag 'er buitendien

(*) *Tom.* II. *Opp. Chrysost. pag.* 279. TILLEMONT (*Mémoir. Tom.* XI. *pag.* 101.) heeft 'er nog meer hier toe gerekend, en de aanleiding tot dezelven gesteld, in den inval der *Hunnen* in het jaar 395. Maar MONTFAUCONS onderzoekingen over dezelven hebben grooter waarschijnlijkheid.

(†) PALLAD. *Dialog. de Vit. S. Chrysost. p.* 40.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dien niet weinig aan gelegen, welken Bisschop de Gemeente in de Keizerlijke Hofstad aan haar hoofd had. De regeering van den jongen Keizer had even zoo veel zwakheid, als zijn Oostersch Rijksgebied zelf. Men had te *Konstantinopolen* Staatsverände-ringen en onrusten van allerhande soort te vreezen; nademaal de ijverzucht der Grooten onder malkanderen; de Uitlanders of zoogenoemde *Barbaaren*, die zoo talrijk en magtig waren, door de gewigtige bedieningen, welke zij bekleedden; verscheidene Kerklijke partijën, tegen de *Katholijken* gekant; en de losheid, met welke het gemeen in die stad tot geweld oversloeg, niet ééns zeer hevige aanporring behoefden. Men begrijpt dus, dat 'er veel afhing, welken Bisschop de Gemeente aldaar had, die in alle opzichten zoo veel invloed op alles hebben kon. EUTROPIUS, een Gesnedene, die van de geringste afkomst tot Keizerlijk Opper-Kamerheer was opgestegen, bezat toenmaals de geheele klem der regeering in naam van ARKADIUS, wiens huwlijk met EUDOXIA zijn werk was. In deze magt had hij de plaats vervangen van den kort geleden vermoorden Staatsdienaar RUFINUS. Ondertusschen komen alle Geschiedschrijvers, Christenen en Heidenen, overëen in de zwartste afschildering van zijne hebzucht, onrechtvaardigheid, wreedheid, en andere ondeugden; en ZOSIMUS zegt ronduit, dat hij den Keizer, gelijk een Herder een stuk vee, regeerde (*). Hoe het zij, EUTROPIUS, die CHRYSOSTOMUS, in het Oos-

(*) *Hist. Libr.* V. C. 12. *pag.* 421.

Oosten, had leren kennen, besloot eenen zoo vermaarden en eerwaardigen man, tot het Bisdom van *Konstantinopolen* te verheffen. „ Tot hier toe was „ de levenswijze van JOANNES, " schrijft SOCRATES (*), „ dus gesteld geweest. Uit ijver voor orde „ en welvoeglijkheid, was hij, naar men zegt, wat „ scherp; en, zoo als iemand, die van zijne jeugd „ af gemeenzaam met hem had omgegaan, getuigde, „ meer tot toorn, dan inschiklijkheid, geneigd. „ Alzoo hij een eerlijk leven leidde, was hij voor „ het toekomstige niet zeer op zijne hoede; maar „ zijne oprechtheid maakte hem zeer vaardig in het „ handelen. Ook gebruikte hij eene vergedrevene „ vrijpostigheid in het spreken tegen ieder éénen. „ In het leeren bedoelde hij enkel, de zeden zijner „ Toehoorderen te verbeteren. Den genen, die zijnen imborst en aart niet kenden, kwam hij, in „ gezelschappen, hoogmoedig voor." Deze charakterschets is, volgends het geen wij tot hier toe gezien hebben, vrij naauwkeurig, alleen kan men twijfelen, of zulk een charakter recht voegde voor eenen Bisschop in de nabijheid van het Hof, en in naauwe betrekking met hetzelve? Eene bedenking, welke door de uitkomst volkomen gerechtvaardigd wordt. Daar men vreesde, dat CHRYSOSTOMUS zijne geliefde Gemeente niet ligt zou verlaten, en de *Antiochiërs* hunnen Leeraar niet zouden willen missen; schreef de Keizer, op aanraaden van EUTROPIUS, aan den Bevelhebber van het Oosten, (*comes* *ori-*

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 3.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

orientis,) deze zaak met beleid en voorzichtigheid tot stand te brengen. Deze verzocht daar op CHRYSOSTOMUS zich, op zekere plaats buiten de stad, te laten vinden. Hier stond een rijtuig en een gesnedene gereed, aan wien hij werd overgeleverd, en die hem terstond naa *Konstantinopolen* voerde. Hier maakte de Bisschop van *Alexandrië*, THEOFILUS, wel eenige zwarigheid, om hem in te wijden, maar werd daar toe schielijk genoodzaakt, gelijk in het voorgaande reeds verhaald is (*).

Zijne eerlijkheid maakt hem gehaat bij de Geestlijken en Monniken.

CHRYSOSTOMUS werd dus in *Februarij* 398 tot Bisschop van *Konstantinopolen* ingewijd. Hier was hij terstond opmerkzaam op den staat zijner nieuwe Gemeente, de gebreken, welke bij de Leeräaren en andere leden in zwang waren, en op alle hare behoeften. Zijne eerste *Kerkreden* in de Hoofdstad gehouden, is verloren geraakt; uit de twede, welke tegen de *Anomoien* is gericht, ziet men, dat hij, voor dezen, die zich hier in een groot aantal bevonden, van eersten af zorgen wilde. Voornaamlijk bemoeide hij zich, de schandelijke gewoonte uit te roejen, naar welke Geestelijken, met Godsdienstige Dochters, onder den naam van Broeder en Zuster, huis hielden, hoe zeer hij daar door een deel van zijne Geestlijkheid, (*clerus*,) beledigde (†). Wij hebben reeds elders van zijne twee geschriften tegen deze buitensporigheid gesproken (†). CHRYSOSTOMUS

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 361.

(†) PALLADIUS *pag.* 45.

(§) Zie *Deel* V, *Bladz.* 233. Zij staan in de uitgave

MUS tastte verders, volgends SOCRATES (*), de hebzucht zijner Geestlijken, en hunne geneigdheid tot weelde en onmatigheid aan, welke hen dikwijls *tot* pluimstrijkers en tafelschuimers der Grooten maakte. En in de daad, in ééne zijner Preeken (†), zegt hij, men behoort wel den Leeräaren van het nodig onderhoud te voorzien, opdat zij niet moedeloos worden, maar meer dan onderhoud en kleding moeten zij niet ontvangen, opdat zij niet dartel en gemaklijk worden.

Deze ijver van CHRYSOSTOMUS, om zijne *medegenoten in het Leeräar-ambt* te verbeteren, had doorgaans voor hem onäangename gevolgen. Hij zette wel alleenlijk zeer onwaardigen af, verkoos Godzalige en Geleerde mannen tot het leeren, maar hij schijnt echter somtijds, door zijnen openhartigen aart misleid, aan onwaardige personen zijn vertrouwen geschonken te hebben. Zulk een was, volgends SOCRATES (§), de *Diakon* SERAPIO, een trotsch, overmoedig, en onbezonnen mensch, die ééns, in tegenwoordigheid der geheele Geestelijkheid, tegen zijnen Bisschop zich vermat te zeggen: „Gij zult over dezen nooit kunnen heerschen, indien gij hen niet allen met éénen stok wegjaagt." Het kan zijn, dat deze Geestlijkheid zeer verdorven

ve zijner werken door MONTFAUCON *T.* I. *p.* 228.

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 3.

(†) *Homil.* XV. *in* 1. *Epist. ad Timoth. T.* XI. *Opp. pag.* 636. *sq.*

(§) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 4.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven was, maar dat één van hen zoo verächtlijk van allen durfde spreken, zonder door den Bisschop tot gematigdheid vermaand te worden, maakte dezen zelven gehaat. Hier toe bragt ook niet weinig bij de vermaning, welke hij aan eene rijke weduwe, OLYMPIAS, deed, welke zijn voorzaat in het Bisdom, strijdig met de Kerkelijke wetten, in hare nog jonge jaren, tot *Diakonesse* had aangesteld. Deze leefde zelve als eene arme boetelinge, en zelfs met uiterlijke kenmerken van behoeftigheid. Maar daartegen schonk zij haar bijna onmeetlijk vermogen weg aan Kerken, kloosters, Bisschoppen, en andere Geestlijken. CHRYSOSTOMUS prees wel, gelijk SOZOMENUS (*) verhaalt, in het gemeen hare milddadigheid, maar voegde 'er bij: wie het tot eene Gode behaaglijke sterkte in de deugd wilde brengen, moest zijn goed wijslijk weten te verdeelen. Daar zij integendeel rijken nog rijker maakte, was dit het zelfde, als of zij haar goed in zee wierp enz. Zulke vermaningen waren toen iet zeldzaams in den mond van eenen Geestlijken, en jaagden zijne Medebroeders onfeilbaar tegen hem in het harnas.

Ook waren de *Monniken* niet doorgaands over CHRYSOSTOMUS voldaan. Trouwens, hoe zeer hij die genen prees, welke gerust in hun Klooster bleven, en voor hen zorgde, evenwel Monniken, die op de straten rondzworven, zag hij aan als lieden, die hunne levenswijze schande aandeeden, en bestrafte hen ernstig daar over (†). Met alle zijne ach-

(*) *H. E. L.* VIII. *C.* 9 (†) SOZOMEN. *l. c.*

achting voor dezen ſtand, geloofde hij niet, dat men daar door gerechtigd was, om een lediglooper te zijn, en zonder te arbeiden, hoe zeer men bad en vastte, aanſpraak te maken op de liefdegaven der Christenen (*). Ook nam hij al vroeg het opzicht aan over de *weduwen*, deed onderzoek naar hare zeden, en als hij vond, dat zij dartel waren, raadde hij haar, of, om, in plaats van het bad en wijdſche kleding, te vasten, of liever om weder te trouwen, opdat zij de Godlijke geboden niet overtraden (†). *Dit* haalde CHRYSOSTOMUS, ook van dezen kant, vijändſchappen op den hals (§).

Het was dus geen wonder, dat Geestlijken en Monniken hem een knorrig, hard, en hoogmoedig mensch noemden; te meer daar hij de verbeteringen ſchielijk en met alle ſtrengheid ondernam; en zelf, als een voorbeeld van deugd, zoo zeer uitſtak. Zijn ambt aanvaard hebbende, liet hij zich ſpoedig de rekeningen van den Rentmeester der Kerklijke inkomſten voorleggen, en haalde verſcheidene overtollige uitgaven in dezelve door. Allerminst duldde hij langer de kostbare verkwisting, die tot hier toe voor den Bisſchop zelven gemaakt was, de tapijten, zijden klederen, en andere pracht, daar de Bisſchop NECTARIUS van gehouden had. Hij nam van de Kerklijke goederen alleen zoo veel, als hij tot zijn daaglijksch gering onderhoud behoefde. Daar-

(*) *Hom.* XV. *in Ep. ad Phil. T.* XI. *Opp. p.* 311.
(†) PALLAD. *l. c. pag.* 47.
(§) PALLAD. *l. c. pag.* 66.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daartegen schijnt hij het een en ander van Kerksieraden verkocht te hebben, om den armen heel veel goeds te kunnen doen. Behalven het reeds voorhanden Hospitaal, hetwelk hij van ruimer inkomsten voorzag, liet hij verscheidene Gasthuizen, voornaamlijk ten behoeve van vreemdelingen, bouwen, waar over hij twee Ouderlingen tot Opzieners aanstelde. Gewoon, ongemeen weinig, en somtijds ter naauwernood op het einde van den dag, te eten, spijsde hij altijd alleen, ook ging hij bij niemand ter maaltijd. Men nam hem dit bijzonder kwalijk, niet alleen, omdat zijne voorzaten het tegendeel gedaan hadden, maar ook omdat vreemde Bisschoppen deze gastvrijheid van hem verwachten konden. Doch zijne geheele neiging en levenswijze, zijne zwakke maag, vrees voor ontelbare verstrooijingen, en onaangename toneelen, zelfs voor eene ongeöorloofde verkwisting der Kerkengoederen, strekten hem tot ontschuldiging (*); evenwel duidden zijne vijänden het tot hoogmoed en gierigheid, dat hij over het algemeen alle gezelschap vermijdde, en wanneer iemand lang met hem wilde spreken, te verstaan gaf, dat hem dit lastig was (†). In de daad, het is zeer mogelijk, dat CHRYSOSTOMUS hier in te ver ging. Zulk eene afzondering geeft den Leeräar geene rechte menschenkennis, en recht te veel eene scheidsmuur op, tusschen hem en zijne Gemeente, wel-

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 46, 101, 165. SOCRAT. *Libr.* VI. *Cap.* 4. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 9.

(†) PALLAD. *l. c. pag.* 182.

welke wel hunnen eerbied maar niet zoo zeer hunne liefde voor hem zal opwekken.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Stond CHRYSOSTOMUS in geene groote gunst bij de Geestlijkheid en Monniken, hij was daartegen bij de *laager ſtanden* des te meer bemind. Zijn ernst in prijswaardige verbeteringen, zijne zeden, en inzonderheid zijne Predikatiën, droegen hunne geheele goedkeuring weg. Zijn ijver voor de Rechtzinnigheid, en voor het plegtige, (*ceremoniëel*,) van den uitwendigen Godsdienst vermeerderde de genegenheid der inwoneren van *Konſtantinopolen* voor hem (*). THEODOSIUS had den *Ariänen* in deze Hoofdſtad hunne Kerken ontnomen; alleen hadden zij 'er in de Voorſtad eenige behouden. Zij vergaderden daaröm 's nachts vóór de dagen van den openbaren Godsdienst, dat is op *Zaturdag* en *Zondag*, onder de bedekte Gallerijën der ſtad, en zongen in Choren, die elkanderen vervongen, bijkans den geheelen nacht door, Liederen. Doch, met het aanbreken van den dag, trokken zij, op dezelfde wijze zingende, naa hunne Kerken de ſtad uit. Dewijl zij, onder dit zingen, ook beſpottingen der *Katholijken* mengden, en meermalen riepen: *Waar zijn dan die genen, die zeggen, dat drie magt éène magt zijn?* vreesde CHRYSOSTOMUS, dat de eenvoudigen onder de *Katholijken*, door deze Gezangen, van de Kerk afgetrokken mogten worden. Hij verördende daaröm eenigen van zijne Gemeente, om insgelijks des nachts Geestelijke Liederen te zingen,

CHRYSOSTOMUS is bemind bij de laager ſtanden, zijn ijver tegen de Ariänen.

(*) SOCRAT. *L.* VI. *C.* 8. SOZOM. *L.* VIII. *C.* 8.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gen, zoo wel om de *Ariänen* te beschamen, als om de zijnen in het waar geloof te bevestigen. Hij liet hen zilveren kruissen met brandende waschkaarssen voor zich uit dragen, waar toe de Keizerin EUDOXIA de kosten gaf. Doch alle deze prachtige vertoning maakte de *Ariänen*, die sterk in getal, en van ouds af tot geweld gereed waren, gaande, om op de *Katholijken* aan te vallen. Van weêrskanten werden, bij deze gelegenheid, eenige menschen gedood, en zelfs een gesnedene der Keizerin, die de *Katholijke* zangers voorging, gewond. Hier op verbood ARKADIUS den *Ariänen* alle zingen op straat (*). De *Katholijken* daartegen achtervolgden hunne nu ingevoerde gewoonte, om openbare gezangen, in beurtwisselingen, te zingen; welke gewoonte SOCRATES van een gezicht van bij beurten zingende Engelen, aan IGNATIUS, Bisschop van *Antiöchië* gebeurd, afleidt; maar THEODORETUS (†) veel geloofwaardiger van de instelling van twee Monniken te *Antiöchië*, onder de regering van Keizer KONSTANTIUS. Ondertusschen zou CHRYSOSTOMUS voorzichtiger gehandeld hebben, indien hij bewerkt had,

(*) Daar is nog eene wet van hem *Cod. Theod. L.* XVI. *t.* 5. *de Hæretic. l.* 30. *Cod. Iust. L.* I. *t.* 4. *de Hæret. l.* 3. in welke aan de Ketters in het gemeen het zingen van hunne *Litaniën* in de stad, bij dag en nacht, verboden wordt, maar die reeds tot het jaar 369 behoort, en welke thans zal vernieuwd, en bijzonder op de *Ariänen* toegepast zijn.

(†) *Hist Eccles. Libr.* II. *Cap.* 24.

had, dat alle openlijk zingen aan de *Ariänen* vooraf verboden was geworden, en niet ingevoerd was bij de *Katholijken*.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere veranderingen door CHRYSOSTOMUS in den openbaren eeredienst ingevoerd.

Over het algemeen maakte CHRYSOSTOMUS in den openbaren Godsdienst verscheidene veranderingen, welke gedeeltlijk nadere bepalingen waren van ouder Kerkelijke gebruiken. Eene plaats uit het verloren werk van THEODORETUS, over CHRYSOSTOMUS, welke FOTIUS bewaard heeft (*), toont, dat zekere wijze van de *Psalmen* te zingen, welke te *Konstantinopolen* in gebruik gebleven is, van hem oorspronglijk is, hetwelk PALLADIUS (†) schijnt te bevestigen. De laatstgenoemde meldt uitdruklijk (§), dat hij *het Gebed bij nacht in de Kerk* zeer heeft aangeprezen; alleen met die bepaling, dat daar bij geene vrouwen tegenwoordig zouden zijn. Dit mishaagde weder velen Geestelijken, die gewoon waren, den geheelen nacht te slaapen. De Christenen hadden wel, zedert de tweede eeuw, de gewoonte, om den nacht vóór zekere Feestdagen, tot het Gebed en Gezang in de Kerken bijëen te komen, maar CHRYSOSTOMUS wilde, dat zij dit ook buitendien menigmalen doen zouden. Zelfs dringt hij, in ééne zijner Leerredenen (**), 'er op aan, dat de Christenen, ten minsten, 's nachts zullen opstaan, om in hunne huizen te bidden, zonder te bedenken, dat zoortgelijke verpligtingen, uit het bidden en nacht-

(*) *Cod.* CCLXXIII. *pag.* 1516.
(†) *L. c. p.* 48. (§) *Pag.* 47.
(**) *Hom.* XXVI. *in Act. Apost. p.* 212. *sq. T.* IX.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Aanmerking over de Litaniën of openbare voorschriften van Gebeden.

nachtwaken der Monniken en Kluizenaren ontleend, te veel zekere werkheiligheid, zonder deelneming van het hart, bevorderen.

Daar is nog eene *Liturgie* van CHRYSOSTOMUS, behelzende voorschriften van gebeden, gezangen, uitroepingen en zegeningen, onder welke het H. Avondmaal gehouden moet worden, in van elkander geheel afwijkende Afschriften, voor handen, over welke in laater tijden veel getwist is (*). Men heeft meer zulke *Liturgiën*, wier opstellers in de eerste eeuwen zullen geleefd hebben; inzonderheid die toegeschreven worden aan den Apostel JAKOBUS den Grooten, aan den Euängelist MARKUS, en aan BASILIUS *den Grooten*. Van dezen oordeelden de Protestanten voorheenen volstrekt, dat zij allen, in laater tijd, onder valsche naamen verdicht waren, dewijl men zich in de oudste Kerk van geene Gebedsformulieren bediend heeft. Het *Onze Vader* was het eenigste algemeene voorschrift, hetwelk de Christenen gebruikten. Voor het overige bad elk Leeräar met de Gemeente, *naar zijn vermogen*, (ὅση δυναμις αὐτῳ) (†), dat is, naar zijne kennis en krachten; het zou schandelijk voor hem geweest zijn, indien hij de behoeften en belangen zijner Gemeente God zonder eens anders voorschrift niet had kun-

(*) Men vindt ze in de werken van CHRYSOSTOMUS van de uitgave van SAVILE *T.* III. *p.* 383. van MONTFAUCON *T.* XII. *p.* 776. in de verzameling van P. GOAR *Euchologium*, *f. Rituale Græcorum p.* 58-107.

(†) JUST. *Mart. Apol.* I. C. 87. *p.* 63.

kunnen voordragen, voornaamlijk in eenen tijd, toen men nog in het begrip ſtond, dat het Gebed het voornaamſte gedeelte zij van den Godsdienst. Maar toen de eerſte ijver verflaauwde, alle Leeräars niet de nodige bekwaamheid bezaten, en 'er meer op uitgewerkte gebeden gezien werd, waar toe aanzienlijke Leeräars de voorbeelden gaven, ontſtonden van tijd tot tijd vastgeſtelde opſtellen van gebeden (*). De aanvang daar toe ſchijnt reeds in de derde eeuw gemaakt te zijn, zoo als uit de *Apostoliſche Kerkverordeningen* blijkt, maar met de vierde eeuw kregen zij meer vastheid en aanzien, en men ſchreef de *Litaniën*, die door aanzienlijke Bisſchoppen werden aangeprezen, aan ouder Kerkleeräaren toe, om ze des te meer aanzien te geven. Wat 'er ook zij van zulk een voorſchrift, door CHRYSOSTOMUS nagelaten, zeker is het, dat hetzelve naderhand door vele bijvoegzelen vermeerderd is geworden, en in den tegenwoordigen vorm niet aan CHRYSOSTOMUS behoort, gelijk blijkt uit de verbaazende menigte van plegtigheden, gebeden, gezangen, drajingen en verrichtingen van den *Priester* en *Diakon*, rokingen, en dergelijke gebruiken, en naamen, die volſtrekt tot deze eeuw niet behooren; dewijl men hier leest, dat deze beide Geestlijken terſtond in het begin zich voor het *Beeld van den Verlosſer en der Heiligſte Moeder Gods*, (της ὑπεραγιας Θεοτοκου,) die toenmaals

(*) BINGHAM *Origg. Eccles. Vol.* V. *p.* 127. hoewel deze dikwijls wordt weggeſleept door het verſchil der *Episcopalen* en *Presbijteriänen* in zijn Vaderland.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maals echter in de Kerken geene plaats vonden, driemaal eerbiedig buigen moeten; dat nog meermalen *onze Lieve Vrouw en Moeder Gods*, als voorspraak voor de Christenen, genoemd wordt; dat deze ook aan de Gebeden van vele andere Heiligen, en zelfs van CHRYSOSTOMUS, worden aanbevolen (*).

CHRYSOSTOMUS bevordert het Bijgeloof.

Bij dezen ijver voor uitwendige Godsdienst-plegtigheden, kan het beste oogmerk CHRYSOSTOMUS niet geheel ontschuldigen, van het *Bijgeloof* bevorderd te hebben. Toen in het jaar 399 een zoo hevige regen viel, dat men te vreezen had, dat de geheele hoop van den Landman verloren zou gaan, deed hij met bijkans alle de inwoners van *Konstantinopolen* eenen omgang in de vermaarde *Kerk der Apostelen* aldaar: „ Wij namen," zegt hij (†), „ den Heiligen PETRUS, den Heiligen ANDREAS,"

(de-

(*) Men zie verders over de wijze, hoe het Heilig Avondmaal, ten dezen tijde, te *Konstantinopolen* en *Antiöchië* gevierd is, BINGHAM *Origg. Eccles. l. c. p.* 193. 294. MONTFAUCON *Opp. Chryf. T.* XIII. *p.* 183. en in 't gemeen over de oude *Litaniën* en *Liturgiën* EUS. RENAUDOT *in Liturg. Oriental. Coll. et Diss. de Liturgg. Orient. Origine et Auctor. etc.* enz. J. W. JANUS *de Liturgiis Orientt. etc.* M. PFAFFIUS *de Liturgiis, Missalibus, Agendis et Libris Eccles. Ecclesiae Orient. et Occid.* MURATORI *Liturgia Romana Vetus* en *Diss. de Rebus Liturg.* en tegen hem J. A. ERNESTI *Antimur. s. Confut. Murator. Disputat. de Rebus Liturgicis.*

(†) *Hom. contra ludos et theatra T.* VI. *Opp. p.* 278.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(deze werd voor den Stichter der Gemeente te *Byzantium* gehouden,) „insgelijks PAULUS en TI„MOTHEUS tot onze *voorspraken*, (συνηγόρους.") Hij noemt dergelijke omgangen λιτανείας en ἱκετηρίας, naar het *gebed* en *smeeken* om afwending van openbare rampen. „Nadat de toorn gestild was," vervolgt hij, „voeren wij kloekmoedig de zee over, „en spoedden naa de aanvoerers en leidslieden, naa „PETRUS, den grond van het geloof, en naa PAU„LUS, het uitverkozen werktuig;" (daar was eene Kerk op de andere zijde van den *Bosphorus*, aan deze Apostelen gewijd,) „hier hielden wij eene „geestlijke vergadering, en verkondigden hunnen „strijd, hunne zegetekenen, en overwinning over „de Duivelen." Deze plaatzen vindt men in eene Leerreden door hem drie dagen na dezen omgang gehouden, welke MONTFAUCON het eerst heeft uitgegeven. Nauwlijks waren de inwoners der Hoofdstad dezen nood te boven, of zij woonden, den tweeden dag daar na, op Goeden Vrijdag, de wedspelen der paardenmenners bij, en deeden de stad van hun geschreeuw en getier weêrgalmen; en Zaturdags vóór het Feest van CHRISTUS Opstanding, bezochten zij zelfs den Schouwburg, alwaar zich zangeresfen met wellustige gezangen en gebaarden vertoonden. Hier over beklaagde zich CHRYSOSTOMUS in eene Predikatie, die in de daad eenige schone en sterke plaatzen bevat.

Zijne hoogachting voor de

Wij hebben in het voorgaande reeds voorbeelden gezien, hoe zeer CHRYSOSTOMUS was ingenomen met den eerbied voor de Martelaren en andere zoo-

ge-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

overblijfzelen der Heiligen.

genoemde Heiligen. Eene bijzondere gelegenheid, bij welken hij dezen eerbied betoonde, mag hier niet voorbijgegaan worden. De Keizerin EUDOXIA besloot, in het jaar 398, de overblijfzelen van zekere *Martelaren*, uit de groote Kerk te *Konstantinopolen*, in de Kerk van den Heiligen THOMAS, die vrij verre van de stad, bij de zee, lag, te laten overbrengen. Hier toe werd de nacht verkozen, waarschijnlijk om de plegtigheid meer eerbieds bij te zetten. Zij zelve, in Keizerlijken tooi, en verzeld door CHRYSOSTOMUS, ging onmidlijk achter de dragers der kist met deze overblijfzelen, en raakte dezelve aan, als ook het kleed, waar zij mede bedekt waren. Haar volgde eene onbeschrijflijke menigte menschen: Monniken, Godgewijde Maagden, Geestlijken, andere mannen en vrouwen van allen staat en ouderdom, de aanzienlijksten zonder eenigen opschik, en daar bij een niet min groot aantal fakkels of flambouwen. Men kwam eerst, met het aanbreken van den dag, ter bestemder plaats. Nadat men den heiligen last aldaar had afgezet, predikte CHRYSOSTOMUS terstond, en begon, door dezen buitengewonen omgang, geheel verrukt, met deze woorden: „ Wat zal ik zeggen? en waar „ van zal ik spreken! Ik spring op van verrukking, en ben geheel krankzinnig; maar deze „ krankzinnigheid is beter, dan de wijsheid zelve. „ Ik vlieg en dans, en word omhoog verheven; „ ja ik ben dronken van dezen geestlijken wellust. „ Wat zal ik zeggen? en waar van zal ik spreken? „ van de sterkte der Martelaren? of van de bereid-

„ wil-

„ willigheid der stad? of van den ijver der Keizerin? of van den toeloop der Grooten? of van de schande des Duivels? of van de nederlaag der *Demons?* van den adel der Kerk? van de kracht van het Kruis? van de wonderen des Gekruisten? van de heerlijkheid des Vaders? van de genade des Geestes? van het vergenoegen des geheelen volks?" — En op deze wijze gaat de ijverige man voort, in zijne uitroepingen en lofsverheffingen, zonder te overwegen, hoe de ergste huichelaar zich, na zulk prediken, ligt verbeelden kon, dat het genoeg zij, achter eene kist met Reliquiën te gaan, om voor een' deugdzaam man gehouden te worden, zoo als de Vorst of Groote kon gelooven, door zulk eenen moeilijken optogt, voor alle zijne buitenspoorigheden te kunnen boeten. (*).

III. BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn ijver tegen de Heidenen, Jooden, en Ketters

Voor de *uitbreiding van het Christendom*, en *voor de vermindering zoo wel van Jooden en Heidenen*, als inzonderheid *der Ketters*, was CHRYSOSTOMUS op eene wijze bezorgd, welke hem wel niet tot eenen harden vervolger maakte, maar die echter niet geheel bestaanbaar was met eene bijzondere Godsdienstige verdraagzaamheid, en die hem bij de Rechtzinnigen van zijnen tijd zeer aanprees. Hij predikte evenwel, naar het schijnt, niet heel dikwijls tegen deze onderscheidene tegenpartijën van den Godsdienst. Somtijds deed hij het *Heidendom* af-

(*) Men leest deze Preek, onder elf anderen, door MONTFAUCON het eerst uitgegeven *Tom.* XII. *Opp. Chrysost. pag.* 330. *sq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

afbreuk, door geweldige middelen, zoo als wij elders (*) verhaald hebben, hoe hij, door afgezonderde Monniken, met Keizerlijke volmagt, Afgodstempels in *Fenicië*, heeft laten verwoesten. Ook meldt SOCRATES (†), dat hij, op zijne reize naa *Asië*, den *Novatiänen* en *Quartadecimanen* vele Kerken ontnomen heeft. Daartegen bragt, volgends denzelfden Schrijver (§), de *Novatiäansche* Bisschop van *Konstantinopolen*, SISINNIUS, hem, door eene boerterij, zoo ver, dat CHRYSOSTOMUS hem het prediken niet belette. Want als hij tegen hem verklaard had, dat de stad geen twee Bisschoppen kon hebben, en door SISINNIUS antwoord driftig geworden, hem dreigde, dat hij hem, als eenen Ketter, noodzaken zou, het prediken te staaken: zeide SISINNIUS, dat hij hem daar voor wilde betalen, als hij hem van een zoo lastig werk verloste; en hier op hernam CHRYSOSTOMUS: „Naardien u dan „ het prediken lastig valt; zoo moogt gij daar mede „ voortgaan." SISINNIUS schreef ook een Boek tegen CHRYSOSTOMUS, omdat deze, in ééne zijner Leerredenen, tegen de *Novatiäansche* Grondregelen, of gelijk geloofflijk is, kwalijk verstaan, gezegd had, *dat men wel duizendmalen boete kon doen.*

Inzonderheid tegen de Ariänen.

Naardien de *Ariänen* onder alle dwaalende partijën de talrijksten en geduchtsten waren, wendde CHRYSOSTOMUS te meer zijne pogingen aan, om hen

(*) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 35.
(†) *Libr.* VI. *Hist. Eccles. Cap.* 11.
(§) *L. c. Cap.* 22.

len te beteugelen. De *Gothen*, waar van 'er zeer velen te *Konstantinopolen* waren, behoorden grootendeels tot de *Ariänen*. Hij maakte daaröm van de *Katholijke Gothen* ongemeen veel werk; wees hun eene Kerk aan; in welke hij zelf dikwijls predikte, latende zijn voorstel terstond door eenen *Goth* in hunne taal vertolken; ook stelde hij *Gothische* Ouderlingen, Kerkendienaren, en Voorlezers aan, door welken niet weinigen van hunne Landslieden van de *Ariänerij* werden afgetrokken (*). Doch de Bevelhebber der *Gothen*, in Keizerlijken dienst, GAINAS, die ook een *Ariäan* was, werd steeds magtiger. Deze bragt in het jaar 399 zeer veel toe, tot den val van EUTROPIUS, die genoodzaakt werd, in eene Kerk te vluchten, om de dood te ontgaan; alhoewel hij kort te vooren aan de Kerken, door eene Keizerlijke wet, het recht van vrijplaatzen benomen had. CHRYSOSTOMUS beschermde hem aldaar tegen de woede der indringende soldaaten; was zijn voorspraak bij den Keizer, die evenwel ook zelf alleen verzoeken kon, om hem te redden; en hield, in tegenwoordigheid van den ongelukkigen, die bij het Altaar lag, die beruchte Leerreden, welke van velen, als of zij eene hoonende beschimping ware, ten kwaade geduid, en van welke reeds hier voor (†) gesproken is. Daar hebben wij ook uit ZOSIMUS verhaald, hoe EUTROPIUS, des niet te min, met geweld uit deze toevluchts-

plaats

(*) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 30.

(†) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 250.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaats gehaald, en kort daar na ter dood gebracht is. Maar CHRYSOSTOMUS verzekert, in eene kort daar na gedane Preek (*), dat EUTROPIUS niet gevat zou zijn geworden, indien hij zich niet buiten de Kerk gewaagd had. Hier ontbreken ons eenige omstandigheden, om deze berichten samen te kunnen vereenigen. GAINAS vergenoegde zich niet met den val van EUTROPIUS; hij eischte, met de wapenen in de vuist, dat hem nog andere Grooten zouden overgeleverd worden; en ARKADIUS was veel te zwak, om hem dit te kunnen weigeren. Hier trad CHRYSOSTOMUS weder tusschen beiden, en wendde zoo vele moeite en pogingen aan (†), als *de gemeenschappelijke Vader van allen*, dat de twee Heeren, die GAINAS ten dood bestemd had, enkel gebannen werden. Over het algemeen was het toen een tijd van verwarring en menigvuldige gevaaren te *Konstantinopolen* en in de nabuurschap, die CHRYSOSTOMUS in de beneden aangehaalde Preek afschildert, en van de onverzaadlijke geldgierigheid der aanzienlijke lieden afleidt. Nadat GAINAS met den Keizer bevredigd, en door den Vorst tot Opperlten Rijksveldheer aangesteld was, begeerde hij, op aandrang der *Ariäansche* Bisschoppen, voor deze gezindte eene Kerk te *Konstantinopolen*. De Keizer, beloofd hebbende, deze zaak te zullen overwegen, gaf 'er aan CHRYSOSTOMUS kennis van. Deze antwoord,

(*) *Opp. Tom.* III. *pag.* 386.

(†) Gelijk hij zelf verhaalt, in eene kort daar na gedaane Preek in het begin van het jaar 400. *l. c. p.* 405.

woordde, dat de Keizer dit niet moest beloven, noch het heilige aan de honden laaten geven, hij zou nooit die genen, welke den Zoon van God openlijk vereërden, uit hunne Kerken verstooten, om ze aan die genen in te ruimen, die hem lasterden. Indien de Keizer bang was voor den Barbaar, moest hij hen beiden slechts voor zich laaten komen, en hen hooren spreken. Dit gebeurde ook den volgenden dag. Hier beweerde CHRYSOSTOMUS rond uit, dat de Keizer niets mogt toegeven, het geen voor den Godsdienst nadeelig was; veel meer moest de wet van THEODOSIUS, door welke aan de Ketters alle Kerken in de stad ontnomen waren, gehandhaafd worden; en indien GAINAS aldaar wilde bidden, stonden 'er Kerken genoeg voor hem open. Als deze zich daar op beriep, dat hij van eene andere Kerklijke gezindte was, en het Rijk groote diensten bewezen had; hield CHRYSOSTOMUS hem zijne voorige behoeftige omstandigheden en de rijklijke beloningen voor zijn diensten, die hij ontvangen had, voor oogen. Ook kon GAINAS zijn oogmerk niet bereiken. Ondertusschen bewees hij toch den Bisschop, die bij gelegenheid van het oproer, hetwelk GAINAS kort daar na tot zijn eigen verderf stichtte, als afgevaardigde bij hem kwam, grooten eerbied (*).

CHRYSOSTOMUS ijver in het onderwijs

Te midden van zoo vele vermoejenissen en bezigheden, die hem elks achting verwierven, hield CHRYSOSTOMUS *het openbaar onderwijs in den Godsdienst*

(*) SOZOM. *L.* VIII. *C.* 4. THEOD. *L.* V. *C.* 32, 33.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

derwijzen.

dienst voor den hoofdpligt van zijn ambt. Hij leerde openlijk, met welsprekendheid en ijver, die hem den weg naar het hart baande, maar ook met die bewijzen van de oprechtheid van zijn hart, welke getuigden, dat hij zelf gevoelde, wat hij leerde. „Indien men mij niet," zeide hij eens (*), „van „eene te verregaande eerzucht beschuldigen wilde; „zoudt gij mij daaglijks stroomen van traanen zien „vergieten. Maar mijn klein huis en mijne een„zaamheid kennen dezelve. Geloof mij slechts! „Ik heb bijkans de hoop aan mijne eigene zalig„heid opgegeven; en terwijl ik uwen toestand be„klaag, houde ik niet op, over den mijnen te „treuren. *Zoo* zeer zijt gijlieden mij alles! Be„speur ik, dat gij in de deugd toeneemt; dan voel „ik van vreugde mijn eigen rampen niet; maar zie „ik, dat gij niet toeneemt, dan denk ik weder „van droefheid niet aan het mijne! of ik voor u„lieden rekenschap afleg of niet! zulks baat mij „niet. Mogt gijlieden slechts zalig worden, en ik „rekenschap moeten geven, en beschuldigd wor„den, dat ik mijnen pligt niet vervuld heb! Want „ik ben niet zoo zeer bezorgd, dat gijlieden door „mijnen dienst zalig wordt, als dat zulks gebeure; „door wien het dan ook zij!" Zoodanige schoone plaatzen vindt men in zijne schriften in menigte. Alles, zegt hij, heeft hij met zijne Gemeente, met betrekking tot het Christendom, gemeen; het geen hij boven hen bezit, waren alleen grooter zorgen en ar-

(*) *Hom.* XLIV. *in Acta Apost.* *T.* IX. *Opp. p.* 335.

arbeid, en eene aangename smart, die hij voor hen ontwaarde (*). Daartegen hield hij zich ook verzekerd, dat zij Toehoorers, als hij zich in het uiterst gevaar bevond, voor hem, zoo mooglijk, een stuk van hun vleesch afsnijden, en hem geven zouden (†).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Leerredenen van CHRYSOSTOMUS over de H. S.

Wij hebben uit de eigene woorden van CHRYSOSTOMUS te vooren gezien, dat hij de *verklaring der Heilige Schrift* voor zijnen gewigtigsten en noodzaaklijksten pligt, als Leeräar, aanmerkte, en in de daad, onder alle de Leeräaren der Oude Kerk, van welken wij Schriften of Predikatiën overig hebben, heeft niemand den Bijbel, op eene zoo algemeen nuttige, verstaanbaare wijze, en te gelijk zoo welsprekend en bevallig opgehelderd, als hij. De *Grieksche* Kerk heeft hem daaröm, met recht, als haren *Hoofduitlegger voor het Nieuwe Testament* beschouwd. Hij vormde zich, het is waar, naar het voorbeeld van ORIGENES.; maar terwijl hij het goede van hem overnam, wachtte hij zich zoo wel voor zijne fouten, dat niemand hem deswegen ooit eenige verwijtingen gedaan heeft. Hij bemint den *woordelijken zin*, en komt zelden tot *Allegoriën*, of andere spitsvinnigheden. Als hij 'er ééne enkele keer toe komt, ontschuldigt hij zich, met de voorvaderen, oude en vermaarde mannen (§). FOTIUS heeft hem hieromtrent zeer juist beöordeeld: „ Indien het één of

„ an-

(*) *Hom.* IV. *in* II *Ep. ad Thesf. T.* XI. *Opp. p.* 535.
(†) *Hom.* VIII. *in Act. Apost. T.* IX. *Opp. p.* 67.
(§) *Hom.* III. *in Matth. T.* VII. *Opp. p.* 32. *sq.*

„ ander, door hem gezegd," schrijft deze (*), „ ééne meerdere verklaring of dieper onderzoek nodig had, en hij dat niet vlijtig genoeg ontvouwd „ heeft, zoo moet men zich daar over niet verwonderen. Want alles, wat slechts de vatbaarheid zijner Toehoorderen hem vergunde, en tot „ hun heil en nut diende, is hij geenszins voorbijgegaan. Daaröm kan ik dezen hoogzaligen man „ niet genoeg bewonderen, omdat hij steeds, in „ alle zijne redenen, het nut der Toehoorderen zich „ ten doel gesteld; maar het overige, of geheel „ niet geächt, of slechts even aangeroerd heeft. „ Doch hij maakte, om het nut zijner Hoorderen, „ 'er geheel geen werk van, dat sommigen mogten „ gelooven, dat hij sommige betekenissen niet zou „ geweten, of niet zou hebben willen beproeven, „ om in dieper onderzoekingen in te dringen, en „ dergelijke meer." Dus zijn ook zijne meeste Preeken *zoo zeer Zedenkundig*; zelfs dan, wanneer hij geen deel der Zedenkunde behandelde, bracht hij op het einde toch altijd iet te passe, hetwelk voor het leven der Christenen dienstig was. En, indien de eerste eigenlijke bedoeling van Christelijke Predikatiën zijn zal, *eene algemeen nuttige uitlegging der Heilige Schrift*, dan heeft CHRYSOSTOMUS eene menigte schoone voorbeelden daar van gegeven.

Zijne ongemeen talrijke Kerkleerredenen *over den Bijbel* bevatten deels *geheele Boeken* van denzelven, deels *enkele plaatzen en geschiedenissen*. Ten aanzien

(*) *Biblioth. Cod.* CLXXIV. *pag.* 388.

zien van het Oude Testament kan men wel niet beweeren, dat hij meer kennis *der Hebreeuwsche Taal* bezeten hebbe, dan de meeste Kerkleeraars van dien tijd. Maar des te vlijtiger maakte hij gebruik van de *Alexandrynsche* Overzetting, waar mede hij die van AQUILA, SYMMACHIUS, en THEODOTION vergeleek, somtijds haalde hij ook den Hebreeuwschen Tekst aan, zoo als hij dien met Grieksche Letteren in de *Hexapla* van ORIGENES vond. *Zeven en zestig* Kerkredenen te *Antiöchië*, over het *eerste Boek van* MOSES gehouden (*), putten eenigermate den Inhoud van dit Boek uit, zoo ver het zijn oogmerk medebragt. Dat is, hij verklaart den woordelijken zin der merkwaardigste plaatzen redelijk uitvoerig; maar is altijd daar op bedacht, om 'er menigvuldige voorschriften en vermaningen voor het gedrag der Christenen uit af te leiden. FOTIUS (†) acht deze *Homiliën* in stijl minder dan andere Bijbelverklaringen van CHRYSOSTOMUS. Naardien zij dikwijls door anderen afgebroken worden, en hij veel in dezelve waarschijnlijk zonder eenige voorbereiding moest uitspreken, zoo zijn daar uit eenige gebreken in de uitwerking, en lange ingewikkelde volzinnen ontstaan; nogthans bevatten zij ook aangename en vloejende plaatzen, en spooren van den vindingrijken Geest des Opstellers. — *Negen* andere *Preeken*, die hij nog vroeger dan de gemelde zeven en zestig, over eenige plaatzen uit het eerste Hoofdstuk

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 1-643.
(†) *L. c. pag.* 385.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

stuk van MOSES eerste Boek gehouden heeft (*), komen met dezelven in inhoud wel overéén, maar hebben meer van de welsprekendheid der Redenrijkkunde, waaröm zij ook λογοι en niet ὁμιλιαι heeten. Bovendien zijn zij grootendeels Zedenkundig. In de vierde dezer Kerkredenen toont hij aan, dat 'er drie soorten van dienstbaarheid zijn, welke de zonde in de wereld gebracht heeft; de onderwerping der vrouw aan den man; die van den éénen mensch aan den anderen; en die der onderdaanen aan den vorst. In dezelve ziet men ook een voorbeeld, hoe CHRYSOSTOMUS onvoorziene omstandigheden, opstaande voet, tot zijn oogmerk wist toe te passen. Terwijl hij sprak, ontstak men, naardien het duister werd, licht in de Kerk; en tevens keerden zich zijne Toehoorders naa de plaats, waar dit geschiedde. Nu verweet hij hun hunne onverschilligheid voor het licht, hetwelk hij hun uit het Euängelie ontstak, en vergeleek daar mede de prijswaardige aandacht der Toehoorderen van den Apostel PAULUS, (*Handel.* XX.) die ook op eenen avond, zelfs door een buitengewoon toeval, niet gestoord werd.

Het grootste onder alle de uitlegkundige werken van CHRYSOSTOMUS zouden zijne *Predikatiën over de Psalmen* uitmaaken, indien wij ze volledig behouden hadden. Want dat hij ze allen in het openbaar verklaard heeft, heeft MONTFAUCON vrij zeker aangetoond (†). Die wij nog hebben, gaan van den

(*) *L. c. Opp. pag.* 645.
(†) *Præfat. in Tom.* V. *Opp. Chrysost.* §. VI.

den *vierden* tot den *twaalfden*; van den XLIII tot den XLIX; en wederöm van den CVIII tot het einde der *Pfalmen*. Dat het *Homiliën*, en geene Uitleggingen zijn, heeft MONTFAUCON tegen de twijfelingen van TILLEMONT zeer goed aangemerkt; en dat zij tot het verblijf van CHRYSOSTOMUS te *Antiöchië* behooren, is daar door waarschijnlijk, omdat FOTIUS zijne fierlijkste schriften, onder welke hij voornaamlijk deze *Homiliën* telt, in deze stad plaatst. Evenwel hebben zij ook hunne zwakheden, bijzonder de gewoonte van den Opsteller, om de *Pfalmen*, zonder vaste grondregelen, van CHRISTUS te verklaren.

Dezelfde wankelende wijze van uitlegging ontmoet men ook meermalen in zijne *Preeken* en andere *Schriften*, over de eigenlijk zoogenoemde *Profeeten*. Men heeft van hem eene *Verklaring der acht eerste Hoofdstukken van* JESAIA, van welke men niet bepalen kan, of zij wezenlijk *Preeken* geweest zijn; *zes Kerkredenen* over de plaats in den gemelden Profeet: *Ik zag den Heere zitten op eenen hoogen troon*; en behalven anderen, inzonderheid twee merkwaardige Kerkredenen *over de duisterheid der Profeeten*; allen in het *zesde Deel* zijner werken, naar de uitgave van MONTFAUCON. Doch zijne opgegevene oorzaken van deze duisterheid zijn in de daad min genoegzaam. Beter en nauwkeuriger is, het geen hij over JES. II. 2. (*) zegt, over de kentekenen, naar welken men de Historische Plaatzen der

(*) Tom. VI. Opp. pag. 20.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der Profeeten van die, welke op CHRISTUS doelen, met zekerheid onderscheiden kan; waar van een groot kenner (*) oordeelt, dat men hier voorbeeld en regelen bijëenvindt. Jammer, dat CHRYSOSTOMUS hier in zich zelven niet altijd gelijk is gebleven.

Nog gelukkiger, dan in de uitlegging des *Ouden Testaments*, was CHRYSOSTOMUS, door zijne Griek-sche Taalkunde, nadere kennis aan de zaaken, zeden en leeringen zelve, treffende waarnemingen, en ook door zeker gevoel van de grootheid en voortreflijkheid van het Christendom, in zijne *Kerkredenen over het Nieuwe Testament*. Zij gaan, zoo ver wij ze ten minsten hebben, over de beide *Euängeliën* van MATTHEUS en JOANNES, over de *Handelingen der Apostelen*, en over alle de *Brieven* van PAULUS. Die over MATTHEUS maken het *zevende Deel* zijner werken uit, naar MONTFAUCONS uitgave; en zijne Zedenleere in dezelven is doorgaans wel getroffen; en in de verklaring heeft hij insgelijks over het geheel een navolgenswaardig voorbeeld van eene waardige behandeling der Euängelie-Geschiedenis gegeven. In zijne *Homiliën* over JOANNES, heeft hij een ander en bijzonder doel, om naamlijk zijne Toehoorderen tegen de *Ariänen* te wapenen, en te onderwijzen, hoe zij de bewijzen, in dit Boek voor de Godheid van CHRISTUS vervat, gebruiken, en de verdrajingen van dezelven ontwijken moeten. Het Zedenkundige in dezelven maakt

(*) ERNESTI *in Narrat. crit. de Interpret. Prophet. Messian. in Eccles. Christ. Opusc. Theol. p.* 513.

maakt ze des te nuttiger. Over het geheel zijn zij korter dan die over MATTHEUS, en uit derzelver bijzondere bestemming, zoo wel als uit den ongewonen tijd, op welken zij gehouden zijn, met het aanbreken van den dag, gist MONTFAUCON (*), dat alleen de leergierige en bekwame Toehoorders ze hebben bijgewoond.

Van dit en bijna van alle de andere werken van CHRYSOSTOMUS over den *Bijbel*, onderscheiden zich zijne *Predikatiën over de Handelingen der Apostelen*, door eenen slechten, stootenden, afgebrokenen, en verwarden stijl, als ook door eene magere en gedwongene uitlegging. ERASMUS kon daarom niet van zich verkrijgen, om ze aan hem toe te schrijven. Doch, om niet te zeggen, dat de getuigenissen der ouden hier geenen twijfel overlaaten, zijn 'er ook plaatzen van zedenlijken inhoud genoeg in, die CHRYSOSTOMUS in gedachten en uitdrukkingen waardig zijn. MONTFAUCON (†) gist, niet onwaarschijnlijk, dat men de gebreken derzelve daar aan hebbe toe te schrijven, omdat de Opsteller ze, onder zeer vele bezigheden en onrusten, van de jaaren 400 en 401, te *Konstantinopolen* gehouden heeft. De belijdenis van CHRYSOSTOMUS in ééne derzelven (§), dat niet vele Bisschoppen zalig worden, omdat zoo groote gaven tot hun ambt gevorderd worden, verdient hier te worden opgemerkt.

Maar

(*) *Præfat. in Tom.* VIII. *Opp. Chrysost.* §. II.
(†) *Præfat. in Tom.* IX. *Opp. Chrysost.*
(§) *Homil.* III. *pag.* 29.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Maar den hoogsten rang onder zijne Bijbeluitleggingen verdienen zijne *Predikatiën over de Brieven van* PAULUS; zijn leerling ISIDORUS *van Pelusium* (*) getuigt 'er van: Indien PAULUS zelf zich in den *Attischen* Tongval had moeten verklaren, zou hij dat niet beter en fierlijker hebben kunnen doen. Zonder zich echter door de gewone niet onverdiende lofspraken te laten verblinden, moet men erkennen, dat vele plaatzen verschoning behoeven, en dat 'er genoeg zeldzame uitleggingen en gevoelens in voorkomen. Bijzonder gelooft onze Kerkleeraar, over het *negende Hoofdstuk* van den Brief aan de *Romeinen* (†), dat PAULUS daar in den Jooden eene zwarigheid uit hunne Heilige Schriften voordraagt, zonder die te beäntwoorden, en welke zij zelven ook niet beäntwoorden konden, (te weten deze, waaröm FARAO, wegens zijne verharding, gestraft is geworden, daar toch nog meer anderen verhard zijn geweest?) opdat zij den Apostel te minder over zijne stelling, (van de roeping der Heidenen, en hun aandeel aan de Godlijke genade, hetwelk hij hunne *rechtvaardiging* noemt, en van de verwerping der *Jooden*,) zouden ontrusten. En dit, gaat hij voort, had PAULUS met recht gedaan, dewijl men, indien men den tegenpartij in verlegenheid kan brengen, niet nodig heeft, hem de oplosfing tevens mede te deelen. Evenwel voegt CHRYSOSTOMUS deze oplosfing 'er zelf bij: God

(*) *Libr.* V. *Epist.* 32.

(†) *Homil.* XVI. *Tom.* IX. *Opp. pag.* 611.

God had naamlijk, uit kracht zijner voorwetenschap, van het gedrag der beide partijën, den éénen verkozen, en den anderen verworpen. Hier en in andere plaatzen schrijft hij aan den mensch eene niet geringe bekwaamheid tot het goede toe; maar leidt echter, behalven 's menschen vrijen wil, de hoofdbewerking der bekeering van God af. Eene andere vreemde verklaring draagt hij voor over de woorden: *Dezelve geest bidt voor ons met onuitspreeklijke zuchtingen* (*). Deze plaats, zegt hij, is duister, omdat vele wonderen, die toen plaats hadden, thans hebben opgehouden. Ten tijde des Apostels verleende God aan die genen, die gedoopt werden, menigerleië gaven, welke ook *Geesten* heetten; zoo als, bij voorbeeld, de gave der voorzegging, wonderdadig genezings-vermogen, en meer andere. Daar onder behoorde ook *de gave of Geest des Gebeds.* Wie dezelve bezat, bad voor de groote menigte. Dewijl wij naamlijk, uit onkunde van het geen ons nuttig is, om veel onnuttigs bidden, zoo verkreeg één de gemelde gave, die, om het geen vóor de geheele Gemeente nuttig was, staande, met veel verbrijzeling, en onder vele zuchten, bad. *Deze gave* dus, en de *ziel*, welke die ontvangen heeft, noemt de Apostel *den Geest:* een zinbeeld daar van is thans de *Diakon*, die voor het volk het gebed doet. —

De Preeken van CHRYSOSTOMUS, over de overige Brieven van PAULUS, bevatten niet min schoone plaat-

(*) *Homil.* XIV. *pag.* 585.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaatzen, somtijds ook wederleggingen van Ketters, doch in welke niet altijd alle omzichtigheid omtrent Geloofsleerstukken, die steeds meer betwist werden, in het oog wordt gehouden. Eén der bekendste voorbeelden van die natuur is de gevolgtrekking, welke hij uit de woorden van PAULUS: *ô God! uw Troon bestaat van Eeuwigheid tot Eeuwigheid!* afleidt, dat hij daar mede tegen MARCELLUS en andere dwaalenden leert, dat in CHRISTUS *de beide Persoonen wezenlijk*, (of *naar hunne Zelfstandigheid*,) *gescheiden zijn*. (δυο προσωπα διῃρημενα κατα την ὑποστασιν) (*). Men kan hier wel aanmerken, dat CHRYSOSTOMUS juist hier niet meer behoedzaamheid nodig had, dewijl de *Nestoriäansche* twisten nog niet gaande waren, doch voegzamer echter zou hij zich op den Leerstoel van zoodanige kunstwoorden hebben onthouden (†). —

Na deze algemeene berichten van de wijze van het behandelen der Heilige Schrift, door CHRYSOSTOMUS in zijne *Kerkredenen over geheele Bijbelboeken*, behoeven wij van zulken, welke hij *over bijzondere plaatzen en verhaalen der Heilige Schrift* gehouden heeft, niet afzonderlijk te gewagen. Zij zijn *vijf Preeken* over de Geschiedenis van HANNA, SAMUËLS Moeder (§), *zeven* over de gelijkenis van

(*) *Hom.* III. *in Ep. ad Ebræos T.* XII. *Opp. p.* 26.

(†) Meer merkwaardige plaatzen uit deze Preeken heeft RICHARD SIMON verzameld; *Hist. Critique des Principaux Commentateurs des N. T. c.* XI, XII. *Rotterd.* 1693. 4to.

(§) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 699.

van LAZARUS en den rijken man (*), *twee* over het verraad van JUDAS, en over het *Avondmaal van* JESUS (†); *een* over de gelijkenis van den *Dienstknecht, die* 10000 *Talenten schuldig was* (§), *vier* over de verändering van naamen in de Heilige Schrift (**), enz.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn kort begrip van den Bijbel.

Daar is nog een *kort begrip*, of *uittrekzel uit de Heilige Schrift* voorhanden, (Συνοψις της παλαιας τε και καινης,) onder den naam van CHRYSOSTOMUS (††), hetwelk MONTFAUCON het eerst zeer waarschijnlijk gemaakt heeft, dat aan hem in de daad toebehoort. In het begin staat eene voorlopige aanmerking over het verband tusschen het Oude en Nieuwe Testament, tot één doelwit en oogmerk, de verbetering der menschen; over de schriften, welke tot beiden behooren; over de hoofdveränderingen des Joodschen volks, en over de verscheidene soorten van Voorzeggingen, door daaden en woorden. Tot het Oude Verbond worden ook geteld de Boeken der *Wijsheid*, SIRACH, TOBIAS en JUDITH. De uittrekzels uit de Boeken van MOSES en sommige Profeeten zijn de wijdlopigste; die uit de *Psalmen* en vijf kleine Profeeten ontbreken geheel. Insgelijks is het uittrekzel uit het Nieuwe Testament geheel verloren geraakt. Doch, uit de Inleiding ziet men, dat de Opsteller, onder de Boeken van hetzelve, den *tweeden Brief van* PETRUS, den *twee-*

(*) *T.* I. *p.* 707. (†) *T.* II. *p.* 376.
(§) *T.* III. *p.* 1. *sq.* (**) *L. c. pag.* 98.
(††) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 314.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tweeden en *derden Brief van* JOANNES, den *Brief van* JUDAS, en de *Openbaring van* JOANNES, niet gehad heeft.

Zedenlijke Kerkredenen van CHRYSOSTOMUS.

Niettegenstaande CHRYSOSTOMUS, gelijk wij in het voorgaande gezien hebben, zijnen voornaamsten pligt rekende, zijne Toehoorderen met den Bijbel bekend te maken, uit de opgegevene beschrijving van zijne Kerkredenen blijkt nogthans te gelijk, dat hij tevens veel werks van het *Zedenkundige* maakte, gelijk hij dan ook verscheidene Preeken enkel aan Zedenkundige onderwerpen gewijd heeft. Deze handelen *over de nuttigheid van het lezen der H. Schrift*, over de *volmaakte liefde*, over *aalmoesfen*, over *den troost tegen de dood*; om aan te toonen, *dat niemand aan zich zelven mag wanhoopen*; *dat men de zonden der Broederen niet moet bekend maken*, enz. Gedeeltelijk staan zij in het IIIde *Deel* van MONTFAUCONS verzameling. En in het XIIde (*) is eene lange reeks van uittrekzels, (Εκλογαι,) van Zedenkundige Onderwerpen, na 's mans dood, uit zijne Leerredenen getrokken. Men kan wel vermoeden, dat de Zedenkunde van CHRYSOSTOMUS te veel van Monniken-Godzaligheid zal hebben, evenwel heeft gelukkig het gebouw van zijne Zedenleere daar door niet zoo veel geleden, als bij vele andere Leeraaren van dezen tijd. Hij was daar toe een al te goed uitlegger der Heilige Schriften, en schrijft daarom aan vele grilligheden der *Asceten*, bijzonder aan het aanhoudend vasten, weinig waarde toe, en leert

(*) *Pag.* 432. *sq.*

leert bijna altijd de gemeen nuttige Christelijke deugd in de Maatschappelijke betrekkingen der menschen, zonder te vergeten, dat haar hoofdverblijf in een verbeterd hart moet gezocht worden; ook toont hij bij dit alles zoo vele menschenkennis, dat hij, met alle zijne fouten, die hij in dit vak mogt begaan hebben, onder alle Zedenleeräaren der oude Kerk die geen is, van wien men, in dit opzicht, het meest en best leeren kan.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CHRYSOSTOMUS heeft den naam en roem van eenen Welsprekenden Leeräar verworven; zonder hem dien te betwisten, kunnen wij wel aanmerken, dat hij in den stijl somtijds zijne gebreken heeft, maar met dit alles kan de Oude Kerk geenen Leeraar aanwijzen, die met hem in wijze gepastheid van openbaren voordragt van den Godsdienst vergeleken kan worden. Zijne voortreflijkheid bestaat niet daar in, dat hij pracht en fierlijkheid in zijnen stijl gebruikte, maar dat hij op de bevalligste en kieschte wijze sprak, en nogthans zich zoo duidlijk en verstaanbaar, naar de vatbaarheid zijner Hoorderen, wist uit te drukken. Alhoewel hij geern in dezelfde Preek gemengde, en tevens eenigermate samenhangende aanmerkingen en leeringen bijbrengt, meestendeels echter schreef hij zich eene wijze wet van spaarzaamheid voor, en de *kunst*, die niet aan velen bekend is, *om weinig in ééne Preek te zeggen*, gelijk hij zelf te verstaan geeft (*), behoorde tot zijnen aanleg. Naardien hij altijd opmerkzaam was

Aanmerkingen over zijne Welsprekendheid.

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 480.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

was op de behoeften zijner Hoorderen, trof hij ook juist, het geen voor hen bijzonder gewigtig en noodzaaklijk was. Met één woord, hij kan in vele opzichten een voorbeeld zijn voor Volksleeräaren, terwijl zijne fouten ligtelijk uit de toenmalige gesteldheid der Godgeleerdheid, uit zijn karakter, en uit de groote menigte zijner schielijk op één volgende Predikatiën kunnen verklaard worden.

CHRYSOSTOMUS herstelt de wanorden in de Kerk te Efezen

CHRYSOSTOMUS was een beminnaar van de rust, welke hij zocht, hoewel zonder daaröm de bezigheden van zijn ambt te verwaarlozen; spoedig echter werd hij te *Konstantinopolen* in onäangename moeilijkheden gewikkeld, waar van de treurige gevolgen voor hem eerst met zijne dood een einde namen. Hier toe gaf ANTONINUS, Bisschop te *Efeze*, de eerste gelegenheid. Als deze in het jaar 400, te *Konstantinopolen* tegenwoordig was, stelde EUSEBIUS, Bisschop van *Valentinopolis*, in *Asië*, aan CHRYSOSTOMUS, en meer dan twintig bij hem vergaderde Bisschoppen, een klaagschrift tegen ANTONINUS ter hand, waar in hij hem beschuldigde, dat hij zich vele Kerkengoederen toegeëigend, Bisdommen verkocht, en andere spoorloosheden begaan zou hebben. CHRYSOSTOMUS vergeefs gepoogd hebbende, eene verzoening tusschen deze twee Bisschoppen te bewerken, liet het klaagschrift voorlezen; dewijl ANTONINUS de daar in vervatte beschuldigingen ontkende, en de overige Bisschoppen nodig oordeelden, dat deswegens in *Asië* zelve onderzoek geschiedde, besloot CHRYSOSTOMUS, ten dien einde, in persoon derwaards te reizen. Doch ANTONINUS wist hem

door

door eenen Heer van het Hof van deze reize af te houden, onder voorwendzel, dat de Hoofdstad, onrustig zijnde, zijne tegenwoordigheid behoefde; zelfs haalde hij EUSEBIUS op zijne zijde over. Als dan CHRYSOSTOMUS, met goedvinden zijner Kerkvergadering, in zijnen naam, drie Bisschoppen naa *Asië* zond, onder welken ook PALLADIUS, Bisschop van *Helenopolis*, aan wien men deze berichten te danken heeft (*); verscheen EUSEBIUS niet ééns voor hen, met de getuigen, die hij zou bijbrengen; ANTONINUS overleed kort daar na. Evenwel begaf zich CHRYSOSTOMUS, op dringend verzoek van de Geestlijkheid te *Efeze*, als ook van verscheidene naburige Bisschoppen, eindelijk, in het jaar 401, derwaards, offchoon hij zieklijk, en het in den winter was. Te *Efeze* eene vergadering houdende, van omtrent 70 *Asiätische* Bisschoppen, bevond hij daar twee partijën, over de vervulling van het openstaande Bisdom, welke hij niet kon vereenigen, waaröm hij, met goedvinden der *Sijnode*, zijnen *Diakon* HERAKLIDES tot Bisschop dezer stad inwijdde. Toen werd de zaak van ANTONINUS, op de *Sijnode*, ter tafel gebracht. Zes Bisschoppen, die hunne ambten van hem gekocht hadden, werden afgezet, en kregen, op hun verzoek, op last van het *Sijnode*, hun geld terug, maar behielden van hunnen Geestelijken stand alleenlijk, dat zij met de overige Geestelijken het Heilig Avondmaal binnen het Altaar mogten gebruiken. In hunne plaats werden andere waar-

(*) *Dial. de Vita S. Joh. Chrysost. p.* 125.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waardige mannen aangesteld. SOZOMENUS (*) verzekert ons, dat CHRYSOSTOMUS, in de aangrenzende Gewesten, nog meer slechte Bisschoppen, bij die gelegenheid, uit hun ambt zette. Onder dezen was ook GERONTIUS, Bisschop van *Nicomedië*, wien AMBROSIUS, Bisschop van *Milaan*, (*Mediolanum*.) reeds den post van *Diaken* ontnomen, en wien NECTARIUS, de Voorzaat van CHRYSOSTOMUS, vergeefs had pogen af te zetten; want GERONTIUS was te *Nicomedië* zoo bemind, omdat hij de Geneeskunde, welke hij verstond, bij armen en rijken, even gewillig en gelukkig, oefende, dat de inwoners openbare omgangen hielden en gebeden deeden, dat God hun hunnen Bisschop mogt wedergeven; ja 'er moest geweld gebruikt worden, om zijnen navolger te doen aannemen (†).

Zijne moeite met SEVERIANUS

CHRYSOSTOMUS, na een afzijn van meer dan drie maanden, te *Konstantinopolen* terug gekeerd, vond daar het één en ander veranderd. Hij had zijne Gemeente, gedurende zijn afzijn, aan het opzicht aanbevolen van SEVERIANUS, Bisschop van *Gabala*, in *Syrië*. Deze man was beroemd uit hoofde van zijne Welsprekendheid en Wetenschap. Volgends SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**), had de goede opgang, welken ANTIOCHUS, Bisschop van *Ptolemaïs*, in *Fenicië*, een man, uit hoofde van dezelfde

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 6.

(†) PALLADIUS *l. c.* SOCRATES *Libr.* VI. *Cap.* 15. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 6. (§) *L. c. Cap.* 11.

(**) *L. c. Cap.* 10.

de bekwaamheden geächt, en met den naam CHRYSOSTOMUS verëerd, door zijne Predikatiën te *Konstantinopolen* verkregen had, terwijl hij daar voor rijklijk beschonken werd, SEVERIANUS bewogen, zich insgelijks derwaards te begeven. Alhoewel SEVERIANUS nu het *Grieksch* niet heel bevallig uitsprak, werd hij echter geroemd, om zijne schriftverklaring en schoonheid van gedachten. Men kan van zijne bekwaamheid een denkbeeld maken, uit *zes* van zijne *Preeken*, over de *Scheppings-Geschiedenis*, die onder anderen door MONTFAUCON (*), benevens eene Preek van dezen Opsteller, *over de Koperen Slang*, zijn uitgegeven, gelijk deze geleerde man nog andere Preeken van SEVERIANUS in zijne Verzameling geplaatst heeft (†). Deze toonen wel, dat hij ver beneden CHRYSOSTOMUS staat, wel geen verächtlijk uitlegger, maar toch niet uitmuntende in de keuze van zaaken, of in voordragt van Zedenleere, of in stijl. Deze Bisschop verwierf zich, door zijn prediken, zelfs bij het Hof, eene groote goedkeuring, doch men beschuldigde hem, dat hij, eerst zich in de vriendschap van CHRYSOSTOMUS indringende, dien, geduurende zijn afzijn, uit de gunst van zijne Gemeente heeft zoeken te verdringen. SERAPIO, die Diakon, die reeds boven (§) afgemaald is, diende dit zijnen Bisschop aan, en het is zeer waarschijnlijk, dat de onëenigheid tusschen

(*) *Tom.* VI. *Opp. Chrysost. pag.* 436.

(†) *Tom.* III. *pag.* 413. *Tom.* XII. *pag.* 403.

(§) *Bladz.* 33.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schen deze beide Bisschoppen hoofdzaaklijk door dezen vertrouweling van CHRYSOSTOMUS is aangestookt geworden. Trouwens, deze deed niet ééns zoo veel, dat hij oprees, als SEVERIANUS voorbijging; welke blijk van veráchting SEVERIANUS deed uitroepen: „ Indien SERAPIO als een *Christen* „ sterft, dan is CHRISTUS niet mensch geworden!" Hier van maakte SERAPIO eene Ketterij, voorwendende, dat de Bisschop volstrekt de Menschwording van CHRISTUS ontkende. SEVERIANUS verdedigde zich wel; maar CHRYSOSTOMUS geloofde zijnen *Diakon*, ook werd het gemeen tegen SEVERIANUS gaande; zoodat het zoo ver kwam, dat hij de stad verlaten moest; of omdat de Patriärch hem daar uit verdreef, zoo als SOCRATES (*) verhaalt, of, zoo als anderen, meer tot eere van CHRYSOSTOMUS, uit ééne van zijne Preeken (†), besluiten, omdat hij 'er, door een volks-oproer, toe genoodzaakt werd. De Keizerin EUDOXIA, die SEVERIANUS zeer genegen was, deed hem terstond terug komen, en deed CHRYSOSTOMUS scherpe verwijtingen, die nogthans, hoe zeer hem velen daaröm verzochten, allen omgang met dezen Bisschop weigerde. Eindelijk verzocht hem de Keizerin zelve 'er, op eene ongewone wijze, om; terwijl zij haar Zoontjen THEODOSIUS, die nog een kind was, in de Kerk aan zijne voeten nederlegde, en in deszelfs naam smeekte, wanneer hij zich, doch niet zonder moei-

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 11.

(†) *Tom.* III. *pag.* 413.

moeite, liet bewegen. Hier op hield hij eene Preek (*), waar in hij ook de Gemeente vermaande, SEVERIANUS weder in vrede aan te nemen. Evenwel, zegt SOCRATES, bleef 'er een geheime wrok over tusschen deze beide Bisschoppen; en men zegge, wat men wil, deze hardheid was CHRYSOSTOMUS onwaardig.

De Keizerin begint hem te haaten.

Had CHRYSOSTOMUS, gelijk wij boven (†) zagen, zich onder de Geestlijken, Monniken, en Weduwen, vijänden gemaakt, deze waren niet verminderd, door het afzetten der Bisschoppen in *Asië*, en door zijnen twist met SEVERIANUS. Eenigen Grooten mishaagde ook de vrijmoedigheid, waar mede hij hunne zeden bestrafte. Zelfs begon de Keizerin, met welke hij eerst op eenen goeden voet stond, hem te haaten, omdat hij haar even min verschoonde. ZOSIMUS (§) verhaalt, dat hij gewoon was, haar gedrag, in zijne Kerkredenen, door te strijken. Volgends de Christelijke Geschiedschrijvers van dezen tijd (**), geraakte CHRYSOSTOMUS, door het bericht, hetwelk men hem gaf, dat EPIFANIUS tot zijn onbillijk gedrag jegens hem, voornaamlijk door de Keizerin, was opgezet, zoo in vuur, dat hij terstond eene Preek deed over de driften en gebreken der vrouwen, welke zijne Toehoorders op de Keizerin toepasten, die zich niet alleen daar over bij

(*) *L. c. p.* 412. (†) *Bladz.* 53.

(§) *Hist. Libr.* V. *pag.* 324. *ed. Oxon.*

(**) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 15. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 16.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bij den Keizer beklaagde, wien zij geheel in hare magt had, maar ook van toen af bedacht was, om zich over hem te wreeken. Het is zeker, dat EUDOXIA eene heerschzuchtige Vorstin was, die men ook van geldzucht en vele onrechtvaardigheden beschuldigd heeft; maar tevens was CHRYSOSTOMUS iemand, die met de ontwijfelbaarste eerlijkheid, en edelste oogmerken, en streeven naar algemene liefde, toch daaglijks meer vijänden maakte, omdat hij dikwijls zijn hart alleen liet spreken en handelen, zonder hetzelve altijd bedachtzaamheid en voorzichtigheid tot leidsvrouwen te geven.

Hij wordt afgezet en gebannen.

Wij behoeven niet te herhalen, het geen reeds boven (*) verhaald is, van de onrechtvaardigheid en hardheid, met welke CHRYSOSTOMUS, zedert het jaar 401, door EPIFANIUS en THEOFILUS, in de twisten over ORIGENES betrokken, verketterd, in de Kerkvergadering *op den Eik*, in het jaar 403 afgezet, en in ballingschap verdreven is. Men ziet thans duidlijk, hoe deze zulks hebben kunnen uitvoeren, door de ondersteuning van zoo vele en zoo aanzienlijke personen, die tegen CHRYSOSTOMUS kwalijk gezind waren.

Volgends PALLADIUS (†), verbonden zich, behalven de gemelden, nog tegen hem AKACIUS, Bisschop van *Bereë*, in *Syrië*, die meënde, dat hij van hem gering geächt was, en ISAACIUS, een Abt uit dat zelfde Landschap, die zijn werk maakte, om

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 384. volgg.

(†) *Dialog. pag.* 48.

om Bisschoppen te lasteren. Eerst schreven zij na *Antiöchië*, om iet uit de jonger jaaren van CHRYSOSTOMUS op te spooren, hetwelk hem tot nadeel kon strekken. Toen zij niets vonden, keerden zij zich tot THEOFILUS, den Patriärch van *Konstantinopolen*; wien zij, na het vertrek van EPIFANIUS, in het jaar 403, tot een werktuig van hunne wraak in de Hoofdstad brachten, en nu werd, gelijk verhaald is, CHRYSOSTOMUS afgezet en gebannen.

Gedrag van CHRYSOSTOMUS na zijne herstelling.

Bij dezen aanval op zijne eere en op zijn leven, want men had hem bij den Keizer aangediend, als schuldig aan gekwetste Majesteit, gedroeg CHRYSOSTOMUS zich, met alle waardigheid en standvastigheid. Maar toen hij, op Keizerlijk bevel, de stad uit gebracht, en terstond daar na, op den onstuimigen eisch des volks, ook, omdat het Hof door eene aardbeving verschrikt was, terug geroepen was, wachtte hij zich, even min, als te vooren, om door onvoorzichtigheid zich op nieuw aan zijne vijanden bloot te geven. In éénе dier Preeken, welke hij, kort na zijne herstelling, deed, vergeleek hij de ondernemingen van THEOFILUS, als een' *Egyptenaar*, tegen de Gemeente, hoewel zonder hem te noemen, met de vergeefsche poging van den Koning van *Egypte*, om de kuischheid van SARA te beledigen. Deze Barbaar, zegt hij, heeft evenwel zijne misdaad aan ABRAHAM bekend; maar de tegenwoordige vervolger der Kerk blijft bij zijne woede, nadat hij den Herder verdreven, en de Kudde verstrooid heeft. Vervolgends verhaalde hij aan zijne Toehoorders, hoe hij reeds door de zee van hen ge-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gescheiden, maar nog steeds met hen werkzaam geweest was, toen hij, midden in den nacht, eenen Brief van de Keizerin ontvangen had, waar in deze woorden stonden: „ Uwe Heiligheid geloove toch „ niet, dat ik van het gebeurde geweten heb; ik „ ben onschuldig aan uw bloed. Booze en verdor„ vene menschen hebben deze onderneming uitge„ voerd. Maar God, dien ik diene, is getuige van „ mijne traanen." Vervolgends prees hij haren ijver voor zijne herroeping, en niet min de liefderijke genegenheid zijner Gemeente jegens hem. Doch, hoe vele treffende plaatzen ook in deze Kerkreden voorkomen, hij had met meer zachtzinnigheid, of liever, om de volkomene zege over zich zelven te behaalen, geheel niet van zijne vijänden moeten spreken (*).

CHRYSOSTOMUS vertoornt deKeizerin op nieuw.

Nauwlijks waren twee maanden na zijne herstelling verlopen, toen de vijänden van CHRYSOSTOMUS als op nieuw tot zijn verderf ontwaakten. Met recht begeerde hij, dat, op eene nieuwe Kerkvergadering het vonnis der voorgaande zou worden te niet gedaan; ook hadden reeds vele Bisschoppen hem onschuldig verklaard. Maar, ongelukkig werd, om dezen tijd, een zilveren Standbeeld der Keizerin, op een verheven voetstuk, niet ver van de *Sofië-Kerk* opgericht; waar bij het volk, als naar gewoonte, met spel en dans, zich vermaakte. CHRYSOSTOMUS, zich verbeeldende, dat deze uitgelatene vrolijkheid tot beschimping der Kerk was aangericht,

(*) *Hom. post reditum ex exsilio T.* III. *Opp. p.* 427.

richt, beklaagde zich daar over, met alle vrijmoedigheid, voor de Gemeente. In plaats, schrijft SOCRATES (*), van het Hof, door minzame voorstellingen, daar toe te brengen, om deze vrolijkheden te beteugelen, bediende hij zich veel meer van scheldwoorden tegen de genen, die ze verördend hadden. Dit pastte EUDOXIA zich bijzonder toe, en liet daarom een aantal Bisschoppen tegen hem bij één komen Toen CHRYSOSTOMUS daar bericht van kreeg, hield hij die beruchte Preek, welke met deze woorden begon: „ andermaal woedt HERODIAS! andermaal is zij in de hevigste beweging! „ andermaal danst zij! andermaal begeert zij het „ hoofd van JOANNES op eenen schotel te ontvan„ gen!" Met dit verhaal stemt ook SOZOMENUS (†) bijna volkomen overëen. TILLEMONT (§) stelt wel tegen dit verhaal van SOCRATES een bericht van THEOFANES (**), volgends hetwelk CHRYSOSTOMUS alszins den Bevelhebber der stad over deze onvoeglijkheid een voorstel gedaan heeft; maar dat deze, die een met Heidensche grondregelen opgevulde *Manicheër* was, de Keizerin tegen CHRYSOSTOMUS verbitterd had, als een' man, die de eerbewijzingen, welke men haar bewees, niet dulden kon. Gesteld, dat men hier eenen Schrijver van de IXde eeuw meer mogt gelooven, dan SOCRATES, die

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 18.
(†) *Libr.* VIII. *Cap.* 20.
(§) *Mémoires Tom.* XI. *pag.* 216.
(**) *Chronograph. pag.* 68.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

die kort na deze gebeurenis geschreven heeft, dan zou dit nog geene genoegzame verdediging voor CHRYSOSTOMUS zijn. Even partijdig en nog gedwongener is het, als TILLEMONT beweert, dat misschien CHRYSOSTOMUS wel de gemelde woorden gesproken heeft, doch zonder aan de Keizerin te denken; maar dat zijne vijanden dezelve verdraaid aan haar hadden aangebracht, om haar tegen hem te verbitteren. Zoo moet men het gemeene getuigenis van Christelijke en Heidensche Geschiedschrijvers van dien tijd tegenspreken, of verdraaijen, indien een Man, die als een Heilige vereerd wordt, volstrekt geenen misstap zal begaan hebben. Maar THEOFILUS zegt niet eens ten vollen, het geen hem wordt toegeschreven; hij meldt alleen, dat CHRYSOSTOMUS, misnoegd, over de stoorenis van den openbaren Godsdienst, door deze vrolijkheden, door den Bevelhebber dicht bij de Kerk verördend, hevig tegen hem gesproken heeft; en dat zou hij heel wel in eene Preek hebben kunnen doen. Daar is nog eene Preek voorhanden, met dit beruchte begin van HERODIAS, onder de overige werken van CHRYSOSTOMUS (*), doch deze is niet anders, dan eene middelmatige beschrijving van booze en goede wijven, die niet van hem, maar van eenen Griek, terstond na zijnen tijd, in nabootzing van zijne echte Preek, kan opgesteld zijn.

CHRYSOSTOMUS ander-

EUDOXIA liet dan eene talrijke vergadering van Bisschoppen in de Hoofdstad bij één komen, om aan

(*) *Tom.* VI. *inter spuria p.* 1. *sq. ed. Montf.*

aan de afzetting van CHRYSOSTOMUS te arbeiden; welk voorwendzel zijne vijänden ter bereiking van dit oogmerk verkozen, is reeds boven verhaald (*). Hij had wel meer dan 40 Bisschoppen op zijne zijde, en verdedigde zich moedig op deze *Sijnode*. Maar de Keizer werd spoedig zoo ver gebracht, dat hij hem bevel gaf, om zich uit de Kerk te begeven. Volgends SOCRATES (†) gehoorzaamde CHRYSOSTOMUS dit bevel; PALLADIUS integendeel bericht (§), dat hij geäntwoord hebbe, naardien God hem de zoogenoemde heilige zorg voor zijne Kerk overgegeven had, zoo kon hij die niet verlaten, ten zij hij met geweld verdreven werd. Dit volgde ook in de daad; alleen vergunde men hem, in het Bisschoppelijk huis te blijven. Op denzelfden dag, (het was de *Sabbath*, of Zaturdag voor *Paaschen*, in het jaar 404,) oefende de thans zegevierende tegenpartij van den Patriärch, in de voornaamste Kerken der Hoofdstad, de schandelijkste gewelddaadigheden, om alle verbindtenis tusschen hem, de Ouderlingen, Kerkedienaren, en de Gemeente, in het gemeen, te verbreken. De Kerken waren 's avonds van dien dag met menschen opgepropt; en het was thans de plegtige tijd, dat duizenden den Doop, en terstond daar op het Heilig Avondmaal, ontvingen. Op aanstoken van AKACIUS, en andere saamgezworene Bisschoppen, drongen troepen van soldaaten de Kerken in, verstroiden, sloegen en mis-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maal uit de stad verdreven.

(*) *Deel* VI. *Bladz.* 388. (†) *Libr.* VI. *Cap.* 18.
(§) *Pag.* 81.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

mishandelden, voornaamlijk de Geestelijken; en bedreven voorts allerhanden moedwil. Toen zich eene menigte vluchtelingen naa de baden van KONSTANTIUS begaf, waar zij hunne Godsdienstige verrichtingen voortzetten, werden zij ook daar van de soldaaten overvallen, en moesten veel ongemak uitstaan. Deze spoorloosheden, die in een groot gedeelte van den nacht voorvielen, werden des morgens van het Paaschfeest met vermeerderde hevigheid voortgezet. De vijänden van CHRYSOSTOMUS wilden alle inwoners van *Konstantinopolen* noodzaken, de Kerkelijke gemeenschap met CHRYSOSTOMUS te verbreken, en met hen openlijk te onderhouden. Hieröm werden 'er verscheidenen, die hem aanhingen, in de gevangenis geworpen, en ook lijfstraffen gebruikt, om hen van hem af te trekken. Zijne aanhangers, die hem bleven aankleven, en hunne vergaderingen in verscheidene oorden der stad hielden, werden *Joänniten* genoemd. Hij zelf keerde zich intusschen tot de voornaamste Bisschoppen van *Italië*, maar vergeefs, zelfs schreef de Westersche Keizer HONORIUS vruchteloos, ten zijnen behoeve, aan zijnen Broeder (*). Van tijd tot tijd verërgerde zijn lot, en 'er vertoonden zich schijnbare blijken, dat moordenaars hem naar het leven stonden; alhoewel zijne driftigste verëerers onder het volk nacht en dag zijn huis bewaakten. Maar des te ijveriger hielden de Bisschoppen, zijne vervolgers, den Keizer voor, dat het gemeen niet eer beda-

(*) Zie boven *Deel* VI. *Bladz.* 394.

en gaf zich aan de soldaten over, die hem na Nicea in Bithijnie, geleiden.

VII. D. Bladz. 97.

daaren zou, vóórdat CHRYSOSTOMUS uit de ſtad verdreven was; dat ook anders de Kerkelijke wetten hare kracht zouden verliezen. ARKADIUS zond hem dan bevel, om zijne Gemeente en woning geheel te verlaten (*).

CHRYSOSTOMUS verlaat dehoofdſtad. Onrusten na zijn vertrek.

Thans beſloot CHRYSOSTOMUS, niet alleen voor het geweld te wijken; maar ook voor te komen, dat de ſoldaten, welke des noods het Keizerlijk bevel ten uitvoer moesten brengen, en de onſtuimige hoop, die gereed was, hem te beſchermen, niet handgemeen raakten, daar men bang voor was. Hij kuschte tot afſcheid eenigen van zijne vrienden, onder de Bisſchoppen, met traanen; want door droefheid kon hij dit allen niet doen. Vervolgends zeide hij, in de Doopkapel, tegen OLYMPIAS, en tot twee andere *Diakonesſen*, dat hij geloofde, zijnen loop volbracht te hebben, en dat zij hem bezwaarlijk zouden weder zien. Toen zij wenende zijne voeten omhelsden, liet hij haar door eenen Ouderling wegbrengen, opdat het volk door haar niet in beweging mogt geráken. Hij liet zijn gewoone paard voor de ééne Kerkdeur brengen, maar ging de andere uit, en gaf zich aan de ſoldaten over, die hem naa *Nicea*, in *Bithynië*, geleidden (†).

Zijn vertrek herſtelde nogthans de rust te *Konſtantinopolen* niet. Het bericht van zijne wegvoering veröorzaakte groot ongenoegen, opſchudding, en

(*) PALLADIUS *Dialog. pag.* 76. SOCRATES *Libr.* VI. *Cap.* 18. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 20-22.

(†) PALLAD. *l. c. pag.* 89. *ſq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en wanörde in de Hoofdkerk. Toen deze terstond daar op onverziens in brand raakte, en met dezelve ook het nabuurig Raadhuis, een niet min prachtig Gebouw, verbrandde, steeg de verbittering der beide partijën hooger en hooger. De aanhangers van CHRYSOSTOMUS, die gedeeltelijk in de Kerk waren gesloten, toen men hem wegbracht, beschuldigden zijne vijänden, dit vuur gestookt te hebben, om hen mede te verbranden. Deze integendeel beweerden, dat de vrienden van den afgezetten Patriärch de Kerk, uit woede en wraak, in brand hadden gestoken. Men moet erkennen, dat dit laatste verhaal merklijk versterkt wordt, door twee getuigen van de beiden Godsdiensten, den Christelijken en Heidenschen, SOCRATES (*) en ZOSIMUS (†). Hoe het zij, dit ongeluk haalde den zoogenoemden *Joänniten* eene nog heviger vervolging op den hals. Velen van dezen werden gevangen gezet en gepijnigd, maar niemand bekende iet van brandstichting. Hier kwam eene nieuwe verlegenheid bij voor de vrienden van CHRYSOSTOMUS. Zij moesten ARSACIUS, eenen Broeder van den voormaligen Bisschop NECTARIUS, die als een Ouderling van 80 jaaren, en, zoo als PALLADIUS hem verwijt (§), tegen zijnen eed, van nooit een Bisdom te zullen aannemen, dat van *Konstantinopolen* verkreeg, als opvolger van CHRYSOSTOMUS erkennen. Maar, als zij voortgingen, hunne

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 18.
(†) *Hist. Libr.* V. *Cap.* 24.
(§) *Dialog. pag.* 94.

ne afgezonderde Godsdienstvergaderingen te houden, gaf ARSACIUS, anders een zacht en Godzalig man, dit den Keizer te kennen. Op deszelfs bevel drongen de Soldaaten weder in deze bijëenkomst, sloegen en plunderden de genen, die daar tegenwoordig waren. Hier op verlieten vele *Joänniten* de stad; terwijl de overigen heimlijk vergaderden. Een nieuw onderzoek naar den brand gaf oorzaak, dat velen naa de gevangenis gesleept, en ook gepijnigd werden, onder welke pijniging een Voorlezer den geest gaf. OLYMPIAS moest eene aanzienlijke geldboete betaalen, omdat zij zich aan de Kerkgemeenschap met ARSACIUS onttrok; verscheidene Bisschoppen verloren deswegens hunne ambten (*).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ondertusschen werd CHRYSOSTOMUS naa *Cucusus*, de ellendigste stad van *Armenië*, vervoerd. Hij had door zijne vrienden vergeefsche moeite gedaan, dat hem geene zoo afgelegene plaats tot zijne ballingschap bestemd mogt worden. De Keizerin wilde het: zij stierf nog in dit zelfde jaar 404, en het ontbrak niet aan lieden, die hare dood, eene vreeslijke hagelbui, die de Hoofdstad om dezen tijd trof, en andere gebeurenissen, Godlijke straffen noemden, welke op het onrechtvaardig afzetten van eenen zoo voortreflijken Leeräar gevolgd waren; laater Schrijvers zijn, naar de gewoone overhaasting der menschen, in soortgelijke gevallen, geneigd geweest, dit oordeel over te nemen, maar SOCRATES (†) belijdt,

Hij wordt naa Cucusus gevoerd.

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 91. SOCRAT. *l. c. et Cap.* 19. SOZOM. *l. c. Cap.* 22, 23. (†) *H. E. L.* VI. *C.* 19.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lijdt, met wijze bescheidenheid, dat hij de redenen van deze gebeurenisſen aan God, die het verborgene kent, overlaat. CHRYSOSTOMUS had, op zijne verre en moeilijke reize, eene harde ziekte door te ſtaan; ook ondervond hij verſchillende behandelingen. Perſonen van alle kunne en ſtanden kwamen hem te gemoet, en waren hem met tekens van hunnen eerbied en liefde behulpzaam. Daartegen ontſtak de Bisſchop van *Cæſarea*, in *Kappadocië*, juist wegens deze algemeene genegenheid jegens den ongelukkigen Patriärch, in zoo hevige jaloersheid tegen hem, dat hij zijne woning door eenen hoop Monniken liet omringen, die zijn huis dreigden in brand te ſteken, indien hij de ſtad niet ruimde. Hier tegen kon de Bevelhebber der ſtad, zoo min als de Soldaten, hem beveiligen. Hij moest, in een' tijd, dat de omliggende ſtreeken, door *Iſauriſche* Roovers ten uiterſten onveilig gemaakt werden, op reize gaan, en landde eindelijk te *Cucuſus* aan, een zoo armhartig ſtadjen, dat het niet ééns eene markt voor levensmiddelen had.

Zijn gedrag en briefwisſeling in zijne ballingſchap

Evenwel vond hij hier het beste onthaal, en eene rust, welke hij te *Konſtantinopolen* niet genoten had. Velen van zijne vereêerers en vrienden, van nabij en van verre, waar onder ook OLYMPIAS was, zorgden overvloedig voor zijne behoeften. Hij ontving bezoeken uit alle omliggende ſteden en landſchappen; en in de daad hij werd, als balling, vermaarder en geëerder, dan toen hij nog de tweede Bisſchop in het Rijk was. Dus opgebeurd, verliet hem de levendigheid en werkzaamheid van zijnen geest

geest des te minder. Hij oefende nog gestadig een soort van opzicht over het hem getrouwe gedeelte der Gemeente van *Konstantinopolen*, terwijl hij ARSACIUS voor geenen rechtmatigen Bisschop hield; hij troostte hare leden in het lijden, en prees hun standvastigheid en moed aan. Het ontbrak hem zoo weinig aan geld, dat hij aan vele behoeftigen geschenken deed, en een vrij aanmerklijk getal gevangenen van de *Isauriërs*, die den toegang naa zijne verblijfplaats zeer ontrustten, kon loskoopen. Ten einde de uitbreiding van het Christendom in *Fenicië* te bevorderen, beloofde hij alle kosten tot den opbouw van Kerken of ondersteuning der Christenen aldaar te zullen leveren. Met hetzelfde oogmerk was hij werkzaam onder de *Persen* en *Gothen*; en was onvermoeid, om aan de Christenen alle handleiding ten besten van hunnen Godsdienst en voor hen zelven te geven. Dit is hoofdzaaklijk de inhoud van eene menigte Brieven, welke hij, van het begin zijner vervolging af, maar voornaamlijk als balling, geschreven heeft. Sommigen dezer Brieven zijn uitvoerige verhandelingen, bijzonder aan zijne vriendin OLYMPIAS gericht. Dus spreekt hij haar, in eenen uit *Cucusus* geschrevenen Brief (*), troost in, wegens de rampen, welke de Kerk troffen; haar herïnnerende aan zijne herhaalde voorstellingen, „dat men niets vrezen moet, dan de zonde;" en in Bijbelsche voorbeelden aantoonende, waaröm God niet zelden de rampen eenen tijd lang laat voort-

(*) *Tom.* III. *Opp. p.* 527.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voortduuren. In den daar op volgenden, nog wijdlopiger Brief (*), vermaande hij haar weder, hare droefheid af te leggen; en gaat in eenen derden (†) voort, om haar de slechte gevolgen eener bovenmatige droefheid te ontvouwen; maar ook te doen begrijpen; dat de wederwaardigheden den Godvruchtigen veel meer vreugde wegens zijne toekomende beloning moeten verwekken. In de daad 'er behoort eene zekere hoogheid van ziel toe, om een' ander, die over ons ongeluk treurt, met zoo veel krachts, op te beuren, als CHRYSOSTOMUS hier gedaan heeft.

Twist over éénen zijner Brieven.

Eén van deze Brieven heeft, in laater tijden, tot zoo merkwaardige twisten aanleiding gegeven, dat wij 'er hier in het bijzonder van gewagen moeten. PETRUS MARTYR, de beroemde *Dominikaner*, die tot de *Protestanten* is overgegaan, schreef het eerst de Latijnsche Vertaling van eenen Brief van CHRYSOSTOMUS aan den Monnik CÆSARIUS, uit een Handschrift in het Dominikaner Klooster te *Florence*, af, en haalde dezen Brief tegen de Roomsch-Katholijken aan, zonder te zeggen, van waar hij hem ontleend had. Zijn afschrift raakte echter, na de dood van den Engelschen Aardsbisschop CRANMER, in wiens Boekverzameling hij hetzelve ten gedenkteken van geloofwaardigheid nedergelegd had, verloren. Men antwoordde daaröm den Protestanten, die zich insgelijks op dezen Brief, als op een getuigenis tegen de *verändering van het Brood* in het Avondmaal, (*Transsubstantiatie*,) beriepen, dat

(*) *L. c. pag.* 552. (†) *L. c. pag.* 552.

dat hij nergens te vinden was, en dat MARTYR hem wel geheel zelf verdicht kon hebben. Ondertusschen was EMERICH BIGOT oprechter, dan anderen van zijne Geloofsgenoten, hij voegde de stukken van den Griekschen oorspronglijken Brief, die in eenige laatere Grieksche Schrijvers gevonden worden, met de gemelde Vertaling, welke hij uit het genoemde Handschrift had weten af te schrijven, achter zijne uitgave van PALLADIUS Levensbeschrijving van CHRYSOSTOMUS, *Parys* 1680. 4to. en voegde 'er eene Voorreden en Aanmerkingen bij. Alles was reeds afgedrukt, toen de Boekenkeurer, uit zorg voor de eer van het Leerstelsel zijner Kerk, oordeelde, dat dit weggelaten moest worden; en de Bladeren, waar het opstond, werden op 's Konings eigen bevel, aan stukken gescheurd. Hier uit is in het getal der Bladzijden van die Uitgave eene gaping ontstaan, welke van Bladzijde 234 terstond tot 241 overgaat. Maar de Protestanten, welke deze verminking te weten kwamen, berispten ze niet alleen openlijk, maar maakten ook het teruggehoudene, hetwelk hun in handen viel, bekend. STEFANUS LE MOYNE liet de Vertaling van dezen Brief bij het eerste Deel van zijne verzameling drukken (*). JACOB BASNAGE bracht ze nog naauwkeuriger, volgends de uitgave van zijnen vriend BIGOT, en dus ook met de *Grieksche* Fragmenten, benevens drie bijzondere Verhandelingen, in het licht, te *Utrecht* in het jaar 1687. 8vo. en zedert werd hij meermalen

(*) *Varia Sacra Tom.* I. *pag.* 530-535.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len gedrukt. Thans begonnen derhalven de Roomsch-Katholijke Geleerden de zaak van hunne Kerk tegen eenen Brief te bepleiten, die voor haar zoo nadeelig was. Niets kan toch duidlijker wezen, dan de woorden, welke daar in van het Heilig Avondmaal voorkomen: *Sicut enim antequam sanctificetur* panis, panem *nominamus*, *divina autem illum sanctificante gratia*, *mediante sacerdote*, *liberatus quidem est* appellatione panis; *dignus autem habitus est* Dominici Corporis appellatione, *etiamsi* natura panis in ipso permansit, *et non duo corpora*, *sed unum corpus Filii prædicatur*; *sic et hic divina*, *ἐνιδρυσάσης*, *id est*, *inundante corporis natura*, *unum Filium*, *unam personam*, *utraque hæc fecerunt*. Evenwel beweerde de Jesuiet HARDUIN, die door zoo vele zeldzame gevoelens berucht is geworden (*), dat, in deze plaats, *natura* of *φυσις* geheel niet de *Zelfstandigheid* van het Brood, maar enkel het *toevallige* of de *Accidentiën* aan hetzelve betekene. DU PIN (†) schrijft bijna even stout, dat men hier, door *natuur*, ook het *bestaan* of *voorkomen* verstaan kon; bovendien had CHRYSOSTOMUS de verändering van het Brood en Wijn in het Heilig Avondmaal, in andere plaatzen, genoeg vastgesteld. Hem volgt niet alleen TILLEMONT (§), de-

(*) *Chrysost. Epist. ad Cæsarium*, *cum notis ac Dissert. de Sacramento Altaris. Paris* 1689. 4to. als ook in zijne *Opera Selecta p.* 239. *Amsterd.* 1709. *fol.*

(†) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccl. T.* III. *p.* 37, 38.

(§) *Mémoir. Tom.* XI. *pag.* 342.

dewijl anders, gelijk hij voor de vuist bekent, deze Brief den *Lutheranen* begunstigen zou; maar hij voegt 'er ook stout genoeg bij, indien men hier iet tegen de *Transsubstantiatie* vond, dan kon hij niet van CHRYSOSTOMUS zijn. Doch allengs moesten de Roomsch-Katholijke Geleerden merken, dat deze gedwongene draajerijën den Brief niet tot hun voordeel konden wenden. Zij verkozen daaröm in de laatst verlopene eeuw eenen anderen weg, en ontkenden, dat hij van CHRYSOSTOMUS afkomstig was. De *Dominikaner* LE QUIEN (*), gaf zich het eerst vele moeite, om te bewijzen, dat deze Brief eerst, na het begin der *Nestoriäansche* Verschillen, kon opgesteld zijn, omdat men 'er spreekwijzen in vond, die alleen zedert dien tijd bij de Kerkleeräaren in gebruik zijn gekomen, zoo als bij voorbeeld, dat CHRISTUS *uit* en *in twee natuuren* zijn bestaan heeft. MONTFAUCON (†) erkent wel, dat dergelijke uitdrukkingen reeds ten tijde van CHRYSOSTOMUS gebruikt konden zijn geworden; maar hij vindt, in den slechten stijl van den Brief, in de daar in voorkomende redeneerwijze, welke CHRYSOSTOMUS onwaardig zal zijn, en ook in die omstandigheid, dat 'er nergens elders van den Monnik CÆSARIUS gewaagd wordt, redenen genoeg; om dezen Brief voor onëcht te houden. Men moet zich verwonderen, dat twee Geleerden, bijzonder zoo scherpzinnige, als deze laatste, op zulke gronden

(*) *In Opp. Jo. Damasc. T.* I. *Diss.* III. *p.* XLVIII.
(†) *Monit. in Ep. ad Cæs. T* III. *Opp. Chrys. p.* 787.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den zoo veel gebouwd hebben. Naardien CÆSARIUS, door dezen Brief, van de dwaling der *Apollinaristen* zou afgetrokken worden, zoo moest dit reeds gelegenheid geven tot soortgelijke spreekwijzen, als naderhand in de *Eutychiäansche* en *Nestoriäansche* Verschillen zoo menigvuldig werden. De stijl van CHRYSOSTOMUS is in zijne schriften zoo ongelijk, en kon in zijne toenmalige omstandigheden zoo ligt slordig worden, ook is hij in sterkte van bewijzen zichzelven zoo weinig altijd gelijk, dat soortgelijke vermoedens tegen het getuigenis van *Griekfche* Schrijvers, van de zesde tot de achtste eeuw, die den meergemelden Brief als een opstel van CHRYSOSTOMUS aanhaalen, niets kunnen gelden. Te gelijker tijd met MONTFAUCON, tastte ook MAFFEI (*), de echtheid van dezen Brief aan; waar voor hij echter insgelijks geene Historisch-Critische gronden kon vinden, dan dat men denzelven onder de overige Handschriften van CHRYSOSTOMUS werken niet aantreft, en dat 'er nog een andere van dezen geheel verschillende Brief van denzelven aan CÆSARIUS in de Groothertoglijke Bibliotheek te *Florence* is, waar door beiden verdacht worden. JACOB BASNAGE, om wien te wederleggen MAFFEI schreef, antwoordde hem, met alle kortheid, voldoende, en voegde beide de Brieven, inzonderheid den betwisten met de leeswijze der Handschriften, met Aanmerkingen en eene Inleiding, in zijne nieuwe Uitgave van CANISII, *Lectiones Antiquæ*

(*) *Istoria Diplomatica p.* 261. *in Mantova* 1727. 4.

quiæ (*). Ook heeft nog naderhand MURATORI (†), omtrent op de wijze van HARDUIN, dezen Brief zoeken te verklaaren, doch hij verdient alleen daaröm hier genoemd te worden, om tevens van de zoo kiesche en gegronde Aanmerkingen, over de zeer misbruikte uitdrukkingen der Grieksche Kerkvaderen van het Heilig Avondmaal, (μεταβαλλεσθαι, μεταστοιχειουν, μεταρρυθμιζειν, μεταμορφειν enz.) te gewagen, welke ERNESTI bij deze gelegenheid heeft voorgedragen (§).

Dood van CHRYSOSTOMUS

Zoo leefde en handelde CHRYSOSTOMUS als Balling. Al had hij, in dezen staat, niets meer geschreven, dan die schoone Verhandeling, *dat elk mensch alleen van zich zelven beledigd kan worden* (**), zou men de opgeruimdheid van zijn gemoed daar uit alleen erkennen. Nadat hij tot in het jaar 407 te *Cucusus* gebleven was, schijnt zijn zich steeds meer en meer verbreidende roem zijne vijänden bewogen te hebben, hem uit dezen kring van ontelbare bewonderäars uit te sleepen. Daar kwam dan een Keizerlijk bevel, om hem naa *Arabissus*, en kort daar op naa *Pityus*, een woest stadjen aan de Zwarte Zee, op de afgelegendste Grenzen van het Rijk, te vervoeren. Op deze reize stond hij allerleië soort van moeillijkheden door; zoodat het eenen schijn had, als of men opzetlijk zijne dood

(*) *Tom.* I. *pag.* 226. *sq.*
(†) *Dissert. de Reb. Liturg. pag.* 150. *sq.*
(§) *Anti-Murator. pag.* 32. *sq. pag.* 74. *sq.*
(**) *Tom.* III. *Opp. pag.* 444.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dood wilde verhaasten. Ook ſtierf hij, in de daad, onder weg, te *Comana*, in *Pontus*, den veertienden September van dat jaar, in den ouderdom van 60 jaren. Toen hij zijn einde voelde naderen, trok hij betere klederen aan, genoot het Heilig Avondmaal, ſprak de hem zoo gebruiklijke woorden: *God zij in alles geprezen!* en zeide daar op het laatſte *Amen!* met het teken des Kruis (*).

Eerehem na zijne dood bewezen.

Hoe meer hij, in het laatst van zijn leven, geleden had, des te ijveriger vereënigde men zich na zijne dood, om hem te vereëeren. Zijne partijën namen allengs billijker gezindheden jegens hem aan; de Scheuring, om zijnen wil, in de Kerk ontſtaan, hield op, ſchoon daar door zelfs de Westerſche Gemeenten van vele Oosterſche geſcheiden waren geweest. Men bracht, in het jaar 438, zijn ligchaam naa *Konſtantinopolen*, om het in de Apostel-Kerk bij te zetten. De menigte van menſchen, welke hetzelve met Vaartuigen en brandende Flambouwen te gemoet kwamen, maakte bijna de Zee-engte tusſchen de beide Werelddeelen tot vast land. De toenmalige Keizer, THEODOSIUS *de Jongere*, bukte met zijn aangezicht over de kist, en verzocht den overledenen, dat hij aan zijne doode Ouderen de beledigingen wilde vergeven, welke zij hem, uit onwetendheid, hadden aangedaan (†).

Beöor-

Uitbundig zijn voorts zijne leerlingen, vrienden, en

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 96. SOCRAT. *Libr.* VI. *Cap.* 21. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 28.

(†) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 36.

en vereerers, in het uitbazuinen van zijnen lof geweest. TILLEMONT (*) en MONTFAUCON (†), hebben dergelijke plaatzen in menigte verzameld. Zelfs hebben de Levensbefchrijvingen van CHRYSOSTOMUS doorgaans het voorkomen van Lofredenen. Inzonderheid heeft het Gefchrift van zijnen Vriend PALLADIUS (PALLADII *Dialogus cum* THEODORO, *Eccles. Rom. Diacono, de Vita et Converfatione* JOHANNIS CHRYSOSTOMI) (§), ten oogmerk, om de Christelijke grootheid en het onfchuldig lijden van den Patriärch in een treffend gedenkftuk voor oogen te ftellen. Deze Schrijver fchijnt wel geloofwaardig in zijn hoofdverhaal, ja zelfs in vele bijzondere omftandigheden te wezen. Maar te gelijk verkrijgt alles bij hem een zoo eenzijdig voorkomen; hij valt zoo dikwijls in Godvruchtige, Theologifche of Homiletifche Uitwijdingen; alle de partijën van CHRYSOSTOMUS worden van hem zoo zwart afgefchilderd, dat men zeer mis zou tasten, indien men zich op zijne berichten en oordeel alleen verlaten wilde (**). Van de overige oude Schrijvers, die het leven van CHRYSOSTOMUS uitvoerig befchreven, of

Beoordeeling van zijn character en Levensbefchrijvingen van hem.

(*) *L. c. pag.* 352.

(†) *Tom.* XIII. *Opp. Chryfost. pag.* 256, 284. *etc.*

(§) BIGOT gaf hetzelve het eerst in het Grieksch en Latijn uit, met eene Voorreden, te *Parys*, in het jaar 1680. 4to. MONTFAUCON liet het vervolgends op nieuw afdrukken. *l. c. pag.* 1. *fq.*

(**) Wij hebben van PALLADIUS reeds elders gefproken. Zie *Deel* V. *Bladz.* 223. en *Deel* VI. *Bladz.* 48.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

of Lofredenen op hem nagelaten hebben, heeft HENR. SAVILE eene lezenswaardige Verhandeling geschreven (*); maar eene nog vollediger, hoewel niet zoo nauwkeurig beöordeelde lijst, die tot in de XIIde eeuw loopt, heeft men bij FABRICIUS (†). GEORGIUS, *Patriärch* van *Alexandrië*, in de zevende eeuw, zoo als waarschijnlijkst is, behoeft alleen nog onder de Ouden genoemd te worden, dewijl zijne *Levensbeschrijving* van CHRYSOSTOMUS niet alleen ééne der breedvoerigsten is, maar ook van de laater *Grieken* steeds is uitgeschreven, en ook van sommige nieuwe Schrijvers goedkeuring verkregen heeft. FOTIUS (§) verwijt echter reeds dezen Schrijver gebreken tegen de Geschiedenis. SAVILLE heeft den oorspronglijken Tekst van dit Boek laten drukken (**), en 'er een goed oordeel over geveld (††). De eerste volledige en bevallig opgestelde Levensbeschrijving van CHRYSOSTOMUS werd, onder de nieuwe Schrijvers, uitgegeven door GODFRIED HERMANT, onder den aangenomenen naam van MENARD, in het jaar 1664, te *Parys*, in één Deel in 4to. Maar deze is eene zoo volkomene Lofreden, dat 'er bij slot, in eene vergelijking tusschen den Patriärch en den Apostel PAULUS, weinig aan hapert, of de eerste wordt boven den laatsten verhe-

(*) In CAVE *H. Litter. SS. Ecclesiast. Vol.* I. *p.* 327.
(†) *Biblioth. Gr. Vol.* VII. *pag.* 555.
(§) *Biblioth. Cod.* XCVI. *pag.* 252.
(**) *Opp. Chrysost. Tom.* VIII. *p.* 157-165.
(††) Bij CAVE *l. c. pag.* 338.

leven. Ook heeft hij kinderächtige Fabelen behouden, bij voorbeeld, van de onbeweegbaarheid van CHRYSOSTOMUS lijk, toen men het naa *Konstantinopolen* wilde voeren, en van deszelfs buigzaamheid, na eenen Brief van den Keizer aan den overledenen Leeräar. Met meer oordeelkundige behoedzaamheid schreef DU PIN (*) zijn leven van CHRYSOSTOMUS. TILLEMONT overtrof nog deze beide Geleerden, door de uiterste naauwkeurigheid, met welke hij eene menigte omstandigheden in het leven van CHRYSOSTOMUS, bijzonder de Tijd-orde van zijne schriften en *Homiliën*, onderzocht heeft. Maar daartegen ontleedde hij den Inhoud zijner Schriften niet met dezelfde oplettendheïd, en doorgaands verschijnt bij hem de *Heilige*, en niet de Mensch, met eenige zwakheden (†). Nog heeft MONTFAUCON eene nieuwe Levensbeschrijving van CHRYSOSTOMUS, in de Verzameling van deszelfs werken, ingevoegd (§). Met deze hulpmiddelen voorzien, heeft de Kancelier CRAMER het leven van CHRYSOSTOMUS beschreven, in zijne Hoogduitsche Vertaling van verscheidene van zijne werken (**).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Uitgaven van zijne werken.

De eerste uitmuntende Uitgave der werken van CHRYSOSTOMUS, welke, hoe menigvuldig ook, door verscheidene onëchte Schriften van laater tijd, vermeerderd zijn,

(*) *Nouv. Bibl. des Auteurs Eccles. T.* III. *p.* 7-75.

(†) *Mémoires Tom.* XI. *pag.* 1-405. *Notes sur S. Jean Chrysost. p.* 547-626. *ed. de Paris.*

(§) *Tom.* XIII. *pag.* 91-177.

(**) *Leipzig* 1748. X *Deelen* in 8vo.

zijn, in het Grieksch alleen, is van den Engelschen Geleerden HENRIK SAVILLE, op zijne eigene kosten te *Eton* in het jaar 1612 in acht Deelen in Folio uitgegeven. Bijna op denzelfden tijd bracht de Jesuiet FRONTON LE DUC, zedert het jaar 1609, velen van de werken van CHRYSOSTOMUS, in zes Deelen in Folio, te *Parys* in het licht, met de Latijnsche Overzetting, en hier en daar eenige Aanmerkingen. In het jaar 1633 voltooide KAREL MOREL deze Uitgave door zes andere Deelen, in welke hij de Kerkredenen van CHRYSOSTOMUS, over het Nieuwe Testament, uit COMMELINS Uitgave te *Heidelberg*, van het jaar 1591 tot 1603, in Folio, liet afdrukken. Deze Uitgave, gemeenlijk de Uitgave van LE DUC genoemd, is te *Frankfort aan den Main* zedert het jaar 1698 insgelijks in XIII Deelen nagedrukt. Eindelijk heeft BERNHARD VAN MONTFAUCON door zijne Uitgave te *Parys* van 1718 tot 1738 in XIII Deelen in Folio alle de voorgaande Uitgaven overtroffen; welke van *echte*, *twijfelächtige*, en *ondergeſtokene* ſtukken een getal van 1744 bedraagt. Bijna vijftig van dezelven zijn in deze Uitgave het eerst bekend gemaakt, en allen zijn door oordeelkundige en andere Aantekeningen opgehelderd. In het laatſte Deel vindt men een kort *Onomasticon, ſeu voces in Libris Chryſostomi vel novæ vel ſingularis ſignificationis.* Met één woord, deze Uitgave is ééne der volkomenſten, welke wij van de werken van éénen ouden Kerkvader hebben.

Leven van HIËRONYMUS

Gelijk ons de Geſchiedenis van de twisten over ORIGENES aanleiding gegeven heeft, om het leven van

van CHRYSOSTOMUS, éénen der eerwaardigste Leeraaren van de Oude Griekſche of Oosterſche Kerk te beſchrijven, even zoo worden wij daar door geleid tot het beſchrijven van het leven van eenen aanzienlijken Leeräar in de Westerſche of Latijnſche Kerk, naamlijk van HIËRONYMUS, die aan gemelde twisten, insgelijks, deel genomen heeft, hoewel hij daar bij niet in zoo voordeelig licht verſchijnt, als CHRYSOSTOMUS. Wij hebben hem reeds leeren kennen als *Overzetter en Uitlegger der Heilige Schrift*, als eenen der *ijverigſte verdedigers van het toen heerſchend Leerſtelſel en Godsdienstplegtigheden*, als den *voornaamſten Steunpilaar van het Monnikenleven en het Bijgeloof*, als een' man van groote kundigheden en het grootſte aanzien in de Kerk van zijnen tijd; maar ook dikwijls kwam hij ons, in zulke nadeelige of ten minſten twijfelächtige gedaante, voor, dat wij hem hier geheel dienen te beſchouwen, indien wij hem naar waarheid zullen beöordeelen.

Plaats en tijd van zijne geboorte.

Men kan een groot gedeelte van zijne Levensgeſchiedenis uit zijne eigene Schriften en Brieven opmaken, waar door men tevens in ſtaat geſteld wordt, om dieper in zijnen waaren aart en karakter in te dringen, dan zijn oogmerk zal medegebracht hebben. Zijne geboorteplaats noemt hij (*) *Stridon*, eene Grensſtad tusſchen *Dalmatië* en *Pannonië*, welke naderhand, in het jaar 377, van de *Gothen* verwoest is geworden; waaröm men ook niet in ſtaat is, om met zekerheid de ligging dezer ſtad aan

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 135.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

aan te wijzen, te min, omdat PALLADIUS (*) verzekert, dat HIËRONYMUS een *Dalmatiër* geweest is. In het *Hongaarsch* Gefpanfchap *Szalad*, op de Grenzen van *Stiermark*, op een Half-eiland tusfchen de *Draw* en *Mur*, is eene kleine plaats, *Stridova* of *Strigova*, alwaar op eenen naburigen heuvel een Kerk ftaat, aan HIËRONYMUS gewijd, naa welke vele Bedevaarden gefchieden; deze plaats zal, volgends de overlevering, het oude *Stridon*, en de Geboorteplaats van dezen Kerkleeräar wezen (†). — Even min kan het Geboortejaar van HIËRONYMUS ontegenzeglijk vastgefteld worden. Volgends PROSPER, die omtrent het midden der vijfde eeuw gefchreven heeft, en nog een Tijdgenoot van HIËRONYMUS geweest was (§), zou dit het jaar 331 zijn, doch in het vervolg, zegt hij, dat HIËRONYMUS in het jaar 420, in zijn één en negentigfte jaar, geftorven is (**), zoodat hij zichzelven wederfpreekt, ten ware de Affchrijvers van *Undenonagefimo* XCI gemaakt hebben. Trouwens, de opgave van PROSPER, omtrent het Geboortejaar van onzen Kerkleeräar, is door anderen (††) met verfcheidene gronden bevestigd.

Zijn

(*) *Hist. Laufiac. Cap.* 124.

(†) JOH. STILTING *in Act. SS. Menf. Septemb. Tom.* VIII. *pag.* 426. *Antverp.* 1762. *fol.*

(§) *In Chron. ad ann.* 331. *in* CANIS *Lect. Ant. T.* I. *pag.* 290. (**) *L. c. pag.* 300.

(††) MARTIANAY *Vie de St. Jerôme pag.* 7. STILTING *l. c. pag.* 429-432.

Zijn Vader EUSEBIUS schijnt een man van aanzienlijken stand, en groot vermogen, geweest te zijn. Naar hem heette hij insgelijks EUSEBIUS, waar bij ook in sommige jonger Handschriften van zijne werken, de naam SOPHRONIUS komt, zonder dat men weet, waaröm, of van wien hij dien bekomen heeft. Hij noemt zijnen eersten Leermeester, spottend, ORBILIUS, omdat dezelve even zoo streng was, als de vermaarde ORBILIUS, ten tijde van HORATIUS, en hij verhaalt, hoe hij met geweld, van den schoot zijner Grootmoeder, naa dezen Meester gebracht is (*). Alzoo hij volkomen in gemeenschap met den jongen BONOSUS werd opgevoed, ontstond daar door tusschen hen die vertrouwlijke vriendschap, welke nooit weder heeft opgehouden. Kort daar na werd HIËRONYMUS naa *Rome* gezonden, alwaar hij het onderwijs genoot van den Spraakkundigen ÆLIUS DONATUS, en zich met ongemeenen vlijt, vele jaaren lang, op alle de wetenschappen en geleerdheid der *Romeinen* toelegde. Inzonderheid oefende hij zich in de Welsprekendheid, en bezocht dikwijls de Gerichtshoven, waar de grootste Redenaars met hevigheid plijtten, en niet zelden in schelden tegen malkander uitvoeren. Ook verzamelde hij te *Rome* eenen rijken voorraad van Boeken, uit vele Kunsten en Wetenschappen (†).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van zijne vroegere jeugd.

Bij deze geleerde bezigheden vergat HIËRONYMUS de

(*) *Apol. adv. Rufin. L.* I. *T.* IV. P. II. *Opp. p.* 385.

(†) HIËRON. *l. c. p.* 367. *Ep.* XVIII. *p.* 42. *Comm. in Ep. ad Gal. C.* 11. *p.* 243. *l. c.* P. I.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Godsdienstige niet. Op Zondag was hij gewoon, met zijne Medeleerlingen, onder welke BONOSUS en de reeds in onze Geschiedenis bekende PAMMACHIUS was, de Graven der Apostelen en Martelaren te bezoeken. Zij gingen dikwijls in de diepe onderaardsche gewelven, waar aan weêrskanten der wanden de lijken lagen, en het slechts zuinig van boven afvallend licht de ijslijkheid nog vermeerderde. Het waren de nog heden zoo bekende *Katacomben* in de gemelde Hoofdstad, in welken, in 't gemeen, de overledenen van gemenen stand, vele overledene Christenen der eerste eeuw, en derhalven ook Martelaars, begraven waren, maar uit welke men, in laater eeuwen, als uit eene onuitputlijke Mijngroeve, enkel ligchamen van Martelaren en Heiligen heeft weten op te delven (*). Deze vroegtijdige smaak in overgeblevene beenderen van eerwaardige mannen liet bij den jongeling een' blijvenden indruk na voor zijn gantsche leven. Doch, gelijk enkel uiterlijke oefeningen van Godzaligheid, ten allen tijde, slechts zwakke behoedmiddelen voor de deugd geweest zijn, zoo konden zij ook de zeden van HIËRONYMUS niet zuiver houden. Hij bekent zelf meer dan éêns (†), dat hij, in deze jaaren zijner jeugd, ongelukkig schipbreuk aan zijne kuischheid geleden heeft, waarom hij anderen waarschuwt voor de liefde tot darte-

(*) HIËRONYM. *Comment. in Ezech. Cap.* XL. *T.* III. *Opp. pag.* 979, 980.

(†) *Epist.* V. *pag.* 9. VI. *pag.* 14. *Epist.* XXV. *S. Apol. pro Libris contra Jovin. T.* IV. P. II. *Opp. p.* 242.

tele vermaken, voor de bekoorlijke aangezichten der vrouwen, maar bijzonder voor de lagen des Duivels, die als een zeeroover op zee rondzwerft.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij wordt gedoopt. Zijne reis naa Galliën.

HIËRONYMUS bevond zich nog, in het jaar 363, te *Rome*. Om dien tijd, of wat laater, ontving hij ook in deze ſtad den Doop, naar de gewoonte van dien tijd, om den Doop uit te ſtellen (*). Of hij reeds vóór deze zijne inwijding in het Christendom, of na dezelve, zijne reize naa *Galliën* ondernomen hebbe, is onzeker. Maar in dit Land ten minſten begon hij zijne genegenheid meer tot de wetenſchap van den Godsdienst te keeren, en zich aan eene ſtrengere Godsvrucht over te geven. Hij ſchreef, geduurende zijn verblijf te *Treviri*, (*Trier*,) ten dienſte van zijnen vriend RUFINUS te *Aquileja*, de beide werken van HILARIUS, Bisſchop van *Pictavium*, (*Poitiers*,) af, over de *Sijnoden*, en zijne *uitlegging over de Pſalmen* (†). Aan deze halfbarbaarſche oevers van den *Rhyn*, zoo als hij ze noemt (§), beſloot hij niet alleen zelf CHRISTUS *te dienen*, dat is, den verhevendſten Godsdienst in het *Monniksleven* te oefenen, maar boezemde ook zijnen vriend BONOSUS hetzelfde voornemen in. Het is zeer waarſchijnlijk, dat HIËRONYMUS, toenmaals, om zijne geleerde kundigheden te vermeerderen, verſcheidene *Galliſche* ſteden, tot aan zee toe, doorreisd heeft. RUFINUS heeft hem naderhand tegenge-

(*) *Epist.* XIV. *pag.* 19. XVI. *pag.* 22.
(†) *Epist.* IV. *pag.* 6.
(§) *Epist.* I. *pag.* 3.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 475.

geworpen (*), dat hij ten dezen tijde nog geheel onbekend was met de *Griekſche* Taal, doch hij ſchijnt de zaak te overdrijven, alzoo HIËRONYMUS zelf (†) verzekert, dat hij de Schriften der Griekſche Wijsgeeren reeds onder geleide van zijne Leermeesteren te *Rome* gelezen heeft.

Verblijf van HIËRONYMUS te Aquileja. Zijn eerſte Geſchrift

Men kan niet zeker zeggen, of HIËRONYMUS reeds vóór zijne reize naa *Galliën* te *Aquileja* geweest is. Maar na zijne terugkomst uit dat Land, heeft hij zich zeker, een' tijd lang, in gemelde ſtad opgehouden. Hij leefde hier, omtrent het jaar 372, en nog eer in vriendſchap met den bekenden *Presbijter* RUFINUS, met den *Presbijter* CHROMATIUS, naderhand Bisſchop van *Aquileja*, en met andere Geestlijken of *Monniken*. Hier heeft hij ook, naar allen ſchijn, den oudſten zijner Brieven of Opſtellen, die wij nog overig hebben, geſchreven (§). Een vriend van HIËRONYMUS, INNOCENTIUS, had hem al meermalen verzocht, hem de wonderbare gebeurenis te verhaalen, welke onlangs te *Vercellæ*, (*Vercelli*, in het Vorſtendom *Piemont*,) was voorgevallen. In eenen zeer levendigen, treffenden, gezwollen ſtijl, verhaalt HIËRONYMUS dit geval, hetwelk zaaklijk hier in beſtaat: Eene vrouw en een jongeling bij den Stadhouder van dit Landſchap als ſchul-

(*) *Invectiv. in Hier. L.* II. *T.* IV. P. II. *p.* 418.

(†) *Epist.* XXXI. *pag.* 245.

(§) MARTIANAY heeft hem in zijne uitgave als den 6den Brief *p.* 23. Maar VALLARSI in de zijne, *Verona* 1734. *fol.* als den *eerſten p.* 1. *T.* I.

schuldig aan echtbreuk aangeklaagd, werden beiden op de Pijnbank gebracht, om hen te doen bekennen. Door de pijn vermeesterd, bekende de jongeling de misdaad, welke hij niet bedreven had; maar de vrouw bleef, zelfs onder verdubbelde pijnen, hare onschuld betuigen. Eindelijk werden zij beiden ter straffe gevoerd. Het hoofd des jongelings vloog, met den eersten slag, van het ligchaam; maar vergeefs sloeg de Scherprechter tot viermalen toe, op den hals der vrouw; en zijn zwaard boog om tot aan het gevest, zonder haar meer dan eene ligte wonde toe te brengen. Thans viel het omstaande volk op den Beul aan, en jaagde hem weg; nu schoot een ander toe, en beloofde het beter te zullen maken; op zijn derden slag viel de ongelukkige vrouw, naar het scheen, dood ter aarde. Men had haar Graf reeds gereed gemaakt, toen zij onverziens weder levende werd. Evenwel wilde de Regeering de doodstraf op nieuw aan haar laten voltrekken; maar EVAGRIUS, een *Presbijter* van *Antiöchië*, die zich reeds door zijnen ijver bekend had gemaakt, en naderhand Bisschop te *Antiöchië* werd, bad zoo lang en zoo nadruklijk voor haar bij den Keizer VALENTINIAAN, dat de Vorst haar de vrijheid schonk. Dit is het verhaal bij HIËRONYMUS. Ondertusschen geeft de langduurige weigering van den Keizer reden genoeg, om te vermoeden, dat men ten Hove niets bovennatuurlijks in dit geval bespeurd moet hebben.

Hoe het zij, HIËRONYMUS werd, kort daar na, waarschijnlijk in het jaar 373, door eenen onverhoed-

HIËRONYMUS moet

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Aquileja verlaten, en reist naa Antiöchië.

hoedschen Stormwind, zoo als hij het noemt (*), van zijne vrienden te *Aquileja*, zijne Geleerde en Godsdienstige Oefeningen aldaar, afgescheurd. Men heeft hier een ruim veld tot gissingen, over de aanleidende oorzaak hier toe. Misschien heeft zijn evengemelde Briefswijze verhaal hem vervolgingen op den hals gehaald, omdat hij daar in verscheidene aanzienlijke lieden, bijzonder den Stadhouder, dien hij met een' wild bloeddorstig dier vergeleek, beledigd had; doch eigenlijke zekerheid heeft men niet. Genoeg, HIËRONYMUS ging, met EVAGRIUS en INNOCENTIUS, misschien ook met andere vrienden, te scheep, om naa het Oosten, en bijzonder naa *Jerusalem*, te reizen; ook nam hij zijne Boekverzameling mede. In *Thracië* stapte hij weder aan land, ging over den *Bosporus* naa *Asië*, en landde eindelijk te *Antiöchië* aan, na onderweg vele Steden en Kloosters bezocht te hebben. Eene ziekte, die hem in de gemelde Hoofdstad overviel, en de dood van zijnen vriend INNOCENTIUS, maakten zijn verblijf aldaar vrij treurig (†).

Droom van HIËRONYMUS

Hier had HIËRONYMUS dien zoo vermaarden Droom, waar van wij reeds te vooren gesproken (§) hebben, en omtrent welken men de aanmerking kan maken, dat de ophef, met welken HIËRONYMUS van denzelven spreekt, zeer veel invloed gehad kan hebben op zijne gevoelens, gelijk op de denkwijze der laa-

(*) *Epist.* III. *pag.* 10. *ed. Villars.*
(†) HIËRON. *l. c. Epist.* XXII. *pag.* 113.
(§) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 139.

laater Christelijke Leeräaren, omtrent de Geleerdheid der Heidenen, hoe zeer ook HIËRONYMUS zich naderhand zachter heeft uitgedrukt, en denzelven een' gewonen natuurlijken droom genoemd heeft. Zeker is het ten minsten, dat hij zich zeer verächtlijk over de Geleerdheid uitlaat, in eenen Brief aan den Bisschop DAMASUS, na het jaar 380 (*), in welken hij de *gedichten der Poëten*, *de Wereldwijsheid*, (*secularis sapientia*,) en *den praal der Redenrijkkunstige woorden*, eene *spijze der Duivelen* noemt.

Hij wordt een Kluizenaar en Monnik.

De bovengemelde ziekte, benevens zijn zwaarmoedige droom, kan, ondertusschen, veel toegebracht hebben, tot die heerschende genegenheid tot het *Asketisch* leven, welke HIËRONYMUS te *Antiöchië* opvatte, alwaar hij tot het jaar 374 gebleven is. Hij bediende zich wel van de Nabuurschap van den jongen APOLLINARIS, Bisschop te *Laödicea*, in *Syrië*, die wegens zijne bekwaamheid in de Uitlegkunde des Bijbels beroemd was, om zich van denzelven daar in te laten onderwijzen (†); maar aan den anderen kant schreef hij aan den Abt THEODOSIUS in *Cilicië*, en zijne Monniken (§), dat hij in hun bewonderenswaardig gezelschap wenschte te zijn; alhoewel zijne oogen niet waardig waren, hetzelve te zien; het was een van Heiligen bewoond *Paradijs*, in de Woestijn. Alleen beklaagde hij zich in over-

(*) *Tom.* IV. *Opp.* P. I. *pag.* 155.

(†) *Epist.* LXXXIV. *pag.* 519. *ed. Villars.*

(§) *Epist.* II. *pag.* 8.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

overgedrevene uitdrukkingen, over zijne onwaardigheid en onvermogen, om zich aan hunne levenswijze over te geven. Deze genegenheid schijnt hij te *Aquileja* reeds uit de verkeering met zijne vrienden opgevat te hebben; en zij werd grootlijks versterkt, toen zijn geliefde BONOSUS zich, om dezen tijd, met hetzelfde oogmerk, voor altijd van hem gescheiden had (*).

Hij verliet dan *Antiöchië*, in het jaar 374, en begaf zich naa de Woestijn van *Chalcis*, welke naar deze Hoofdstad van het Landschap *Chalcidene*, in *Syrië*, tusschen het Gebied van *Antiöchië* en den *Eufraat*, doch zich echter niet tot deze Rivier toe uitstrekkende, den naam had. Evenwel was hij niet ver van *Antiöchië* af; naardien hij zich dicht bij het Vlek *Maronia* onthield, hetwelk zijnen vriend EVAGRIUS toebehoorde. In eene Kluis of Hut, welke hij zich daar verkoos, leidde hij het allerstrengste leven (†), tevens niet nalatende, met zijne Godzalige oefeningen ook handen-arbeid te verbinden (§).

HIËRONYMUS door vleeschlijke lusten bestreden.

Met dit alles kon onze Kluizenaar, die, om voor zijne zonden te boeten, de Wereld ontvloden was, in de Woestijn zijne eigene bekoringen tot zonde niet ontvlieden. „ Ik," zoo klaagt hij in éénen zijner Brieven (**), „ die mij zelven, uit vrees „ voor de Hel, tot zulk eene gevangenis veröor„ deeld heb, die ik alleen een medgezel was van „ scor-

(*) *Ep.* III. *p.* 11. *ed. Vall.* (†) *Ep.* XXII. *p.* 91.
(§) *Ep.* XVII. *p.* 43. (**) *Ep.* XXII. *p.* 91.

„ ſcorpiöenen en wilde beesten, bevond mij toch „ vaakmalen in gezelſchap van jonge Dochters. „ Het gezicht was bleek van het menigvuldig vas„ ten, evenwel gloeide de geest van begeerten in „ het koude ligchaam; en voor den in zijn vleesch „ reeds verſtorven mensch, kookte nog het eenigſte „ vuur der lusten." enz. Wanneer men voorts deze verzoekingen, waar aan HIËRONYMUS in de Woeſtijn van *Chalcis* was blootgeſteld, vergelijkt met eene plaats uit zijnen na eenigen tijd aan den Bisſchop DAMASUS geſchrevenen Brief, waar in hij zegt (*), dat, alhoewel hij in het Barbaarſche gedeelte van *Syrië* woonde, hem nogthans zijn onöphoudlijke vijänd op den voet gevolgd was, en dat hij in de eenzaamheid nog grooter ſtrijd moest uitſtaan, zou men bijna met een' vernuftig Schrijver (†) vermoeden, dat eene vleeschlijke zonde de wervelwind geweest zij, die hem van *Aquileja* naa *Antiöchië* heenſlingerde. Doch, het gene 'er HIËRONYMUS vervolgends bijvoegt, en het geen boven aangemerkt is, ſchijnt deze gedachte niet te begunſtigen.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij leert het Hebreeuwsch.

Zeldzamer kan het ons toeſchijnen, wanneer HIËRONYMUS bekent (§), dat hij, daar door zijn aanhoudend vasten in de Woeſtijn zijne wellustige neigingen vrij wel gedempt, maar niet ſoortgelijke gedachten bij hem uitgeroeid werden, tot een hulpmid-

(*) *Epist.* XVI. *pag.* 22. *ed. Martian.*

(†) ZIMMERMAN *over de Eenzaamheid.* Iſte *Deel*, *Bladz.* 263.

(§) *Ep.* CXXV. *ad Ruf. T.* I. *Opp. p.* 934. *ed. Vall.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

middel daartegen ter hand had genomen, om van eenen Jood *Hebreeuwsch* te leeren. Ondertusschen wordt het toch bij eenen zoo geleerden, vernuftigen, met de bevalligste Romeinsche Schrijvers, ook voormaals met de beschaafde Wereld, zoo bekenden Man heel begrijpelijk, dat hij eene voor zijne jaaren en smaak ruwe inspanning van zijn geheugen nodig had, om een al te vlugge verbeeldingskracht tot zwijgen te noodzaken. In het vervolg besteedde hij te meer vlijt op de Hebreeuwsche Spraakkunde, waar van hij tot Overzetten van den Bijbel gebruik maakte, opdat de Jooden niet verder, gelijk hij zegt (*), den Christenen schamper zouden verwijten, dat zij hunne Heilige Schriften vervalscht hadden.

Zijne geleerde werkzaamheden.

Men ziet hier reeds uit, dat met HIËRONYMUS geen gemeen Kluizenaar en Dweeper in de *Syrische* Woestijnen begraven was. Geduurende de vijf jaaren, welke hij daar in doorbracht, onderhield hij nog steeds eene aangename betrekking met de edeler Wereld, welke hij verlaten had, dat is, met zijne Vrienden en Boeken. EVAGRIUS bezocht hem dikwijls uit *Antiöchië*, en nam de bestelling op zich, van alles, wat hem nodig was. Hij schreef aan zijne vrienden in *Aquileja*, en andere Westersche Landschappen. Dan beval hij hun zijne Zuster aan, die van haren zedenlijken val weder was opgestaan, dan begeerde hij van hun Godgeleerde Schriften der Kerkleeräaren, de *Roomsche* Geschiede-

(*) *Præfat. in Vers. Jesaiæ Tom.* I. *Opp. p.* 474.

denis van AURELIUS VICTOR, en andere Boeken meer; daartegen bood hij hun het een en ander uit zijnen voorraad aan; bijzonder van zijne menigvuldige Handschriften van den Bijbel, deszelfs Overzettingen en Verklaringen, (*Sacræ Bibliothecæ Codices*,) welke hij des te gemaklijker kon' mededeelen, omdat hij jonge Afschrijvers, (*alumnos, qui antiquariæ rei inserviant*,) aangekweekt had. Het bleef hem nog eigen, met uitdrukkingen en verzen van zijne oude geliefde Schrijvers te spreken, alhoewel hij eenmaal, als hij eene plaats van HORATIUS gebruikt, gedenkende, waar hij leefde, die alleen aan zeker iemand, (*quidam*,) toeschreef. Doch voornaamlijk bracht hij den tijd door met Bijbelsche onderzoekingen en overdenkingen, die voor zijne levenswijze voegden (*).

Behalven zijne Brieven, welke nog als gedenkstukken van deze gezindheden overig zijn, zijn 'er nog andere, welke hij, met grooter vlijt, en in de uitgestrektheid van Verhandelingen, heeft opgesteld. Hier toe behoort zijn lange Brief aan HELIODORUS (†), welke eene zoo vuurige aanprijzing van het *Monnikenleven* bevat, als men van een goed brein, hetwelk door de hitte der *Syrische* Woestijnen gezengd is, verwachten kan (§). Het strekt HIËRONYMUS tot eere, dat hij, in zijnen ouderdom, de menigvuldige gebreken van dezen Brief zelf erkend

(*) *Epist.* V. *ad Florentium pag.* 14. *Eistp.* VI. *ad Julian. p.* 16. *ed. Vall.* (†) *Ep.* XIV. *p.* 28. *ed. Vall.*
(§) Verg VI. *Deel*, *Bladz.* 52.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kend heeft (*). Een gedeelte daar van mag men op rekening van zijne gevoelige smart stellen, dat HELIODORUS, zijn vriend en medegezel te *Antiöchië*, die reeds op het punt stond, om zich met hem in de Woestijn te begeven, dit voornemen, ondanks zijn bidden en klagen, veränderd, en hem zelfs verlaten had. Zelfs door dezen Brief bereikte hij zijn oogmerk bij HELIODORUS niet.

Omtrent ten zelfden tijde, toen HIËRONYMUS een Kluizenaar was, beschreef hij ook *het leven van den eersten vermaarden Christelijken Kluizenaar*, PAULUS *van Theben*, opgedragen aan eenen anderen PAULUS, zijnen vriend te *Concordia*, eene stad niet verre van *Aquileja* (†). Tot bevestiging van de geloofwaardigheid van dit zijn verhaal, doet hij, bij gelegenheid van een bericht, dat een Palmboom PAULUS te gelijk spijze en kleding bezorgd had, deze betuiging: „ Opdat dit niemand onmooglijk „ moge voorkomen, roep ik JESUS en zijne Heilige „ Engelen tot getuigen, dat ik in dien oord der „ *Syrische* Woestijn, welke aan de *Saracenen* „ grenst, Monniken gezien heb, en nog zie, van „ welken de één dertig jaaren lang opgesloten, van „ gerstenbrood en modderig water leefde; maar „ een ander in eene oude Bron, welke de *Syriërs*, „ in hunne taal, *Gubba* noemen, daaglijks slechts „ vijf drooge vijgen gebruikte." Ondertusschen wordt zul-

(*) *Ep.* LII. *ad Nepotian. p.* 252.

(†) *Tom.* II. *Opp. Hieron. pag.* 1. *ed. Vall.* Vergel. *Deel* II. *Bladz.* 436. en *Deel* IV. *Bladz.* 97.

zulke betuiging voor gemelde bericht veel te sterk en verkeerd te pas gebracht, en kan ook aan de volgende zeldzame sprookjens geene geloofwaardigheid bijzetten.

Het is verders niet onwaarschijnlijk, dat hij zijn eerste *Uitlegkundig Geschrift over den Profeet* OBADJA, insgelijks in deze Woestijn, geschreven heeft. Dit is niet meer voorhanden; want toen hij, vele jaaren daar na, het *tweede* schreef, oordeelde hij van dit eerste zoo verächtlijk, dat hij deszelfs vernietiging daar door bevorderde (*). Eigenlijk had hij dit Uitlegkundig Geschrift niet bekend gemaakt; evenwel werd hem, na eenigen tijd, een afschrift daar van uit *Italië* overgezonden, met lofspraken over zijnen arbeid; en hij verwonderde zich, dat een slecht Boek toch eenen Lezer van even zoo bepaald verstand had kunnen vinden, die hetzelve hoogschatte.

HIËRONYMUS wordt in Kerkelijke verschillen betrokken.

Onder zoödanige bezigheden had HIËRONYMUS, zedert het jaar 374, in de *Syrische* Woestijn geleefd, toen de Kerkelijke twisten hem tot daar toe vervolgden, en zelfs eindelijk noodzaakten, om deze zijne toevlucht-plaats te verlaten. De *Meletiäansche Scheuring*, in het nabuurig *Antiöchië*, wier begin en verdere voortgang op hare plaats beschreven is (†), was toenmaals op het hoogst geklommen. De *Katholijken* in de gemelde stad verdeelden zich in twee partijën, waar van de ééne

ME-

(*) *Præf. Explanat. in Abdiam T.* III. *Opp. p.* 1454.
(†) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 119.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MELETIUS, de andere PAULINUS, voor haren Bisschop erkende. Hier bij kwamen de aanhangers van VITALIS, die zich van de beide eerstgemelden had afgescheiden, en door APOLLINARIS tot Bisschop gewijd was geworden; om niet van de *Ariänen* te spreken, wier Gemeente door EUZOJUS bestuurd werd. Vele andere Bisschoppen en Gemeenten verklaarden zich over deze Scheuring ook verschillend. DAMASUS te *Rome*, en ATHANASIUS te *Alexandrië*, en in het algemeen de *Westersche* Bisschoppen, zagen PAULLINUS voor den rechtmatigen Bisschop aan, met wien zij ook de Kerkelijke gemeenschap onderhielden. BASILIUS *de Groote*, integendeel, en de meeste *Oostersche* Bisschoppen, waren MELETIUS toegedaan; onder wiens vrienden te *Antiöchië* zelve, inzonderheid de beide vermaarde Leeräars, FLAVIANUS en JOANNES CHRYSOSTOMUS, behoorden. Naardien HIËRONYMUS uit het *Westen* naa *Syrië* gekomen was, kon men van hem natuurlijk eene genegenheid voor PAULLINUS verwachten. Zijn beste vriend te *Antiöchië*, EVAGRIUS, was insgelijks aan deze zijde. Maar de *Meletiänen* maakten in de Gewesten, waar hij zich thans onthield, eene zoo talrijke partij uit, en de verwarring, welke uit deze en andere Kerkelijke verschillen ontstond, was zoo groot, dat het niet te verwonderen is, dat hij besluiteloos bleef. Het schijnt zelfs bijna, dat hij getwijfeld heeft, of hij zich ook bij den Bisschop VITALIS behoorde te voegen, die door zijnen voormaligen Leermeester APOLLINARIS was ingewijd.

Hier bij kwam nog een andere twist; die door de-

deze *Meletiäansche* Scheuring te meer versterkt werd, dewijl deze laatste in den grond één der menigvuldigste gevolgen van de dan heerschende dan onderdrukte *Ariänerij* was. Men had reeds in vroeger tijden begonnen, het woord ὑποστασις in de Leere van de Godlijke Drieëenheid te gebruiken, en wel in meer dan éénen zin; dan verstond men 'er hetzelfde door, wat ουσια, (*Wezen*,) te kennen geeft; maar dan, en dit gewoonlijkst, was het hetzelfde met *Persoon*. (προσωπον.) Uit deze dubbelzinnigheid moest allengs misverstand en verkettering ontstaan. Volgends de aanmerking van GREGORIUS NAZIANZENUS (*), leerde men, te recht, dat 'er in God is éène ουσια, en drie ὑποστασεις; de *Italiäansche* Leeräars verklaarden ook deze woorden heel wel; maar, dewijl zij, door de armoede van hunne taal, beiden niet genoeg van elkanderen konden onderscheiden, voerden zij, opdat het niet schijnen zou, als of zij *drie Wezens* leerden, in plaats van ὑποστασις, het woord προσωπον, (*Persona*,) in. „ Wat gebeurde?" zoo gaat deze Schrijver voort: „ Iet, in de daad geheel belagchlijks, of liever beklaaglijks. Deze onvoegzame woordenstrijd bracht een onderscheid in het Geloof voort. Wie, (zoo als de *Roomsche* Leeräars,) niet drie ὑποστασεις wilde toelaten, werd van de Oosterlingen tot eenen *Sabelliäan* gemaakt; en wie, (zoo als de *Oosterlingen*,) niet in plaats van dit drie προσωπα wilde zeggen, dien beschuldigden de *Westerlingen* van

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Orat.* XXI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 395.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van de *Ariäansche* dwaling." Ondertusschen was, op de Kerkvergadering van *Nicea*, *ουσια* en *υποστασις* in dezelfde betekenis gebruikt; waaröm derzelver ijverige aanhangers geloofden, dat men maar van ééne *υποστασις* in de Godheid mogt spreken. Hier door werden de *Ariäansche* Verschillen meer en meer vergroot. Vergeefs had ATHANASIUS, en de met hem veréenigde Bisschoppen, op eene *Sijnode* te *Alexandrië*, in het jaar 362, getracht, van dezen woordenstrijd, en van het *Meletiäansch* verschil te *Antiöchië*, een einde te maaken (*). De *Eustathiänen* aldaar, en hun hoofd PAULLINUS, verwierpen de stelling van drie *υποστασεις* in God; de *Meletiänen* hielden ze voor goed Rechtzinnig. De Bisschoppen, te *Alexandrië* vergaderd, de verdediging der beide partijën gezien hebbende, deeden de uitspraak, dat men heel wel drie *υποστασεις* voor *drie Personen*, en ééne *υποστασις* voor *één Wezen*, zeggen kon (†). Ondertusschen bleven de *Meletiänen* aandringen, dat men volstrekt drie *υποστασεις* moest aannemen. Dit werd ook van HIËRONYMUS gevorderd, door de Monniken, die bij hem buitendien van al te groote genegenheid voor de *Ariänen* verdacht waren.

In deze verlegenheid keerde HIËRONYMUS zich, omtrent het jaar 377 of 378, tot den *Roomschen* Bisschop DAMASUS, in twee Brieven (§). Wij willen

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 377.

(†) ATHAN. *Tomus ad Antioch. T.* I. P. II. *Opp. p.* 617.

(§) *Ep.* XV. *et* XVI. *ad Damas. p.* 37.

ken het begin van den eersten Brief gedeeltelijk hier plaatzen, opdat men zie, hoe vleijend HIËRONYMUS den *Roomschen* Bisschop behandelt, gelijk hij, in het gemeen, door de lofspraken, welke hij aan deze Bisschoppen gaf, door zijne nauwe verbindtenissen met dezelve, door de door hem in zijne Schriften aangehaalde en bevestigde vertelling, dat de Apostel PETRUS 25 jaren te *Rome* Bisschop is geweest, en meer dergelijke, in het westen één der grootste bevorderaars is geweest van die hoogheid en dat gezag, waar toe deze Bisschoppen zich, zedert de vijfde eeuw, verheven hebben (*). Dus begint zijn eerste Brief aan DAMASUS, in zijnen gezwollen en opgesmukten stijl: „ Dewijl de *Oosterlingen*, door alle de woede der volken geschud „ worden, en den nadelozen, geheel geweven rok „ des Heeren, in kleine stukken scheuren, en vossen den wijnberg van CHRISTUS verderven, zoo „ dat het moeilijk valt, tusschen de gebrokene bakken, die geen water houden, te onderkennen, „ waar de verzegelde Bron en beslotene Hof is: „ zoo heb ik gemeend, dat ik den Leerstoel van „ PETRUS, en het door eenen Apostolischen mond „ geprezen Geloof moest raadplegen. Ik begeer „ daarom thans van daar spijze voor mijne ziel, „ waar ik voor dezen het kleed van CHRISTUS „ ontvangen heb. Zelfs de groote tusschenbeiden „ liggende zee, en het vergelegen land, hebben mij „ van het opzoeken der kostbare perel niet kunnen „ af-

(*) Vergelijk V. *Deel*, *Bladz.* 283.

„ afhouden. Waar het ligchaam is, vergaderen „ ook de arenden. Nadat booze kinderen hun vaderlijk erfdeel verkwist hebben, wordt thans bij „ u alleen de onverderflijke erfenis der Voorvaderen „ bewaard. Daar draagt het zaad des Heeren hon- „ derdvoudige vrucht; hier ontäart de tarwe in on- „ kruid. Thans gaat in het Westen de Zon der „ Gerechtigheid op; maar in het Oosten heeft de „ gevallen LUCIFER zijnen Troon boven de Starren „ gesticht. Gij zijt het licht der Wereld, het zout „ der Aarde, de gouden en zilveren vaten; maar „ hier verwachten de aarden of houten vaten eene „ ijzeren roede en een eeuwig vuur. Alhoewel mij „ uwe grootheid afschrikt, nogthans wekt mij uwe „ vriendelijkheid op. Als een slacht-offer eisch ik „ van den Priester heil; als een schaap, van den „ Herder bescherming. Verre zij de nijd! de pracht „ der *Roomsche* hoogheid wijke! Ik spreek alleen „ met den Opvolger des Visschers, en met den „ Leerling van het Kruis. Ik volg geenen eersten, „ dan CHRISTUS, en houde mij aan de gemeen- „ schap met uwe Heiligheid, dat is, met den Leer- „ stoel van PETRUS. Ik weet, dat de Kerk op de- „ zen rotssteen gebouwd is. Een ieder, die het „ Lam buiten dit Huis eet, is onheilig. Wie zich „ niet in de Arke van NOÄCH zal bevinden, die „ zal door den Zondvloed omkomen. En dewijl „ ik, in mijn zoo afgelegen verblijf, het Heilige „ des Heeren," (hij bedoelt het Heilig Avondmaal, als een teken der Kerkelijke Gemeenschap,) „ van „ uwe Heiligheid niet altijd verzoeken kan: zoo

„ volg

„ volg ik hier uwe medegenoten, de *Egyptische* „ Belijders," (deze waren, als vijänden van het *Ariänismus*, vervolgd geworden,) „ en lig als „ een klein bootjen onder groote schepen verbor„ gen. Ik ken VITALIS niet; MELETIUS verwerp „ ik; ik weet niets van PAULLINUS. Wie met u „ niet verzamelt, die verstrooit; dat is, wie CHRIS„ TI niet is, die is des *Antichrists*." Vervolgends beklaagt HIËRONYMUS zich, dat men van hem, eenen *Romein*, na de besluiten der *Niceïsche* en *Alexandrynsche* Kerkvergaderingen, den nieuwen naam van drie ὑποςασεις vordert. Welke Apostelen, roept hij uit, hebben dit geleerd? Hij geloofde wel, zegt hij, *drie Zelfstandige Personen*; maar dit was voor de ongestuimige eisschers niet genoeg; zij stonden op het woord zelf, en maakten hem tot eenen Ketter, als hij hetzelve niet aannam. Evenwel was de geen, die door ὑποςασις hetzelfde verstond als ϰσια, en dienvolgends ééne ὑποςασις in *drie Personen* stelde, geen veréérer van CHRISTUS; en wegens deze belijdenis werd hij, zoo wel als DAMASUS, met de beschuldiging van *Sabelliänerij*, (*cauterium unionis*,) gebrandmerkt. Nu vervolgt hij: „ Doe, bid ik u, uitspraak! en ik zal niet „ schroomen, drie ὑποςασεις te zeggen. *Indien gij* „ *het beveelt!* zoo mag 'er een nieuw Geloof, na „ het *Niceïsche*, opgericht worden, en wij Recht„ zinnigen willen, met dezelfde woorden, met de „ *Ariänen* belijden. De geheele School der We„ reldlijke Geleerdheid verstaat toch door ὑποςασις „ niets anders dan ϰσια. Zou wel iemand, met

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

 „ een'

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ een' Godlozen mond, *drie Subſtantiën*, (Zelf„ ſtandigheden,) noemen?" Eindelijk bidt hij den Bisſchop bij het gekruiste heil der Wereld, en bij de Drieëenheid van hetzelfde Wezen, hem aanwijzing te geven, of hij de meergenoemde uitdrukking gebruiken zal, of niet?

Het antwoord van DAMASUS kwam niet zoo ſchielijk, als HIËRONYMUS wenschte; waaröm hij zijn verzoek herhaalde. Ten zelfden tijde bezwaarde hij zich in eenen Brief aan eenen *Presbijter* MARCUS (*), die waarſchijnlijk den openbaren Godsdienst voor de Monniken in het Landſchap *Chalcis* bediende, zeer levendig over dezelven. Zij ontrustten hem onöphoudelijk met eisſchen wegens zijne Geloofsbelijdenis, en met beſchuldigingen van Ketterij; zij lieten hem geenen hoek der Woeſtijn vrij blijven. Zij hadden reeds zijne vrienden genoodzaakt, dezelve te verlaten, dewijl deze zeiden, het was beter onder wilde dieren, dan met zulke Christenen te woonen; en hij zou hen ook ſpoedig volgen.

HIËRONYMUS wordt Presbijter.

Of en wat DAMASUS geäntwoord hebbe, is niet bekend; maar 'er is geen twijfel aan, dat deze Bisſchop zich voor PAULLINUS en voor het gelooven van ééne Godlijke *Hypoſtaſis* verklaard heeft. Ook leefde HIËRONYMUS dus te *Antiöchië*, waar heen hij zich in het jaar 378 of 379, uit zijne geliefde eenzaamheid, begeven had, in de Kerklijke Gemeenſchap met PAULLINUS; want deze wijdde hem kort daar

(*) *Epist.* XVII. *pag.* 42. *ed. Vall.*

daar na tot *Presbijter*. Eigenlijk gebeurde dit niet naar de genegenheid van HIËRONYMUS, waaröm hij voor zich eene vrijheid voorbehield, welke anders zulk een gewoon Leeräar niet genoot (*). In de daad, kon hij ook, volgends eenen Brief van EPIFANIUS (†), nog in het jaar 394, niet van zich verkrijgen, den Openbaren Godsdienst als een *Presbijter* ergens waar te nemen. Hij was evenwel eigenlijk *Presbijter* of Ouderling der Gemeente van *Antiöchië*, en niet, gelijk sommige nieuwere Roomsch-Katholijke Schrijvers gewild hebben, een algemeen *Presbijter*, of Opziener en Opperste Leeraar van eene der Hoofdkerken van *Rome*, (*Presbijter Cardinalis*, zoo als men naderhand sprak.)

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Te *Antiöchië* schijnt HIËRONYMUS *het Gesprek tusschen eenen Luciferiäan en Rechtzinnigen* (§) geschreven te hebben, waar van wij reeds te vooren gesproken hebben (**).

HIËRONYMUS reist naa Konstantinopolen.

In het jaar 379 of 380, reisde HIËRONYMUS naa *Konstantinopolen*, uitgelokt door den uitstekenden roem van GREGORIUS *van Nazianzus*, die zich toen in deze Hoofdstad onthield. Zijne Welsprekendheid, en voornaamlijk zijne sterkte in het verklaren der Heilige Schrift, bewogen HIËRONYMUS, die reeds bij de 50 jaren was, om hem niet alleen in het open-

(*) *Libro contra Johann. Hierosol. T.* II. *Opp. p.* 452.

(†) *Ep.* CX. *inter Hieron. Ep. p.* 822.

(§) *Altercatio Luciferiani et Orthodoxi Opp. Tom.* IV. P. II. *pag.* 289.

(**) Zie boven *Deel* IV. *Bladz.* 380.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

openbaar zijne Gemeente leerende te hooren, maar ook nog in het bijzonder gebruik te maken van zijn onderwijs in de Uitlegkunde der Heilige Schrift; hij was 'er zelfs moedig op, dat hij zulken Leeraar had (*). Hier door nam ook zijne neiging voor de *Grieksche* Kerkschrijveren van dag tot dag toe. Ten minsten vertaalde hij, geduurende de twee of drie jaaren van zijn verblijf te *Konstantinopolen*, meer dan één van hunne Schriften. Eén daar van was het *Chronicon* van EUSEBIUS (†), hetwelk hij niet enkel vertaalde, maar op zijne wijze veränderde en verbeterde. Doch, dat men zich niet altijd op zijne geloofwaardigheid, in deze door hem dus veränderde *Chroniek*, kan verlaten, is ons reeds (§) door het bericht gebleken, dat de Apostel PETRUS XXV jaaren te *Rome* Bisschop zou geweest zijn, hetwelk hij in het werk van EUSEBIUS heeft ingelascht, die hetzelve in zijne *Kerkgeschiedenis* in de daad tegenspreekt.

Bovendien vertaalde HIËRONYMUS te *Konstantinopolen veertien Homiliën* van ORIGENES, over JEREMIA, en waarschijnlijk nog aldaar even zoo vele over EZECHIEL (**). In de Voorreden aan zijnen vriend VINCENTIUS, zegt hij, dat hij, op deszelfs begeerte, den geheelen ORIGENES, den tweden Leeraar

(*) *Cat. SS. Eccles. C.* 117. *Ep.* XXXII. *ad Domnion. p.* 245. *ed. Mart. Apologet. advers. Rufin. Libr.* I. *pag.* 363. *Epist.* XXXIV. *pag.* 292.

(†) Zie III. *Deel*, *Bl.* 402. (§) *Deel*, I. *Bl.* 239.

(**) *Tom.* V. *Opp. pag.* 741. *ed. Vall.*

aar der Kerke, na de Apostelen, zoo als hem DIDYMUS noemt, begon Latijn te laten spreken; hoewel wat langzaam, door ongemak aan zijne oogen, door veel lezen veröorzaakt, en uit gebrek aan Afschrijvers. Hoe hij zich naderhand, wegens deze Overzettingen, toen men hem daar uit zijne zucht voor ORIGENES te last legde, met verändering van zijn gevoelen, verdedigd hebbe, is boven reeds door ons verhaald (*). Nogthans moet men tevens erkennen, dat HIËRONYMUS zelfs thans geen' onbepaalden eerbied voor alle de verklaringen van ORIGENES koesterde. Een bewijs daar van is zijne *Verhandeling over de Seraphim*, door hem nog te *Konstantinopolen*, in het jaar 381, opgesteld, zijnde eene omstandige verklaring van het VIIde Hoofdstuk van JESAIA (†). Men ziet in dezelve de gewone leerwijze, die HIËRONYMUS vervolgends doorgaands ook volgde in de Uitlegging der Heilige Schriften. Hij laat zijne Hebreeuwsche en Grieksche Taalkunde schitteren; hij vergelijkt de Grieksche en Latijnsche Overzetters van den Bijbel met het Oorspronglijke; hij haalt geern verscheidene gevoelens van beroemde Uitleggers aan, zonder altijd derzelver waarde te beöordeelen; hij gaat niet ligt den Woordelijken Zin voorbij, maar houdt dikwijls zich veel langer bij de *Allegorische* Toepassingen op, hij verwisselt geleerde aanmerkingen en stichtelijke bedenkingen, en houdt den

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 333.

(†) Briefswijze ingericht aan DAMASUS *Tom.* I. *Opp. Epist.* XVIII. *pag.* 44. *ed. Vall.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Lezer vrij wel gaande door zijnen stijl. Zeldzaam genoeg is het, dat een man, als HIËRONYMUS, met de beste Schrijvers en Uitleggers der *Romeinsche* en *Grieksche* Oudheid zoo bekend, zoo veel met *Allegoriën* en geheime verklaringen op kon hebben; hij zelf geeft als eene reden daar van op, den rijkdom der verborgenheden, die in de H. Schrift ligt opgesloten; maar eene voorname oorzaak was zijn gebrek aan smaak en aan een fijn Dichterlijk gevoel, welk gebrek men nergens spoediger ontwaar wordt, dan bij de Uitleggingen van het O. Testament.

HIËRONYMUS betrokken in de Meletiäansche verschillen.

Op deze wijze echter had zich HIËRONYMUS reeds eenen naam gemaakt in *Theologische* geleerdheid; en begon nu ook in Kerklijke zaaken en verschillen eene aanmerklijke rolle te spelen. Hier toe behoorde de vernieuwing der *Meletiäansche* Scheuring te *Antiöchië*, die zelfs met de dood van MELETIUS, in het jaar 381, geen einde nam. De aanhangers van dezen Bisschop verkozen thans, in plaats van PAULLINUS als hun Bisschop te erkennen, FLAVIANUS tot zijnen Opvolger, wiens partij door vele Oostersche Bisschoppen gevolgd werd; waar tegen de *Italiäansche* Bisschoppen, als ook de *Egyptische* en *Arabische*, PAULLINUS toegedaan bleven. Men sloeg dan eene Kerkvergadering te *Rome* voor; op welke men over den vrede tusschen de beide partijën zou handelen. De Bisschoppen van de *Meletiäansche* partij weigerden wel, dezelve bij te wonen; maar PAULLINUS zelf, en EPIFANIUS, Bisschop van *Salamis*, reisden, in gezelschap van HIËRONYMUS, in het jaar 382, derwaards, om van daar

daar eene nieuwe onderfteuning voor hunne partij te zoeken (*). Ook werd 'er werklijk eene *Sijnode* te *Rome* gehouden, welke PAULLINUS, als rechtmatigen Bisfchop van *Antiöchië*, erkende, doch tevens, dewijl geene *Oosterfche* Bisfchoppen daar tegenwoordig waren, zonder uitwerking bleef.

Bij deze gelegenheid had HIËRONYMUS menigvuldige bezigheden. Evenwel elders (†), hebben wij reeds gezien, dat die Roomsch-Katholijke Schrijvers mistastten, die meenen, dat HIËRONYMUS thans den post van gewonen Geheimfchrijver bij den Bisfchop DAMASUS zou bekleed hebben; hetwelk zij vruchteloos beweeren, uit deze woorden, in éénen zijner Brieven (§): *Quum in chartis Ecclefiasticis juvarem Damafum — et Orientis atque Occidentis Sijnodicis Confultationibus responderem.*

Op de gemelde Kerkvergadering, werd ook gefproken, van de wijze, op welke de *Apollinaristen*, van welke wij, in het vervolg, nader moeten fpreken, in de Kerk konden aangenomen worden. Ten dien einde liet DAMASUS (**), door éénen zijner vrienden, eenen *Presbijter* en zeer welfprekend man, die hem gemeenlijk in zulke opftellen ten dienst ftond, eene Geloofsbelijdenis vervaardigen, welke de *Apollinaristen* zouden onderfchrijven. Deze

(*) *Ep.* CXXVII. *ad Principiam p.* 949. *ed. Vall.*

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 278.

(§) *Ep.* CXXIII. *ad Ageruchiam p.* 911. *ed. Vall.*

(**) Dus verhaalt RUFINUS *Apol. pro Orig. Tom.* V. *Opp. Hieron. pag.* 253. *ed. Martian.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ze meende, dat het nodig was, naardien hij de leere van de Menschwording des Heeren voordroeg, hem *den Mensch des Heeren*, (*homo Dominicus*,) te noemen. Dit was, als eene nieuwigheid in de uitdrukking, voor de *Apollinaristen*, zeer aanstootlijk. De Opsteller toonde hun, dat ATHANASIUS deze uitdrukking reeds gebruikt had. Daar op verzocht één van hen, om het geschrift van dezen Leeräar, waar in die plaats te vinden was; krabde ze uit, schreef de uitgeschrapte woorden 'er weder bij, en gaf dus het geschrift terug. Toen nu de twist hier over op nieuw begon, en dit geschrift andermaal ten bewijze werd bijgebracht, zouden, zoo als de *Apollinarist* hoopte, de woorden, die op de uitgeschrapte gelezen werden, eene vervalsching van hetzelve doen zien. Maar juist werd zijne eigene vervalsching ontdekt. HIËRONYMUS heeft naderhand bekend (*), dat dit hem, als Opsteller van die Geloofsbelijdenis, wedervaren was; maar toonde deswegens zijn ongenoegen, dat RUFINUS dit in het licht gebracht had, omdat deze het als een bewijs aanvoerde, hoe de Ketters de Schriften van ORIGENES hadden kunnen vervalschen.

Schriften van HIËRONYMUS, op verzoek van DA-

Terwijl HIËRONYMUS dus den Bisschop van *Rome* verscheidene diensten bewees, stelde hij ook, op deszelfs verzoek, verscheidene Verhandelingen op, om zijne geleerde weetgierigheid te voldoen. Op zijn verzoek (†) schreef HIËRONYMUS eene Verhande-

(*) *Apol. adv. Ruf. L.* II. *T.* IV. P. I. *Opp. p.* 415. *ed. Martian.* (†) *Ep.* XIX. *inter Ep. Hieron. p.* 63. *ed. Vall.*

deling over de betekenis van het Hebreeuwsche woord *Hosianna* (*). Op dezelfde wijze verklaarde hij, op zijne begeerte, de *gelijkenis van den verloren Zoon* (†). Nog begeerde de Bisschop van hem (§), eene beäntwoording van de vijf volgende bedenkingen: *Eerst*, wat het zeggen wilde: *Wie* KAÏN *doodt, die zal zevenvoudig gewroken worden?* *Ten tweden:* Indien God alles zeer goed gemaakt heeft, waaröm gaf hij dan aan NOACH wetten omtrent de reine en onreine dieren, naardien toch het geen onrein is, niet goed kan zijn? Waaröm werd aan PETRUS, in een gezicht, iet onreins vertoond? *Ten derden:* Waaröm zegt God tot ABRAHAM, dat de *Israëliten*, in het vierde Geslacht, uit *Egypte* zouden wederkeeren, en MOSES noemt het *vijfde?* *Ten vierden:* Waaröm is aan ABRAHAM de Besnijdenis tot een teken van zijn Geloof gegeven? *Ten vijfden:* Waaröm heeft ISAÄK, een deugdzaam en van God bemind man, door dwaling bedrogen, niet gezegend den genen, dien hij wilde, maar dien hij niet wilde? HIËRONYMUS antwoordde ook hier op in eenen bijzonderen Brief (**); en wel zoo, dat hij aan de meeste plaatzen, tot deze vragen betreklijk, ook eene geheimzinnige betekenis toekent. Welke leerwijze hij bijzonder te danken had aan de *Griekſche* Godgeleerden, velen van wier Schriften hij daaröm ook in het Latijn vertaalde, bij voorbeeld

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MASUSOP gesteld.

(*) *Ep.* XX. *l. c.* (†) *Ep.* XXI. *p.* 68.
(§) *Epist.* XXXV. *inter Epist. Hier. p.* 156.
(**) *Epist.* XXXVI. *l. c. pag.* 158.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beeld het werk van DIDYMUS *over den H. Geest* (*). Insgelijks vertaalde hij, om dezen tijd, *twee Kerkredenen* van ORIGENES, *over het Hooglied*, welke hij ten sterksten aanprees. Het nuttigste echter, hetwelk HIËRONYMUS, op verzoek van dezen Bisschop, ondernam, was zijne *Verbetering der oude Latijnsche Bijbelvertaling* (†), die bij de Gemeente te *Rome* in gebruik was. Van deze verbeterde Vertaling heeft MARTIANAY het Boek *Job*, de *Psalmen*, en het *Nieuwe Testament*, welke daar van nog overig zijn, laten drukken, met de *Kritische* tekenen (§).

HIËRONYMUS verkering met, en schriften op verzoek van godvruchtige vrouwen.

Terwijl HIËRONYMUS, in de jaaren 383 en 384, te *Rome*, door DAMASUS opgewekt, zoo veel vlijts aan de Uitlegging en Vertaaling der Heilige Schrift besteedde, nam zijn aanzien ook door andere bezigheden en omstandigheden, van dag tot dag, toe. Hij wederlegde het Boek van HELVIDIUS, over MARIA, en tegen de voorrechten van den Ongehuwden Staat, in een afzonderlijk werk (**). Verscheidene der voornaamste weduwen en jonge dochters te *Rome*, gaven zich geheel aan zijn onderwijs en bestuur over, waar door hij aldaar de hoofdäanvoerer der *Asketische* Levenswijze werd, welke tot hier toe te *Rome* weinig opgang gemaakt had (††). Wij hebben reeds te vooren gezien, hoe onvermoeid en ijve-

(*) *Deel* V. *Bladz.* 164.
(†) Zie ons VI. *Deel*, *Bladz.* 144.
(§) *Tom.* I. *Opp. Hieron. pag.* 1185.
(**) *Deel* VI. *Bladz.* 188. (††) *Deel* IV. *Bladz.* 112.

ijverig HIËRONYMUS gewerkt hebbe, om aan edele *Romeinsche* vrouwen, en ook aan sommige mannen, deze levenswijze aan te prijzen (*). Behalven de Geschiedenis van MARCELLA, de eerste *Non* te *Rome* (†), met hare vriendin PRINCIPIA, hebben wij ook bericht gegeven van andere, zijne vriendinnen en leerlingen, de oudere PAULA, hare Dochters BLESILLA en EUSTOCHIUM, haren Schoonzoon PAMMACHIUS, hare Kleindochter PAULA, FABIOLA, de beide MELANIA'S, FURIA en SALVINA. Het één en ander zal hier nog bijgevoegd moeten worden, willen wij de gevoelens en lotgevallen van HIËRONYMUS behoorlijk beöordeelen.

MARCELLA, deze rijke weduwe, welke reeds vóór zijne komst te *Rome* een streng en Godsdienstig leven had begonnen te leiden, was de eerste, die hem verzocht, om haar in de verklaring der H. Schrift te onderwijzen, hoe zeer hij vermijdde, de oogen der voorname jufferschap tot zich te trekken. Hare Moeder ALBINA, met hare Dochters, en anderen van hare vrienden en bekenden, waar onder de vroome Maagden ASELLA, MARCELLINA, en FELICITAS, voedden dezelfde begeerte. Van deze vrouwen omringd, las en verklaarde HIËRONYMUS haar de Heilige Schrift (§). Men heeft zelfs ondersteld, dat hij bij MARCELLA in huis gewoond hebbe (**), doch

(*) *Deel* VI. *Bladz.* 54. (†) *L. c.*

(§) HIËRON. *Epist.* CXXVII. *seu Marcellæ Epitaph. pag.* 949. *ed. Vall. Ep.* XLV. *ad Asellam p.* 193. *sq.*

(**) TILLEMONT *vie de St. Jerôme p.* 59.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

doch dit is daarom min waarschijnlijk, omdat hij niet alleen te *Rome* verscheidene Brieven aan deze weduwe geschreven heeft; maar ook in éénen derzelven (*), de kleine Herberg, alwaar hij zijn verblijf had, en in eenen anderen (†), den Bode noemt, dien zij aan hem gezonden had. Bij de gemeenzame verkering, welke hier uit volgde, gedroeg HIËRONYMUS zich met alle behoedzaamheid, terwijl MARCELLA buitendien gewoon was, met geenen Geestelijken of Monnik, anders dan in tegenwoordigheid van eenen derden, te spreken. HIËRONYMUS zelf leefde met *Asketische* ingetogenheid, en wilde ook geene andere leerlingen hebben. „ Laat „ mijne vijänden," zoo daagt hij hen, in éénen der aangehaalde Brieven, uit (§), „ zeggen, wat zij „ ooit van mij bespeurd hebben, hetwelk voor eenen „ Christen niet passen zoude. Heb ik ooit van „ ééne enkele geld, groote of kleine geschenken, „ aangenomen? Was mijn spreken dubbelzinnig? „ of mijn oog dartel? Ben ik ooit in het huis van „ een losbandig vrouwspersoon gegaan? Hebben „ mij zijdene klederen, schitterende juweelen, een „ geblanket aangezicht, of de begeerte naar goud „ weggesleept?" Ook heeft men geene oorzaak, om den Kerkvader niet op zijne verzekering te gelooven, hoe zeer de spotzucht stoffe voor zich scheen te vinden, dat een bejaard *Presbijter* en Monnik onder oude en jonge Weduwen en Vrijsters zat,

(*) *Ep.* XLII. *p.* 190. (†) *Ep.* XXXII. *p.* 159.
(§) *Ep.* XLV. *p.* 194.

zat, haar de Heilige Schrift verklarende, en haare vragen daar uit beäntwoordende; briefwisseling met haar houdende over Hebreeuwsche woorden en over Ketterijën, en haar ten deele in staat stellende, om Uitlegkundige verschillen te beslissen. Maar dit vroom gezelschap ging hier in met ernst te werk, zocht in dit buitengewone zijnen roem, en kreunde zich aan geene spotternijën of beschimpingen. HIËRONYMUS bekende naderhand wel, dat hij, in zijne jonge jaaren, zijne kuischheid niet zuiver bewaard had (*), maar geene spoor is 'er, dat hij thans, na de groote verändering in zijne gezindheid en zeden, nog eenen kwaaden naam ten dezen gehad hebbe.

Om de Bijbelsche en Godgeleerde Weetgierigheid van MARCELLA te voldoen, schreef HIËRONYMUS haar, geduurende zijn verblijf te *Rome*, verscheidene Brieven en kleine Verhandelingen, van welken 'er nog *zestien* overig zijn. In éénen derzelven (†), verklaart hij haar de *tien naamen van God bij de Hebreën*. Onder anderen merkt hij daar in aan, dat sommigen uit onkunde den naam JEHOVA, (יהוה,) als zij dien in *Grieksche* Schriften vonden, (ΠΙΠΙ,) gelezen hadden, maar dat de Jooden geloofden, dat deze naam van vier letteren, (τετραγραμμον,) niet uitgesproken kan worden. In den volgenden Brief (§) onderricht HIËRONYMUS zijne vriendin, nopens de *Hebreeuwsche* woorden *Hal-*

(*) Zie boven *Bl.* 116, 122. (†) *Ep.* XXV. *ed. Vall.*

(§) *Epist.* XXVI. *pag.* 130.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Halleluja, *Amen*, *Maran Atha*, *Ephod* enz. die in het Nieuwe Testament bewaard zijn. Bijzonder verklaart hij in eenen volgenden Brief (*), het woord *Ephod* en *Theraphim*. Een en andermaal schreef hij haar over het woord *Sela* of het *Diapsalma* in de *Psalmen* (†), en tevens zond hij haar eenen vertaalden Brief van ORIGENES, over dit woord *Sela* (§). In eenen anderen Brief (**) breidt HIËRONYMUS zich uit over twee plaatzen van den CXXVIIsten *Psalm*. Op eenen anderen tijd beschrijft hij een uitlegkundig werk van RHETICIUS, eenen *Gallischen* Bisschop, onder de regeering van KONSTANTYN *den Grooten*, over het *Hooglied*, als een slecht Boek, waaröm hij aan zijne vriendin de schriften van dezen man niet wil zenden, hoewel hij ze aan anderen gegeven had, omdat, zegt hij, niet allen dezelfde spijze moesten eten. — Hij geeft haar insgelijks onderricht omtrent dwaalende partijën. Een *Montanist* had haar de Bijbelplaatzen voorgehouden, in welke de Verlosser den *Trooster* of Hemelschen Bijstand belooft te zenden, en welke hij op de tijden van MONTANUS toepaste. HIËRONYMUS wederlegt, in eenen Brief (††), niet alleen deze verklaring; maar hij toont ook, waaröm de *Montanisten* moesten verworpen worden. Op gelijke wijze bestrijdt

(*) *Ep.* XXIX. *p.* 137. (†) *Ep.* XXVIII. *p.* 133.
(§) Deze staat in MONTFAUCON's *Hexapla Orig. T.* I. *in Præliminaribus. p.* 80. van waar VALLARSI dien heeft overgenomen. (**) *Ep.* XXXIV. *p.* 152.
(††) *Epist.* XLI. *pag.* 185.

ſtrijdt hij, in eenen anderen Brief (*), het gevoelen der *Novatiänen*, *over de zonde tegen den Heiligen Geest*.

Op dezelfde wijze gaf zijne vriendin PAULA hem veelvuldige aanleiding tot zulke Bijbelſche en Godgeleerde Brieven. PAULA wilde weten, wat de *Hebreeuwſche* Letters betekenden, met welke in den CXIXden *Pſalm*, ſteeds acht Verzen achter elkander, bij de rei af, beginnen. Dit verklaart HIËRONYMUS haar in eenen Brief (†), maar tast daar bij, in de betekenis van de naamen der Hebreeuwſche Letteren, meermalen mis. Nog is een verminkte Brief van hem aan PAULA voorhanden (§), in welken hij, met ongemeene lofſpraken op ORIGENES, eene lijst van zijne ſchriften en die van VARRO mededeelt, om te toonen, dat ORIGENES alle *Grieken* en *Romeinen* in menigte van ſchriften overtroffen heeft.

In zijne overige Brieven aan deze twee vriendinnen, houdt HIËRONYMUS zich bezig, dan met zijne bijzondere belangen, dan met het prijzen van andere vroome Christinnen; zoo vindt men twee Brieven, in welke hij zich verdedigt (**), dat hij, tegen de algemeene denkwijze, de *Evangeliën* verbeterde; en van zijne vergelijking van den Hebreeuwſchen Bijbel met de Overzetting van AQUILA gewaagt (††). Aan den anderen kant ſtichtte hij, in de-

(*) *Ep.* XLII. *p.* 188. (†) *Ep.* XXX. *p.* 144.
(§) *Ep.* XXXIII. *p.* 151. (**) *Ep.* XXVII. *p.* 131.
(††) *Epist.* XXXII. *pag.* 150.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze Brieven, gedenkzuilen voor Godzalige vrouwen, LEA, ASELLA, en BLESILLA, of BLÆSILLA (*). Onder anderen schreef hij eenen zeer langen Brief, om de Moeder van BLESILLA te bewegen, dat zij deze, in haar voornemen, om eene *Non* te worden, wilde navolgen.

HIËRONYMUS boezemt zijne vriendenzucht tot het afgezonderd leven in.

Te weten, dit was juist de voornaamste bedoeling van HIËRONYMUS, bij de Romeinsche Jufferschap, haar te overreden, om de Wereld met het Klooster te verwisselen (†). Onder alle zijne Brieven, die hier toe behooren, is die aan de jonge EUSTOCHIUM, Dochter van PAULA, welke meer eene Verhandeling dan een Brief is, de merkwaardigste (§). In denzelven schetst hij niet alleen een veráchtelijk maar zelfs belagchlijk tafereel van de zeden van vele Geestlijken, Weduwen, en Vrijsters, te *Rome*. „ Opdat het niet schijne," schrijft hij, „ als of ik enkel van de vrouwen sprak, zoo vloek „ ook die mannen, die gij met ketenen beladen „ ziet, die, op de wijze der vrouwen, tegen des „ Apostels voorschrift, hun hair dragen, die eenen „ bokkenbaard, zwarten mantel, en bloote tegen „ de koude geharde voeten hebben. Dit alles zijn „ kenmerken des Duivels. Zulke lieden bezuchtte „ *Ro-*

(*) *Epist.* XXIII. *de exitu Leæ p.* 124. *Ep.* XXIV. *de Laudibus Asellæ p.* 126. *Ep.* XXXVIII. *de Ægrotat. Blesillæ p.* 171. *Ep.* XXXIX. *super obitu Blesillæ p.* 174. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 54. (†) *Ep.* XXX. *p.* 148. *ad Paul.*

(§) *Epist.* XXII. *ad Eust. de Custodia Virginitatis pag.* 187. Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 58.

„ *Rome* weleer in ANTIMUS, en onlangs in SO-
„ PHRONIUS. Wanneer dezen in de huizen van
„ den Adel ingang gevonden, en de vrouwtjens be-
„ drogen hebben, die met zonden beladen zijn, de-
„ wijl zij altijd leeren, en nimmermeer tot kennisse
„ der waarheid komen: zoo stellen zij zich wel
„ treurig aan, maar weten hun geveinsd lang vas-
„ ten door geheim eten bij nacht te vergoeden. 'Er
„ zijn anderen, (ik spreek van lieden van mijnen
„ stand,) die daaröm Ouderlingen en Kerkedienaars
„ zoeken te worden, ten einde de vrouwen te vrijer
„ te kunnen zien. Hunne geheele zorg bepaalt zich
„ tot hunne klederen; als ook dat zij wel rieken,
„ en dat *hunne voeten* onder eene blanke huid niet
„ zwellen. De hairen worden rond gekruld; de
„ vingers stroomen van ringen, en opdat geen voch-
„ tige weg hunne voetzolen nat make, roeren zij
„ dien naauwlijks met de spitze aan. Als gij zul-
„ ken ziet, zoudt gij hen eer voor Bruidegoms
„ dan voor Geestlijken groeten. Sommigen bemoe-
„ jen zich hun gehele leven alleen daar mede, dat
„ zij de naamen, huizen, en zeden der aanzienlijke
„ vrouwen leeren kennen. Eénen van dezen, den
„ voornaamsten in deze kunst, wil ik kort beschrij-
„ ven, opdat gij te gemaklijker aan den Leermeester
„ de Leerlingen kent. Hij staat naarstig met de
„ zon op; regelt de orde van zijne bezoeken, ziet
„ naar den kortsten weg, en de lastige Ouderling
„ gaat bijna tot in de kamers der genen, die nog
„ slapen. Als hij een sierlijk kussen of laken, of
„ eenig ander huisraad ziet; dan prijst, bewondert,

„ en bekijkt hij het; terwijl hij klaagt, dat hem „ zulk iet ontbreekt, dwingt hij het meer af, dan „ hij 'er om vraagt, omdat elke vrouw vreest, den „ eerwaardigen man te beledigen. Kuischheid en „ vasten ſtaan hem tegen; eene maaltijd prijst hij „ naar derzelver fijne reuk, en om eene gemeste jonge „ gans. Hij heeft een' barbaarſchen en ſtouten „ mond, die altijd tot ſchelden gewapend is. Gij „ moogt u wenden, waar gij wilt, hij valt u het „ eerst in de oogen. Alle nieuwe geruchten zijn „ van hem op de baan gebracht of vergroot. Om „ het uur verwisſelt hij van paarden; deze zijn „ zoo keurig en moedig, dat men hem voor eenen „ Broeder van DIOMEDES zou houden." Men zal welligt bij deze en dergelijke plaatzen van dezen Brief oordeelen, dat een zoo vroom en arbeidzaam man zich om dergelijke vodderijën en ſtadspraatjens over het geheel wat te veel bekommerd, en ook zijne Godzalige jonge Leerlinge, die veel daar van niet ééns nodig had te weten, al te breedvoerig daar mede bezig gehouden hebbe.

Hoe het zij, HIËRONYMUS bereikte zijn oogmerk volkomen. Hij boezemde zijne vriendinnen de *uiterſte veráchting tegen de Zeden der fatzoenlijke Wereld*, van een groot deel van hare ſexe, van Leeräars en Monniken, in. Naar alle waarſchijnlijkheid, was dit ook veeläl de ſtoffe van zijne geſprekken met haar. De *heilige hoogmoed*, welken hij in dezen Brief aan EUSTOCHIUM aanprees, vermeesterde alle deze vrouwen. Als men bovendien weet, wat het te zeggen is, wanneer *aanzienlijke*

of

of *jonge vrouwen geleerd*, en zelfs *in de Theologie geöefend zijn*, zal men zich niet bevreemden, dat deze eene onwederstaanbare drift gevoelden, om de menschlijke samenleving te verlaten, ten einde voor hare Godsdienstkennis en Zaligheid, ongehinderd, te kunnen zorgen. Dit vertoonde zich bijzonder in de familie van PAULA. Hare Dochter BLESILLA, eene jonge Weduwe, leefde naar de voorschriften van HIËRONYMUS, onder strenge boetdoeningen, en stierf nog, geduurende zijne tegenwoordigheid, te *Rome*. EUSTOCHIUM, hare tweede Dochter, gaf zich met allen ijver aan deze levenswijze over: en PAULA zelve nam het voornemen, om zich uit *Rome* naa de eenzame Gewesten van het Oosten te begeven.

HIËRONYMUS maakt zich algemeen te Rome gehaat.

Maar nu bespeurde HIËRONYMUS, dat het geen, waar hij zich het meest op verhief, hem bij zeer vele inwoners van *Rome* gehaat gemaakt had. De nabestaanden der vrouwen van stand, die hij uit alle hare wereldlijke en burgerlijke betrekkingen zocht te scheuren, zagen hem aan, als eenen verleider (*). Men zou geern BLESILLA tot een nieuw huwelijk overgehaald hebben; in plaats daar van kwelde zij haar door eene naauwlijks doorgestane ziekte verzwakt ligchaam, door kastijdingen en allerleië soort van Godsdienstige oefeningen, zoo zeer, dat zij waarschijnlijk hare dood verhaastte, die eenige maanden daar na, in het jaar 383, volgde (†).

Door

(*) *Ep.* XXXIX. *de obitu Blef. p.* 182. *ed. Vall.*

(†) Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 58.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Door zijne afschuwlijke afbeeldingen, welke hij, in zijnen Brief aan EUSTOCHIUM, van zoo vele personen, van beiderlei kunne, te *Rome* geschetst had, had hij zich insgelijks niet weinige en magtige vijanden gemaakt. „ Ik moest," zoo schreef hij, in zijne laater jaaren, „ tot onderwijs dezer jonge „ Dochter, de listen des Duivels openbaaren. Maar „ dit schrijven beledigde velen; omdat een ieder dit „ gezegde van zichzelven verstond, en mij niet geern „ als een' bestraffer hoorde; maar als een' lasteraar „ van zijn leven versoeide (*)." RUFINUS verweet hem naderhand (†), dat Heidenen, afvalligen, en alle vijanden der Kerk, om strijd dit hadden afgeschreven, omdat zij daar in, tot hun genoegen, alle standen der Christenen met de schandelijkste beschuldigingen bezwaard vonden. Hier kwam bij de dood van zijnen vriend en beschermer, den Bisschop DAMASUS, die, in het jaar 384, gevolgd was. Zij hadden malkanderen wederzijds ondersch raagd. HIERONYMUS verzocht van dezen Bisschop in Kerklijke twisten eene beslissing, die hem alleen gerust kon stellen; en deze erkende hem daartegen voor zijnen Leermeester in de Uitlegging der Heilige Schrift. Men zag zelfs HIERONYMUS, een' tijd lang, zoo als hij zelf verhaalt (§), bijna algemeen voor den waar-

(*) *Epist.* CXXX. *ad Demetriadem pag.* 989. *ed. Vall.* Vergel. *Deel* V. *Bladz.* 164.

(†) *Invectiv. in Hieron. Libr.* II. *Tom.* IV. P. II. *Opp. Hier. pag.* 412. *ed. Martian.*

(§) *Epist. ad Asellam p.* 194. *ed. Vall.*

waardigsten Opvolger van DAMASUS aan. Maar thans daalde zijn goede naam en zijne achting op ééns en geheel. Men vond het zeer roekeloos, dat hij zich tot Zedenmeester der fatzoenlijke lieden en der Geestlijken had opgeworpen; onder anderen werd het voor ondraaglijk gehouden, dat hij de ongetrouwde vrouwen alle verkeering met mannen en het gebruik van wijn had willen verbieden (*). Alles viel nu over hem; men noemde hem eenen listigen inkruiper, eenen leugenaar en bedrieger, die zijne kunst den Satan had afgekeeken; men spotte met zijnen gang, met zijn lagchen, met zijn gezicht, en zocht het ergste onder zijn eenvoudig gedrag (†). 'Er stond zelfs iemand op, die hem en PAULA van eene onkuische gemeenzaamheid beschuldigde; schoon dezelve op de pijnbank bekende, dat hij een lasteraar was, hetwelk echter die genen niet gelooven wilden, die aan zijne schandelijke beschuldiging geheel niet getwijfeld hadden (§). Bij dit bijna algemeen geroep tegen hem gedroeg HIERONYMUS zich met al dien moed, dien de bewustheid van onschuld en der beste oogmerken geeft. Hij verächtte zijne vijänden, en vergenoegde zich, dat zijne vriendinnen hem beter kenden. In zijnen Brief aan ASELLA (**), schreef hij onder anderen: „Dus was 'er dan geene andere vrouw te Rome, ... „ die

(*) *Epist.* XXV. *ad Marcellam pag.* 62. *ed. Mart. Comment. in Ep. ad Galat.* L. III. *T.* IV. P. II. *p.* 302.

(†) *Ep. ad Asell. p.* 193. *ed. Vall.*

(§) *Ibid pag.* 194. (**) *L. c. pag.* 194.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ die mijn gemoed had kunnen bedwingen, dan „ die, welke altijd treurde en vastte, die door wee- „ nen bijna blind was geworden? die de zon dik- „ wijls heeft gevonden, nadat zij, geheele nachten „ door, de ontferming des Heeren had aangeroepen? „ wier Lied de Psalmen, wier gesprek het Euänge- „ lie, wier vermaak onthouding, wier leven vasten „ was? Heeft mij geene andere kunnen genoegen, „ dan die, welke ik nooit heb zien eeten? Maar „ ja, eens begonnen hebbende, haar zoo te verëe- „ ren en hoog te achten, als hare kuischheid ver- „ diende, hebben mij terstond alle deugden verlaa- „ ten." — Hier wordt, gelijk men ziet, zijn stijl zelfs spottend. Maar dit zijn kleinigheden, bij den bitteren schimp, waar mede hij zekeren ONASUS, of zoo als anderen den naam gelezen willen hebben, BONASUS, overlaadt, die onder zijne lasteräars des te meer zal uitgemunt hebben, omdat hij geloofde, dat HIËRONYMUS hem bijzonder tot het oorsprong-lijke van zijn tafereel der buitenspoorigheden en dwaasheden der *Romeinen* verkozen had. Waarschijnlijk had deze man zich bij MARCELLA onvoegzame vrijheden over hem veröorloofd. Hoe het zij, HIËRONYMUS schreef deswegens aan zijne vriendin eenen Brief (*), die, naar allen schijn, aan ONASUS vertoond moest worden; waar in hij onder anderen zegt: „ Het is geen wonder, dat ook wij, „ terwijl wij de ondeugd bestraften, velen beledigd „ hebben. Ik heb mij onderstaan, eenen *stinkenden* „ *neus*

(*) *Epist.* XI. *pag.* 184. *ed. Vall.*

„ *neus* te snijden; (eene toespeling op den naam „ ONASUS,) nu: mag die geen vrezen, die een' „ krop heeft! Ik wilde de kleine klappende kraai „ beteugelen; dus mag de groote kraai leeren, hoe „ stinkend haar babbelen zij!" en na meer dergelijke fluit hij met deze woorden, aan ONASUS gericht: „ Ik wil u eenen raad geven, wat gij verbergen moet, om schooner te zijn. Laat uw' „ neus in uw gezicht niet zien! Laat uwe stem „ geheel niet hooren, dan kunt gij den' schijn van „ een welgemaakt en welsprekend mensch verkrijgen." Met dit alles was HIËRONYMUS te weinig bedacht, om op de wezenlijke bedenkingen te antwoorden: of hij recht, en Christelijke verpligting, had, om aanzienlijke *Romeinsche* vrouwen tot eenen stand te lokken, voor de menschlijke samenleving nutteloos, en die dikwijls voor hem zelven lastig was? MARCELLA zelve was allengs over de losbandige tong en pen van HIËRONYMUS onvergenoegd geworden. „ Ik weet," schrijft hij ééns aan haar (*), „ dat gij, dit lezende, het voorhoofd „ rimpelen, en vreezen zult, dat mijne vrijheid „ misschien weder een plantzoen van kijvaadjen „ zal worden; Gij zult mij, indien mogelijk, den „ mond met den vinger toehouden, opdat ik niet „ onderneme, dat te zeggen, wat anderen zich niet „ schamen te doen." Doch, in plaats van naar de aanmerkingen zijner vriendin te luisteren, schreef hij haar, dat hij nog maar weinig, en lang niet het erg-

(*) *Ep.* XXVII. *p.* 132. *ed. Vall.*

ergste, gezegd had; hij noemt zijne partijen, die zijne verbetering der Latijnsche Bijbelvertaling berispt hadden, tweebeende ezels, en past, tot hunne vernedering, verscheidene Bijbelplaatzen op hen en op zichzelven toe.

HIËRONYMUS verlaat Rome.

Onder zulke omstandigheden was het voor HIËRONYMUS het raadzaamst, *Rome* te verlaten. PAULA was hier toe reeds gereed; hij zocht ook MARCELLA daar toe over te haalen, ten welken einde hij haar het eenzaam landleven der vrome Christinnen levendig beschreef (*). Toen hij zoo te scheep stond te gaan, in Augustus van het jaar 385, zond hij nog den meermalen aangehaalden Brief aan ASELLA (†). Hij spoedde zich met zoo vele blijdschap als verachting voor *Rome*, uit die stad, en liet aan zijne overige vriendinnen, door ASELLA, aanzeggen: „ Wij zullen voor den Richterstoel van CHRISTUS „ gemeenschaplijk staan; en dan zal blijken, in wel„ ke gemoedsgesteldheid een ieder geleefd heeft."

Hij komt in het H. Land.

Hij reisde dan met zijnen Broeder PAULINIANUS, en eenige Monniken, weder naar het Oosten. Te *Antiochië*, waar hij zich eenigen tijd ophield, ontmoette hij ook PAULA, met hare Dochter EUSTOCHIUM: en midden in den volgenden winter begaf dit gezelschap zich op weg naar *Palestina*. Wij hebben reeds elders (§) uit zijne berichten verhaald, hoe aandachtig PAULA het Heilige Land doorgereisd, en de Heilige Plaatzen bezocht hebbe.

Hij

(*) *Epist.* XLIII. *pag.* 190. *ed. Vall.*

(†) *Ep.* XLV. *p.* 193. (§) *Deel* VI. *Bladz.* 54.

Hij zelf verzekert (*), aldaar vele wonderen gezien, en het geen hij alleen door het gerucht vernomen had, door het oordeel zijner oogen bevestigd gevonden te hebben. Evenwel besteedde hij deze reize tevens op eene den Geleerden waardige wijze, dewijl hij zich, van geleerde *Jooden* verzeld, zoodanige kennis van *Palæstina* verwierf, dat hij tot verklaring der Schrift alle nodige licht in dit opzicht verkreeg (†).

Hij reist naa Egypte.

Uit *Palæstina* ging onze Kerkleerãar, met zijne vriendin, in de lente van het jaar 386, naa *Alexandrië*; hier werd hij, schoon reeds grijze haairen dragende, nog een vlijtig Toehoorer van den vermaarden DIDYMUS, in de Uitlegging der H. Schrift. Dezen verzocht hij ook te voltoojen, het gene ORIGENES overgelaten had, te weten, eene verklaring over HOSEA; en DIDYMUS voldeed zijne begeerte. HIËRONYMUS erkende naderhand meermalen, hoe veel hij aan dezen man te danken had, alschoon hij zich niet onthouden kon, hem van *Origeniäansche* dwalingen te beschuldigen (§). Vervolgends bezocht hij met PAULA de Monnikenwoningen in het *Nitrische* Gebergte, en bevond, zoo als hij in laater jaaren schreef (**), dat onder de Choren der Hei-

(*) *L.* III. *contra Ruf. Tom.* II. *Opp. pag.* 551.

(†) *Præfat. in Libr. Paralipom. juxta* LXX. *Interpretes T.* I. *Opp. pag.* 1418. *ed. Martian.*

(§) *Præf. ad Comm. in Hol. T.* III. *Opp. pag.* 1238. *Ep.* LXXXIV. *ad Pammach. et Ocean. p.* 520. Zie ook boven *Deel* V. *Bl.* 163. (**) *Contra Ruf. L.* III. *l. c.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Heiligen slangen verborgen lagen. Evenwel zal hij dit slangenvergift van *Origenisterij*, want dit bedoelt hij, toen nog niet bespeurd hebben, toen hij zelf daar van niet afkeerig was.

Vestigt zijn verblijf bij Bethlehem.

Ondertusschen trok zijne drift, en de drift zijner vriendin, hen voornaamlijk naa *Bethlehem*. Hier, op de Geboorteplaats van den Verlosser der Wereld, in de nabijheid van zijn Graf, wilde HIËRONYMUS, gelijk hij zich uitdrukt, de zonden zijner jeugd beweenen, en zich in staat stellen, om voor nieuwe beveiligd te zijn (*). Hij prees ook aan MARCELLA en anderen eene Bedevaardsreize naa dit Land, en deze Heilige Plaatzen aan (†); onder anderen geeft hij eene heerlijke beschrijving van den samenvloed van zoo vele menschen, uit bijkans allerhande natiën, te *Jerusalem*, en voornaamlijk te *Bethlehem* (§). „ Hier is, zegt hij, geen hoogmoed, „ maar alleen een ijver, om elkanderen in nederigheid te overtreffen. Hier is geen onderscheid of „ bewondering van klederen. Men schat den éénen „ niet hooger, omdat hij veel vast, maar men veroordeelt ook den anderen niet, die zijn genoegen „ eet. Niemand veröordeelt een' anderen, opdat „ hij niet van den Heere veröordeeld worde; en de „ lasterzucht, die in andere landen zoo gewoon is, „ vindt hier geheel geene plaats; even zoo weelde „ en wellust." Men zal dit nogthans denklijk niet zoo ge-

(*) *Ep.* XXXVIII. *adv. Johann. Hieros. p.* 332. *Ep.* LXXXIX. *p.* 729. (†) *Deel* VI. *Bl.* 203.
(§) *Epist.* XLIV. *pag.* 545.

geheel letterlijk moeten nemen. Eene kleine Kluis, in de nabijheid van *Bethlehem*, was, zedert het jaar 386, de woning van HIËRONYMUS, tot hij, naar allen ſchijn, twee of drie jaaren daar na, toen PAULA Monniken- en Nonnen-woningen aldaar liet ſtichten, ook daar in een ruim verblijf verkreeg. Dezelfde vriendin verzorgde hem ook van grove kleding en ſlechte ſpijze. Brood, water, en peulvruchten, waren het eenigſte voedzel, hetwelk hij voor zijne levenswijze gepast oordeelde. Hij bleef in dit eenzaam verblijf tot aan zijne dood, en was tevens Opziener van andere met hem verbondene Monniken (*).

Zijne geleerde bezigheden.

Evenwel, dewijl HIËRONYMUS geen gemeene Monnik was, liet hij zijn leergierigheid den vrijën loop. Lezen en ſchrijven maakte zijne onöphoudelijke bezigheid bij dag en nacht uit (†). Om zijne kennis der *Hebreeuwſche* Taal nog verder uit te breiden, liet hij zich, door eenen geleerden van deze Natie, BARANINA, in de gemelde Taal, onderwijzen. Deze kwam, ten dien einde, uit vrees voor de *Jooden*, des nachts bij hem (§). RUFINUS, die toen nog zijn vriend was, verweet hem naderhand, dat hij van denzelven verſcheidene geheime lee-

(*) HIËRONYM. *Epist.* CVIII. *Epitaph. Paulæ pag.* 706. *Ep.* LXXIX. *ad Salvinam p.* 497. *Epist.* CXXX. *ad Demetriad. pag.* 976. *adv. Jovinian. Libr.* II. *pag.* 203. PALLAD. *Hist. Lauſiac. Cap.* 78.

(†) SULPIC. SEVER. *Dialog.* I. *Cap.* 9.

(§) *Epist.* LXXXIV. *pag.* 520. *ed. Vall.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leeringen had aangenomen (*), waar tegen HIËRONYMUS zich voldoende verdedigd heeft (†). Geloofwaardiger is dezelfde RUFINUS, als hij verhaalt, dat HIËRONYMUS ook nog in zijn Klooster te *Bethlehem* zich niet alleen met PLATO, CICERO, en andere groote Heidenen, bezig gehouden, maar ook aan kleine jongens, die men hem tot eene Godvruchtige opvoeding aanbetrouwde, zulke oude Schrijvers verklaard heeft.

Zijne verklaringen van den Bijbel.

De beöefening en uitlegging van den Bijbel bleef ondertusschen zijne hoofdbezigheid, waar toe PAULA en EUSTOCHIUM hem te meer aanspoorden. De eerste verlangde van hem, dat hij haar en hare Dochter den geheelen Bijbel wilde verklaaren (§). Uit dezen arbeid ontstonden heel spoedig bijzondere *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel*, welke hij ook, ten deele voor zijne afwezend zijnde vriendin MARCELLA opstelde, om hare droefheid over de dood van hare Moeder ALBINA te verzachten. Vooreerst dan droeg hij aan PAULA en hare Dochter zijne uitlegging op, over den Brief van PAULUS aan PHILEMON (**). Terstond na dezen arbeid ontwierp hij zijnen *Commentarius over* PAULUS *Brief aan de Christenen in Galatië, in drie Boeken* (††).

Uit

(*) RUFIN. *Invectiv. in Hieron. L.* II. *p.* 424.

(†) *Apol. adv. Rufin. L.* I. *p.* 363.

(§) *Ep.* CVIII. *Epitaph. Paulæ p.* 713. *ed. Vall.*

(**) *Exposit. in Epist. ad Philem. Tom.* IV. *Opp.* P. I. *pag.* 441. *ed. Mart.*

(††) *Comm. in Ep. ad Gal. l. c. p.* 221-318.

Uit zijne Voorreden voor deze Uitlegging, en duidelijk uit eene plaats in zijne veräntwoording tegen RUFINUS (*), zien wij, hoe HIËRONYMUS zijne Uitleggingen doorgaands inrichtte; hij verzamelde de verschillende gevoelens van andere Uitleggers, mengt 'er zijne verklaringen onder, zonder zich voor de eersten veräntwoordelijk te stellen: „ Ik ben," zegt hij, „ in de verklaring van den Brief aan de „ *Efezeren*, ORIGENES, DIDYMUS, en APOLLINARIS, die gewis tegengestelde Geloofsstelsels heb- „ ben, op die wijze gevolgd, dat ik de waarheid „ van mijn Geloof 'er niet bij inboette. *Wat is* „ *toch de werkzaamheid van Uitlegkundige Schrif-* „ *ten! Zij wijzen aan, wat een ander gezegd* „ *heeft: duistere plaatzen helderen zij met duidlijke* „ *woorden op; zij verzamelen vele gevoelens, en* „ *zeggen: Deze plaatzen hebben eenigen zoo en* „ *anderen dus verklaard; gene zoeken den door* „ *hen vastgestelden zin door volgende getuigenissen* „ *en gronden te versterken*; opdat de verstandige „ Lezer, wanneer hij de verschillende verklaringen „ gelezen, en de aannemingswaardige of verwerpe- „ lijke gevoelens van velen heeft leeren kennen, „ moge oordeelen, wat waar zij, en gelijk een goed „ Wisselaar, de valsche munt verwerpe." Men ziet, dat HIËRONYMUS daar bij bijzonder ten oogmerk had, den naam van zijne rechtzinnigheid zuiver te bewaren, schoon hem zulks niet altijd gelukte (†).

Tus-

(*) *Apol.* I. *adv. Ruf. T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 365. *ed. Mart.*
(†) RUFIN. *Invect. in Hieron. L.* I. *pag.* 386. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Tusſchen de jaaren 387 en 389 kwam zijn *Commentarius* over den *Brief aan de Efezeren* in het licht (*), uit welks Voorrede men ziet, dat dezelve niet zonder berisping gebleven is, waar tegen zich HIËRONYMUS te dier plaatze verdedigt. Zijne Uitlegging over den *Brief aan* TITUS volgde terſtond daar op (†). Beroemd is daar in de plaats, waar hij over *Hoofdſt.* I. 5. beweert, dat *een Presbijter*, (*Ouderling*,) *en een Bisſchop*, *het zelfde waren*; vóór dat nog in Godsdienstzaaken, op aanſtoken des Duivels, naarijver en partijſchappen ontſtonden, waren de Gemeenten, door eenen gemeenſchappelijken Raad der Oudſten geregeerd geworden. Maar nadat, vervolgt hij, ieder één begonnen had, de door hem gedoopten voor zijne, en niet voor CHRISTUS aanhangers, te houden, was in de geheele Wereld beſloten, dat één der Ouderlingen tot Opziener der overigen zou verkozen worden, opdat hij de algemeene bezorging der Gemeenten op zich nemen, en daar door alle zaad van ſcheuringen weggenomen mogt worden. Het gewigtig werk van DAVID BLONDEL, ter verdediging van deze ſtelling, welke ook nog in eene andere plaats van HIËRONYMUS (§) voorkomt (**), heeft wel een bijzonder oogmerk, om de *Presbijteriäansch*-Hervormde Kerk, waar

(*) *Pag.* 319-408. *ed. Mart. l. c.*

(†) *Comm. in Ep. ad Tit. T.* IV. *Opp.* P. I. *p.* 407.

(§) *Ep.* LXXXII. *ad Oceanum p.* 648. *ed. Mart.*

(**) *Apol. pro Sententia Hieronymi de Episcopis et Presbijteris Amſterd.* 1646. 4to.

waar van hij Lid was, uit de oudste Kerkelijke bestuuring eenen steun te bezorgen, maar blijft tevens eene belangrijke opheldering van het alöud Kerkbestuur onder de Christenen! Dit zelfde gevoelen was, eenigen tijd geleden, AËRIUS als eene grove Ketterij toegerekend (*). Doch niet alleen besteedde HIËRONYMUS zijnen vlijt aan de uitlegging van het Nieuwe Testament, maar hij beproefde ook zijne krachten, aan de verklaring van het O. Testament, daar hij zijne bij de Christen-Leeräaren zoo zeldzame kennis van het Hebreeuwsch voelde. Eenige jaaren te vooren had hij aan BLESILLA te *Rome* den *Prediker* van SALOMO met dat oogmerk verklaard, om haar daar door tot verächting der wereld op te leiden. Zij begeerde van hem, dat hij over dit Boek eenen *Commentarius* zou opstellen, maar zij overleed, voordat hij denzelven in het jaar 389 voltooide. Hij droeg dien daaröm op aan zijne vriendinnen te *Bethlehem* (†). Op dezen weg ging HIËRONYMUS vlijtig voort, en hier uit kreeg ook zijne *Verklaring der Hebreeuwsche eigen naamen in den Bijbel* haaren oorsprong (§); een werk, waar mede hij echter weinig roem heeft behaald, en hetwelk, eenige weinige merkwaardige plaatzen uitgezonderd, in onze tijden gemaklijk gemist kan worden. Maar een ander werk, *van de ligging en namen*

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 390.

(†) *Præf. in Eccles.* T II. *Opp.* p. 714. *ed. Mart.*

(§) *Liber de Interpretatione Nominum Hebraicorum* *Tom.* II. *Opp. pag.* 1. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men der plaatzen, die in de Heilige Schrift voorkomen (*), is, wegens zijne kennis aan *Palæstina*, van meer aanbelang. Oorspronglijk was dit een werk van EUSEBIUS, Bisschop van *Cæsarea* (†), maar HIËRONYMUS vertaalde een gedeelte van hetzelve, te weten, de Alphabetische Naamlijst der Steden, Rivieren, en Bergen van *Palæstina*, met zijne gewone vrijheid, van veränderen, verbeteren en bijvoegzelen, gelijk uit de vergelijking met den Griekschen Tekst van EUSEBIUS blijkt, alhoewel niet in alles met de vereischte naauwkeurigheid. — Het derde werk, waar aan HIËRONYMUS, ten dezen tijde, arbeidde, waren zijne *Hebreeuwsche vragen over het eerste Boek van* MOSES (§). Dat hij hetzelve niet vervolgde, werd veröorzaakt, door anderen arbeid, dien men van hem begeerde, daar toe behoorde zijne Vertaling van DIDYMUS Boek *over den Heiligen Geest* (**). Ook vertaalde hij XXXIX *Homiliën* van ORIGENES, over het *Euängelie* van LUCAS. In de Voorreden op deze Vertaling, welke RUFINUS (††) bewaard heeft, zegt HIËRONYMUS, dat zijne vriendinnen te *Bethlehem*, zekeren *Commentarius* over LUCAS zeer slecht gevonden, en hem daar-

(*) *De situ et nominibus Locorum Hebraicorum Tom.* II. *Opp. pag.* 382-494. *ed. Mart.*

(†) Zie ons III. *Deel*, *Bladz.* 412.

(§) *Hebraicæ Quæstiones in Genes. T.* II. *Opp. p.* 505.

(**) DIDYMUS *de Spiritu S. in Hieronymi Opera Tom.* IV. P. I. *pag.* 493.

(††) *Invectiv. in Hier. L.* II. *T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 432.

daarom verzocht hadden, dit werk van ORIGENES in het *Hebreeuwsch* over te zetten. RUFINUS verwijt hem, als eene algemeen bekende zaak, dat hij daar mede den *Commentarius* van AMBROSIUS, Bisschop van *Mediolanum*, (*Milaan*,) bedoeld had; en hij beroept zich ten overvloede nog op eenen Brief van HIËRONYMUS, aan hem, waar in deze zulks erkende. Nog haalt hij de Voorreden van HIËRONYMUS aan, voor zijne Vertaling van het werk van DIDYMUS, in welke hij het werk van AMBROSIUS over het zelfde onderwerp insgelijks zeer mishandelt en van diefstal beschuldigt. En 'er is geene reden, om met VALLARSI en STILTING (*) dit als eene lastering van RUFINUS aan te zien, alsöf HIËRONYMUS onmogelijk eenen zoo aanzienlijken Kerkleeräar, dien hij anders boven mate prijst, zoo schimpend kon behandelen, dewijl toch verschillende beöordelingen, van éénen en denzelfden persoon, niet zoo geheel zeldzaam bij HIËRONYMUS zijn.

Daar op volgden weder eigene schriften van HIËRONYMUS. Daar toe behooren waarschijnlijk *zeven Verhandelingen over den* X tot den XVIden *Psalm*, van welke hij onder zijne werken gewaagt (†), en van welke men gelooft, dat het één en ander in het *Breviarium in Psalmos*, hetwelk hem ten onrechte wordt toegeschreven, ingevoegd is; ten zij het insgelijks vertalingen uit ORIGENES zijn. Men vindt nog spooren in zijne Boeken, dat hij meer over

(*) *Vita Hieronymi pag.* 495-500.
(†) *De Viris Illustr. Cap.* 135.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

over de *Psalmen* geschreven heeft. Zijne *Levensbeschrijvingen van* HILARION en MALCHUS, die onder zijne Brieven staan (*), zijn van hem wel vóór het jaar 392 opgesteld, maar het blijft onzeker, tot welk jaar zij eigenlijk behooren. De eerste is reeds elders voorgekomen (†), in de tweede wordt ook het leven van éénen der eerste Monniken in *Syrië* beschreven, die zelf aan HIËRONYMUS, nog jong zijnde, zijne lotgevallen zal verhaald hebben.

Een gewigtiger arbeid, met welken HIËRONYMUS zich, omtrent het jaar 390, en gedeeltlijk nog lang naderhand, onledig hield, waren zijne *Verbeteringen der Latijnsche Bijbel-Overzetting des Ouden Testaments, naar de Alexandryners*, en eene *nieuwe Overzetting* van dit gedeelte der Heilige Schrift, welke hij zelf *uit het Hebreeuwsch* vervaardigde (§). Tot verbetering der Vertaling der LXX had HIËRONYMUS zich, uit de Boekerij der Kerk te *Cæsareä* in *Palæstina*, voorzien van een afschrift der aldaar bewaarde *Hexapla* van ORIGENES. Dit werk strekte hij, zoo als hij in de Voorreden over de drie Boeken van SALOMO zegt (**), alleen uit tot de *Kanonieke* Boeken des Oude Testaments, en liet dus de Boeken der *Wijsheid* en van SIRACHS weg. Doch bij zijne *Overzetting* uit het Hebreeuwsch betoonde hij zich toegevender; want, alhoewel hij in

(*) *Pag.* 74. *et* 93. *ed. Mart.*

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 103.

(§) *Deel* VI. *Bl.* 144. en boven in dit *Deel*, *Bl.* 142.

(**) *Tom.* I. *Opp. pag.* 141. *ed. Mart.*

in de Voorreden op de Boeken van SAMUËL, welke hij als eene algemeene verdedigende Inleiding voor deze geheele Overzetting wil gehouden hebben, en welke naderhand voor zoo vele Uitgaven der *Vulgata*, op eene niet voegzame wijze, onder denzelfden naam, (*Prologus Galeatus*,) geplaatst is, den *Joodschen Canon* des Ouden Testaments zeer naauwkeurig opgeeft, en van de *Apokryfe* Boeken onderscheidt (*), vertaalde hij evenwel ook de Boeken van TOBIAS en JUDITH, het eerste, omdat het in het *Chaldeeuwsch* voorhanden was, en het laatste, omdat, alhoewel dit Boek geen *Kanoniek* gezag heeft, de *Niceïsche Kerkvergadering* het echter tot de Heilige Schriften zal gerekend hebben. In de daad, echter, is van dit laatste niet meer gebeurd, dan dat sommige Bisschoppen 'er plaatzen uit hebben aangehaald. — Indien iemand zich bevreemden mogt, dat HIËRONYMUS, met zoo vele kundigheden en hulpmiddelen, als hij had, geene betere Overzetting des Ouden Testaments geleverd heeft, die wete, dat de heerschende vooröordeelen omtrent de Uitlegkunde der H. Schrift daar van gedeeltlijk de oorzaak zijn, want wie geen goed Uitlegkundige is, zal nooit een goed Vertaler wezen. Doch hier bij komt ook de overhaasting, waar mede hij dezen arbeid verrichtte. Het is hem bijzonder eigen, grootsprekend te gewagen van den spoed, met welken hij zijne schriften vervaardigde. Doch met dit al, 'er mag weinig aan gelegen zijn, dat hij tot de Overzet-

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 318. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zetting van TOBIAS maar éénen dag, en tot het Boek JUDITH maar éénen nacht besteed heeft; maar wanneer hij verhaalt, dat hij de drie Boeken van SALOMO, schoon door eene langduurige ziekte verzwakt, binnen drie dagen heeft afgewerkt (*), mogt hij wel op iet meer welvoegelijks gepocht hebben. Hij verliest bij deze Overzetting maar al te veel zijne eigene regelen omtrent de beste wijze van vertaalen uit het oog (†), hoewel hij tevens reden geeft, waaröm hij, bij de Heilige Schrift, anders is te werk gegaan: „ Ik ben gewoon," zegt hij, „ bij „ de Overzetting van Grieksche Schriften, *de Hei-* „ *lige Schrift uitgezonderd*, *alwaar zelfs de orde* „ *der woorden eene verborgenheid is*, niet van woord „ tot woord, maar den zin van den zin, uit te „ drukken."

Terwijl HIËRONYMUS aan deze Overzetting des O. Testaments arbeidde, stelde hij ook, op verzoek zijner vrienden, *Uitlegkundige Schriften* over hetzelve op. In het jaar 392 droeg hij aan PAULA en hare Dochters zijnen *Commentarius* op, over de Profeeten MICHA, NAHUM, ZEFANJA, en HAGGAI (§), en genoegzaam ten zelfden tijde, de Uitlegging van HABAKUK (**), aan CHROMATIUS, Bisschop van *Aquileja*.

Van

(*) *Præf. in Libr. Salm. pag.* 938. *l. c.*

(†) *Epist.* XXXIII. *ad Pammach. de Optimo Genere interpretandi pag.* 248-256.

(§) *Tom.* III. *Opp. pag.* 1495-1590, 1642-1704.

(**) *L. c. pag.* 1591-1642.

Van eene geheel andere natuur was het werk, hetwelk HIËRONYMUS insgelijks omstreeks het jaar 392 vervaardigde, onder het onderscheiden opschrift *van de beroemde Christelijke Schrijvers*, of *van de Christelijke Kerklijke Schrijvers* (*). Hij schreef hetzelve op een voorstel van den Bevelhebber der Lijfwacht, DEXTER, die hem verzocht, een verhaal van de *Christelijke* Geleerden te schrijven, van de dood des Verlossers, tot het XIVde jaar der regering van THEODOSIUS, of het jaar 392, naar het voorbeeld van SUETONIUS, die zoodanig een verhaal van vermaarde *Heidensche Geleerden* had nagelaten. In dit werk van HIËRONYMUS, miste AUGUSTINUS, zoo als hij hem zelven omtrent het jaar 397 schreef (†), bij de Ketterfche Schrijvers, welke hij ook op deze lijst geplaatst heeft, eene aanwijzing van het geen bij hen schadelijk is; ook verwondert hij zich, dat de Opsteller sommigen van dezelven heeft weggelaten. Deze antwoordde hem wel op eene andere vraag, betreffende dit Boek, maar niet op deze (§). Voorts werd dit werk, in vervolg van tijd, door anderen vervolgd. De eerste, die dit niet ongepast, somtijds zelfs met eenige vrijmoedigheid in het beöordeelen, gedaan heeft, was GENNADIUS, omtrent het einde der vijfde eeuw, een Ouderling te *Massilia*, (*Marseille.*) Met alle deze vervolgen, die tot in het midden der

(*) *De Viris Illustr.* of, *de Scriptor. Ecclesiast.*

(†) *Epist.* XL. *pag.* 65; 66. *T.* II. *Opp. ed. Antv.*

(§) *Epist.* LXXIV. *pag.* 618.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der XVIIde eeuw lopen, en met de aanmerkingen van verscheidene Geleerden, van ERASMUS af, over dit Boek van HIËRONYMUS heeft J. ALB. FABRICIUS hetzelve te *Hamburg* 1718. *Folio*, onder den Tijtel: *Bibliotheca Ecclesiastica*, in het licht gegeven. Hij heeft 'er ook vele goede ophelderingen bijgevoegd, en 'er de Griekſche Overzetting tegen over laten drukken, welke men voorheen aan SOPHRONIUS, eenen vriend van HIËRONYMUS, plagt toe te ſchrijven, die eenige van zijne ſchriften vertaald heeft, zoo als hij zelf meldt (*), doch waar aan ISAAC VOSSIUS, en andere Geleerden, reeds met recht getwijfeld hadden, en hetwelk door VALLARSI volkomen wederlegd is geworden (†).

Twist-ſchriften van HIËRONYMUS tegen JOVINIANUS

Deze geſchiedkundige naarſporingen van HIËRONYMUS wisſelden reeds zedert het jaar 392 af, met eenen twist, in welken hij zich inwikkelde. JOVINIANUS had onlangs gewaagd, den ongehuwden en gehuwden ſtaat, het vasten en het matig gebruik van ſpijzen, openlijk even gelijk te achten, en ook andere Leerſtellingen te beweren, die hem den naam van Ketter, wederleggingen, en vervolgingen, op den hals haalden. Niemand van zijne Tegenſchrijvers echter viel hem heviger aan, dan HIËRONYMUS (§). Maar zijn Boek maakte te *Rome* geen' opgang; niet alleen omdat hij onbezonnen den ongehuwden ſtaat met

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 134.

(†) *Tom.* II. *Opp. Hieronym.*

(§) *Adverſus Jovinianum Libri Duo Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 144. *ed. Mart.*

met veráchting van den gehuwden had aangeprezen; maar waarschijnlijk daaröm, dewijl hij, reeds van vroeger jaaren af, om eene soortgelijke reden, in deze Hoofdstad niet bemind was. Zoodra hij dit vernam, stelde hij, in het jaar 394 of 395, eene veräntwoording voor dit werk op (*). Of hij daar door alle misnoegen bedaard heeft; kan men uit zijne verzekering, dat deze verdediging te *Rome* met vreugde ontvangen is (†), niet volkomen bewijzen (§).

Briefwisselingvan HIËRONYMUS met AUGUSTINUS.

In dezen tijd, waarschijnlijk in het jaar 394, valt het begin der kennis en vriendschap van HIËRONYMUS met AUGUSTINUS, die toen nog maar Ouderling was te *Hippo*, in *Africa*. Zij waren beiden mannen van voortreflijke gaven, vele nuttige kundigheden, brandenden ijver voor den Godsdienst, en uitnemende werkzaamheid; en de vereëniging van beider werkzaamheden, en het vermijden van beider gebreken, zou éénen grooten voor de Kerk en Geleerdheid nuttigen Leeräar hebben voortgebracht. Zoo rijk als HIËRONYMUS was in Taalkunde, zoo min was hij Wijsgeer, en zoo vol van driften en overijlling. AUGUSTINUS integendeel, een veel scherpzinniger vernuft, oordeelde en schreef meestäl bedaarder en behoedzamer; maar werd dikwijls, uit gebrek aan Taalkunde, een zwak Uitlegger, waar voor

(*) *Apologeticus ad Pammachium pro Libris adversus Jovinianum l. c. pag.* 229.
(†) *Prol. Comm. in Jerem. T.* III. *Opp. pag.* 527.
(§) Verg VI. *Deel*, *Bladz.* 206.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voor hij veel meer een gebouw van eindeloze spitsvinnigheden oprichtte. Beiden bevonden zich thans in eenen ouderdom, waar in men zijne geliefkoosde leerwijze en gevoelens niet meer gewoon is te veranderen. HIËRONYMUS had reeds zijn zestigste jaar achter den rug, en AUGUSTINUS zijn veertigste bereikt. Elk hunner had tevens gevoel van zijne meerderheid boven den anderen in zekere opzichten. Als men hier bijvoegt, dat HIËRONYMUS reeds lang een vermaard en geächt Schrijver was, terwijl AUGUSTINUS naauwlijks begonnen had, zich in een voordeelig licht te vertoonen, zal men gemaklijk begrijpen, dat HIËRONYMUS niet zeer geschikt was, om aanmerkingen en verbeteringen van zijnen nieuwen vriend gunstig op te nemen. En evenwel was de eerste Brief (*), die AUGUSTINUS aan hem schreef, nadat kort te vooren, in het jaar 393, ALYPIUS, een *Afrikaansch* Geestlijke, eene vriendschappelijke kennis tusschen hen gemaakt had, met eene voor HIËRONYMUS te gevoeliger berisping gevuld, omdat dezelve geleerde werkzaamheden betrof. Hij scheen wel vleijend voor HIËRONYMUS te zijn, omdat AUGUSTINUS hem, in naam van alle *Afrikaansche* Gemeenten, verzocht, de werken der Griekische Schrift-Uitleggers, voornaamlijk van eenen, dien hij in zijne schriften zoo dikwijls aanhaalde, (ORIGENES,) over te zetten. Maar vervolgens verzoekt hij HIËRONYMUS, met zijne Overzetting van het Oude Testament uit het Hebreeuwsch, niet

(*) *Epist.* XXVIII. *T.* II. *Opp. August. pag.* 34.

niet voort te gaan, maar alleen de Latijnsche Overzetting naar de *Alexandrynsche* te verbeteren; alzoo het hem zou verwonderen, indien, na zoo vele zoo bekwame Overzetters, nog iet in den oorspronglijken Tekst voorbijgegaan zou zijn. Bovendien bracht hij HIËRONYMUS onder het oog, dat hij in eene Uitlegging over den Brief aan de *Galatiërs*, PAULUS van eene leugenächtige voorstelling beschuldigd had, hetwelk AUGUSTINUS wederlegde. Deze Brief kon wel, uit hoofde van zekere verhindering, niet aan HIËRONYMUS overgezonden worden, maar toen AUGUSTINUS kort daar na, in het jaar 395, nu Bisschop geworden zijnde, in eenen anderen Brief (*), andermaal dit gevoelen over PAULUS, hoewel hij tevens van HIËRONYMUS met grooten lof sprak, berispte, en zelfs eene herroeping van hetzelve van hem begeerde; geraakte deze Brief, door een toeval, naa *Rome*, en werd in *Italië* bekend, voordat HIËRONYMUS hem ontving. Allengs verspreidde zich een gerucht, dat AUGUSTINUS een Boek tegen HIËRONYMUS geschreven en naa *Rome* gezonden had. Hij vond daaröm nodig, HIËRONYMUS te verzekeren, dat dit uitstrooizel onwaarächtig was; evenwel verzocht hij meermalen antwoord op gemelden Brief, die thans HIËRONYMUS ter hand gekomen was, verklarende, ook geern te zullen ontvangen, het geen HIËRONYMUS in zijne schriften zou mogen berispen (†). Maar HIËRONYMUS antwoord-

(*) *Epist.* XL. *pag.* 63. *l. c.*

(†) AUGUST. *Epist.* LXVII. *pag.* 117. LXXI. *p.* 120.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

woordde hem herhaalde keeren, dat hij nog niet gelooven kon, dat AUGUSTINUS eenen Brief van soortgelijken inhoud aan hem geschreven had; alhoewel sommigen van zijne vrienden beweerden, dat AUGUSTINUS zich door denzelven tot zijn nadeel roem en aanzien bij het gros des volks had willen verwerven; dat hij ook eenen Rechtzinnigen Bisschop niet al te stout had willen antwoorden, of zijnen Brief berispen, waar in hij het één en ander gevonden had, dat Kettersch was. AUGUSTINUS mogt hem derhalven, vervolgt hij, den meergemelden Brief met zijne ondertekening overzenden, of ophouden, eenen ouden, in zijne Kluis verborgen man, verder te tergen enz (*). Eindelijk echter zag hij zich genoodzaakt, dewijl AUGUSTINUS niet ophield, eene beäntwoording van zijne tegenwerpingen te begeeren, dit antwoord op te stellen (†). Deze beäntwoording viel hier en daar in het bittere en schimpende. AUGUSTINUS was met dezelve niet tot zwijgen gebracht, veel meer toonde hij HIËRONYMUS aan, dat men, op eene veel geschikter wijze, het gedrag van PAULUS omtrent PETRUS kon verdedigen, dan door hem veinzerij toe te schrijven. De bescheidenheid, met welke AUGUSTINUS schreef, en zijn toegeven omtrent de Bijbel-Overzetting, bracht veel toe, om HIËRONYMUS te bevredigen, die zelfs, gelijk AUGUSTINUS schrijft (§), zijn gevoelen

(*) HIËRON. *Epist.* LXIX. *pag.* 608. LXXI. *p.* 611.
(†) *Epist.* LXXIV. *pag.* 617.
(§) *Epist.* CLXXX. *T.* II. *Opp. pag.* 483.

len omtrent PAULUS naderhand veränderde, hetwelk STILLING (*) zonder noodzake ontkend heeft.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

HIËRONYMUS ingewikkeld in de twisten over ORIGENES.

Ondertusschen was HIËRONYMUS, ten dezen tijde, in veel moeilijker twisten gewikkeld, in welken hij zich opzetlijk had ingelaten. De éene dezer twisten, over ORIGENES, nam een begin omstreeks het jaar 404. HIËRONYMUS zorgde daar bij wel niet ongelukkig voor zijnen rechtzinnigen naam, maar zijne verbindtenissen met twist- en vervolgzieke Leeraars, de driftige veränderlijkheid van een bewonderaar van ORIGENES, tot eenen verketteräar van denzelven; zijn ongestuimig en wraakzuchtig gedrag jegens zijnen ouden vriend RUFINUS, uit laaghartige vrees ontstaan, en meer dergelijke onberadene stappen hebben hem daartegen niet tot eere verstrekt (†).

Met VIGILANTIUS.

In den twist met VIGILANTIUS, waar van wij te vooren gesproken hebben (§), en die in dezen tijdkring van zijn leven invalt, vertoont zich HIËRONYMUS niet alleen even min voordeelig, maar zelfs een' schadelijk man voor het Christendom. Hij had zich reeds, tegen JOVINIANUS, als eenen buitensporigen ijveraar vertoond, maar tegen VIGILANTIUS is hij een voorstander van het grofste Bijgeloof, en dringt zelfs aan op lijf- en levensstraffe, van zoogenoemde Ketters, welke stelling op zijn gezag zulke schadelijke gevolgen onder de Christenen gehad heeft.

Veel

(*) *Vita Hier. p.* 595. Vergel. *Deel* VI. *Bl.* 257.
(†) Zie ons VI *Deel*, *Bladz.* 346.
(§) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 215.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verdere Brieven en Schriften van HIËRONYMUS.

Veel beminlijker en prijswaardiger is zijn arbeid, geduurende de jaaren 394 tot 405, op verzoek en als Leeräar van vrienden en vriendinnen, door menigvuldige *Brieven* of door *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel.* Inzonderheid is zijn Brief aan NEPOTIANUS, in het jaar 394, vermaard geworden (*). NEPOTIANUS was een Zusters Zoon van dien HELIODORUS, wien HIËRONYMUS in het jaar 374 zocht terug te brengen tot het Monnikenleven, maar die daartegen het ambt van Bisschop aannam (†). NEPOTIANUS was door zijnen Oom tot Ouderling benoemd, en verzocht HIËRONYMUS om onderricht, hoe zich, op eene waardige wijze, in deze bediening te gedragen. Doch, dewijl zijne zeden hem reeds eere aandeeden, en hij in zijnen Oom eenen waardigen voorganger had, kon HIËRONYMUS enkel door dezen bewogen worden, om aan de begeerte van NEPOTIANUS te voldoen. De eerste zijner voorschriften is, dat een *Clericus*, (Geestlijke,) steeds aan zijnen naam moet gedenken: *Een erfdeel Gods*, of *God is zijn Erfdeel.* Dienvolgends moet hij niet naar aardsch vermogen staan, zich met het nodige vergenoegen, en ver af zijn van de zeden van eenen handeldrijvenden Geestlijken. Den omgang met vrouwen behoorde hij geheel te vermijden, of op de allerbehoedzaamste wijze inrichten. Hij moet de erfenisbejagers onder de Geestlijken niet navolgen, die aan kinderlo-

(*) *Ep.* XXXIV. *ad Nepotian. de Vita Clericorum et Monachorum p.* 256. *ed. Mart.* (†) Boven *Bl.* 125.

loze oude lieden de laagste diensten bewezen. Het lezen der Heilige Schrift moet hij nooit verwaarloozen; maar ook, terwijl hij uit dezelven leert, naar hare voorschriften te leven. Hij behoort wel aan zijnen Bisschop onderworpen te zijn, doch als Vader, niet als Heer; het was eene slechte gewoonte in sommige Gemeenten, dat de Ouderlingen, in tegenwoordigheid van hunne Bisschoppen, niet mogten spreken. Hij moet niet de toejuiching maar de overtuiging zijner Toehoorderen beöogen; uitwendige pracht zoo wel als slordigheid mijden; geene gastmaalen, allerminst bij voorname lieden, bijwoonen; hij wil, dat hij geen' wijn drinken, doch ook niet meer vasten zal, dan hij verdragen kan. — Eene der laatste voorschriften is, dat hij, die de kuischheid en onthouding aanprijst, geene huwlijken koppelen, en inzonderheid geene weduwen tot een tweede huwlijk bepraten moet. — Dezen Brief heeft ERDMAN RUDOLF FISCHER met vrij goede aanmerkingen afzonderlijk laaten drukken te *Coburg* 1758. 8vo. Hij heeft evenwel voor den tegenwoordigen tijd weinig belangrijks, maar dient ons meest, om de zeden der Geestelijken in dien tijd te leeren kennen, als ook de gevoelens van den Schrijver over dezen stand.

NEPOTIANUS overleed reeds in het jaar 395, waar op HIËRONYMUS, terstond in het begin des volgenden jaars, eenen Troostbrief zond aan deszelfs Oom HELIODORUS, in welken hij breedsprakig in den lof van deszelfs Neef uitwijdt (*). An-

(*) *Ep.* XXXV. *p.* 266. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476

Andere vrienden van HIËRONYMUS, als ook andere leergraage Christenen, gaven hem in deze jaaren menigvuldige gelegenheid tot Brieven en geleerden arbeid. Dus schreef hij omtrent het jaar 394 en 395 eenige keeren aan PAULINUS, die naderhand als Bisschop van *Nola* zoo beroemd is geworden (*). Hij deelde aan dezen allerhande voorschriften mede (†), in welken Brief die merkwaardige plaats voorkomt, over de Bedevaarten, die wij elders (§) hebben aangehaald. Bijzonder scherpt hij hem het onderzoek der Heilige Schriften in; dit doet hij nog uitvoeriger in eenen tweeden Brief (**). Vervolgends verzocht PAULINUS van HIËRONYMUS, eene uitlegkundige verklaring over DANIEL, en stelde hem de twee volgende vragen voor: *Waaröm heeft God het hart van* PHARAO *verhard?* enz. en: *Hoe kunnen de Kinderen der Gelovigen, dat is, der Gedoopten, heilig zijn*, daar zij toch zonder de door den Doop ontvangene en vervolgends bewaarde gave der genade niet zalig kunnen worden? Op deze vragen antwoordde HIËRONYMUS, omtrent het jaar 399 (††).

Op gelijke wijze verzocht hem, omtrent het jaar 394, de Ouderling AMANDUS, om eene Uitlegging van drie Bijbelplaatzen, MATTH. XVI. 34. 1 *Kor.* VI.

(*) Zie V. *Deel, Bladz.* 191.

(†) *Ep.* XLIX. *p.* 563. *Tom.* IV. *Opp.* P. II.

(§) Zie boven *Deel* VI. *Bladz.* 203.

(**) *Epist.* L. *pag.* 568. *ed. Martian.*

(††) *Epist.* LI. *pag.* 575.

VI. 18. en XV. 25, 26; welke HIËRONYMUS, in eenen Brief aan hem, mededeelde (*). Een opstel, hetwelk HIËRONYMUS, omtrent het jaar 397, op verzoek van AMABILIS, eenen Bisschop in *Pannonië*, of *Dalmatië*, *over de tien gezichten van* JESAIA had opgesteld, voegde hij naderhand in zijnen *Commentarius* over de Voorzeggingen van dezen Profeet in, alwaar het het *vijfde Boek* uitmaakte.

Om dien zelfden tijd stelde de Ouderling VITALIS hem de vraag voor: *Waarom van* SALOMO *en* ACHAS *gezegd wordt, dat zij in eenen ouderdom van elf jaaren kinderen verwekt hadden?* waar op HIËRONYMUS hem, in eenen Brief, geäntwoord heeft (†). — In het jaar 398 schreef hij eenen Brief aan LUCINIUS, eenen *Christen* uit *Spanje*, die hem Afschrijvers had gezonden, om alle door hem opgestelde of vertaalde Boeken af te schrijven; die voorts met zijne vrouw in strenge godsvrucht leefde, en jegens Kerken en Christenen zeer milddaadig was. HIËRONYMUS vermaande hem (§), zich geheellijk van de Wereld af te zonderen, en op de Heilige plaatzen te komen wonen. Toen LUCINIUS kort daar na overleden was, vertroostte HIËRONYMUS zijne weduwe THEDORA, onder anderen, ook hier mede, dat haar overleden man haar thans van den Hemel bijstond, en haar eene plaatze bij zich be-

(*) *Tom.* IV. P. I. *pag.* 160. *ed. Mart.*

(†) *Epist. ad Vital. inter Epistt. Critic. Tom.* II. *Opp. pag.* 619. *ed. Martian.*

(§) *Epist.* LII. *pag.* 576. *ed. Mart.*

III. BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bereidde, opdat zij, zonder echtlijke verbindtenis, enkel als Broeder en Zuster, zoo als zij reeds op deze Wereld gedaan hadden, weder ſamen zouden kunnen leven (*). Insgelijks zond ook HIËRONYMUS, in het jaar 398, eenen Brief ter beäntwoording, aan den *Ouderling* EVANGELUS (†), die hem een opſtel over MELCHIZEDEK gezonden, en zijn gevoelen daar over gevraagd had. — Alzoo ook, om dezen tijd, PAULINA, de Gemaalin van den vermaarden PAMMACHIUS, overleden was, vertroostte HIËRONYMUS hem in eenen langen welſprekenden Brief, in welken de lof van PAMMACHIUS breedſprakig vermeld wordt (§).

Omtrent het jaar 400 vraagde hem zijn vriend OCEANUS, bij gelegenheid van eenen *Spaanſchen* Bisſchop CARTERIUS, die ééns vóór zijnen Doop, en voor de tweede keer na denzelven getrouwd was geweest, of niet zulk een man, die tegen het voorſchrift des Apostels, dat een Bisſchop *ééner vrouwe man* behoorde te zijn, handelde, tot het Leeräarambt onbekwaam was? HIËRONYMUS verdedigde, in zijn antwoord (**), dat gevoelen, hetwelk hij, volgends zijn verhaal, reeds voordezen te *Rome* tegen één' zeer welſprekend man, en ook in zijne verklaring van den *Brief aan* TITUS, beweerd had. Te weten, hij vindt bij zulken Leeraar, hoedanigen

(*) *Epist.* LIII. *pag.* 579.

(†) *In Hier. Epistt. Crit. T.* II. *Opp. p.* 570.

(§) *Ep.* LIV. *p.* 582. Zie *Deel* VI. *Bladz.* 63.

(**) *Epist.* LXXXII. *pag.* 645.

gen 'er zeer velen waren, niet twee huwlijken, omdat de Doop de voorgaande zonden geheel afwascht, en zoó zeer eenen nieuwen mensch vormt, dat zijne vroegere handelingen geheel niet meer in aanmerking komen. Ook geeft hij niet duister te verstaan, dat het tegengestelde gevoelen, even als de Ketterij van CAJANUS, het bloed van CHRISTUS de kracht ontzegt, om alle oudere vlekken der ziel uit te delgen; hij verwondert zich bovendien, dat men op de andere hoedanigheden, welke de Apostel van eenen Bisschop, of hetwelk hetzelfde is, van eenen Oudsten vordert, zoo weinig aandringt, en alleen bij een tweede huwlijk staan blijft. Ondertusschen heeft de Westersche Kerk dit zeldzaam gevoelen van HIËRONYMUS zoó weinig aangenomen, dat veel meer SIRICIUS, Bisschop van *Rome*, in even dat zelfde jaar, waar in HIËRONYMUS *Rome* verliet, en kort daar na INNOCENTIUS *de Eerste*, één zijner opvolgeren (*), ieder, die in een tweede huwlijk getreden was, van den Leerstand geweerd wilde hebben. TILLEMONT (†) behandelt, als *Jansenist*, dit stuk zeer vrij, en wordt daaröm door STILTING, als *Jesuit*, niet zonder drift doch ten onrechte tegengesproken (§), want, al gaf men ook toe, waar STILTING op aandringt, dat HIËRONYMUS niets geweten hebbe van den Brief van SIRICIUS en INNOCENTIUS, waar in zij hun gevoelen voorstellen, even-

(*) Zie ons V. *Deel*, *Bladz.* 235.
(†) *Vie de St. Jerôme pag.* 231.
(§) *Vita S. Hieronymi pag.* 579.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

evenwel kwam het hem geheel niet in gedachten, zijnen vriend OCEANUS, die toch te *Rome* leefde, tot de beslissing van den *Roomschen* Bisschop te wijzen. Het is waar, in jonger jaaren had hij zijnen vriend DAMASUS de eerbiedigste inschiklijkheid betoond; maar thans, als een grijsäart, die den grootsten naam van Godgeleerde kunde in zijne Kerk genoot, sloeg hij geen acht op deszelfs opvolger in het Bisdom. — Van eenen anderen merkwaardigen Brief, die misschien tusschen de jaaren 400 en 403 is opgesteld, aan twee *Gothische* Geestlijken, SUNIA en FRETILA, omtrent de verschillende lezingen der Latijnsche en Grieksche Vertalingen in de *Psalmen*, is reeds op zijne plaats gesproken (*).

Zoo vele, ten deele met arbeidzame geleerdheid opgestelde Brieven, welke HIËRONYMUS, in deze tijdruimte, van het jaar 394 tot 405 toe, aan zijne vrienden of vereerers schreef, verhinderden hem niet, zich bijna op dezelfde wijze met zijne Godsdienstige en leergrage *vriendinnen* bezig te houden. Als hem eene aanzienlijke *Romeinsche* Matrone, FURIA, na de dood van haren Gemaal, die haar zonder Kinderen had nagelaten, om een voorschrift verzocht, omtrent hare toekomende levenswijze, en hare neiging ontdekte, om, niettegenstaande de dringende aanmaningen van hare bloedvrienden, tot een tweede huwlijk, in den weduwenstand te blijven; versterkte hij haar niet alleen door zijnen Brief in het

(*) *Deel* V. *Bladz.* 76.

het jaar 395 (*), in dit voornemen; maar gaf haar ook allerhande lesſen en waarſchuwingen, om 'er des te ſtandvastiger bij te kunnen volharden (†). III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Eene andere *Roomſche* weduwe van rang, FABIOLA (§), kwam in het jaar 395 te *Bethlehem*, alwaar zij te gelijk als eene boetdoende, en als eene onverzadelijke Toehoorſter van HIËRONYMUS, uitmuntte. Alhoewel de inval der Barbaaren in deze Gewesten haar noodzaakte, naa *Rome* terug te keeren, evenwel bewerkte zij, dat haar Leeräar ook ſchriftelijk zijn onderwijs voortzette. Hij ſchreef haar, omtrent het jaar 397, eenen zeer wijdlopigen Brief, *over de geheime betekenisſen van de klederen der Israëlitiſche Priesters en Leviten*, ook voegde hij 'er nog het één en ander bij, over de *inrichting der Priesteren*, en over de *vaten des Tempels* (**). Toen zij nog te *Bethlehem* het vierde Boek van MOSES las, had zij reeds van haren Leeräar eene verklaring gevraagd van de naamen en oorzaken der Legerplaatzen, welke de *Israëliten*, op hunnen togt door de Woeſtijnen, betrokken hadden. Bij ſommigen was HIËRONYMUS twijfelächtig, zoo als hij zelf in het opſtel ter harer *gedachtenis* verhaalt (††); bij andere kwam hij zonder hinder voort; maar bij de meesten beleed hij eenvoudig zijne onwetendheid. Doch

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 67.
(†) *Epist.* XLVII. *pag.* 554. *ed. Vall.*
(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 64.
(**) HIËRON. *Ep. Crit. T.* II. *Opp. p.* 574. *ed. Mart.*
(††) *Ep.* LXXXIV. *T.* IV. P. II. *Opp. p.* 661.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Doch FABIOLA hield des te meer bij hem aan, zij deed hem verwijtingen: even of het hem niet vrij ſtond, iet niet te weten, het geen hij niet wist. Op deze wijze perste zij hem een opſtel van dezen inhoud af; doch naardien zij inmiddels kwam te overlijden, zond HIËRONYMUS hetzelve, zoo als ook het bovengemelde geſchrift, ter gedachtenis van zijne vriendin, omtrent het jaar 399, aan OCEANUS (*). Deze Brief is een der laffte opſtellen, welke ooit uit de pen van eenen Geleerden Uitlegger gevloeid zijn. — Kort te vooren, omtrent het jaar 397, had hij aan eene andere zijner *Roomſche* vriendinnen, PRINCIPIA (†), eene verklaring van den XLVſten *Pſalm* gezonden, die hem iet meer waardig is (§).

HIËRONYMUS kreeg ook nog andere aanleidingen; om aan zijne Godzalige vriendinnen, of over haar, Brieven te ſchrijven. Men had hem, op zijne begeerte, de nog heel jonge Kleindochter van PAULA, van denzelfden naam, toegezonden, omdat zij vroegtijdig tot het leven eener *Non* moest voorbereid worden. Met dit oogmerk onderrichtte hij hare Moeder LÆTA, tusſchen de jaaren 398 en 401, hoe de geheele opvoeding van hare Dochter moest ingericht worden (**). Als eenigen tijd daar, in het

(*) *Epistola ad Fabiolam, de* XLII *Manſionibus Israëlitarum in Deſerto Tom.* II. *Opp. pag.* 586-605. *inter Epistt. Criticas.*

(†) Men zie van haar *Deel* V. *Bladz.* 285.

(§) *Epist. Crit. Tom.* II. *Opp. pag.* 681.

(**) *Ep.* LVII. *p.* 500. *ed.* Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 64.

het jaar 404, de oudere PAULA, die onder zijne vriendinnen, welke hij het allermeest vereêrde en bewonderde, die zoo lang zijne zoo weldaadige medegezellinne te *Bethlehem* geweest was, deze wereld door de dood verlaten had, ſtichtte hij haar eene Lofgedachtenis in eenen Brief aan hare Dochter EUSTOCHIUM (*).

Somtijds wachtte HIËRONYMUS niet éêns naar zekere gelegenheid, om hem tot ſchrijven op te ſpooren; zijn ijver voor het Monnikenleven, en tegen het tweede huwlijk, maakte hem zelfs ſtout genoeg, om zich in te dringen. Dus ontſtond van tijd tot tijd die Brief vol onbedachte en ergerlijke invallen aan de jonge weduwe SALVINA (†), welke haar Gemaal NEBRIDIUS, met twee Kinderen, een Zoontjen en een Dochtertjen, had nagelaten. — Integendeel weigerde hij het, op eenen anderen tijd, doch waarſchijnlijk nog vóór het jaar 405, in het eerst, als men eenen Brief van hem aan twee hem onbekende Christen-vrouwen, Moeder en Dochter, in *Gallië*, verzocht. Deze woonden in dezelfde ſtad, maar in onderſcheidene woningen, en namen, of omdat zij de eenzaamheid niet verdragen konden, of om hun goed veilig te bewaaren, Geestlijken bij zich in huis. Haar Zoon en Broeder, die dit aan HIËRONYMUS verhaalde, hield bij hem aan, en verkreeg ook eindelijk van hem, dat hij hem eenen Brief aan beiden gericht medegaf, om haar daar van

(*) *Ep.* LXXXVI. *l. c.* Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 55.

(†) *Ep.* LXXXV. *p.* 663. Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 67.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van af te maanen, doch onder beding van geheimhouding (*).

Noch deze sterke Briefwisseling, noch de hevige verschillen, in welken HIËRONYMUS zich, gedurende dit Tijdsverloop, van 394 tot 405, had ingewikkeld, verhinderden hem, *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel* op te stellen. Na andere Profeeten (†), hield hij zich thans, omtrent het jaar 396 òf 397, bezig met OBADJA en JONA (§). Deze beide werken zijn doorgaands gelijkvormig aan die over vijf andere Profeetische Boeken, boven vermeld. Na eene heel korte Inleiding, gaat eene letterlijke Overzetting vooräf; met deze worden de *Alexandrynsche*, ook wel de voornaamste overige *Grieksche* Overzettingen, vergeleken, en, niet zonder het *Hebreeuwsch* oorspronglijke, gebruikt. In de eigenlijke verklaring, legt hij wel, zoo als hij zegt, *eenen Historischen grond*; maar zoekt daar op, *zoo veel mooglijk*, *hooge torens te bouwen* (**); *òf de zeilen van het geestelijk verstand uit te spannen*, *om*, *onder het inblazen des Heeren*, *en door de opening zijner Verborgenheden*, *vrolijk de haven te bereiken* (††). In zijnen *Commentarius* over JONA, is zijne verklaring van het Hebreeuwsche woord קִיקָיוֹן, hetwelk men gemeenlijk *Kauwoerde* vertaalde, opmerk-

(*) *Epist.* LXXXIX. *pag.* 729.

(†) Zie boven *Bladz.* 168.

(§) *Comment. in Abdiam pag.* 1454. *Tom.* III. *Opp. in Jonam pag.* 147. *ed. Mart.*

(**) *Pag.* 1458.

(††) *Pag.* 1468.

merklijk, dewijl hij aanmerkte, dat deze plant de *Ricinus* of zoogenaamde wonderboom is, dien men in *Egypte* nog *Kiki* noemde.

Zelfs de vreeslijkste en treurigste verhinderingen, geduurende deze jaaren, konden hem niet lang van zijnen geleerden arbeid afhouden. In het jaar 395, braken de *Hunnen*, die, zedert eenigen tijd, het *Romeinsche* Rijk nog heviger aan de *Asiätische* Grenzen geschud hadden, dan te vooren de *Germaansche* Volken aan den *Rhyn* en *Donau*, in *Syrië*, in, en men geloofde in *Palæstina* voor hunne verwoestingen niet langer veilig te zijn. FABIOLA bergde zich spoedig naa *Rome*; maar HIËRONYMUS en PAULA, met de onder hun opzicht staande Monniken en Nonnen, spoedden zich ten minsten naa den Zeekant, om het indringend gevaar te scheep te kunnen ontvluchten. Doch dewijl *Palæstina* nog van de *Hunnen* verschoond bleef, keerden zij terstond naa hun geliefd *Bethlehem* terug, van waar HIËRONYMUS aan FABIOLA in geschrift den Bijbel verklaarde (*). Niet lang daar na, in het jaar 398, stond hij eene lange ziekte door, toen EUSEBIUS *van Cremona*, een Monnik, ons reeds uit de Geschiedenis der *Origeniäansche* twisten bekend, die voornemens was, om binnen veertien dagen weder naa *Italië* te vertrekken, hem verzocht, eene korte verklaring der *Euängelie-Geschiedenis van* MATTHEUS voor hem op te stellen. HIËRONYMUS antwoordde wel, dat daar toe eigenlijk jaaren vereischt

(*) *Tom.* IV. P. II. *Opp. p.* 661. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eischt werden, evenwel kon hij zijnen vriend niet weigeren, in den haast van weinige dagen eene uitlegging over MATTHEUS in de pen voor te zeggen. Dit zoo vluchtig opgesteld geschrift (*), is evenwel alle opmerking niet onwaardig, dewijl de Schrijver, eenigermate aan zichzelven overgelaten, niet zelden zijnen eigenen weg bewandelt. Onder anderen neemt hij, bij de plaats: *Ik zal u geven de Sleutelen des Hemelrijks*, de vrijheid, om den Leeraaren van zijnen tijd rond genoeg de waarheid te zeggen. „ Naardien de *Bisschoppen* en *Ouderlingen*," schrijft hij, „ deze plaats niet verstaan, „ nemen zij iet van den hoogmoed der *Phariseën* „ aan, terwijl zij, of onschuldigen verdoemen; of „ gelooven, schuldigen van de straffe te bevrijden; „ schoon toch bij God niet de uitspraak der Priesteren, maar alleen het leven der schuldigen in „ aanmerking komt. Wij lezen, in het *derde Boek* „ van MOSES, dat den Melaatschen bevolen wordt, „ zich aan de Priesters te vertoonen; en dat deze „ hen voor onrein zullen verklaren, indien zij melaatsheid hebben: niet als of de Priesters iemand „ tot Melaatschen en Onreinen maakten; maar, opdat zij van Melaatschen en Nietmelaatschen kennis hebben, en de reinen van de onreinen zouden kunnen onderscheiden. Even gelijk derhalven daar de Priester voor rein of onrein verklaarde; zoo bindt of ontbindt ook hier de Bisschop „ of

(*) *Comment. in Matth. Libri* IV. *Tom.* IV. P. I. *Opp. pag.* 1. *sq. ed. Mart.*

„ of Ouderling, niet die genen, die onschuldig of „ schuldig zijn; maar hij weet alleen, uit kracht „ van zijn ambt, wanneer hij de verscheidene zon„ den gehoord heeft, wie gebonden en ontbonden „ moet worden." Deze plaats is zoo duidlijk, als men begeeren kan, om te zien, dat HIËRONYMUS aan de Christelijke Leeräaren de magt, om de schuld en straffe der zonden te vergeven of te houden, ontzegd heeft.

Werken van HIËRONYMUS, in de laatste XV jaaren van zijn leven

Wij zullen het tijdsverloop van nog XV jaaren, van het jaar 406 tot 420, samenvatten, in welke HIËRONYMUS, tot zijne dood toe, op dezelfde wijze, is werkzaam geweest. Hij geraakte ook, gedUurende dezen tijd, in den twist ingewikkeld, welke eene nieuwe partij, de *Pelagiänen*, in de Kerk verwekten; maar van dezen twist zullen wij, in het vervolg, op zijne plaats moeten spreken.

Het strekt HIËRONYMUS tot eere, dat hij, tot in eenen ouderdom van bijna XC jaaren, genoegzaam aanhoudend, aan *Uitlegkundige Schriften over Bijbel-Boeken* geärbeid heeft; alhoewel de aansporingen van zijnen vriend PAMMACHIUS hier niet weinig toe deeden. Hij voltooide eerst in het jaar 406 de verklaring der *kleine Profeeten*, die hij reeds in het jaar 392 begonnen had, in welke hij de overgeblevenen in deze orde uitgaf, *Zacharia*, *Maleachi*, *Hosea*, *Joël*, en *Amos*. Hij spoedde 'er zich te meer mede, omdat de Monnik SISINNIUS, die hem, tegen het einde van den Herfst, eenen Brief van den Bisschop EXSUPERIUS te *Tolosa*, in *Galliën*, en geschenken voor de behoeftige Monniken in *Palæstina* me-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

medebracht, hem nog bovendien Brieven van Geestelijken en Monniken in *Galliën* ter hand stelde, waar in hem zekere vragen werden voorgedragen; tevens ontving hij ook de schriften van VIGILANTIUS, om die te wederleggen; dezelfde SISINNIUS maakte ook spoed, om aan de noodlijdende Monniken in *Egypte*, den onderstand van zijnen Bisschop, over te brengen. Om deze reden nam HIËRONYMUS de nachten te baat, om aan dit verzoek te voldoen; terwijl hij klaagt, dat hij, het geen hij in de pen had voorgezegd, niet ééns had kunnen nalezen (*). Dezelfde Monnik SISINNIUS, wien HIËRONYMUS deze Uitlegkundige Schriften medegaf, nam ook zijne *Wederlegging der Schriften van* VIGILANTIUS (†), naa *Galliën* mede (§). Verders bracht hij aan de twee Monniken te *Tolosa*, MINERVIUS en ALEXANDER, die Broeders, ten minsten Bloedverwandten, waren, een antwoord mede op eenige vragen, welke zij aan HIËRONYMUS gedaan hadden.

Met meer vrijë keuze, en meer meester van zijnen tijd, schreef HIËRONYMUS, in het jaar 407, zijne *Verklaring van den Profeet* DANIËL (**). Deze *Commentarius*, in welken het getal van belangrijke aan-

(*) *Præfat. Explanat. in Zachar. Tom.* III. *Opp. pag.* 1706. *Expositio in Osee Prophet. Libri* III. *pag.* 1233. *Comment. in Joel. pag.* 1336. *in Amos. pag.* 1370. *in Malachiam pag.* 1806.

(†) *Tom.* IV. *Opp. P.* II. *pag.* 280.

(§) Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 215.

(**) *Explan. in Daniel. Prophet. T.* III. *Opp. p.* 1072.

aanmerkingen juist niet heel groot is, had een min gunstig lot, dan andere soortgelijke opstellen van den Schrijver. Hij had daar in, (over *Hoofdst.* II. *vs.* 42. *p.* 1081.) gesproken van de verzwakking van het *Romeinsche* Rijk, hetwelk thans den bijstand van vreemde Barbaarsche Volken nodig had. Men was hier over, gelijk hij zelf schrijft (*), kwalijk te vrede; maar te gelijk merkt hij aan, dat deze moeilijkheid door het Godlijk Oordeel uit den weg was geruimd. Dit alles maakt de gissing van TILLEMONT zeer waarschijnlijk, dat hij doele op den Veldheer STILICO, die zelf een vreemdeling was, en zich door deze plaats beledigd gerekend kan hebben; maar die reeds in het volgende jaar 408 werd omgebracht. — Andere Lezers bezwaarden zich over de al te bekrompene kortheid in dezen *Commentarius*. Als AUGUSTINUS aan eenen Bisschop HESYCHIUS overgezonden had, het geen HIËRONYMUS daar in van de LXX weken geschreven had (†), antwoordt hem HESYCHIUS, met recht (§), indien een zoo geleerd man het voor zorglijk houdt, over de gevoelens der Kerkleeräaren te oordeelen, of het eene boven het andere te kiezen, dan zouden andere Lezers zulks nog minder waagen.

Tot ontschuldiging nogthans van HIËRONYMUS dient, dat men hem geenen tijd liet, maar aanhoudend

(*) *Præf. in Libr.* X. *Comm. in Jesai. p.* 262. *et in Libr.* XI. *Tom.* III. *Opp. pag.* 283.

(†) AUGUST. *Ep.* CXCVII. *T.* II. *Opp. p.* 561.

(§) *Epist.* CXCVIII. *pag.* 563.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dend met vragen bleef lastig vallen. Dus, terwijl hij met DANIEL bezig was, deeden hem twee Godvruchtige vrouwen in *Gallien*, HEDIBIA en ALGASIA, door eenen naa *Bethlehem* reizenden Geestlijken, een aantal vragen over Bijbelplaatzen, welke hij ook nog in het jaar 407 in twee Brieven beäntwoordde (*).

Om dezen tijd bood zich aan hem eene bijzondere gelegenheid aan, om de onthouding, op de wijze der Monniken, ook buiten den Monnikenſtand, aan te prijzen. Zekere RUSTICUS, waarſchijnlijk in *Galliën*, was met zijne huisvrouw ARREMIA overëengekomen, dat zij zich van alle echtelijke verkeering met elkander zouden onthouden, ten einde des te geſchikter te zijn tot het Gebed. De man verbrak deze afſpraak kort daar na. Maar zijne vrouw, welke daar ſtandvastiger bij bleef, van hem door eenen vijändelijken inval afgeſcheiden zijnde, kwam in *Palæſtina*, en klaagde haar lot aan HIËRONYMUS. Deze oordeelde zich zelven nu ook gerechtigd, om deswegens aan haren man te ſchrijven, omdat deze haar, onder eede, beloofd had, in de Heilige Plaatzen van dit Land te zullen komen, opdat hij zijne bekeering mogt bevestigen. Hier op dringt derhalven HIËRONYMUS aan, in zijnen Brief (†), zich daar toe bedienende deels van redenen en oneïgenlijke voorſtellen en beelden, deels van eene menigte ſaam-

(*) HIËRON. *ad Hedib. de Quæstt.* XII. *T.* IV. P. I. *p.* 167. *ad Algas. de* XI. *Quæstt. p.* 187. *l. c.*

(†) *Ep.* XC. *T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 734.

ſaamgeraapte Bijbelplaatzen, in welke algemeene vermaningen en waarſchuwingen aan zondaaren, om zich te bekeeren, maar volſtrekt geene ſpooren van zoodanig geval voorkomen, hetwelk reeds voor lang door Leeräaren der Kerk verkeerd beöordeeld werd.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

'Er waren nu nog drie van de zoo genoemde *groote Profeeten* overig, om door uitvoerige verklaringen van HIËRONYMUS te worden opgehelderd; en dit deed hij ook in zijn tachtigſte jaar. Zoodanigen arbeid over JESAIA had hij reeds aan PAULA, en haren Schoonzoon PAMMACHIUS, beloofd, maar na de dood der eerstgemelde, bracht hare Dochter EUSTOCHIUM te weeg, dat hij dien, in de jaaren 408 en 409, voltooide (*). Dit is het wijdlopigſte van alle zijne werken, de reden daar van is voornaamlijk, omdat hij aan alles in hetzelve eene Geestlijke betekenis geeft.

Eer nog HIËRONYMUS deze Uitlegging van JESAIA voltooide, ſchreef hij waarſchijnlijk in het jaar 409, eenen langen Brief aan AGERUCHIA, die ook GERONTIA genoemd wordt, eene jonge, voorname, en rijke weduwe, om haar van een tweede huwlijk af te houden (†). In dezen zelfden tijd valt ook de Brief van HIËRONYMUS aan JULIANUS, een aanzienlijk man in *Dalmatië*, of een naburig Gewest (§), wiens Broeder, bij zijne tegenwoordigheid te *Bethlehem*, daaröm verzocht. JULIANUS had kort na el-

(*) *Expoſit. Jeſ. Libri* XVIII. *T.* III. *Opp. p.* 1-516.

(†) *Ep.* XCI. *T.* IV. P. I. *Opp. p.* 740-749.

(§) *Ep.* XCII. *pag.* 750. *l. c.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

elkanderen twee Dochters, en eene geliefde Vrouw verloren, het huwlijk van zijne nog overige Dochters veröorzaakte hem veel verdriet, en zijne bezittingen hadden, door de verwoestingen der Barbaaren, ongemeen veel geleden. Evenwel verdroeg hij al dit ongeluk, hetwelk hem ſlag op ſlag trof, niet alleen met gelatenheid, maar ook met een vrolijk gelaad, en vergat zijn leed geheel en al door de inwijding eener Martelaars-Kerk. Men zal waarſchijnlijk verwachten, dat HIËRONYMUS hem deswegens hooglijk prijzen zal; maar neen, hij ſchrijft hem veel meer, dat hij hem niet wil vleijen, of door laffen lof doen vallen; hij was nog een jong Krijgsknecht, die met JOB geheel niet vergeleken kon worden; veel, of eigenlijk alles, was hem nog te doen overig. Hoe prijswaardig ook zijn gedrag, zelfs het ſtichten van Kloosters, en het onderhouden van vele Heiligen op de Eilanden bij *Dalmatië* door hem ook ware, behoorde hij nogthans te bedenken, dat God niet alleen zijne rijkdommen, maar hem zelven, begeert; dat hij, met *één* woord, alles verzaaken, en een Monnik moest worden. De Brief aan den Diakon SABINIANUS, eenen huichelachtigen Booswicht, die aan HIËRONYMUS te *Bethlehem* zelven zoo veel verdriet veröorzaakte (*), is naar allen ſchijn ook in dit jaar te plaatzen.

Thans was HIËRONYMUS voornemens, zoo als hij aan PAMMACHIUS en zijne vriendinnen meermalen beloofd had, ook eene verklaring over EZECHIËL te

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 67.

te vervaardigen, toen hem de tijding van de verövering en plundering van *Rome* door ALARIK, in het jaar 410, van de bijna ten zelfden tijde gevolgde dood van PAMMACHIUS, MARCELLA, en zoo vele andere bekende Christenen in dien oord, allen moed daar toe ontnam. In het eerst kon hij, zoo als hij zelf schrijft (*), bij dag en nacht aan niets anders denken, dan aan den algemeenen nood; hij geloofde, een medegevangene van zoo vele Christenen te zijn, en de droefheid floot hem den mond. Maar na eenigen tijd bedaarde zijne smart, en het dringend aanhouden van EUSTOCHIUM bewoog hem, om dezen arbeid weder op te nemen, waar van de *Jooden* zelve, zegt hij, de moeilijkheden daar door hadden te kennen gegeven, dat zij het begin en einde van dezen Profeet, even zoo min als het begin van MOSES Geschiedenis, en het *Hooglied* aan niemand veröorloofden te lezen, die niet den Priesterlijken ouderdom van dertig jaaren bereikt had. Evenwel moest hij ook, vervolgends, het voortzetten van dit werk, uit hoofde der treurige verwarringen dezer tijden, meer dan ééns afbreken. Dan ontstelde hem het aanschouwen van zoo vele ongelukkigen van beiderlei geslacht, die van *Rome* naa *Bethlehem* vluchtten, weleer in allen overvloed geleefd hadden, maar thans tot den bedelzak gebracht waren; hij kon hen wel niet helpen, maar vermengde ten minsten zijne traanen met de hunne (†). Dan weder noodzaakte hem,

(*) *Proleg. Explan. in Ezech. T.* III. *Opp. p.* 698.

(†) *Praef. L.* III. *Explan. in Ezech. p.* 745. *l. c.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hem, in het jaar 411, de inval der *Arabieren* in de nabuurige Landen, en in *Palæstina* zelf, waar zij als eene rivier alles overstroomden, om met den grootsten spoed op zijne veiligheid bedacht te wezen (*). Ook deed de zwakheid van zijne oogen, in eenen zoo hoogen ouderdom, om welke hij zich Hebreeuwsche en Grieksche Schriften meestendeels moest laten voorlezen, hem langzamer voortgaan (†). Doch niet min verklaarde hij vrijmoedig, dat hem ook de duisterheid van dit Boek op zijnen weg ophield; zonder het herhaald verzoek van EUSTOCHIUM zou hij zijn werk hebben laten liggen, toen hij 'er reeds heel ver in gevorderd was (§). Hij voltooide het eerst in het jaar 414 of het volgende.

Naauwlijks had hij dit lange werk ten einde gebracht, toen hij een dergelijk over JEREMIA begon te schrijven. Dit is het laatste van zijne Uitlegkundige Schriften over den Bijbel; maar ook het eenige, hetwelk hij niet voltooid heeft. In het jaar 415 had hij reeds *zes Boeken*, welke de XXXII *eerste Hoofdstukken* bevatten, vervaardigd: en verder schijnt hij niet gekomen te zijn (**).

Ongetwijfeld hebben zijn ouderdom, en de bezigheden van zijne steeds levendig gehoudene Briefwisseling, en een nieuwe twist, aan welken hij deel nam, hem verhinderd, om dezen *Commentarius* ten einde te bren-

(*) *Epist. ad Marcellin. et Anapsychiam p.* 643.
(†) *Præf. Libr.* VII. *pag.* 841.
(§) *Libr.* XI. *et Præf. Libr.* XII. *p.* 976. *l. c.*
(**) *Explan. in Jer. Proph. p.* 526-598.

brengen. Nog in het jaar 411 schreef hij aan MARCELLINUS, en ANAPSYCHIA, misschien deszelfs Gemaalin, in *Afrika*, die hem gevraagd hadden: *hoe de zielen ontstonden* (*)? hen verzendende deels op het gene hij, in zijn verweerschrift tegen RUFINUS, hier over gezegd had, deels naar het onderwijs van AUGUSTINUS. — In hetzelfde jaar behoort ook waarschijnlijk zijn merkwaardige en lange Brief aan RUSTICUS, eenen jongen Monnik in *Galliën*, wien hij vele breedsprakige voorschriften en waarschuwingen, tot gelukkiger waarneming der pligten van zijnen stand geeft (†). In het jaar 411 of 412 schreef hij een Lofschrift op de overledene MARCELLA, in eenen Brief aan haare vriendin PRINCIPIA (§), en bijna gelijktijdig eenen Brief aan zijnen vriend GAUDENTIUS (**), waar in hij dien aanwijst, hoe hij zijn Dochtertjen PACATULA, nog maar een kind, zoo moet opvoeden, dat zij eens vrijwillig haar leven, als eene Nonne, mogt doorbrengen. — Nog is een andere Brief van HIËRONYMUS, in het jaar 414, aan DEMETRIAS, merkwaardig (††). Deze DEMETRIAS, de eerste vrouw in het *Romeinsche* Rijk, in adel en rijkdom, zoo als HIËRONYMUS zelf haar noemt, eene Dochter van den *Consul* OLYBRIUS, was met hare Moeder JULIANA, en Grootmoeder PROBA, uit het door ALARIK geplunderde en

(*) *Epist.* LXXVIII. *pag.* 642.
(†) *Ep.* XCV. *pag.* 769. Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 59.
(§) *Ep.* XCVI. *p.* 778. (**) *Ep.* XCVIII. *p.* 796.
(††) *Ep.* XCVII. *pag.* 784-796.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en gedeeltlijk verbrande *Rome*, naa *Afrika* gevlucht, alwaar zij spoedig met AUGUSTINUS, den aanzienlijksten Bisschop van deze Gewesten, bekend werden. Van haar opgewekt, schreef deze aan haar over de hoogere volmaaktheid, waar naar *zij* *streeven* moesten; hij bezocht haar zelfs te *Carthago*: en zijne vermaningen, zoo wel als die van ALYPIUS, Bisschop van *Carthago*, brachten inzonderheid bij DEMETRIAS eene uitwerking voort, die groot opzien maakte. Men had haar eenen man bestemd, en de bruiloftsdag was nabij. Onverwachts besloot zij, onder de oefeningen eener strenge Godzaligheid, ongehuwd te blijven, wierp allen haren opschik weg, en verscheen in de slechtste kleding voor hare Moeder en Grootmoeder, aan welke zij haar voornemen ontdekte. Hoe zeer deze hier over verbaasd stonden, prezen zij echter hare Dochter buitengemeen. Zij verzochten vervolgends HIËRONYMUS, toenmaals den vermaardsten Schrijver in de Kerk, wegens zijne ijverige en gelukkige bevordering van deze levenswijze, om haar in geschrift zulke lessen mede te deelen, die haar in hare nieuwe gevoelens voor altijd zouden kunnen bevestigen. Hij deed dit; maar in plaats van haar te onderhouden, of haar overhaast besluit ook een waar zelfbedrog, eene valsche verbeelding van volmaaktheid, ware, wijdt hij breed uit in haren lof, en schrijft haar de voorschriften voor, ten einde in den ongehuwden staat volstandig te blijven. Daar toe prijst hij aan, het lezen der Heilige Schrift, het tekenen met het kruis, menigvuldig, doch niet overdreven,

vas-

vasten, het vermijden van verkeering met mannen, maar ook met getrouwde vrouwen, verstandige keuze van hare bedienden, veràchting der rijkdommen, en besteding van dezelven tot aalmoessen, hetwelk hij haar aanprijst boven het stichten van Kerken, bijzonder ook menigvuldig bidden, en onöphoudelijk arbeiden enz. — Hij raadt haar, eindelijk, niet alleen op zichzelve, maar in een gemeenschappelijk Klooster, onder het opzicht van oude Opzieners, te leven. —

In het jaar 414 schreef hij eenen Brief aan DARDANUS, eenen aanzienlijken *Roomschen* Bevelhebber (*), die hem gevraagd had, welke het *Beloofde Land* was, dat de *Israëliten*, na hunne wederkomst uit *Egypte*, in bezit genomen hebben, dewijl *Canaän*, hetwelk hunne Voorvaders reeds bezeten hadden, niet zoo zeer *beloofd*, als wel *wedergegeven* genoemd konde worden. Hij scheen dus van het gevoelen van vele Christelijke Leeräaren te zijn, dat men een ander *Land van Belofte* zoeken moet, hetwelk DAVID *het Land der Levenden* noemt, en waar van CHRISTUS zegt, dat de *zachtmoedigen het bezitten* zullen. En deze verklaring keurt ook HIËRONYMUS in zijn antwoord volkomen goed.

Onder die genen, welke aan HIËRONYMUS, ten dezen tijde, Godgeleerde vragen voorlegden, was in de daad AUGUSTINUS de geen, die hem daar door de grootste eer bewees; voornaamlijk daar de vraag een

(*) T. II. *Opp. p.* 605. *inter Epistt. Critt.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een wijsgeerig onderwerp betrof: *den oorſprong der menschlijke zielen*. Boven (*) hebben wij gezien, dat HIËRONYMUS zelf MARCELLINUS ten aanzien van de beäntwoording dezer vraag aan AUGUSTINUS gewezen had; ook zal men zich verwonderen, dat men juist van dit onderwerp zoo veel werks maakte, daar 'er gewigtiger vragen voorhanden waren. Maar, tot deze vraag hadden de *Origeniäanſche* verſchillen der laatſte jaaren aanleiding gegeven; en zij ſtond met het geheel nieuw *Pelagiäansch* verſchil in verband. Ook had HIËRONYMUS, in den ſtrijd met de *Origenisten*, een gevoelen verdedigd, hetwelk AUGUSTINUS oordeelde, aan bedenkingen onderworpen te zijn, te weten: dat God daaglijks met de nieuwe ligchamen de daar toe behoorende zielen voortbrengt (†). Toen derhalven de *Spaanſche* Ouderling OROSIUS bij AUGUSTINUS te *Hippo* gekomen was, om van hem onderricht, onder anderen ook over de gemelde vraag, te ontvangen; zond deze hem liever in het jaar 415 aan HIËRONYMUS, om van dezen daarömtrent onderricht te worden. Hij gaf hem ook twee Brieven aan HIËRONYMUS mede; doch deze ontſchuldigde zich met de tijds-omſtandigheden, dat hij aan de begeerte van AUGUSTINUS niet voldeed (§). Zelfs geeft hij hem te verſtaan (**), dat het, bij het voortduuren der *Pelagiäanſche* verſchillen, voor hun beiden raadzaamst

(*) *Bladz.* 197. (†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 344.
(§) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 47.
(**) *Ep.* LXXIX. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 643.

zaamst was, geene verscheidenheid van gevoelens te laten blijken; maar gemeenschaplijk alle Ketterijën te bestrijden.

Tot een onzeker jaar, maar toch waarschijnlijk tot deze latere tijden van HIËRONYMUS, behoort zijn Brief aan EVANGELUS, welke eenige opmerkzaamheid verdient (*). Ik hoor, schrijft hij in denzelven, dat iemand, in zijne waanwijsheid zoo ver gegaan is, dat hij de *Kerkendienaren* boven de *Ouderlingen* en *Bisschoppen* gesteld heeft. Vervolgends bewijst hij uit de Schriften der Apostelen, dat *Bisschoppen* en *Ouderlingen*, in het eerst, volstrekt niet van elkanderen onderscheiden geweest, maar dat de *Kerkendienaren*, terstond bij derzelver instelling, enkel ten dienst der armen en weduwen aangesteld waren. Dat naderhand één Ouderling, onder den naam van *Bisschop*, over de overigen is gesteld geworden, is, zegt hij, geschied, om eene scheuring onder hen voor te komen; voor het overige hadden de *Ouderlingen* alles, behalven de inwijding der Leeräaren, met de *Bisschoppen* gemeen behouden. Te *Rome* werd wel een *Presbijter*, op het getuigenis van eenen *Diaconus*, gewijd; maar dit was slechts de gewoonte van éene eenige Gemeente, en kwam daar van daan, omdat aldaar slechts weinige *Kerkendienaars* en des te meer *Ouderlingen* waren, die dus door hunne menigte verachtlijk waren geworden. Ook zelfs in deze Gemeente zaten de *Ouderlingen*, terwijl de *Kerkendienaars*

(*) *Epist.* CI. *pag.* 802. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

naars ftonden. Hij had ook wel, bij afwezendheid van den *Bisſchop*, ook eenen *Diaconus* onder de *Ouderlingen* zien zitten, als ook bij huislijke maaltijden, de eerften aan deze laatften den zegen zien geven; doch dit liep volkomen in tegen de eerfte beftemming dezer beide Geestlijke ftanden (*). — Een andere Brief van HIËRONYMUS, aan eenen Ouderling CYPRIANUS, eene *verklaring van den* XC*ften Pſalm* behelzende, wordt ook, met recht, in deze laatfte jaaren gefteld (†).

HIËRONYMUS mengt zich in de Pelagiaanſche verſchillen.

Ondertusſchen had HIËRONYMUS zich, in zijne hooge jaaren, andermaal in eenen hevigen Godgeleerden twist ingewikkeld. PELAGIUS vond thans in *Afrika*, en vervolgends ook in *Palæftina*, tegenftand tegen zijne Leerftellingen. Men zou uit eene plaats van HIËRONYMUS (§) bijkans mogen befluiten, dat deze in het eerst in eenige betrekking met hem geftaan heeft. Maar hoe het zij, kort daar na ging hij tot de belangen van zijne tegenpartij over. Hier toe kan hij bewogen zijn, door zijnen ijver voor de rechtzinnigheid, welken naam hij boven alles ftelde; door de verönderftelling, als of PELAGIUS de dwalingen, hem te last gelegd van RUFINUS, die bij HIËRONYMUS zoo gehaat was, ontleend had; en eene foort van beſcherming, welke hij genoten had, van den Bisſchop JOANNES van *Jeruſalem*. Ook ontving hij, zoo als wij gezien hebben, na-

(*) Men vergelijke boven *Bladz.* 162.

(†) *Inter Epistt. Crit. pag.* 694. *Tom.* II. *Opp.*

(§) *Præf. L.* IV. *Comm. in Jerem. p.*615. *ed. Mart.*

nadat hij reeds zijnen eersten stap gedaan had, eenen wenk van AUGUSTINUS, welken hij heel wel verstond, en die hem aanleiding gaf, om toch bedacht te zijn, dat zijn gevoelen over den oorsprong der zielen, door de *Pelagiänen* niet misbruikt mogt worden. De klagten, welke hij in de Voorreden over de vier eerste Boeken van zijnen *Commentarius* over JEREMIA, uitstort, zijn bovendien niet duister tegen PELAGIUS, ten minsten gedeeltelijk, gericht, die misschien de schriften en leere van HIËRONYMUS bedild had. Genoeg, deze, die wist, hoe zeer de oogen der Christenen, bij zulk eene gelegenheid, op hem gevestigd waren, vatte des te ligter de pen op, toen hem zekere CTESIPHON over de gevoelens van PELAGIUS raadpleegde, en wederlegde bijzonder deszelfs stelling: *dat de mensch, indien hij wilde, zonder zonden kon wezen* (*). Dat hij, in dezen langen warmen Brief, dien hij, naar allen schijn, in het jaar 415, afzond, PELAGIUS en zijne vrienden niet met naamen melde, behoeft men juist niet van zijne gematigdheid af te leiden, die in dezen Brief geheel niet zichtbaar is. Hij verschoont hen veel meer des te minder, omdat PELAGIUS, gelijk hij uitdruklijk zegt (†), ingevalle hij weder tegen hem schrijven zou, hem met een tegenschrift bedreigd had. HIËRONYMUS beloofde ook, in dezen Brief, nog eene wijdlopigere wederlegging der *Pelagiäansche* Leerstellingen; en dewijl men 'er me-

nig-

(*) *Ep.* XLVIII. *ad Ctesiph. T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 473.

(†) *Pag.* 482.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nigmaal bij hem op aandrong, voltooide hij die nog, in het jaar 415, onder den titel: *Een Gesprek tegen de Pelagiänen* (*). In dit Gesprek, hetwelk ATTICUS, een Rechtzinnige, en CRITOBULUS, een Ketter, met malkanderen houden, worden zijne tegenstrevers, insgelijks, niet genoemd.

Van dezen tijd af, hield HIËRONYMUS niet op, het levendigste aandeel aan het lot, hetwelk de gevoelens van PELAGIUS hadden, te nemen. Men ziet dit bijzonder uit zijne Brieven aan AUGUSTINUS, die boven alle anderen in het bestrijden derzelven uitmuntte, en dien hij daaröm met zijne overwinningen over de *Pelagiänen* geluk wenschte (†). Hij verzekerde hem, in het jaar 418 (§), dat de Rechtzinnigen hem, als den Hersteller van het Oud Geloof, veréërden, en dat alle Ketters voor hem vreesden. Mij, zegt hij, haaten zij even eens, en zouden mij geern door hunne wenschen willen ombrengen, daar zij het met hunne zwaarden niet doen kunnen. Nog in den laatsten van alle zijne Brieven, die voorhanden zijn, welken hij, in het jaar 419, aan AUGUSTINUS en ALYPIUS, eenen anderen *Afrikaanschen* Bisschop, gemeenschappelijk, afzond (**), betuigt hij zijne blijdschap daar over, dat zij de gemelde Ketterij te grond geworpen hadden. Op hunne vraag, of hij tegen den *Pelagiäan* ANIANUS, die zijnen Brief aan CTESIPHON bestreden had,

(*) *Dial. advers. Pelag. LL.* III. *p.* 483-546. *l. c.*
(†) *Ep.* LXXVII. *p.* 642. *Ep.* LXXX. *p.* 644.
(§) *Pag.* 644. (**) *Ep.* LXXXI. *p.* 645.

had, eene wederlegging geschreven had? antwoordt hij, dat ziekte, en het onlangs voorgevallen overlijden van zijne vriendin EUSTOCHIUM hem daar in wel had verhinderd; maar dat hij, indien God hem het leven schonk, en 'er Afschrijvers te krijgen waren, ook dit niet wilde nalaten.

Ondertusschen zocht deze partij niet alleen door geschriften, en andere schijnschoone middelen, den aanval van eenen zoo geduchten man, als HIËRONYMUS was, te verzwakken; maar, naar het schijnt, ook door de snoodste gewelddaadigheden, tot welke hunne wraakzucht, in het jaar 416, overging. Een hoop booswichten, zoo verhaalt AUGUSTINUS (*), welke op de slimste wijze PELAGIUS toegedaan zouden geweest zijn, (*qui valde in perversum perhibentur Pelagio suffragari*,) drong met onbeschrijflijke stoutheid in de plaats in, waar HIËRONYMUS, met de Monniken en Nonnen, leefde, die onder zijn opzicht stonden. Velen van dezen werden wreedlijk geslagen; een *Diakon* werd zelfs omgebracht; de Kloosterwoningen werden verbrand; en HIËRONYMUS zelf bergde zich, ter naauwernood, in eenen vasten toren. Hier tegen kon JOANNES, Bisschop van *Jerusalem*, tot het onderzoeken en straffen van dezen moedwil, niet veel doen, of hij gedroeg 'er zich, op die wijze, bij, dat HIËRONYMUS en zijne vriendinnen hem als partijdig en jegens hun lijden onverschillig aanzagen. Hoe het zij, zij beklaagden 'er zich over bij den *Roomschen* Bis-

(*) *De Gest. Pelagii T.* X. *Opp. ed. Bened. Antv. p.* 153.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bisſchop, INNOCENTIUS den Eerſten, alzoo men reeds lang gewoon was, zaaken, die de Geestlijken betroffen, niet voor de Overigheid, maar voor de Bisſchoppen, te brengen. INNOCENTIUS, die buitendien heerschzuchtig genoeg was, ſchreef terſtond deels aan HIËRONYMUS, wien hij medelijden, en zijne bereidwilligheid betuigde, om hem bij te ſtaan; deels aan den Bisſchop van *Jeruſalem*, wien hij, op eenen vrij gebiedenden toon, eene beſtraffing wegens zijn gedrag, bij dit geval gehouden, en vermaningen voor het toekomende gaf (*).

Doodvan HIËRONYMUS.

'Doch van alle deze onrusten en bezigheden van HIËRONYMUS, maakte zijne dood, die den 30ſten September des jaars 420, in zijn XCſte jaar, volgde, een einde; volgends de opgave van PROSPER, in zijne *Chroniek* (†), tegen welke wel eenige bedenkingen worden ingebracht, maar niet gewigtig genoeg, om dezelve te verwerpen.

Bijzonderheden omtrent zijn lijk.

HIËRONYMUS werd te *Bethlehem*, waar hij zoo langen tijd geleefd had, begraven. Maar, indien men oude vertellingen, hoe zeer zij in de daad veel onwaarſchijnlijks en fabelächtigs in zich bevatten, in de hoofdzaak gelooven mag, gelijk de Roomsch-Katholijke Geleerden zulks, zonder bedenken, doen; liet men zijn gebeente aldaar niet langer rusten, dan tot de laatſte tijden der XIIIde eeuw. Een Monnik,

(*) *Epistt. Innocent.* I. *in* BARONII *Annal. Eccles. ad ann.* 416. *n.* 31-34. *et in Append. ad August. Tom.* X. *Opp. pag.* 60. *ſq.*

(†) *Chron. p.* 300. *in* CANIS. *Lectt. Antiq. Vol.* I.

nik, die door HIËRONYMUS zelven door eene driedubbele verschijning, daar toe vermaand zal zijn, bracht dezelve naa *Rome*, alwaar zij, in ééne der voornaamste Kerken, *Maria Maggiore* genaamd, werden bijgezet. In het begin der XVde eeuw bouwde men over zijn lijk eenen altaar, en zijne aandachtige verëering kreeg van tijd tot tijd meer toeloop. Maar, tegen het einde der volgende eeuw, verdween dit ligchaam voor altijd. Uit zorg, dat de Paus SIXTUS V. hetzelve in eene andere Kerk zou laten wegbrengen, bezorgde hem een Kannunik van *Maria Maggiore*, heimlijk 's nachts, op eene andere plaats in de gemelde Kerk, zonder dat men het, bij nader onderzoek, met zekerheid weder heeft kunnen ontdekken. Doch, als men in het jaar 1747 onder het hoofd-altaar dezer Kerk een zilveren kistjen met beenderen van eenen onbekenden Heilig vond, vielen verscheidene lieden op de gedachten, dat dezen van HIËRONYMUS waren; om hetwelk te bewijzen, verscheidene Verhandelingen geschreven zijn (*). Nu beweert ook wel de stad *Nepesino*, het *hoofd* van HIËRONYMUS te bezitten; zijn *kakebeen* en een geheele *arm* wordt te *Florence*, een deel van zijn *hersſenpan* te *Clugny*, een *duim* te *Parys* vertoond; te *Praag*, *Keulen*, en in andere plaatzen van *Duitschland*, als ook in de Roomsche Nederlanden, vertoont men insgelijks beenderen van hem; en in het *Eskuriäal* is zijn *hoofd* nog ééns te vinden. Maar deze vermenigvuldiging van zijne ledema-

(*) Ook van STILTING *l. c. p.* 646-657.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maten, die in de *Gefchiedenis der Reliquiën* niet ongewoon is, heeft alleen daar toe gediend, om den bijgeloovigen eerbied voor hem te verfterken en uit te breiden.

Hij wordt als een Heilig geëerd.

Als één der vermaardfte rechtzinnige Leeräaren, ook als een hoofdbevorderaar en tevens een groot voorbeeld van het ftrenge Monnikenleven, had hij, al vroeg, den gewonen bijnaam van *den Heiligen* bekomen; maar de betekenis van dezen naam werd in het vervolg zeer uitgebreid. Men beval zich, bij den openbaren Godsdienst, aan zijne *voorbidding bij God* aan; hij kreeg zijnen *Feestdag*, *Kerken*, die aan hem gewijd werden, *Monniken-* en *Kluizenaars-ordens*, die onder zijne befcherming ontftonden; het heeft zelfs niet aan *wonderen* ontbroken, welke hij in zijne Kerk te *Troja* in *Apulië* verricht zal hebben. Over dit alles heeft STILTING (*) ongemeen veel verzameld, en nog eene menigte andere fchriften aangehaald, uit welken men de Gefchiedenis van HIËRONYMUS, na zijne dood, als eenen *Kerk-* en *Kalender-Heiligen* befchouwd, kan aanvullen. Dat hij ook als *Leeräar* en *Schrijver*, nog fteeds, zoo als reeds bij zijn leven, en vele eeuwen daar na, in de *Roomfche* Kerk, voornaamlijk van de Monniken, die hem zoo veel te danken hebben, buitengemeen bewonderd, en inzonderheid als de grootfte Schrift-Uitlegger, die 'er ooit geweest is, geprezen wordt, is even zeker. In zijne Gefchiedenis heeft men nog bovendien

(*) *L. c.*

dien gelezen (*), welke gronden van dankbaarheid de Hoofden dezer Kerk, de Pausen, gehad hebben, om het hooge aanzien van HIëRONYMUS nooit te laten daalen.

Beoordeeling van HIëRONYMUS door LUTHER en CLERICUS

Zedert, in de nieuwer eeuwen, door het herstel der vrijheid van denken in den Godsdienst, en tevens der waare Geleerdheid, de oudere Kerkleeraars en hunne oppermagtige heerschappij over de denkwijze der *Christenen*, voor de Rechtbank der Oordeelkunde zijn gebracht, is HIëRONYMUS boven anderen scherp onderzocht geworden, naarmate hij verder af is van het Beeld van den bij de Kerkhervorming herstelden Godsdienst, en verbeterde Godgeleerdheid; zoo zelfs, dat het oordeel der *Protestanten* over HIëRONYMUS niet vrij gebleven is van het vermoeden van eenige partijdigheid en onbillijkheid. LUTHER zelf verklaart zich omtrent HIëRONYMUS ten hoogsten ongunstig, en kan hem in het geheel niet dulden. Hij zegt van hem, in zijne *Tafelredenen*, doch, waar mede hier meer plaatzen in zijne schriften overëenkomen: „ HIëRONYMUS behoorde „ niet mede onder de Leeräaren der Kerk gerekend „ en geteld te worden; want hij is een Ketter ge„ weest; hoewel ik geloof, dat hij zalig is door „ het geloof in CHRISTUS. Hij spreekt van CHRIS„ TUS niets, dan dat hij alleen zijnen naam in den „ mond gevoerd heeft. Ik weet niemand onder de „ Leeräaren, van wien ik zoo weinig houde, als „ van HIëRONYMUS: want hij schrijft niet dan van „ vas-

(*) Zie boven *Bladz.* 131.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ vasten, ſpijzen, Maagden, enz. Indien hij nog „ op de werken des Geloofs aandrong, en dezelve „ aanprees, dan was het iet anders; maar hij leert „ niets, noch van het Geloof, noch van de Hoop, „ noch van de Liefde, noch van de werken des „ Geloofs enz. (*).” Zoo ſchrijft hij ook, in éénen zijner Brieven, dat hij zich meermalen, en bijna met verdriet, verwondert, dat HIËRONYMUS en ORIGENES Leeräars der Kerk na de Apostelen hebben kunnen genoemd worden, daar men toch in deze beide Schrijvers niet ligt drie regels vindt, welke de gerechtigheid des Geloofs leeren, en dat men uit alle de Schriften van hun beiden geenen Christen maken zou kunnen. Zoo buitenſpoorig zwierven zij om in *Allegoriſche* Uitleggingen der Geſchiedenisſen, of waren met het uitwendig voorkomen van Werkheiligheid ingenomen (†). HIËRONYMUS werd wel door MELANCHTHON en andere *Proteſtanten* wat zachter behandeld, echter kon het niet misſen, of zij moesten bijna allen dezelfde gebreken in hem berispen. Alleruitvoerigst is zijne geleerdheid en zijne werken over de Heilige Schrift beöordeeld door JOANN. CLERICUS, in een Boek van meer dan 500 Bladzijden (§). Nu is het wel zoo, dat HIËRONYMUS, even als de overige Kerkva-

(*) LUTHER *ſamtliche Schriften* XXI. *Theil S.* 2070. *Uitg. van* WALCH.

(†) *Supplem. Epistolar.* M. LUTHERI *per* J. F. BUDDEUM *pag.* 193. *Halæ* 1703. 4to.

(§) *Quæſtiones Hieronymianæ Amſtel.* 1704. 8vo.

vaders, uit hoofde van zijnen leeftijd, de toen heerschende vooroordeelen, gebrekige leerwijze, zwarigheden, welke met vele deelen der geleerdheid gepaard gingen, en andere omstandigheden, verschoning verdient, maar aan den anderen kant kan een man, die zoo vele eeuwen lang, door zijne schriften, gevoelens, en daaden, zoo grooten invloed op zoo vele duizenden menschen gehad heeft, niet genoeg met onpartijdige vrijmoedigheid getoetst en beöordeeld worden. Wanneer men een klein getal plaatzen uitzondert, in welke CLERICUS HIËRONYMUS wat meer recht of inschiklijkheid had kunnen bewijzen, heeft hij, in de overigen, en in de hoofdzaak, zijn oordeel over hem voldoende bewezen. Ook zijn het de *Protestanten* alleen niet, die vele vlekken in HIËRONYMUS hebben aangewezen, maar ook sommige *Roomsch-Katholijke* Geleerden, die het gewaagd hebben, hem als Geleerden en Schrijver te beschouwen, zoo als DU PIN (*) en BALLET (†), hebben 'er ook het één en ander van gezien, enkel met dat onderscheid, dat zij het door groote lofspraken weder zoeken te bedekken, en over het geheel, terug gehouden door de beperkingen van hun Godsdienstig Genootschap, ter halver wege van hun onderzoek zijn blijven staan. Voornaamlijk echter heeft de Geleerde RICH. SIMON (§) HIË-

(*) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* III. *p.* 135.

(†) *Vies des Saints* bij MARTIANAY *La vie de St. Jerôme pag.* 523.

(§) *Hist. Critic. du V. Test. pag.* 244-249. 393-397.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

HIËRONYMUS met veel rechtmatigheid beöordeeld, en hem van verscheidene kanten beschouwd.

De berichten, welke wij tot hier toe van het leven en de geschiedenis van HIËRONYMUS gegeven hebben, zal den Lezer van zelf in staat stellen, om dezen Leeräar op zijne rechte waarde te schatten. Uit dezelve blijkt genoegzaam, dat HIËRONYMUS, naar die tijden gesproken, te recht *de geleerdste onder alle de Leeräaren der Oude Latijnsche Kerk*, en niet ongepast derzelver ORIGENES genoemd mag worden. Hij had zichzelven uit de schriften van dezen vermaarden man, die hij, door zijne vertalingen ook in de Westersche Gemeenten bekend maakte, voornaamlijk gevormd; en muntte, gelijk deze, uit in de *Oordeelkunde en Uitlegkunde der Heilige Schriften*; hij nam velen van deszelfs gevoelens over, en poogde die, in zijne laater jaaren, te verbeteren. In de *kennis der Hebreeuwsche Taal* overtrof hij niet alleen ORIGENES, maar alle de oude Leeräaren der Kerk. Daartegen wijkt hij voor zijn voorbeeld des te meer in *Wijsgeerige Scherpzinnigheid*, doordringende beöordeeling, bedaarde overweging, en verdediging van den Godsdienst. Als *Allegorist* kwam hij hem vrij na op zijde; als *Askeet* heeft hij hem overtroffen.

In deze vergelijking, is de *geleerdheid* van HIËRONYMUS het onderwerp van verschil tusschen de nieuwer Schrijvers geweest; welks beslissing voornaam-

Hist. Critic. des Principaux Commentat. du N. Testament pag. 209-236.

naamlijk afhangt van de maatstaf, naar welke men dezelve afmeet. Men noemt hem den geleerdsten der *Latijnsche* Kerkleeräaren, doch dan spreekt men in vergelijking der geleerdheid der Christen-Leeräaren, van die tijden; wanneer men spreken wil van de geleerdheid van de jongste eeuwen, kan de geleerdheid van HIËRONYMUS naauwlijks middelmatig genoemd worden, gelijk CLERICUS in zijn aangehaalde werk genoeg aangetoond heeft, waar tegen deszelfs Tegenschrijver MARTIANY (*), door die geleerdheid als volmaakt te willen beschrijven, HIËRONYMUS in de oogen van onpartijdige Lezers slechts nog meer benadeeld heeft.

Als *Leeräar van den Godsdienst* vertoont HIËRONYMUS zich in eene recht armlijke gedaante. Hem ontbreekt de gave van ontwikkeling, beöordeeling en goede keuze. Het geen hij hier en daar in bijzondere Boeken óf Opstellen van *Leerstellige* en *Zedenlijke* onderwerpen geschreven heeft, behelst enkel het gemeene, of heeft sterke trekken van het Bijgeloof van zijnen leeftijd.

Doch als *Verdediger van den Godsdienst*, of liever van zijne *Godsdienstige gevoelens en meningen*, heeft hij veel, dat hem eigen is. Zijn geest, zijne geheele sterkte, zijn vernuft, en welsprekendheid, vertoonen zich nergens schitterender, dan wanneer hij

(*) *Prolegg.* III. *ad Tom.* II. *Opp. Hieron. de Eruditionis præstantia et pietate Opusculorum S. Hieron.* en *Eruditionis Hieronymianæ defensio adversus Jo. Cler. in Opp. Hieron. T.* III. *p.* 1137-1194.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij zijne Mededingers, Tegenstrevers, of Ketters, op het lijf valt. Zijne spotternijën en bittere scheldwoorden doen den Lezer dikwijls tegen dank meesmuilen; die echter onpartijdig doordenkt, vindt hier dikwijls in hem den man, die het Christendom door zijne drift, haat, wraakgierigheid, geest van vervolging, onstuimigen ijver voor de rechtzinnigheid, overhaasting en onbestendigheid, verbaazend veel nadeels heeft toegebracht. Ook zweeft hem zijne geleerdheid, en dat hij, zoo als hij zichzelven uitdrukt, *Wijsgeer*, *Redenaar*, *Taalleeräar*, *Redenkundige*, (*Dialecticus*,) *Hebreër*, *Griek*, *Latijner*, *een kenner van drie Taalen*, (*Trilinguis*,) was (*), veel meer voor oogen, dan nodig was. Ook is het merkwaardig, dat 's mans geweldige driften en gemoedsbewegingen niet enkel dan uitbraken, als hij de pen tegen anderen opvatte; zoo als anders wel plaats heeft, dat heftige kampvechters buiten het strijdperk zeer verdraagzame menschen zijn. PALLADIUS verhaalt van hem (†), dat de nijd en ijverzucht, welke hij te *Bethlehem* bracht, zijne beste hoedanigheden verdonkerd hebben; en dat zeker Kluizenaar aldaar, POSIDONIUS, dien hij als eenen wonderdoenden Heiligen beschrijft, hem gezegd had, dat HIËRONYMUS geenen Heiligen nevens zich zou lijden; gelijk ook verscheidenen, die hij opnoemt, genoodzaakt waren geworden, dezen oord te verlaten. En het is treurig genoeg, dat men

(*) *Apolog. adv. Rufin. L.* III. *p.* 443.

(†) *Hist. Lauf. Cap.* 77.

men hierömtrent niets tot zijne verdediging zeggen, ten minsten tegen eene zoo omstandige beschuldiging het niets uitdoende antwoord van STILTING (*) niet gebruiken kan, dat dit alles bloote lastering moet zijn, omdat hem daar van niets verder bekend was. Maar zeker kan men het het grootste ongeluk van HIËRONYMUS noemen, dat hij zich in die vroomschijnende van de wereld verwijderde levenswijze geworpen heeft, welke zijne driften nog meer aanvuurde, en hem uit zijne eenzame Cel de overige menschen als voorwerpen deed beschouwen, die hij of beheerschen en bestuuren, of verfoejen en wederleggen moest.

Verloren geraakte Schriften van HIËRONYMUS

Hoe vele Schriften van HIËRONYMUS, in het voorgaande, ook beschreven zijn, evenwel heeft hij 'er buiten dezen nog anderen opgesteld, die onze tijden niet bereikt hebben. Daar onder behooren verscheidene *Brieven*, *Overzettingen van Grieksche Werken*, en *Verklaringen van Bijbel-Boeken* of *Plaatzen*; als ook het *grootste gedeelte* van zijne *Verbetering der Latijnsche Overzetting volgends de Alexandriners*. Maar het gewigtigste verlies, hetwelk men ten dezen geleden heeft, zou wel mogen zijn zijne *Latijnsche Vertaling* van de *Hebreeuwsch*, (dat is eigenlijk *Chaldeeuwsch*,) *geschrevene Euangelie-Geschiedenis van* MATTHEUS. Hij gewaagt van dezelve op twee plaatzen (†). De opmerklijke druk-

(*) *Vita Hieronymi pag.* 624. *n.* 1038.

(†) *De Viris Illustrib. Cap.* 2, 3. en *Comment. in Matth.* C. XII. *p.* 47. *T.* IV. *Opp.* P. I.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

drukfout, die in beide deze plaatzen voorkomt, en die misschien eene opzetlijke verändering van den Afschrijver is, *in Græcum transtulimus*, (*wij hebben dit in het* Grieksch *vertaald*,) heeft MARTIANAY onöpgemerkt gelaten, en VALLARSI verkeerd verklaard. Hoe het zij, de talrijke bijvoegzelen, welke dit Euangelie had bij den Griekschen Tekst, en de andere afwijkingen van denzelven, zouden ons doen wenschen, dat deze Overzetting behouden ware gebleven; hoe min wij overtuigd zijn, dat MATTHEUS oorspronglijk in het Hebreeuwsch geschreven hebbe.

Onëchte Schriften aan hem toegeschreven.

Men heeft ook een groot aantal onëchte Schriften aan HIËRONYMUS toegeschreven, die in de uitgave zijner werken voorkomen. Dit zijn *Brieven*, *Predikatiën*, *Bijbelsche Verklaringen*, en andere Godgeleerde Opstellen. De merkwaardigste daar onder is een *Commentarius over de Brieven van* PAULUS, en een *Brief aan* DEMETRIAS, welke ons, in de Geschiedenis van PELAGIUS, nader onder het oog zullen komen. Een oud *Liturgisch Geschrift*, of Lijst van Bijbelsche Afdeelingen, die daadlijks in de Kerk moesten voorgelezen worden (*), en eene Preek, als ook Vragen over HABAKUK, welke JOH. CHRYSOST. TROMBELLI (†), onder zijn' naam in het licht gegeven heeft, zijn ongetwijfeld onëcht. — Eindelijk is 'er eene *Lijst van Martelaren*, (*Marty-*

(*) *Liber Comitis seu Lectionarius*, *in* BALUZII *Capitularib. Regg. Francor. T.* II. *p.* 1309-1351.

(†) *In VV. PP. Latin. Opusc. T.* II. *P.* I. *p.* 189-195.

tyrologium,) over hetwelk men in de Roomsch-Katholijke Kerk zeer veel getwist heeft. EUSEBIUS *van Cæsarea* (*), had het eerst eene *algemeene verzameling van oude Martelaars-Geschiedenisfen*, opgesteld, maar deze is verloren geraakt. Naderhand ontstond het gerucht, dat HIËRONYMUS een uittrekzel uit deze Lijst vervaardigd had: en 'er zijn nog Brieven, welke dit schijnen te bevestigen; één van de Bisschoppen CHROMATIUS en HELIODORUS, in welken zij 'er hem om verzoeken; de andere van HIËRONYMUS, die hun meldt, dat, en hoe hij hunne begeerte voldaan heeft. Deze beide Brieven worden algemeen echter erkend, onëcht te wezen (†). Men beroept zich ook vergeefs op eene plaats van CASSIODORUS (§). Op het einde van dezelfde eeuw spreekt de *Roomsche* Bisschop GREGORIUS I. wel van een *Martyrologium*, hetwelk in zijne Kerk gebruikt werd (**), maar zonder in het minst te kennen te geven, dat HIËRONYMUS Opsteller van deze Lijst is. Dit gevoelen begint eerst, zedert de tijden van BEDA, of van het begin der VIIIste eeuw, op te komen. Hoe het zij, de nieuwer Roomsch-Katholijke Schrijvers hebben zedert de XVIde eeuw alle moeite gedaan, of zij het gewaande *Martyrologium* van HIËRONYMUS konden op-

(*) Zie *Deel* III. *Bladz.* 411.

(†) Zij staan bij BARONIUS *Tractatio de Martyrolog. Romano p.* XI. *præmissa Martyrol. Rom.*

(§) *Instit. ad Div. Lection. Cap.* 32.

(**) *Libr.* VIII. *Epist.* 29.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

opdelven; voornaamlijk, omdat ADO, waarschijnlijk een *Westfrankische* Aardsbisschop in de IX de eeuw, die zulk eene Lijst heeft nagelaten, van eene oude *Romeinsche* gewaagt, welke hij gebruikt heeft; en van welke men niet twijfelde, of zij was een werk van HIËRONYMUS geweest. Zoo dacht ook BARONIUS, toen hij het zoogenoemde *Romeinsche Martyrologium*, te *Rome*, in het jaar 1586, in *Folio* in het licht gaf. Niet lang na zijne dood, geloofde de *Nederlandsche Jesuit* HERIBERT ROSWEYDE, het zoo greetig gezochte *Martyrologium* van HIËRONYMUS ontdekt te hebben, hetwelk hij te *Antwerpen* uitgaf in *Folio* in het jaar 1613. Doch hier in vond hij geene goedkeuring in zijne Kerk. Inzonderheid beweerde FRANCISCUS MARIA FIORENTINI, een Geneesheer te *Lucca*, dat het echte *Martyrologium* van HIËRONYMUS door hem alleen te voorschijn was gebracht, in een werk, onder den Tijtel: *Vetustius Occidentalis Ecclesiæ Martyrologium, D. Hieronymo a Cassiodoro, Beda, Walfrido, Notkero, aliisque scriptoribus tributum, quod nuncupandum esse Romanum, a Magno Gregorio descriptum, ab Adone laudatum, proximioribus seculis præteritum et expetitum non leviora argumenta suadent*, (*Lucæ* 1668 *Fol.* 1072 *Pagg.*) Reeds eenigen tijd te vooren had de *Benedictiner* LUCAS D'ACHERY deze Lijst uitgegeven (*). Maar deze was 'er ver af, om het aan HIËRONYMUS toe te schrijven, en volgde liever VALESIUS, die daar van

(*) *Spicil. sive Coll. veter. aliq. Scriptt. T. IV. p. 617.*

van in eene bijzondere Verhandeling zijn gevoelen gezegd had (*). Over het geheel ontdekt men zelfs geen spoor, dat HIËRONYMUS ooit dergelijk geschrift hebbe opgesteld.

Uitgaven der werken van HIËRONYMUS.

Wat de uitgaven der werken van HIËRONYMUS belangt, de eerste goede verzameling en uitgave zijner Schriften is die van ERASMUS te *Basel* van het jaar 1516 tot 1520, in IX Deelen in *Folio*. IJverige leden van zijne Kerk hebben hem beschuldigd, dat hij alleen daaröm dezen Kerkvader even als den overigen grooten lof hebbe toegezwaaid, opdat hem de berispingen, die hij hem dikwijls geeft, niet ten kwaadsten zouden geduid worden. Ondertusschen, hoe weinig de driftige veréërers der Kerkvaderen met deze Uitgave voldaan waren, zij was echter eenen geruimen tijd de eenigste Uitgave, van welke zij zich konden bedienen. Eindelijk, opdat de Roomsche Kerk eene Uitgave van HIËRONYMUS zoude hebben, geschikt naar hare heerschende rechtzinnige denkbeelden, gaf MARIANUS VICTORIUS, een *Italiäansche* Geestelijke, en ten laatsten Bisschop te *Reate* of *Rieti*, 'er eene te *Rome* uit, in het jaar 1565, in IX Deelen in *Folio*, netjens gedrukt. Deze is verscheidene malen herdrukt. Deze beide Uitgaven, met malkanderen vergeleken, werden door een Euangelisch Godgeleerde te *Gotha*, ADAM TRIBBECHOVIUS, op nieuw uitgegeven te *Frankfort aan den Meyn* 1684, in XII Deelen in *Folio*, Met nieuwe hulpmiddelen voorzien, onderna-

(*) *Diss. de Martyr. Rom. post* EUSEB. *H. E. p.* 783.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

namen twee *Fransche Benedictynen* uit de *Congregatio S. Mauri*, JOAN MARTIANAY en ANTON PONGER, eene nieuwe Uitgave, welke de eerstgemelde, na het overlijden van den laatsten, alleen voltooid heeft. *Parys* 1693-1706. Deze had zekerlijk veel goeds, maar ook groote gebreken, om welke te verhelpen, een Geestelijke te *Verona*, DOMINICUS VALLARSI, zedert 1734 tot 1742, eene nieuwe in het licht gaf, in XI Deelen in *Folio*.

Levensbeschrijvingen van HIËRONYMUS

Alhoewel velen ondernomen hebben, het leven van HIËRONYMUS te beschrijven, is dit echter niet aan allen goed gelukt. De *Oude Latijnsche Levensbeschrijving*, door eenen Ongenoemden, welke doorgaands in de Uitgaven zijner werken gevonden wordt, is eene zeer middelmatige verzameling van zijne Levensbijzonderheden, en eene onkundige aanprijzing van zijne Schriften. Zijn leven door ERASMUS, is het begin tot iet beters; maar ook verbonden met verscheidenen van zijne verstrooide aanmerkingen, niet genoegzaam, en te rijk in overdaadige lofverheffingen. DU PIN was de eerste, die iet volledigers en zelfs meer vrijmoedigs heeft geleverd (*). Doch behalven de misslagen, welke SIMON, als het ware tot eene proeve, hem heeft tegengeworpen (†), moet men ook erkennen, dat hij nog veel meer, van het geen tot eene onpartijdige beöordeeling behoort, voorbijgegaan, dan gezegd heeft. TILLEMONT

(*) *Nouvelle Biblioth. des Auteurs Ecclesiast. Tom.* III. *pag.* 100-140.

(†) *Critique de la Bibl. de M. Dupin T.* I. *p.* 310.

MONT heeft hem, in vele opzichten, overtroffen (*), en eenen goeden aanleg ten toon gespreid, om HIËRONYMUS, met behoorlijke vrijmoedigheid, te beoordeelen. In eene geheel andere denkwijze, en meer als Lofredenaar, dan Levensbeschrijver, schreef MARTIANAY zijn Boek: *La vie de St. Jerôme*, *Parys* 1706. 4to. De *Italiäansche Franciscaan* SEBASTIAAN DOLCI, ademt denzelfden geest, gelijk zelfs uit den Tijtel van zijn werk blijkt: *Maximus Hieronymus vitæ suæ scriptor Anconæ* 1750. 4to. Ook zelfs zijn laatste Levensbeschrijver, de *Jesuit* JOHAN STILTING (†), mag veel meer zijn Lofredenaar genoemd worden. Van de *Protestanten* heeft niemand zich opzetlijk ingelaten tot de Levensbeschrijving van HIËRONYMUS, en het geen men desaangaande bij CAVE (§) en OUDIN (**) vindt, is van weinig aanbelang.

(*) *Mémoires Tom.* XII. *pag.* 1-356.

(†) *In Act.* SS. *Septembr. Tom.* VIII. *pag.* 418-688. *Antw.* 1762. *Fol.*

(§) *Hist. Litter. SS. Ecclesiast. pag.* 268.

(**) *Comment. de SS. Ecclesiast. T.* I. *p.* 790-882.

ACHT-

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen. Bijzonderheden van Athanasius, Hilarius, Cyrillus, Basilius *den Grooten*, enz.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Voortgangen der Manicheën.

De *Origeniäansche* verschillen, welke ons aanleiding gaven tot het beschrijven van het leven van CHRYSOSTOMUS en HIËRONYMUS, waren de eenigste niet, welke de Christenen in dit tijdsverloop ontrustten; de *Manicheën*, die lang stil geweest waren, en de *Donatisten*, gaven thans ook nieuwe aanleiding tot merkwaardige toneelen. In deze beide verschillen, was AUGUSTINUS een hoofdpersoon, maar voornaamlijk, in de *Pelagiäansche*.

Den oorsprong en eerste uitbreiding van het *Manicheïsmus*, uit zijn Vaderland, *Persië*, in eenige Gewesten van het *Romeinsche* Rijk, tot omtrent het begin der IVde eeuw, hebben wij, in een voorgaand Deel (*), verhaald. De scherpe wet van DIOCLETIANUS, omtrent het jaar 290, tegen de *Manicheën* in *Africa*, aldaar aangehaald (†), onderstelt eene, niet heel waarschijnlijke, merklijke vermeerdering van *Manicheën* in *Africa*, zoo ver van hun eerste Vaderland. In de eerste helft der IVde eeuw, plantte deze aanhang zich steeds voort, zonder

(*) Zie III. *Deel*, *Bladz.* 251.

(†) *Bladz.* 273.

der groot opzien te maken, blijvende door de hevigheid der *Ariäansche* en *Donatistische* verdeeldheden minder opgemerkt. Een bericht van AMMIANUS MARCELLINUS (*), dat KONSTANTYN *de Groote*, als hij de verschillende Godsdienstpartijën in het Rijk, (*Superstitionum Sectas*,) zoo als de *Manicheën*, en anderen, naauwkeuriger wilde leeren kennen, zich daar toe bediend hebbe van STRATEGIUS, dien hij naderhand MUSONIANUS noemde, en die eindelijk tot het Opperstadhouderschap van het Oosten verheven is, is veel te afgebroken, dan dat het eenige opheldering kan geven.

Zij wekken de aandacht der Vorsten.

Evenwel komen 'er nog andere spooren, omtrent het midden dier eeuw, voor, dat de *Manicheën* de aandacht der Vorsten en Grooten verwekt hebben. VALESIUS heeft vrij waarschijnlijk gemaakt (†), dat in eene plaats van LIBANIUS (§), waar hij den Stadhouder van *Palæstina* zekere lieden aanbeveelt, die de Zon, zonder bloedige offeränden, dienden, God in de tweede benaming veréerden, kuisch waren, den dag des doods voor gewin rekenden, zich wel op vele plaatzen, maar in klein aantal bevonden, die niemand beledigden, en evenwel van velen gedrukt werden, geene anderen, dan *Manicheën*, verstaan kunnen worden, welke hij, bij hunnen haatlijken naam, niet heeft willen noemen.

Twist-

Ook ontbreekt het, in dezen tijd, niet aan Twistschrif-

(*) *Hist. Libr.* XV. *Cap.* 13.
(†) *Not. ad* SOCRAT. *H. E. Libr.* I. *Cap.* 22.
(§) *Libr.* IV. *Epist.* 140.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Schriften tegen hen

schriften tegen hen, ten blijke, dat deze gezindte ook hare Schrijvers had, die indruk maakten. Elders (*) hebben wij reeds aangewezen, dat de beroemde Leeraar der Welsprekendheid te *Rome*, VICTORINUS, omtrent het midden der IVde eeuw, eene *Wederlegging van den Manicheër* JUSTINUS heeft opgesteld. Ook is insgelijks een Grieksch werk van SERAPION, Bisschop van *Thmuis* of *Thmupolis*, in *Egypte*, uit denzelfden tijd, aangehaald (†), hetwelk kort, en van weinig aanbelang is (§). SERAPION dringt daar voor eerst op aan, dat de zonde geene zelfstandigheid, maar alleen eene uit eene verkeerde keuze ontstane handeling is. Vervolgends wederlegt hij het gevoelen, dat het ligchaam, naar zijne zelfstandigheid, zonde zoude zijn. Uitvoeriger, en met grooter roem, in de Oude Kerk, schreef TITUS, Bisschop van *Bostra*, de toenmalige Hoofdstad van *Arabië*, insgelijks in de Grieksche Taal, een werk tegen de *Manicheën* (**). Hij leefde onder KONSTANTIUS en zijne Opvolgers, tot op VALENS. Hoe haatlijk de Keizer JULIANUS zich tegen hem gedragen heeft, is in de Geschiedenis van dezen Keizer verhaald (††). Hij had ook eenen *Commentarius* over LUKAS nagelaten, waar van enkel nog een uittrekzel, in een Handschrift, in de Koningl. Fransche Bibliotheek, gevonden werd. Zelfs van

(*) Zie *Deel*. IV. *Bl.* 261. (†) Zie *Deel* III. *Bl.* 257.

(§) *Serapionis adversus Manichæos Liber in* CANISII *Thes. Monum. Eccles. et Hist. Vol.* I. *p.* 43-55.

(**) *L. c. Vol.* I. *p.* 59-162. (††) Zie *Deel* IV. *Bl.* 444.

van zijn werk tegen de *Manicheën*, hetwelk uit *vier Boeken* bestond, zijn alleen de *drie eersten* overgebleven. In het *eerste* en *tweede* wederlegt hij de *Manicheërs* tot gebruik der *Heidenen*; maar in het *derde* zoekt hij de *Christenen* voor hen te waarschuwen. HIËRONYMUS (*) en EPIFANIUS (†) hebben aan dit geheele werk geene geringe lofspraken geschonken; en eenige plaatzen uitgezonderd, schijnt het eenen matigen lof waardig te zijn.

Redenen waaröm het Manicheïsmus zich zoo heeft uitgebreid.

Behalven deze wederleggingsschriften, vindt men nog andere spooren, omtrent het midden der IVde eeuw, dat het *Manicheïsmus* een vrij groot aantal Aanhangers, Leeräars, en Schrijvers, en ook zekere vrijheden in de uitöefening van Godsdienst gehad moet hebben, die, alhoewel deze hun niet uitdruklijk waren medegedeeld, echter stilzwijgend toegestaan of aangenomen, hunne werkingen deeden. ATHANASIUS beschrijft omtrent het jaar 357 of 358, de ijslijke gewelddaadigheden, welke de Veldheer SEBASTIANUS, een *Manicheër*, door de *Ariänen* te *Alexandrië* verleid, tegen de Christenen aldaar bedreven had (§). Onder de terstond daar op gevolgde regeering van JULIANUS, zullen waarschijnlijk de *Manicheërs*, gelijk alle andere partijën, de algemeene begunstiging van dezen Keizer genoten hebben. Dat zij toen in sommige Oostersche Landschappen, in *Afrika*, *Italië*, *Gallië*, en *Spanje*, wel niet talrijk, maar

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 102.
(†) *Heres.* LXVI. *Cap.* 21.
(§) *Apolog. de Fuga sua Cap.* 9. *T.* I. P. I. *p.* 256.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maar nogthans in kleine Gemeenten, bestaan hebben, wordt uit het vervolg der Geschiedenis waarschijnlijk. Men heeft, in laater tijden, de vraag ter bane gebracht, uit welke oorzaken en bronnen, men de steeds sterkere uitbreiding van eene gezindte, die de gronden van het Christendom willekeurig ondermijnde, onder Christenen hebbe af te leiden. Men heeft dezelve gevonden in de zoo gewone vermenging van het Christendom en Heidendom, in de IIIde en IVde eeuw; in het misbruik der Rede bij het onderzoek over den oorsprong van goed en kwaad; in de veelbelovende wijsheid van MANES, welke hij uit zeldzame Handschriften geput had; in de gewaande uitstekende wetenschap, op welke deze gezindte zich beroemde, in natuurlijke dingen, welke AUGUSTINUS, in zijne jeugd, ook bij haar gezocht had; en waarschijnlijk ook in de strenge levenswijze der *Manicheën*. Men mag hier bijvoegen dat de steeds toenemende verdeeldheid onder de Christenen bij velen voor een Leerstelsel genegenheid inboezemde, hetwelk vergunde, in den Godsdienst en aan den Bijbel te kibbelen, 'er af tesnijden en bij te voegen, zoo veel en wat men wilde, zonder daaröm den naam van *Christen* op te geven. Verscheidene bekwame vernuften, die tot de *Manicheën* overgingen, hebben hen ook, door mondelijke voordragt en schriften, niet weinig op de been geholpen. Nog mag men hier eene gissing wagen, die door geschiedkundige spooren bevestigd wordt. De *leere van den Duivel*, zoo als die onder de *Christenen* in de eeuw van KONSTANTYN *den Grooten* werd voorgedragen,

kon

kon ligtelijk menigen tot het *Manicheïsmus* verleiden. Men herdenke flechts de plaatzen, en ftellingen, welke wij, in een voorig Deel, uit LACTANTIUS hebben aangevoerd (*), in welken hij het benedenfte deel des menfchen, zijn *ligchaam*, als een eigendom des *Duivels* aanmerkt; gelijk het bovenfte deel, de *ziel*, aan *God* toebehoort; waar in hij fpreekt van eenen *Tegengod*, met wien *nacht* en *middernacht* in betrekking ftaan; van het *kwaade Wezen*, hetwelk alleen *duifternis* en *verderf* invoert. Van foortgelijke denkbeelden is waarlijk flechts een geringe ftap nodig, tot het gevoelen van een *kwaad grondbeginzel* of *wezen*, hetwelk tegen het *goede* is overgefteld.

Wetten der Keizers tegen de Manicheën.

De vermeerdering der *Manicheën*; de verdubbelde ijver der Keizeren tegen de Ketters; en het toenemend aanzien der *Katholijke* Bisfchoppen ten Hove, brachten verfcheidene wetten tegen hen voort; in welke zij, als de fnoodfte en verfoeilijkfte van alle Ketteren befchouwd worden. Eene der eerften van deze wetten was die van den *Oudften* VALENTINIANUS, van het jaar 372, aan den Stadhouder van *Rome*, waar bij alle Godsdienftige vergaderingen der *Manicheën* verboden, de huizen, waar in zij onderwijs gaven, verbeurd verklaard, en hunne Leeraaren met ftraffen bedreigd werden (†). Daar op volgden nog ftrengere plakaaten tegen hen, van den Oudften THEODOSIUS. In het jaar 381 verklaart

(*) Zie III. *Deel*, *Bladz.* 425.

(†) *Cod. Theod. L.* XVI. *t.* 5. *de Hær. l.* 3.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

klaart hij hen voor eerloos, en onbekwaam, om eenen uiterſten wil te maken, of erfenisſen te aanvaarden; zelfs ſtrekte hij dit uit tot erfenisſen, door zulke lieden reeds te vooren nagelaten, want, voegt hij 'er bij, alhoewel de Keizerlijke bevelen, (*coelestia ſtatuta*,) eigenlijk alleen op den volgenden tijd zien, zoo moest toch ook het hardnekkig gedrag der genen in aanmerking genomen worden, die door de Keizerlijke wetten en vermaningen, (*divina monitione*,) niet van verbodene bijëenkomſten hadden kunnen losgeſcheurd worden. Verders verbiedt hij den *Manicheën* alle vergaderingen in grooter en kleiner ſteden, die zij, tot hunne geheime en ſlechte Godsdienst-oefeningen, (*feralium myſteriorum ſepulchra*,) plagten te houden. Ook zal het hun niets baaten, alſchoon zij zich met namen van eerlijke gevoelens onderſcheidden, of zich onder verſcheidene benamingen verbergden, als of zij tot andere gezindten behoorden. Van zoodanige namen worden, in deze wet, de volgenden aangehaald: *Encratitæ*, de *onthoudenden*, *Apotactiten*, de zich en hunne goederen *verloochenenden*, *Hydroparastatæ*, *Waterdrinkers*, *Saccophori*, *Zakkendragers*, waar van de drie eerſten aanhangers van TATIANUS, of ook andere *Gnostieken* aanduidden; terwijl de vierde, alhoewel in deze wet, als van dezelfde betekenis met de derde gebruikt, heel wel op de ſtrenge levenswijze past, waar van de *Manicheën* hun werk maakten (*). Deze wet werd, in het volgende jaar,

(*) *Cod. Theod. de Hær. l. 7.*

jaar, nog scherper aangedrongen (*). De Keizer onderscheidde de *eenzaam levenden* onder hen, (*solitarii*,) van welken dit gebod ook gelden zou, van de veel erger soorten, (*Encratitæ*, *Saccophori*, *Hydroparastatæ*,) als welke, zoodra zij eenige bijeenkomsten hielden, het zij ten platten lande, of in bijzondere huizen, terstond aan het leven gestraft moesten worden. Hij belastte tevens den Opperstadhouder, ten dien einde, verspieders, (*Inquisitores*,) te bestellen; hij gaf vrijheid, dat tegen deze Dwaalleeraars, verklikkers, (*Indices Denuntiatoresque*,) voor het gericht aangenomen mogten worden, en vergunde aan niemand zich tegen zulke aanklagten te verzetten. Wij hebben reeds te vooren (†) aangemerkt, dat deze Keizer de eerste geweest is, die zoo haatlijke schikkingen tegen de Ketters gemaakt heeft. Reeds in het jaar 383, herhaalde THEODOSIUS het verbod, om geene Godsdienstige vergaderingen te houden, zoo tegen andere Ketters, als tegen de *Manicheën* (§). Andermaal gebood hij, benevens VALENTINIANUS *de Jongere*, in het jaar 389, dat de *Manichéen*, op lijfstraffe, uit *Rome* verjaagd zouden worden; en ontzegde hun, op nieuw, het recht, om iet bij uitersten wil te vermaken (**). Dat eene andere wet van dezen Keizer, van het jaar 391, waar in den Ketters alle ver-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *L. c. l.* 9. (†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 237.

(§) *Cod. Theod. de Hær. l.* 11. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 242, 243. en voeg 'er bij SOZOM. *Hist. Eccles.* VII. 12.

(**) *L.* 18. *l. c.*

verblijf en vergadering in de naburige steden rondom Rome verboden wordt, voornaamlijk tegen de *Manicheën* gericht is, heeft GOTHOFREDUS zeer waarschijnlijk gemaakt (*). Men kan daar mede ook vereënigen de wet van *den Jongeren* VALENTINIAAN, van het jaar 382 (†), in welke hij straffen bepaalt zoo wel op de genen, die tot de *Manicheën* overgingen, als op hen, die anderen daar toe overreed hadden.

HONORIUS betoonde zich niet zachter tegen hen. In een gebod van het jaar 399, aan den Stadhouder van *Afrika*, verbood hij hunne vergaderingen, met de hardste bewoordingen; hij gebood, dat hunne aanhangers gerichtelijk opgezocht, en deswegens gestraft zouden worden; in welke straffen ook die genen zouden deelen, die hen in hunne huizen tegen de Overheid zouden verbergen (§). — Ook ging 'er in het jaar 405 eene andere wet van hem naa *Afrika*, uit kracht van welke 'er geheel geene *Manicheën* meer zijn mogten: misschien een gevolg van een verzoek van hunnen tegenstrever AUGUSTINUS (**). Nog strenger is zijn plakaat van het jaar 407 (††). Hij wil, dat de Ketterij der *Manicheën*, als eene misdaad tegen den Staat, (*publicum crimen*,) zal behandeld worden, op dezen te veel bewijzenden grond, dewijl misdaaden tegen den Gods-

(*) *L.* 20. *l. c. cum Comment. Gothofr.*

(†) *L.* XVI. *Cod. Theod. t.* 7. *de Apostat. l.* 3.

(§) *Cod. Theod. de Haer. l.* 35.

(**) *L. c. l.* 38. (††) *L. c. l.* 40.

Godsdienst tot algemeen nadeel strekken. In eene volgende wet (*), van het jaar 407, bewees HONORIUS vele toegeeflijkheid voor hen, die de partij der *Manicheën* verlaten wilden. Daartegen bevestigde hij, in het jaar 408, zijne voorgaande wetten tegen de *Manicheën*, en gebood bijzonder, dat hunne vergaderingshuizen aan de *Katholijke* Kerken zouden toegewezen worden (†). Hier bij kwamen nog in het Oosten de Plakaaten van den *Jongeren* THEODOSIUS. Een derzelven bekrachtigde, in het jaar 423, de algemeene wet tegen de Ketters, met betrekking tot hen (§). — Een ander van hetzelfde jaar dreigde hen met de beroving van hunne goederen (**). — In het jaar 425 gebood deze Keizer, dat zij uit *Rome* zouden verdreven worden (††). Dit strekte hij, nog in hetzelfde jaar, uit tot andere steden (§§), eindelijk vatte hij, in eene lange wet, van het jaar 428, alles bijëen, wat tot hier toe tegen de Ketters beraamd was, met eenige bijvoegzelen (***).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Tot deze strenge wetten, schijnt de ijver en haat der *Katholijke* Leeräaren het meeste te hebben toegebracht. Deze drift ging zoo ver, dat deze Leeraars

Hevige haat der Katholijke Leeraars.

(*) *L. c. l.* 41. (†) *L. c. l.* 43.

(§) *L.* 59. *Cod. Theod. de Hæret.*

(**) *Cod. Theod. L.* XVI. *tit.* 10. *de Pagan. Sacrif. et Templis l.* 24. (††) *Leg.* 62. *C. Th. de Hær.*

(§§) *L.* 64. *l. c.*

(***) *L.* 65. en *Cod. Iustit. de Hæret. l.* 65. Vergelijk *Deel* IV. *Bladz.* 241.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476

aaren tegen hen.

aars niet alleen in hunne predikatiën maar zelfs in hun onderwijs van leerlingen van den Godsdienst, verbittering tegen de Ketters, maar inzonderheid tegen de *Manicheën*, zochten te verwekken. Dus bestaat de grootste helft der *zesde Catechesis*, of onderwijzing, van CYRILLUS, Bisschop van *Jerusalem*, door hem tusschen de jaaren 347 en 350 gehouden voor Doopelingen, in eene waarschuwende beschrijving van Ketterijën, maar met geene houdt hij zich langer op, dan met de *Manicheën*: „ Gij „ moet wel," zegt hij (*), „ alle Ketters haa- „ ten; maar boven allen den genen, die van *on-* „ *zinnigheid*, (Μανια,) den naam heeft; — we- „ gens zijne godlooze leere moet gij hem haaten, „ als een stichter van boosheid, eene zamelplaats „ van onreinheid, die het schuim van alle Ketterij „ aanneemt, en uit alle snoodheden eene Ketterij „ heeft saamgesteld." Vervolgends verhaalt hij zeer omstandig, maar niet geheel getrouw, de Geschiedenis van MANES, en de zeden en gebruiken van zijne gezindte, waar onder eene zoo natuurlijk verfoeilijke, dat de Leeräar die (†) niet duidlijk wil verklaren; maar evenwel kenlijk genoeg beschrijft. BEAUSOBRE (§) heeft het vrij waarschijnlijk gemaakt, dat dit verhaal onwaarschijnlijk is; niettegen-

(*) *Catech.* VI. *ad* φωτιζομενους, *seu Competentes* *pag.* 91. *ed.* THOM. MILLES *Oxon.* 1708. *fol.*

(†) *Pag.* 100.

(§) *Histoire de Manichée et du Manicheisme Tom.* II. *pag.* 748.

genstaande ook AUGUSTINUS een dergelijk bericht aanhaalt (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Doch menigvuldig werd ook het *Manicheïsche* Leerstelsel, ten dezen tijde, in Schriften aangetast. DIDYMUS, de beroemde Leeräar te *Alexandrië*, schreef, omstreeks het jaar 380, een Boek tegen hen, waar van nog een aanmerklijk stuk is overgebleven (*). Met hetzelve komt een klein opstel van GREGORIUS, Bisschop van *Nyssa*, overeen, hetwelk *tien sluitredenen tegen de Manicheën* bevat (§), en is misschien uit die bron voortgevloeid.

Schriften tegen de Manicheën van DIDYMUS, GREGORIUS van Nyssa.

Maar boven allen heeft zich AUGUSTINUS zeer ijverig tegen de *Manicheën* gekweten. Hij was zelf, in zijne vroegere jeugd, een aanhanger van deze gezindte geweest, hoewel alleen een *Toehoorer*, en niet van de volmaakte soort der *Uitverkozenen*: en men zal, in zijne Levensbeschrijving, zien, dat het deze gezindte niet geheel aan begoochelende bekoringen voor jonge denkende vernuften ontbroken heeft. Hij kende ze ook, grootendeels, zeer goed; maar, zoo als het altijd met die genen gegaan is, die, na een Godsdienstig Genootschap verlaten te hebben, de pen daar tegen opvattende, doorgaands dezelve met bitterheid voerden, heeft hij ook niet zelden de zijne in gal gedoopt. Hij hield gesprekken met aanzienlijke Leeräaren der *Manicheën*; hij bestreed hunne voor-

Van AUGUSTINUS

(*) *De Hæres. Cap.* 46.

(†) In FR. COMBEFISII *Auctar. novisf. Biblioth. Patr.* P. II. p. 21. *et in* CANISII *Thes. Monum. Vol.* I. *p.* 204.

(§) *Opp. Tom.* III. *pag.* 180.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voornaamste Schrijvers in bijzondere werken; hij zocht hun, op allerhande wijzen, afbreuk te doen; verscheidene Keizerlijke wetten waren van zijnen invloed afkomstig; en de begrippen, welke de nakomelingschap van hen gemaakt heeft, berusten hoofdzaaklijk op zijne schriften en berichten.

Omtrent drie jaaren, nadat hij tot de *Katholijke* Kerk terug gekeerd was, in het jaar 387, begon hij, te *Rome*, zijne Twistschriften tegen de *Manicheën* op te stellen. Onder dezen noemt hij zelf, in zijne herziening van zijne Schriften (*), zijne beide Boeken: *van de zeden der Katholijke Kerk*, en *van de zeden der Manicheën* (†). In het eerste Boek beschrijft hij de Zedenleere der Rechtzinnige Kerk en derzelver gelukkige beoefening.

Dit laatste bevestigt hij door een tafereel van het leven der Kluizenaars, Kloosterlingen, vele treffelijke mannen van den Geestlijken stand, en andere Godvruchtige Christenen. Hij erkent, dat 'er Bijgelovigen en Ondeugenden genoeg zijn in de *Katholijke* Kerk; maar vindt het hoogst onbillijk, dat de *Manicheërs* haar daarmede een verwijt doen, daar zij, bij hun gering getal, evenwel zoo weinige waarnemers hunner wetten hadden.

In het andere van deze Boeken, *over de zeden der Manicheën*, klimt AUGUSTINUS op tot hunne grondstellingen van den oorsprong en de natuur van het kwaad. Vervolgends toetst hij hunne strengere Ze-

(*) *Retractat. L.* I. *C.* 7. *pag.* 6. *Tom.* I. *Opp. ed. Antverp.* 1700. *fol.* (†) *L. c. p.* 511.

Zedenleere, welke zij onder *drie zegelen*, *des monds*, *der handen*, en *des schoots*, begrepen. Tot het eerste rekenden zij alle aandoeningen van het hoofd, of alle pligten en ondeugden, betreklijk tot deszelfs zintuigen; tot het tweede alle handelingen; en tot het derde alle begeerten der wellust: Volgends deze verdeeling, bevatte het *eerste* zegel de volgende voorschriften in zich: alle lastering, (gevolglijk ook, zoo als zij het verklaarden, de Christelijke Leere van God, van de Schepping en Verlossing enz.) te vermijden; zich van vleesch, visch, eijeren en melk, ook van wijn te onthouden; alhoewel hun dranken, uit druiven bereid, geöorloofd waren; en behalven de overige strengheid, ten aanzien van voedzel en gemak, bijzonder menigvuldig vasten, waar te nemen. Het *zegel der hand* bevatte de *Manicheïsche* stellingen, dat men geene dieren ombrengen, geene boomen omhouwen, vruchten van dezelve plukken, of uit de aarde scheuren mogt; maar kleine diertjens, welke het menschlijk lijf lastig vallen, te dooden, was geöorloofd. Eindelijk waren, uit kracht van het *zegel des schoots*, de bijslaap en het huwlijk geheel verboden. Dat echter AUGUSTINUS hun hier niet alle recht heeft laten wedervaaren, heeft MOSHEIM (*) reeds bewezen. Want hij laat de gewigtigste pligten weg, welke deze gezindte, onder het *zegel der hand*, verstond, om hen, door het melden van de min belangrijke, des te verächtlijker te maken. Verloochening

(*) *Comment. de Reb. Christ. ante Constant. M. p.* 853.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ning van alle natuurlijke genegenheid voor ouders en bloedverwanten, volkomene armoede; ledigheid zonder den geringsten arbeid; maar met bespiegelingen onledig, waren eenigen van die merkwaardige voorschriften; zoo als men zelfs uit andere Boeken van AUGUSTINUS, inzonderheid uit zijn werk *tegen* FAUSTUS, ziet. Het verbod van den *Landbouw* hing daar natuurlijk mede samen; maar minder een ander, volgends hetwelk de *Manicheërs* aan armen buiten hunne Gemeente geen brood noch andere giften mogten mededeelen; hoewel dit door eenige bepalingen weder verzacht werd. Ook mag het bij deze schets der strengere Zedenleere der *Manicheërs* niet voorbijgegaan worden, dat dezelve eigenlijk voor de *Uitverkozenen* onder hen, maar niet voor de *Toehoorers*, bestemd was. AUGUSTINUS, die reeds daar in zoo veel te berispen vond, werpt hun nog bijzonder, tegen het einde des Boeks, tegen, dat hij zelfs bij hunne Uitverkozenen vele buitensporigheden had ontmoet, waar van hij ook voorbeelden aanhaalt.

Kort daar na schreef hij zijn werk *over den vrijën wil*, (*de libero arbitrio*) (*). Dit werk is grootendeels een Gesprek tusschen AUGUSTINUS en EVODIUS. *Het eerste Boek* van hetzelve voltooide hij te *Rome*, maar de beide anderen eerst in het jaar 395, in *Afrika*. Zijn oogmerk was, gelijk hij zelf op eene andere plaats schrijft (†), daar in den oorsprong van het kwaad zoodanig te onder-

zoe-

(*) *Pag.* 421. (†) *Retractat. L. I, C.* 9.

zoeken, dat hij, het gene hij hierömtrent aan het Godlijk woord geloofde, ook door redenbesluiten berispelijk trachtte te maken. Hij bewees tegen de *Manicheërs*, dat het kwaad alszins van den vrijën wil afkomstig was; maar niet van een onveränderlijk en Gode gelijk eeuwig kwaad wezen. In dit werk bragt AUGUSTINUS tevens veel, hetwelk bij de volgende *Pelagiäansche* geschillen vrij gewigtig was. In de daad, oordeelde hij het ook in zijne laatste jaaren nodig te zijn (*), zich tegen het gevoelen te verschoonen, als of hij, in dit Boek, *Pelagiäansch*, van den vrijën wil geschreven had, terwijl hij zich in hetzelve veel meer tegen de dwalingen van deze toen nog niet bestaande gezindte nadruklijk verzet had.

In *Afrika* stelde hij, om het jaar 389, een ander werk tegen de *Manicheën* op (†). In hetzelve verdedigt hij bijzonder het Oude Testament tegen de aanvallen der *Manicheën*, maar verklaarde deszelfs Geschiedenisfen dikwerf door *Allegoriën*, om hen te beter te wederleggen. Naderhand echter beleed hij (§), dat hij zich hier bij te zeer overhaast, en, omdat hij niet terstond den woordlijken zin overäl had kunnen ontdekken, dit voor moeilijk en bijkans onmogelijk gehouden had, waaröm hij enkel

(*) *Retractat.* *Libr.* I. *Cap.* 9.

(†) *De Genesi contra Manichæos. Libri duo.* *Opp.* *Tom.* I. *pag.* 479.

(§) *De Genesi ad Litteram*, *Libr.* VIII. *Cap.* 2. *Tom.* III. *Opp.* *pag.* 171.

kel de figuurlijke betekenissen zoo kort en duidlijk had opgegeven, als zulks voor den Lezer aangenaam scheen te zijn. Hij had 'er mogen bijvoegen, dat hij daar door zijn hoofddoel des te meer gemist had, alzoo de tegenwerpingen der *Manicheën* eigenlijk niet de *Allegorische* verklaringen betroffen, hoedanigen men zonder getal kan uitdenken. Eene plaats van dit werk, waar in hij geschreven had (*): *Alle menschen konden zich, indien zij wilden, van* de liefde tot zichtbare dingen, *tot vervulling der Godlijke geboden keeren*, verbeterde hij naderhand ook, opdat de *Pelagianen* ze niet tegen hem gebruiken mogten, door het bijvoegzel: *Nadat hun wil van den Heere voorbereid, en met het geschenk der liefde verrijkt is geworden* (†).

Een ander zijner Boeken, *van den waaren Godsdienst* (§), hetwelk hij, omtrent het jaar 390, uitgaf, bewijst uitvoerig, dat men éénen waaren, en te gelijk drieéénen God moet vereeren, en hoe groot de barmhartigheid van God is, naar welke aan de menschen de Christelijke Godsdienst, als een voorschrift van deze vereering, geschonken is. Maar inzonderheid is dit Boek gericht tegen *de twee natuuren der Manicheën*, dat is, tegen hunne gevoelens van den oorsprong en natuur van het kwaad. Onder andere wijdlopige uitweidingen, ook van den oorsprong der *zonde* handelende, zegt hij: *Zij is zoo geheel vrijwillig, dat zij, zonder deze eigenschap,*

(*) *L.* I. *C.* 3. (†) *Retractat. L.* I. *C.* 10.
(§) *Tom.* I. *Opp. pag.* 557. *sq.*

schap, *geheel geene zonde zou kunnen heeten.* Deze stelling kwam hem, in laater leeftijd, dubbelzinnig voor. Hij voegde 'er daaröm bij (*): Men moet zich de zonde denken, in zoo ver zij alleen zonde is; niet in zoo ver zij ook straffe der zonde is; alhoewel zelfs die zonden, welke niet vrijwillig genoemd worden, omdat zij in onwetendheid of gedwongen begaan worden, niet geheel zonder wil begaan konden worden; want wie, onwetend, zondigt, doet zulks toch met zijnen wil, omdat hij het voor geene zonde houdt; en wie, van het vleesch overweldigd, zondigt, bewilligt toch daar in. Men kan zelfs ook *de Erfzonde in de Kinderen*, meent hij, als zij nog *geenen vrijën wil hebben*, niet onvoegzaam *vrijwillig* noemen, dewijl zij hun door den eersten kwaaden wil des menschen op den hals gehaald, en als het ware, erflijk geworden is.

Doch, naardien de *Manicheën* ook daar over gewoon waren, met de *Katholijken* te spotten, dat zij den menschen altijd enkel bevolen te gelooven, en hen geenszins door gronden van waarheid zochten te overtuigen: zoo schreef AUGUSTINUS aan zijnen vriend HONORATUS, die zich ook van deze Dwaalleeraaren had laten verleiden, omtrent het jaar 391, toen hij nog niet lang *Ouderling*, (*Presbijter*,) te *Hippo* geweest was, een Boek *over de nuttigheid van gelooven* (†). Hier in onderscheidt hij

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 13.

(†) *Liber de Utilitate credendi T.* VIII. *Opp. p.* 31.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij eerst den *Ketter* van den genen, die *aan de Ketters gelooft*. De eerste zal iemand zijn, die, om tijdlijk voordeel, hoofdzaaklijk om roem en heerschappij, valsche en nieuwe gevoelens voortbrengt, of aanneemt. De ander wordt, door verbelding van waarheid en godzaligheid, misleid: en AUGUSTINUS belijdt, dat hij even zoo wel voordezen onder deze classe gehoord had, als zijn vriend thans. De *Manicheën*, vervolgt hij, tasten voornaamlijk het O. Testament aan; en brengen de ongeöefenden, die niet weten, hoe men hetzelve verklaren en verdedigen moet, in verlegenheid. Maar 'er is eene viervoudige wijze, om dit gedeelte des Bijbels te verklaren, volgends de *Geschiedenis*, wat geschreven of gebeurd is; volgends de *Ætiologie*, *waaröm* iet geschied of gezegd is; volgends de *Analogie*, dat het O. en Nieuwe Testament niet met elkander strijden; en naar de *Allegorie*, dat men iet figuurlijk verstaan moet. Men moet tot het lezen des Ouden Testaments niet met vooröordeelen tegen hetzelve komen, of zich hetzelve van deszelfs vijänden laten uitleggen. De achting en genegenheid om te gelooven, waar mede men hetzelve, zoo als elk Boek, waar door men zich wil laten onderwijzen, lezen moet, sluit het onderzoek niet uit, hetwelk ook in de *Katholijke* Kerk geene verhindering vindt. Maar de waare Godsdienst kan zonder geloof, met hetwelk de van God voorgeschrevene leerstukken worden aangenomen, niet bestaan. Zeer weinigen zijn in staat, God door de Rede behoorlijk te kennen; voor de allermeesten is het Geloof het allerveiligste,

zon-

zonder dat zij omtrent elk gevoelen ligtgeloovig behoeven te wezen. Men moet toch daaglijks zoo veel gelooven, om de maatſchappelijke pligten in de ſamenleving te vervullen! Maar, in Godsdienstzaken is het des te meer dienſtig, aan de Wijzen gehoor te geven; dewijl het den meesten menſchen aan Wijsheid ontbreekt; en dezen zoeken niet ééns eenen Wijzen, indien zij niet gelooven, dat hij zulks is. Men bekommert zich zelfs om den Godsdienst niet, indien men niet gelooft, dat dezelve beſtaat. De Ketters bekennen zelfs, dat men in CHRISTUS gelooven moet. Hij heeft het geloof voornaamlijk gevorderd: en dit ſteunt op het Godlijk gezag, hetwelk deels door wonderen, deels door de menigte der waardigſte aanhangers van het Christendom, tot geloof wekt. — Men zal ligtlijk zien, dat AUGUSTINUS zich hier zeer bloot geeft, en over het algemeen te weinig opheldert, *hoe* geloof en onderzoek in den Christelijken Godsdienst ſamen gaan.

Hier op volgde terſtond, ook omtrent het jaar 391, zijn Boek van *de twee zielen*, waar in hij het gevoelen der *Manicheën* wederlegt, dat 'er tweederleië zielen zijn, eene ſoort, die van God, en de andere, welke van den Vorst der Duiſternis afkomt, de eerſte goed, deze kwaad, en beide in den mensch bijëen (*). Onder de plaatzen van dit Boek, welke hij, na vele jaaren, nader verklaarde, of verbeterde, was ook deze, *dat de zonden enkel in*

(*) *T.* VIII. *Opp. p.* 55. *ſq.*

in den wil te zoeken is, als welke stelling de *Pelagiänen* voor hun gevoelen gebruiken konden, dat de kleine Kinderen geene zonde hebben, omdat hun dezelve in den Doop, wegens gebrek aan den vrijën wil, vergeven is. Maar ten minsten zegt hij, is die zonde, wier schuld en straffe van ADAM op hen gevallen is, met den wil begaan geworden (*).

Een Gesprek, hetwelk hij, openlijk, te *Hippo*, in het jaar 392, met den *Manicheïschen* Ouderling, FORTUNATUS, hield, die 'er aldaar velen tot zijne partij had overgehaald, werd opgeschreven, schoon het zoo belangrijk niet is, als men verwachten zou (†). De twist was over den oorsprong van het kwaad, hetwelk AUGUSTINUS in den vrijën wil; maar zijn tegenstrever in eene met God even eeuwige natuur van het kwaad stelde. FORTUNATUS drong 'er op aan, dat het kwaad niet van God kon komen, beriep zich op Schriftuurplaatzen, in plaats dat de aanwezenden eischten, dat hij redenen zou bijbrengen, omdat hij niet alles aannam, wat in de Schrift gevonden werd; hij antwoordde slecht op de tegenwerping van AUGUSTINUS, hoe aan den mensch het kwaad kon toegerekend worden, indien hij daar niet vrijwillig toe gekomen was? en bekende eindelijk, dat hij niets meer tegen de Leere der *Katholijken* te zeggen had. Hij beloofde, dat hij 'er met de

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 15.

(†) *Acta seu Disputatio contra Fortunatum Manich. l. c. pag.* 68.

de Leeraars van zijne gezindte over zou spreken, en, als zij hem niet overtuigden, tot een nieuw Gesprek komen wilde; maar hij vertrok van *Hippo*, zonder weder te verschijnen. Dit verhaalt AUGUSTINUS (*), en dan moet men nog buitendien onderstellen, dat dit Gesprek getrouwlijk opgeschreven is.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Twee jaaren daar na vielen AUGUSTINUS Twistschriften in handen, welke ADIMANTUS, één der voornaamste Leerlingen van MANES, die zijne partij, in het Oosten, gelukkig voortplantte, en wien de beroemde *Manicheër* FAUSTUS, naast hunnen Stichter, vereerd wilde hebben (†), opgesteld had, om te bewijzen, dat 'er menigvuldige tegenstrijdigheden plaats hebben, tusschen het Oude en Nieuwe Testament. AUGUSTINUS stelde hem een bijzonder Boek tegen (§), waar in hij zijne woorden aanhaalt, en zijne tegenwerpingen beantwoordt.

Na de wederlegging van den Leerling, ging AUGUSTINUS los op den Leermeester. Hij schreef, in het jaar 397, een Verhandeling tegen den Brief van MANES, over den *grond des Geloofs* (**).

Het werk van AUGUSTINUS

Doch het gewigtigste der menigvuldige werken, met welke AUGUSTINUS de *Manicheën* bestreed, zulke

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 15.
(†) AUGUST. *contra* FAUST. *Libr.* I. *Cap.* 2.
(§) *Contra Adimantum T.* VIII. *Opp. p.* 81.
(**) *Liber contra Epistolam Manichei, quan vocant Fundamenti Tom.* VIII. *Opp. pag.* 109. *sq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tegen FAUSTUS den Manicheër. Berichten van FAUSTUS.

zullen wel zijne *drieëndertig*, (gedeeltlijk zeer korte,) *Boeken* zijn, die hij, op verlangen van eenige *Katholijken*, omtrent het jaar 400, voltooide (*). FAUSTUS, die onder de Leeräaren en Schrijvers der *Manicheën* in dezen tijd zoo zeer uitmunt, was uit *Milevis*, in *Numidië*, geboortig, en werd Bisschop bij zijne gezindte, AUGUSTINUS bevond zich toen onder dezelve; en nadien anderen hem zijne vragen en tegenwerpingen niet konden beäntwoorden, vertroostten zij hem des te meer met FAUSTUS, als iemand, die in staat was, om ook het zwaarste op te losfen. Na omtrent IX jaaren gewacht te hebben, kwam FAUSTUS eindelijk. AUGUSTINUS vond in hem, zoo als hij schrijft (†), eenen zeer aangenamen spreker, die ook van het geen de overige *Manicheën* zeiden, veel lieftaliger wist te praten. Dan, hoe zeer hem ook deszelfs besspraaktheid beviel; echter mogt hij hem toch niet met vragen lastig vallen; te gelijk bespeurde hij schielijk, dat FAUSTUS, behalven spraakwetenschap, en de bekwaamheid, om zich goed uit te drukken, door het lezen van CICERO, SENECA, en der Dichters verkregen, geene eigenlijke geleerdheid bezat. Ondertusschen had toch deze *Manicheïsche* Leeräar, juist door de gemelde begaafdheid, door een natuurlijk goed verstand, en een bevallig innemend gedrag, zich verwonderaars en aanhangers genoeg verkregen; zoodat AUGUSTINUS hem daaröm een

(*) *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 131. *sq.*

(†) *Confess. L.* V. *C.* 6. *T.* I. *Opp. p.* 80.

een valstrik des Duivels noemt (*). FAUSTUS beroemde zich ook, in eene plaats, door zijnen Tegenschrijver bewaard (†), dat hij, volgends het voorschrift van het Euängelie, Vader, Moeder, Vrouw, Kinderen, en al het andere verlaten, het geld verworpen, en eene strenge levenswijze geleid had, dat hij niet voor den volgenden dag zorgde, en veel, om der gerechtigheid wil, lijden moest. AUGUSTINUS geeft hem dit alles wel niet toe; hij verwijt hem veeleer een gemaklijk en wellustig leven, hetwelk aan alle *Toehoorers* van zijne gezindte, bijzonder te *Rome*, bekend zal zijn (§). Evenwel verhaalt hij terstond daar op zelf (**), dat FAUSTUS ten minsten eene kleine vervolging heeft uitgestaan. De *Katholijken* trokken hem en eenige andere *Manicheën* voor het Gericht van den Stadhouder; maar brachten het door hunne voorbede zoo ver, dat zij maar ligt gestraft, en op een Eiland gebannen werden; waar uit zij ook schielijk terug werden geroepen. Dit, zegt AUGUSTINUS, kan men kwalijk als eene straffe aanmerken, nademaal de Dienstknechten van God dit daaglijks vrijwillig doen, dat zij zich, buiten het gedruis der menigte, in eenzaamheid afzonderen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Men ziet uit deze plaatzen, hoe moeilijk het voor AUGUSTINUS was, zijne partij volkomen recht te

(*) *Confess. Libr.* V. *Cap.* 3. *Libr.* XVI. *in Faust. Cap.* 26. *Libr.* XXI. *Cap.* 10.

(†) *Libr.* V. *in* FAUST. *Cap.* 1. *sq.*

(§) *L. l. Cap.* 5, 6. (**) *Cap.* 8.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te doen. Dan, het geen hij ons te verstaan geeft, dat FAUSTUS enkel een praater was, gelooft men niet zoo gemaklijk, wanneer men leest, het geen hij zelf uit zijn Boek ons bewaard heeft. Dit Boek, in hetwelk de *Manicheïsche* Leeraar, volgends de beschrijving van AUGUSTINUS (*), de Wet en Profeeten, en hunnen God, ook de Menschwording van CHRISTUS, lasterde, maar van de Schriften des Nieuwen Testaments beweerde, dat zij vervalscht zijn geworden, is in het gemelde werk van AUGUSTINUS ten grootsten deele ingevoegd. Onder de merkwaardige plaatzen verdient de volgende uit het XXste Boek aangetekend te worden. Men wierp den *Manicheën* tegen, dat zij de Zon aanbaden, en dus in de daad Heidenen, en slechts eene van de Heidenen afgescheurde partij, (*schisma*,) waren. „Niets minder;" antwoordde FAUSTUS: „Wij vereeren den *Vader*, den Almagtigen God, CHRISTUS, zijnen Zoon, en den Heiligen Geest, ééne en dezelfde Godheid, onder eene drievoudige benaming. Maar van den Vader gelooven wij, dat hij het hoogste licht bewoont, hetwelk PAULUS ontoeganglijk noemt; van den *Zoon*, dat hij zich in het tweede en zichtbare licht bevindt, en, naardien hij, volgends het inzicht des Apostels, die CHRISTUS de kracht Gods en de Wijsheid Gods noemt, dubbel is, dat zijne kracht in de Zon, maar zijne Wijsheid in de Maan woont; eindelijk belijden wij, dat van den *Heiligen Geest*, die de derde Majesteit

is,

(*) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 7.

is, de omvang, zetel en verblijfplaats de gehele lucht is, uit wiens krachten en geestuitgieting ook de ontvangende aarde den lijdensmagtigen JESUS gebaard heeft, die het leven en heil des menschen, aan elk hout hangende, is. Daaröm voeden wij jegens alle schepzelen, en gijlieden, op dergelijke wijze, jegens Brood en Kelk, eenen gemoedlijken eerbied; alhoewel gijlieden derzelver oorzaak hevig haat. — Van de Heidenen zijn wij zoo zeer onderscheiden, dat wij, in plaats van, met hen, goed en kwaad, eeuwig en vergauglijk, van één grondwezen af te leiden, veel meer God als de grond-oorzaak van alle goed, en de *Hyle* van alle kwaad, beschouwen. Ook veröeren de Heidenen God door Altaaren, Tempelen, Beelden, Offeränden en reukwerk; maar ik houde mij zelven, indien ik zulks anders waardig ben, voor eenen redelijken Tempel van God. Ik neem CHRISTUS, zijnen Zoon, als het levende Beeld der levende Majesteit, aan; op zijnen Altaar offer ik een gemoed, hetwelk door goede Kunsten en Wetenschappen onderwezen is, en ik stel de eerbewijzen jegens God en de Offeränden enkel in zuivere Gebeden. Ik veröer dus ook CHRISTUS anders dan gijlieden. Gijlieden maakt slechts eene van de Heidenen afgescheurde gezindte uit; de Leere van eenen Hoogsten God hebt gij van hen losgescheurd, zoodat gij alles van God afleidt; hunne Offermaalen hebt gij in Liefdemaalen, en hunne Afgoden in Martelaaren, verruild, welke gij, met gelijke geloften, veröert; de schimmen der overledenen verzacht gij met Wijn en Spijzen; de

vierdagen der Heidenen, bij voorbeeld, Nieuwjaar en Zonnekering viert gij met hen; in het leven hebt gij ten minsten niets veränderd. Ook uwe Voorzaten, de Jooden, hebben zich wel insgelijks van de Heidenen afgezonderd; maar niets dan het lijstwerk hebben zij laten vaaren; Tempel, Offeränden, Altaaren, Priesterdom, en den geheelen Godsdienst, hebben zij met dezelfde gebruiken, ja veel bijgelooviger dan de Heidenen, uitgeöefend. Maar in het gevoelen van eenen hoogsten God zijn zij van de Heidenen geheel niet onderscheiden."

In het XXIste *Boek* verdedigt FAUSTUS zijne partij tegen de beschuldiging, dat zij *twee Goden* geloofden. Wij belijden wel, zegt hij, twee *Grondwezens*; maar het *éène* noemen wij *God*, het anders *Hyle*, of in de gewone bewoording, *Dæmon*. Wilt gij nu daar twee Goden van maaken: dan kunt gij even goed, wanneer de Geneesheer van ziekte en gezondheid spreekt, daar van twee gezondheden, van goed en kwaad, tweederlei goed, maaken. Zoo min het hetzelfde is, wanneer men van vergift en tegengift hoort, beide tegengift te noemen; nog veel ongerijmder is het, *God* en *Hyle* daaröm voor twee Goden te houden, omdat ieder van beiden iet werkt. Gij maakt mij door de naamen gehaat, omdat gij mij op de zaak niet antwoorden kunt. Ik erken wel, dat ook wij somtijds de tegenstrijdige natuur God noemen; doch, niet naar ons Geloof, maar naar de door hunne verëerers, die hen onvoorzichtig voor God aanzien, bij overhaasting aangenomene namen. Doch ook de Apostel zegt, dat

de

als God dezer Wereld de zinnen der Ongeloovigen verblind heeft; en zelfs dit bijvoegzel leert, dat hij 'er geenen waaren God door verstaat. —

Met eenen anderen Leeräar van deze gezindte, FELIX, hield AUGUSTINUS, in het jaar 404, een openlijk Gesprek, in de Kerk, en voor de Gemeente te *Hippo*, waar van het woordlijk opstel onder zijne Boeken is ingevoegd (*). FELIX, die volgends POSSIDIUS (†), één van de *Uitverkozenen* der *Manicheën* was, kwam in de gemelde stad, om zijne gevoelens te verbreiden, zoo als AUGUSTINUS verhaalt (§), van wien hij een wel weinig geleerd, maar des te listiger man genoemd wordt. Evenwel was de uitkomst van dit Gesprek, dat FELIX tot de *Katholijke* Kerk overging. Men had hem zijne Schriften ontnomen; waar op hij aan den Bevelhebber der stad een opstel overleverde, waar in hij zich gewillig verklaarde, zich te laten verbranden, indien men in zijne Schriften iet kwaads vinden zou; ook toonde hij zich gereed, om de waarheid van het geen MANES geschreven had, te verdedigen. AUGUSTINUS begon dan met hem over den Brief van MANES, *over den grond des Geloofs*, te twisten, en bewees, dat de Heilige Geest, door den Verlosser beloofd, den Apostelen daadlijk was medegedeeld, maar niet eerst met MANES gekomen is. Ook

(*) *De Actis cum Felice Manichaeo Libri Duo Tom.* VIII. *Opp. pag.* 333.

(†) *De Vita Augustini Cap.* 16.

(§) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 8.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ook wederlegde hij de tegenwerpingen van FELIX, dat evenwel geen Apostel geleerd had, wat MANES leerde, en dat zelfs één van hen zijn kennen *Stukwerk* genoemd had. Vervolgends kwamen de beide partijën tot het geen daar op in gemelden Brief volgde, van het Rijk des Lichts en dat der Duisternis. Als nu AUGUSTINUS, zoo als te voren tegen FORTUNATUS, het bewijs voortbracht, dat God, die voor geen verderf vatbaar is, ook van het volk der Duisternis geen nadeel kan worden aangedaan, en dat dus de gevolgen van dit gewaande nadeel wegvielen, moest FELIX, om te kunnen antwoorden, een uitstel van drie dagen verzoeken. Men stond hem dit toe, onder voorwaarde, dat hij zich voor overwonnen zou erkennen, indien hij zich intusschen wegpakte; maar hij verkoos eenen Christen, bij wien hij zoo lang blijven wilde. Na vijf dagen verscheen hij weder in de Kerk, om het Gesprek te vervolgen, en ontschuldigde zich vooreerst, dat hij ook thans niet antwoorden kon, dewijl men hem zijne Boeken niet had wedergegeven. Nademaal echter de Brief van MANES, dien men in het eerste Gesprek onder handen genomen had, als de hoofdsom zijner leeringen kon worden aangezien; werd de twist weder op nieuw aangedrongen. FELIX antwoordde op de voorgemelde tegenwerping, dat de leer van een goed en kwaad grondwezen, duidlijk genoeg, in de gelijkenissen van CHRISTUS, van den goeden en kwaaden boom, van het goede zaad en het onkruid, de Schaapen en Bokken, ook in de Brieven van PAULUS, vervat was. Gijlieden verstaat

ſtaat alle deze plaatzen verkeerd, hernam AUGUSTINUS: Want de mensch heeft eenen vrijën wil, om goed of kwaad te handelen; maar van natuur is niets kwaad. Daartegen bracht FELIX in, dat evenwel die genen van eene onverbeterlijke natuur zijn moesten, van welke CHRISTUS zegt, dat zij in het eeuwige vuur gaan zullen; verders, indien niets God beledigen kan, waaröm hij dan zijnen Zoon in de Wereld had gezonden? en of wij niet van eene vijändige magt gevangen werden gehouden, dewijl deze ons had moeten verlosſen? Dit alles beäntwoordde AUGUSTINUS, en drong eindelijk zoo ijverig met zijn hoofdbewijs op FELIX aan, dat deze, naar het voorbeeld van zijnen tegenſtrever, MANES, en deszelfs leere, met den verleidenden geest, die in hem geweest was, ſchriftelijk vervloekte.

Niet lang na het jaar 404, in hetwelk AUGUSTINUS deze overwinning over een juist niet wijsgeerig vernuft behaald had, ſchreef hij, ſteeds onvermoeid in het beſtrijden van deze partij, een Boek *van de natuur van het kwaad tegen de Manicheën* (*). In hetzelve toonde hij, gelijk hij zelf ſchrijft (†), dat God de onveränderlijke Natuur en het hoogſte Goed is; dat van hem de overige Natuuren, zoo Geestlijke als Ligchaamlijke, afkomen; dat deze allen, als Natuuren beſchouwd, goed zijn; verders, wat en van waar het kwaad is; hoe veel kwaads de *Manicheën* in de Natuur van het goede, en hoe veel

(*) *Loc. Cit.* pag. 356. *ſq.*
(†) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 9.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

veel goeds zij in de Natuur van het kwaad stellen; eindelijk, welke Natuuren zij verkeerd uitgedacht hebben. —

Kort daar op, kreeg AUGUSTINUS nieuwe aanleiding, om zijne pen tegen hen te scherpen. SECUNDINUS, één van de zoogenoemde *Toehoorers* der *Manicheën*, naar het schijnt, te *Rome*, schreef hem, dat hij zijne Schriften tegen deze partij gelezen, en daar in wel den grootsten Redenaar, ja bijna eenen God der gezamenlijke Welsprekendheid, maar nergens eenen Christen, aangetroffen had; eenen man, die wel tegen alles gewapend was, maar die zelfs niets stelligs voortbracht; die minder in wetenschap, dan in woorden geöefend was. Hij verwijt hem, dat hij de *Manicheën* uit vrees verlaten had, en uit roem en eerzucht bij de *Katholijken* bleef; dat hij toch nooit een echt *Manicheer* geweest was, noch de verborgenheden van dit Leerstelsel had leeren kennen, dewijl hij, onder den naam van MANICHEUS, tegen HANNIBAL en MITHRIDATES streed. Deze man schijnt, over het geheel, de gave niet bezeten te hebben, om zijn gevoelen duidlijk voor te stellen, blijkens den gedwongenen en verwarden stijl van zijnen Brief, die onder de Schriften van AUGUSTINUS staat (*). Met dezen man kon AUGUSTINUS, zonder vele moeite, te recht komen; evenwel stelt hij zelf zijn werk, tegen denzelven gericht (†), bo-

(*) *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 369.

(†) *Contra Secundinum Manicheum Liber unus l. c. pag.* 372.

boven alles, wat hij tegen de *Manicheën* geschreven heeft (*).

In zoo vele geschriften bestreed AUGUSTINUS de *Manicheën*, doch bovendien heeft hij in zijne andere schriften kenmerken genoeg van zijnen ijver tegen hen nagelaten. Zijne *Verhandeling van den Christelijken strijd* (†), wekt de Christenen op, om met den Duivel en met hunne begeerlijkheden te strijden, en die, door het waar Geloof, aan God te onderwerpen; waaröm hij hen voor vele Ketterijën, en alleruitvoerigst voor de *Manicheën*, waarschuwt. — Even dus leert hij wel in een ander geschrift (§), in het gemeen, *de Christelijke onthouding van lusten*; maar wederlegt ook bijzonder de *Manicheën*, omdat zij de schuld hunner zonden op de in hen te vinden natuur van het kwaad schuiven. In een werk, tegen de *Pelagiänen* gericht, geeft hij ook acht op de *Manicheën* (**). — Zijne *Belijdenissen van zich zelven* leiden hem insgelijks dikwijls genoeg tot nadeelige voorstellingen van die partij (††). Ook zou deze lijst nog door andere plaatsen uit zijne Schriften, bijzonder uit zijne *Predikatiën* en *Brieven*, vergroot kunnen worden. 'Er zijn zelfs opstellen tegen de *Manicheën*, onder zijne werken, welke hem valschlijk zijn toegeschreven, bij

(*) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 10.
(†) *De Agone Christiano T.* VI. *Opp. p.* 179.
(§) *De continentia pag.* 217. *l. c.*
(**) *Operis imperfecti contra Julian. L.* III. *T.* X. *p.* 783.
(††) *Confession L.* III. *T.* I. *Opp. p.* 65.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bij voorbeeld, een geschrift *van het Geloof* (*), alhoewel TILLEMONT (†) bijkans geneigd is, om hem dit toe te eigenen, en een *Vermaningsschrift over het gedrag jegens die Manicheën, die zich bekeeren.*

Beoordeling van deze pogingen van AUGUSTINUS. De Manicheën niet uitgeroeid.

AUGUSTINUS was met zijne verrichtingen en schriften omtrent de *Manicheën* voor zich zelven ongemeen wel voldaan; hij beroemde zich, hunne bedrieglijke gronden met alle duidelijkheid omver geworpen te hebben (§). In de daad ook BAYLE (**) geloofde, dat het een geluk geweest was, dat AUGUSTINUS, die alle kunstgrepen van het twistredenen zoo wel verstond, het *Manicheïsmus* verlaten had, dewijl hij anders in staat zou geweest zijn, om 'er de grofste dwalingen van af te zonderen, en uit deszelfs overige gevoelens een Leerstelsel op te richten, hetwelk, onder zijne handen, de Rechtzinnigheid in verlegenheid gebracht zou hebben. Hoe het zij, het zal ons, uit het vervolg dezer Geschiedenis, blijken, dat het *Manicheïsmus* door AUGUSTINUS, niet geheel vernietigd is; het bleef niet alleen lange jaaren na hem voortduuren, maar plantte zich veel meer, tot in de XIIde eeuw toe, onder nieuwe namen, wijd en zijd voort.

Geschiedenis der

Hier komt ons ondertusschen nog een tak van den uitgebreiden Stam van het *Manicheïsmus* voor te

(*) *Append. Tom.* VIII. *Opp. pag.* 25. *sq.*

(†) *Mémoir. Tom.* XIII. *St. August. pag.* 451.

(§) *Contra Cresconium L.* III. *C.* 79. *p.* 327. en *L.* IV. *C.* 64. *p.* 356. *T.* IX. *Opp.*

(**) *Dict. Hist. et Crit. art. Manich. et art. Pauliciens.*

te beschrijven, de gezindte der *Priscilliänisten*; wel niet volkomen *Manicheïsch*, echter daar mede, gelijk met de *Gnostikerij*, naauw verwandt, dubbelzinnig in haar voorkomen, en de eerste dwalende gezindte onder de Christenen, tegen wier aanhangers lijfstraffen gebruikt zijn geworden.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Priscillianisten. Derzelver oorsprong. Afbeelding van PRISCILLIANUS.

MARCUS, een *Egyptenaar*, uit *Memphis* geboortig, was, volgends SULPICIUS SEVERUS (†), de eerste, die de *Gnostische* Ketterij, in de IVde eeuw, naa *Spanje* overbracht. ISIDORUS *van Sevilië*, die twee honderd jaaren laater schreef, dan SULPICIUS, noemt hem wel, uit een Twistschrift tegen de eerste *Priscilliänisten*, eenen geoefenden kenner der *Magie*, (*Toverkunde*,) en eenen Leerling van MANES (†); maar dit bericht geeft weinig zeker licht over zijne begaafdheden en leere. SULPICIUS voegt 'er bij, dat MARCUS eene aanzienlijke vrouw, AGAPE, en eenen Redenaar, of Leeraar der Welsprekendheid, ELPIDIUS, onderwezen heeft; en van dezen had PRISCILLIANUS zijn Leerstelsel ontvangen. Van dezen geeft ons SULPICIUS deze schets: „Hij „ stamde af uit een voornaam huis, was zeer rijk, „ van eenen levenden, onrustigen geest, welbe„ spraakt, door groote belezenheid geleerd, en zoo „ wel in voordragt, als in het redentwisten, onge„ meen vaardig." — „Hoe gelukkig zou hij geweest zijn, vervolgt de Geschiedschrijver, indien hij niet zoo voortreflijke gaven, door slechte bezig-

(*) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 46.
(†) *De Scriptoribus Eccles. Cap.* 2.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zigheden, verdorven had. Men zag, in de daad, in hem vele voorrechten van geest en ligchaam. Hij kon lang waaken, honger en dorst verdragen, was niets minder dan geldzuchtig, en leefde ongemeen spaarzaam. Maar hij was tevens, ten hoogsten verwaand, en veel te veel op de kennis der Heidensche Wetenschappen opgeblazen; ook geloofde men, dat hij, van jongs af, Toverkunsten geöefend had." SULPICIUS, die een tijdgenoot van PRISCILLIANUS was, en in het nabuurig *Gallië* leefde, schijnt, in deze afbeelding, vrij wel geloof te verdienen. Hij gewaagt wel niets van zijne schriften; maar HIËRONYMUS schrijft 'er hem verscheidene toe (*), van welken hij 'er zelfs eenigen gezien had. Thans is 'er enkel *ééne plaats* uit *éénen* zijner Brieven overig, welke OROSIUS ons bewaard heeft (†).

Hij maakt opgang in Spanje.

Deze man begon, omtrent het jaar 379, zijne Leerstellingen uit te breiden. Door eene bijzondere geschiktheid, om te overreden, en eene vleijende kunst, schrijft SULPICIUS, wist hij vele aanzienlijke en geringe lieden voor dezelve in te nemen. Inzonderheid liepen hem de vrouwen, volgends hare gewone begeerte naar nieuwigheden, hare onstandvastigheid in het geloof, en hare levendige neiging, om alles te weten, bij hoopen na. Hier kwam bij,

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 121.

(†) *Consultatio seu Commonitorium ad Augustinum, de errore Priscillianistarum et Origenistarum Tom.* VIII. *Opp. August. pag.* 431.

bij, dat PRISCILLIANUS, in zijn ſpreken en geheel gedrag, zekeren ſchijn van nederigheid aannam; en zich ook daar door algemeene hoogächting en eerbied verworven had. Allengs verbreidde zich zijn Leerſtelſel in het grootſte deel van *Spanje*. Zelfs voegden zich eenige Bisſchoppen bij hem, onder welken INSTANTIUS en SALVIANUS zich op het naauwst met hem verbonden.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

IDACIUS verzet zich tegen hem.

Deze ſnelle voortgang bracht eerst HYGINUS, Bisſchop van *Corduba*, eenen nabuur der gemelde Bisſchoppen, in beweging. Hij gaf 'er IDACIUS, Bisſchop van *Emerita*, de toenmalige Hoofdſtad van *Luſitanië*, thans *Merida*, in het *Spaanſche* Landſchap *Estremadura*, kennis van. Maar deze *Metropolitaan* behandelde INSTANTIUS en zijne vrienden, met eene zoo onbetaamlijke hevigheid, dat hij olie in het vuur ſcheen te gieten, en die genen enkel verbitterde, die hij onderdrukken wilde (*).

Kerkvergadering van Cæſar-Augusta of Saragosſa

Na veel twisten tusſchen de beide partijën, werd eindelijk, in het jaar 380, zoo als het waarſchijnlijkst is, te *Cæſar-Augusta*, thans *Saragosſa*, in *Spanje*, eene Kerkvergadering gehouden van XII Bisſchoppen. De Ketters, zegt SULPICIUS (†), verſtoutten zich niet, om zich aan deze Kerkvergadering te vertrouwen; maar waarſchijnlijk geloofden de *Priscilliänisten*, dat het hunne vijänden waren, die hen daar oordeelen wilden. 'Er werd dan een oordeel over de afwezenden geveld; de Bisſchoppen IN-

(*) SULP. SEV. *l. c.* (†) *Cap.* 47.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

INSTANTIUS en SALVIANUS, als ook de Leeken, HELVIDIUS en PRISCILLIANUS, werden veröordeeld. Nog werd 'er de bedreiging bijgevoegd, dat de geen, die met deze veröordeelden Kerkelijke gemeenschap zou onderhouden, in dezelfde straffe vervallen zou. De acht *Regels* of Besluiten dezer vergadering, die bewaard zijn gebleven (*), zijn waarschijnlijk gesteld tegen het geen men in de *Priscilliänisten* berispte. Dus wordt door den *eersten Canon* bepaald, dat de rechtzinnige vrouwen noch het onderwijs en de samenkomsten van vreemde manspersonen bijwonen, noch zelve onder malkanderen, om te leeren of geleerd te worden, bijéén zullen komen; en door den *tweeden*, dat niemand op Zondag vasten zou, het zij zulks met betrekking op den tijd, of uit bijzondere inbeelding, of uit Bijgeloof, geschiedde; ook zou niemand van hen, die verdacht zijn, in de groote vastentijd uit de Kerk wegblijven, of zich in geheime woningen en op bergen onthouden; maar allen zullen in hunne Gemeente, en niet in vreemde Dorpen, den Godsdienst waarnemen. In den *derden Canon* wordt die geen voor altijd vervloekt, (*anathema sit*,) die het in de Kerk ontvangene Brood des Avondmaals, (*Eucharistiæ Gratiam*,) niet daadlijk genoten heeft. In den *vierden* wordt vastgesteld, dat, in de drie weeken vóór het Feest van CHRISTUS verschijning, den VIden *Januarij*, niemand eenen dag uit de Kerk blijven, zich in huis verbergen, op Dorpen of

(*) In HARDUINI *Actis Concilior. Tom.* I. *p.* 805.

of Bergen zich begeven, en met bloote voeten gaan zal. De *vijfde* verbiedt, dat geen Bisſchop den genen, die door eenen anderen Bisſchop in den Ban gedaan is, in de Kerkgemeenſchap zal ontvangen. In den *zesden Canon* wordt beſlist, dat, wanneer een Geestelijke uit dartelheid en ijdelheid zijn ambt verlaten, en onder voorwendzel van eene ſtrenger waarneming der wet, liever een Monnik zijn wilde, deze van de Kerkgemeenſchap uitgeſloten, en niet eer dan na boete en lang bidden, weder aangenomen zou worden. In den *zevenden* wordt verboden, dat niemand, wien daar toe geen verlof gegeven is, zich den naam van Leeräar zal aanmatigen; en ingevolge den *achtſten*, dat geene Godgewijde jonkvrouw met den ſluiër zal bekleed worden, ten zij zij aan den Bisſchop bewezen had, dat zij veertig jaren oud zij.

Gevoelens aan de Prisciliänisten toegeſchreven.

Wij kunnen echter weinig uit deze Kerkregelen opmaken, met betrekking tot de gevoelens en gebruiken der *Priscilliänisten*; ook is het, over het geheel, niet gemaklijk, om van hunne leere en zeden iet ſamenhangends te zeggen, omdat men van hen zelven geene berichten deswegens heeft, en hunne partijën alleen 'er op uit waren, om hen als groote Dwaalleeräars en deugnieten te vertoonen; waar in zij allerhande vertellingen aangaande hen opgezameld, ſlechte gevolgtrekkingen tegen hen gemaakt, en zelfs zich aan ſtrijdigheden in deze opgave ſchuldig gemaakt hebben. Hier in komen allen overëen, en dit ſchijnt het geloofwaardigst te wezen, dat de *Priscilliänisten*, over het algemeen,

het *Gnostisch*, en bijzonder het *Manicheïsch* Leerstelsel toegedaan zijn geweest; zonder echter geheel met één van beiden overëen te stemmen. AUGUSTINUS voegt 'er nog bij, dat in de vuilnis van hunne ketterij, als het ware, als in eene grondsop, ook nog veel uit andere Ketterijën, met een verfoeilijk mengzel is saamgevloeid (*). Maar noch hij, noch de overige Schrijvers, onderrichten ons, (het gewoon gebrek bij de oude Kerkleeräaren omtrent de Leerstelsels der Ketters,) in welk verband en samenhang de schijnbaar afgescheurde Leerstellingen der *Priscilliänisten* onderling gestaan hebben.

SULPICIUS SEVERUS zelf, die anders in dit gedeelte zijner Geschiedenis eene vrij goede geschiedkundige welvoeglijkheid in acht heeft genomen, heeft, behalven den algemeenen Ketternaam, enkel eenige bijzondere omstandigheden nopens hunne leere, als in het voorbijgaan, aangeroerd. Vroeger dan hij, en ten tijde van den oorsprong der *Priscilliänisten* zelf, ruimde FILASTRIUS hun eene plaats in op zijne lange Ketterlijst (†); want, dat zij het zijn, die hij onder den naam van *Onthoudenden*, (*abstinentes*,) als dwaalenden in *Gallië*, *Spanje*, en *Aquitanië* noemt, is reeds elders (§) aangemerkt. FILASTRIUS dan verzekert van hen, dat zij de menschen overreden, de huwelijken te scheiden, en zich van vele spijzen te onthouden; dat zij eene genade belooven, welke CHRISTUS, niet door een voor-

(*) *De Hær. Cap.* 70. (†) *De Hær. Cap.* 84.
(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 270.

voorschrift der wet, maar om eene hoogere volmaaktheid in den Hemel te bekomen, aan de willekeur der menschen heeft overgelaten. Na eene korte en slechte wederlegging dezer dwalingen, vervolgt hij: Maar dit doen zij daaröm, opdat zij, terwijl zij de spijzen allengs veràchten, zouden kunnen zeggen, dat deze niet goed, en gevolglijk ook niet tot dat oogmerk aan de menschen van God gegeven; maar veel meer, naar hun gevoelen, van den Duivel gemaakt zijn. Dat FILASTRIUS, op eene andere plaats (*), onder den naam van *Manicheën* in *Spanje*, ook de *Priscilliänisten* verstaat, heeft men voor lang erkend.

Meer dan dertig jaaren daar na, omtrent het jaar 415, stelde de Ouderling, (*Presbijter*,) PAULUS OROSIUS (†), van deze, in zijn Vaderland *Spanje*, nog voortduurende partij, een bericht op voor AUGUSTINUS (§), hetwelk ook wel zijne gebreken heeft, maar toch vollediger, en in de hoofdzaak zekerer schijnt te zijn, dan de overigen. In hetzelve meldt hij, dat PRISCILLIANUS, in zoo verre, nog erger geweest is, dan de *Manicheën*, omdat hij zijne dwalingen ook uit het Oude Testament zocht te versterken. Zijne stellingen waren de volgende geweest: dat de van God geborene ziel uit zeker voorraadhuis voortkomt; dat zij belooft, voor God te strij-

(*) *Cap.* 61. (†) Zie van hem *Deel* V. *Bl.* 47. volg.

(§) *Consultatio seu Commonitorium de errore Priscilliänistarum et Origenistarum in Augustini Opp. Tom.* VIII. *pag.* 431.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

strijden; dat zij door vermaningen der Engelen onderwezen wordt; vervolgends, terwijl zij door eenige kringen afdaalt, van den kwaaden Vorst gevangen, en naar den wil des overwinnaars in verscheidene ligchamen gestoten, en ook elk derzelven met een Handschrift, (*Chirographum*,) getekend wordt. Daar uit leidde hij het gewigtig gebruik der *Mathesis*, (*Starrenwichelarij*,) af, terwijl hij beweerde, dat CHRISTUS dit Handschrift gedelgd, en door zijn Lijden aan het Kruis genageld heeft, want zoo zeide hij zelf in éénen zijner Brieven: „ Dat is de „ eerste Wijsheid, in de gedaante der Godlijke zie„ len, de kracht der natuur, en de inrichting des „ ligchaams te kennen. Hier in schijnt Hemel en „ Aarde verbonden, en alle Vorsten der Wereld „ schijnen aangespannen te zijn, om de inrichtingen „ der Heiligen te overwinnen. Want de *Patriär*„ *chen* beslaan den eersten kring van God en het „ Godlijk Handschrift der in het vleesch te zenden „ zielen, zoo als die door de overëenstemming „ van God, der Engelen, en alle zielen, vervaar„ digd is geworden; waar tegen zij ook tot den „ daadlijken krijg bereid zijn." (*Formalis militiæ opus possident*, woorden, niet min donker, dan deze geheele plaats van PRISCILLIANUS.) Te weten, hij leerde, zoo vervolgt OROSIUS, dat de naamen der *Patriärchen* leden der ziel waren; zoo als bij voorbeeld, RUBEN in het hoofd, JUDA in de borst, LEVI in het hart, BENJAMIN in de heupen, enz. maar in de leden des ligchaams waren, geloofde hij, de Hemelstekenen gebracht, bij voorbeeld, de *Ram* in het

het hoofd, de *Stier* in den nek, de *Tweelingen* in de armen, de *Kreeft* in de borst, enz. Verders onderstelde hij eene eeuwige duisternis, uit welke de Vorst der Wereld zal voortgegaan zijn. Even dit bevestigde hij ook door zeker Boek, (*Memoria Apostolorum*,) waar in de Verlosser, in het geheim, van zijne Leerlingen gevraagd wordt, en leert, dat de *Zaaier*, in de van hem gebruikte gelijkenis, geen goede geweest is, dewijl hij anders het zaad niet langs den weg, of op onvoegzame plaatzen, gezaaid zou hebben; maar hij was veel meer die geen, die de gevangene zielen in verscheidene ligchamen, naar zijn goedvinden, gestrooid of gezaaid heeft. In hetzelfde Boek werd ook veel van den Vorst der Vochtigheden, en van den Vorst des Vuurs gezegd, terwijl PRISCILLIANUS te verstaan geeft, dat al het goede in de wereld door kunst, niet door Gods magt, geschiedt. Inzonderheid zeide hij, dat God, als hij den menschen regen wil geven, aan den Vorst der Vochtigheden, het Licht, als eene jonge Maagd, vertoont; wanneer deze begeerig is, haar te omhelzen, geraakt hij door deze beweging aan het zweeten, en maakt daar door den regen; maar wanneer zij hem verlaat, dan verwekt hij door zijn brullen den Donder. De Drieëenheid leerde hij enkel met woorden, nademaal hij eene verbinding zonder persoonlijk bestaan en eigenschappen beweerde; zoodat Vader, Zoon, en Heilige Geest, maar één, naamlijk CHRISTUS, zijn.

Op dit Geschrift van zijnen vriend antwoordde AUGUSTINUS met een veel uitvoeriger Ge-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schrift (*); hij merkt aan, dat hij in andere Geschriften, tegen de *Manicheën* gericht, reeds veel gezegd had, hetwelk ook tegen de *Priscilliänisten* bruikbaar was; bovendien, dewijl OROSIUS hem bericht had, dat twee *Priscilliänisten* de Leerstellingen van ORIGENES hadden aangenomen, voegde hij 'er het één en ander tegen deze laatsten bij, maar van de *Priscilliänisten* heeft hij hier verders niets merkwaardigs. Doch tegen het einde van zijn leven, omtrent het jaar 428, toen hij meer kennis aan dezelven gekregen had, gaf hij van hen het volgende denkbeeld (†). Ten einde hunne vlekken en schande te bedekken, hadden de *Priscilliänisten*, onder hunne leerstellingen, ook deze woorden: *Zweer! Zweer valsch! maar verraad geene geheimen! (Jura! perjura! secretum prodere noli!)* Zij zeiden, dat de zielen, van dezelfde Natuur en Zelfstandigheid met God, tot eenen vrijwilligen strijd op Aarde, door zeven Hemelen en zekere Vorstendommen, allengs afdaalden, waar zij dan de kwaade Vorsten ontmoetten, van welke deze Wereld gemaakt is, en die haar in verscheidene vleeschlijke ligchamen zaait. Zij beweerden ook, dat de menschen door het noodlot der Starren verbonden zijn, en dat ons ligchaam zelf naar de XII Hemelstekenen saamgesteld is. Het vleesch vermijden zij, als eene onreine spijze; en scheiden ook de echtgenoten, die zij daar toe overreden kunnen, al-

(*) *Ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas Liber l. c. p.* 434. (†) *De Hæres. Cap.* 70.

alſchoon ook één derzelven zulks niet wille, dewijl zij de Schepping van alle vleesch den kwaaden Engelen toeſchrijven. Zij verwerpen niet alleen geen één van de Kanonieke Boeken des Bijbels; maar bedienen zich ook van de *Apokrijfe*; doch draajen alles, wat daar in met hunne dwaling ſtrijdt, door *Allegoriën*, tot hun voordeel. Eindelijk denken zij van de Godlijke Drieëenheid, even als de *Sabelliänen*. — Nog vóórdat AUGUSTINUS dit ſchreef, was hij, omtrent het jaar 420, door CONSENTIUS gevraagd, of men wel, om de *Priscilliänisten* en hunne geheimen naar te vorſchen, dewijl zij toch, door leugens, ja door valsch zweeren, hunne Ketterij verbergden, zich, zoo als ſommige Katholijken deeden, mogt houden, als of men tot hunne partij behoorde? Ten antwoord ſtelde hij een bijzonder Boek op (*), waar in hij dit afkeurt. Dat de *Priscilliänisten*, in de daad, geloofd hebben, dat men gerechtigd zij, om tot verberging van zijnen Godsdienst te liegen, bewijst hij uit een werk van éénen hunner Bisſchoppen, DICTINNIUS, hetwelk hij *een Pond*, (*Libra*,) noemde, omdat het, zoo als de *Romeinen* hun pond in twaalf oncen verdeelde, in even zoo vele afdeelingen verdeeld was. Nog vindt men eenige weinige Bijvoegzelen tot deze Berichten in ſommigen van zijne Brieven. Zoo ziet men uit éénen derzelven, dat de *Priscilliänisten*, even als de *Manicheën*, op Zondag gevast

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Contra Mendacium ad Conſentium Tom.* VI. *Opp. pag.* 327.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vast hebben (*), en uit eenen anderen (†), dat deze gezindte in zeker *Apokrijf* Boek den *Lofzang* bewaard had, welken CHRISTUS na de Paaschmaaltijd met zijne Apostelen gezongen heeft. MATTH. XXVI. 30. — Ook verzekert AUGUSTINUS, in ééne zijner Kerkredenen (§), dat de *Priscilliänisten* aan CHRISTUS enkel eenen Geest, maar geen waar Vleesch, hebben toegeschreven.

Deze zijn de voornaamste Berichten van Tijdgenooten nopens de Leere der *Priscilliänisten*; HIËRONYMUS heeft 'er insgelijks eenigen, maar die hij, als onzeker, voorstelt, zoo als, in het jaar 392, in één zijner Boeken (**), alwaar hij meldt, dat PRISCILLIANUS nog steeds van eenige *Gnostische* dwalingen beschuldigd wordt; deels schrijft hij, in laater jaaren, wel meer bepaald, maar bijkans enkel in het algemeen, of naar heerschende geruchten, dat de *Priscilliänisten*, *Gnostieken* en *Manicheën* waren, dat zij onkuische samenkomsten hadden, en zich, even als de *Manicheën*, op eene volmaaktheid beroemden, volgends welke men noch met gedachten, noch uit onwetendheid, zondigde (††).

Beöor-

Men mist, in alle deze Berichten, duidlijkheid, maar

(*) *Epist.* XXXVI. *Tom.* II, *Opp. pag.* 60.

(†) *Epist.* CCXXXVI. *pag.* 644.

(§) *Serm.* CCXXXVIII. *Tom.* V. *Opp. p.* 694.

(**) *De Viris Illustr. Cap.* 121.

(††) *Tom.* IV. P. II, *Opp. Ep.* XLIII. *ad Ctesiphont. p.* 476, 477. *Prol. Dial. advers. Pelagian. p.* 484. *Ep.* LXXVIII. *ad Marcellin. p.* 642.

maar ook genoegzame zekerheid van waarheid. Van sommigen kan zulks genoeg blijken; bij voorbeeld, met betrekking tot de beschuldiging, welke men den *Priscilliänisten* maakt van onkuische zeden, zal men uit het vervolg der Geschiedenis zien, dat deze gezindte veel meer eene strenge zedenleere was toegedaan, ook komt 'er geen één gestaafd bewijs bij de Tijdgenoten van voor. Het andere voorbeeld is dat van leugen en meinëed. Wij verwerpen deze beschuldiging wel niet op dien grond, omdat AUGUSTINUS de eenigste is, die ze aanvoert, want hij beroept zich op het getuigenis van eenen *Priscilliänistischen* Schrijver; maar uit het schrijven van eenen man, volgt niet, dat dit het algemeen gevoelen der geheele gezindte geweest is. Nog kan men hier bijvoegen, dat het niet bewezen is, dat alle de besluiten der Kerkvergadering van *Cæsar-Augusta* tegen gevoelens of gebruiken der *Priscilliänisten* gesteld zijn.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deeling van deze Berichten.

Hoe het zij, de gemelde Kerkvergadering droeg het aan ITHACIUS, Bisschop van *Ossonuba*, op, om den inhoud van hare besluiten overäl te verspreiden, en den Bisschop HYGINUS, juist den genen, die het eerst de alarmklok tegen deze Ketters getrokken had, maar die hen zelf in zijne Kerkgemeenschap aangenomen had, boven anderen van dezelve uit te sluiten (*). Maar deze keuze der vergaderde Bisschoppen was niet gelukkig geweest. Want ITHACIUS, zoo als de gemelde Geschiedschrijver hem be-

Het tegengaan der Priscilliänisten aan ITHACIUS opgedragen. Zijn karakter.

(*) SULPIC. SEVER. *l. c. Cap.* 47.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beſchrijft (*), „ had even zoo min bedachtzaam„ heid, als heiligheid; hij was ſtout, praatächtig, „ onbeſchaamd, een kwistgoed, en hield veel van „ goed eten en drinken. Hij ging zoo ver in zij„ ne dwaasheid, dat hij allen, zelfs heilige man„ nen, die, of vlijtig lazen, of om ſtrijd vastten, „ als medepligtigen of leerlingen van PRISCILLIA„ NUS, aanklaagde." Daar door hadden ook de beſluiten der Kerkvergadering zoo weinig invloed, om de *Priscilliänisten* te onderdrukken, dat veel meer derzelver beide Bisſchoppen, INSTANTIUS en SALVIANUS, om hunne partij meer ſterkte bij te zetten, PRISCILLIANUS, tot Bisſchop van *Abila*, (thans *Avila*, eene ſtad in *Oud-Castilië*, doch die toen tot *Gallicië* ſchijnt gerekend te zijn geweest,) inwijdden. Want zijne begaafdheden en ſlimme werkzaamheid verwierven hem, voornaamlijk, het recht, om Leeräar en Opperhoofd te wezen.

IDACIUS en ITHACIUS wenden zich tot de Wereldlijke Overheid

Door dezen tegenſtand verbitterd, keerden IDACIUS en ITHACIUS zich tot de Wereldlijke Overheid, om, door derzelver bijſtand, de eerst ontſtaane gezindte te ſchielijker te vernietigen. Eene onverſtandige onderneming, zegt SULPICIUS SEVERUS zelf (†), nademaal dit wel de kortſte weg kon heeten, om Godsdienſtige verſchillen ten einde te brengen, wanneer wetten en ſtraffen der burgerlijke magt gebruikt worden; maar niets verraadde meer onëdele gezindheden in Christlijke Leeräaren der heerſchende Gemeente, dan tegen elk hoopjen

(*) *Cap.* 50. (†) *Cap.* 47.

jen van anders over den Godsdienst denkende Christenen, als tegen Staatsmisdadigers, terstond het hoogste gezag in de wapenen te helpen. Ondertusschen was de trek tot zulk eene handelwijze bij heethoofden onder de *Katholijken* steeds heviger geworden, zedert de Christelijke Overheid zoo dikwijls, volgends den wil der Geestlijkheid, zoogenoemde Ketters te neder geveld had; daarënboven raadde de ijver voor de Rechtzinnigheid ten sterksten aan, om dezelve, zoo niet door de beste, toch door de snelstwerkende, middelen te ontzenuwen. De beide Bisschoppen bereikten ook voor eene poos hun oogmerk. Want, na vele schandlijke stappen gedaan te hebben (*), wist IDACIUS van den Keizer GRATIANUS een bevel te bewerken, uit kracht van hetwelk alle Ketters niet alleen uit hunne Kerken en uit de Steden, maar ook in het geheel uit *Spanje*, verdreven moesten worden. Nu durfden de *Priscilliänisten* hunne zaak niet gerechtlijk te bepleiten; daaröm verlieten hunne Bisschoppen hunne ambten, en de overigen verstrooiden zich uit vreeze.

De Priscilliänisten herstellen zich weder.

Doch de drie hoofden dezer gezindte, INSTANTIUS, SALVIANUS en PRISCILLIANUS, bedienden zich van andere middelen, om zich weder op de been te helpen, die hun ook, gedeeltlijk, gelukten. Vooröeerst reisden zij naa *Rome*, in hoop, van zich bij den Bisschop DAMASUS aldaar tegen alle beschuldigingen te zullen verdedigen. Zij namen hunnen weg

(*) Zoo verhaalt de Geschiedschrijver *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

weg over *Aquitanië*, alwaar zij wel ontvangen werden, en gelegenheid vonden, om hunne gevoelens te verspreiden. Bijzonder haalden zij de inwoners van *Elusa*, die zeer ijverig voor den Godsdienst waren, op hunne zijde over. De Bisschop DELPHINUS van *Burdegala*, (*Bourdeaux*,) belette hen daar te komen; evenwel onthielden zij zich een' tijd lang op een Landgoed van EUCHROTIA, weduwe van den bovengenoemden ELPIDIUS, alwaar zij ook eenige aanhangers kregen. Hunne verdere reize zetten zij onder slecht gezelschap voort (*), met hunne en andere vrouwen, waar onder ook EUCHROTIA en hare Dochter PROCULA; de laatste zou, volgends het gerucht, bij PRISCILLIANUS zwanger zijnde, hare vrucht door kruiden hebben afgedreven. Te *Rome* gekomen, weigerde DAMASUS hun gehoor. Zij keerden dus naa *Mediolanum* terug; maar vonden bij den Bisschop AMBROSIUS een even slecht onthaal. Dus vergeefs gezocht hebbende, de twee aanzienlijkste Bisschoppen der Westersche Kerk over te haalen, brachten zij het, eindelijk, door lang aanhouden, en door geschenken, met welke zij den Keizerlijken Opperhofmeester, (*Magister Officiorum*,) MACEDONIUS omkochten, zoo ver, dat het voorgaande Plakaat van den Keizer ingetrokken, en zij weder in hunne Kerkelijke ambten hersteld werden. INSTANTIUS en PRISCILLIANUS geraakten ook daadlijk in het bezit derzelven; maar SALVIANUS was te *Rome* overleden.

ITHA-

(*) SULPIC. SEVER. *Cap*. 48.

ITHACIUS (*) had wel moeds genoeg, om zich tegen deze herstelling der *Priscilliänisten* te kanten, maar, dewijl zij ook den *Proconsul*, of Stadhouder van *Spanje*, VOLVENTIUS, door geld hadden omgekocht, kon hij niets uitvoeren. Veel meer werd hij zelf van hen, als een rustverstorer der Gemeenten, beschuldigd, ook werd 'er last gegeven, om hem gevangen te nemen. Dit gevaar ontging hij, door naa *Galliën* te vluchten, alwaar hij zich bij den Opperstadhouder, (*Præfectus*,) vervoegde. Deze gaf last, dat de stichters der onrusten voor hem zouden gebracht worden; ook zond hij deswegens bericht aan den Keizer, opdat de *Priscilliänisten* hem niet zouden voorkomen. Maar ten Hove was, door eenige vermogende en geldzuchtige lieden, alles voor geld te bekomen. Gevolglijk bracht de gemelde partij, door eene groote geldsomme aan MACEDONIUS te schenken, het zoo ver, dat aan GREGORIUS het onderzoek dezer zaak ontnomen, en dit aan den nieuwen Bevelhebber of *Vicarius* van *Spanje* opgedragen werd. Zelfs werden 'er Keizerlijke Bedienden afgezonden, om ITHACIUS van *Treveri* naa *Spanje* terug te brengen; welke hij looslijk misleidde, gelijk hij vervolgends door den Bisschop PRITANNIUS aldaar beschermd werd.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

ITHACIUS wordt vervolgd

Te midden van deze bewegingen viel 'er eene Staats-omwenteling voor in het *Romeinsche* Rijk, waar door ook de toestand der *Priscilliänisten* eene be-

De Priscilliänisten bij MAXIMUS

(*) Zoo schijnt men te moeten lezen bij SULPICIUS SEVERUS *Cap.* 49.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

befchuldigd.

beflisfende keer nam. In het jaar 383 wierp MAXIMUS zich in *Britanniën* tot Keizer op, en ftak fchielijk met zijn Leger naa *Galliën* over, alwaar GRATIANUS van zijn eigen volk verlaten zijnde, in handen der vijänden viel, die hem ter dood brachten. MAXIMUS nam vervolgends zijn verblijf te *Treveri*: en hier leverde ITHACIUS hem een hevig klaagfchrift over tegen PRISCILLIANUS en zijne aanhangers, aan welke hij allerhande misdaaden toefchreef. De Keizer beval terftond den Opperftadhouder en *Vicarius* van *Spanje*, dat alle de aanhangers van deze partij voor eene Kerkvergadering te *Burdegala* verfchijnen moesten. INSTANTIUS en PRISCILLIANUS werden, naar allen fchijn, reeds in het jaar 384, derwaards gebracht. De eerfte veräntwoordde zich zoo flecht, dat men hem van zijn Bisdom afzette. Maar PRISCILLIANUS beriep zich, ten einde niet van Bisfchoppen geöordeeld te worden, op den Keizer. Ook lieten de vergaderde Bisfchoppen dit beroep gelden. SULPICIUS SEVERUS (*) noemt dit „ eene zwakheid van hen, want, of zij hadden „ een vonnis tegen den hardnekkigen moeten vel„ len, of indien zij zichzelven wantrouwden, het „ onderzoek aan andere Bisfchoppen moeten aanbe„ velen, maar de beflisfing over zoo openbare mis„ daaden niet aan den Keizer moeten overlaten." Zijne mening fchijnt te wezen, dat de Geestlijkheid onäfhanglijk behoort te zijn van Wereldlijke Rechtbanken.

Al-

(*) *Cap.* 49.

Alle de beſchuldigden moesten zich dan ten Keizerlijken Hove laten vinden. Ook begaven zich hunne beſchuldigers IDACIUS en ITHACIUS derwaards, maar uit zucht, om de overwinning te behalen, maakten zij veelal zichzelven misdaadig, naar het oordeel van SULPICIUS (*). De armzalige ITHACIUS, wiens karakter hij hier beſchrijft, zoo als wij boven (†) gezien hebben, durfde zelfs den Bisſchop MARTINUS van *Turonum*, eenen man, dien men volkomen den Apostelen gelijk kon achten, openlijk deze ſchandelijke Ketterij te last leggen. MARTINUS naamlijk, thans zich te *Treveri* bevindende, hield niet op ITHACIUS te beſtraffen, ten einde hem te bewegen, om van deze beſchuldiging af te laten. Maar den Keizer verzocht hij, het bloed dezer ongelukkigen toch niet te vergieten; het was reeds meer dan genoeg, dat Ketters, die door de uitſpraak der Bisſchoppen veroordeeld worden, uit hunne Kerken verjaagd werden; maar dit was eene geheel nieuwe en ongehoorde onrechtvaardigheid, dat eene Kerkelijke zaak door eenen Wereldlijken Richter beſlist zou worden. Deze voorſtellen werkten ook zoo veel uit, dat het onderzoek dezer zaak werd uitgeſteld, zoo lang MARTINUS te *Treveri* bleef.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MARTINUS, Bisſchop van Turonum, verzet zich tegen dezen gerichtshandel.

Maar na zijn vertrek, leverde MAXIMUS, door twee Bisſchoppen, MAGNUS en RUFUS, van zijne zachtere voornemens afgetrokken, waar bij hij aan MARTINUS beloofd had, niets wreeds tegen de beſchuldigden te zullen toelaten, hen over aan den Opperſtadhouder

PRISCILLIANUS en verſcheidene zijner aanhangers veroor-

(*) *Cap.* 50. (†) *Bladz.* 268.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deeld en ter dood gebracht.

der EVODIUS, een' ftreng en fcherp man. Deze verhoorde PRISCILLIANUS tweemalen, overtuigde hem van flechte daaden, en daar hij zelf bekennen moest, dat hij ontuchtige leeringen voorgedragen, bijëenkomften met fchandlijke vrouwlieden bij nacht gehouden, en gemeenlijk naakt gebeden had; verklaarde hij hem fchuldig, en wierp hem in de gevangenis, tot hij van dit alles den Keizer verflag gedaan zou hebben. MAXIMUS velde op dit bericht zijn vonnis, dat PRISCILLIANUS en zijne aanhangers ter dood gebracht zouden worden (*). SULPICIUS, die dit verhaalt, fchijnt gevoeld te hebben, hoe weinig het ftrookte met de Christelijke beginfelen, Ketters, enkel als zoodanig, lijfftraffen aan te doen, en daaröm liever te gewaagen van *flechte daaden*, en *ontuchtige leeringen*, die aan PRISCILLIANUS te last gelegd werden.

Thans befpeurde ITHACIUS, hoe haatlijk hij zich bij de Bisfchoppen zou maken, als hij, tot het laatfte toe, den gerichtshandel tegen de befchuldigden, (want dezelve moest nog ééns herhaald worden,) bijwoonde. Hij onttrok 'er zich dan aan, maar alleen, nadat hij zijn booze ftuk looslijk tot rijpheid gebracht had. (*callido jam fcelere perfecto.*) MAXIMUS benoemde toen eenen anderen Befchuldiger, den *fisci patronus*, (Advokaat der Keizerlijke Kamer,) PATRICIUS, op wiens aanhouden het geflagen vonnis voltrokken werd. PRISCILLIANUS werd in het jaar 385 te *Treveri* onthoofd, en met hem

FE-

(*) SULPIC. SEVER. *Cap.* 50.

Het eerste voorbeeld van Ketters of Dwaalende, door het aanstoken van Christen-Geestelijken, gerechtelijk ter dood gebracht.

VII.D. Bladz. 275.

FELICISSIMUS en ARMENIUS, twee Geestelijken, welke onlangs zijne partij omhelsd hadden; als ook LATRONIANUS en EUCHROTIA. Het eerste voorbeeld van Ketters of Dwaalenden, door het aanstoken van Christen-Geestelijken, gerechtlijk ter dood gebracht! INSTANTIUS werd op het Eiland *Sylina*, aan gene zijde van *Britanniën* gelegen, gebannen; waarschijnlijk het hedendaagsche Eiland *Scilly*, het voornaamste van andere naar hetzelve genoemde Eilanden, welke ook de *Sorlings* heeten, en die tusschen *Engeland* en *Ierland* liggen. Ingevolge nieuwe vonnissen, welke kort daar na werden uitgesproken, werden ASARINUS en de Diakon AURELIUS met het zwaard gestraft. De goederen van TIBERIANUS werden verbeurd verklaard, en hem het Eiland *Sylena* insgelijks tot verblijf aangewezen. TERTULLUS, POTANMIUS en JOANNES, werden, als menschen van geringer stand, en die eenige genade verdienden, omdat zij, nog vóórdat zij op de pijnbank gebragt werden, hunne misdaaden en die hunner medebeschuldigden beleden hadden, alleen voor eenen tijd naa sommige oorden van *Galliën* gebannen. —

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dit hoofdbericht van SULPICIUS SEVERUS (*) wordt door andere Schrijvers van dezen tijd bevestigd en opgehelderd. Behalven de Chronijkschrijvers PROSPER, (*ad a.* 380,) en IDACIUS, (*ad a.* 387,) welke dit geval slechts kort aanroeren, meldt HIËRONYMUS (†) van PRISCILLIANUS, dat de partij van

Nadere bijzonderheden

(*) *L. c. C.* 51. (†) *De Viris Illustr. C.* 121.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van IDACIUS en ITHACIUS zijne dood bevorderd heeft; van LATRONIANUS (*), dat deze *Spanjaard* een zeer geleerd man geweest is, die door zijne gedichten, waar van 'er nog verscheidenen voorhanden waren, den Ouden op zijde gestreefd heeft; eindelijk van TIBERIANUS (†); dat hij insgelijks een *Spanjaard* was, die zich door een hoogdravend en met vlijt beärbeid verweerschrift tegen het vermoeden van de Ketterij van PRISCILLIANUS verdedigde, maar na de strafoefening zijner vrienden, uit verdriet over zijne ballingschap, zijne voorige gezindheden veränderd, en met de hond, die, volgends de Schrift, tot zijn uitbraakzel wederkeert, zijne reeds aan CHRISTUS gewijde Dochter uitgehuwlijkt heeft. Men heeft zelfs over dit geval eenen Brief van den Keizer MAXIMUS aan den *Roomschen* Bisschop SIRICIUS (§), waar in hij denzelven van zijnen ijver voor de rechtzinnigheid verzekert, en vervolgt: „ Bij onze aankomst," (waarschijnlijk in *Galliën*,) „ hebben wij het een en ander door „ ondeugende lieden zoo veröntreinigd gevonden, „ dat, indien wij niet uit Godsvrucht spoedig eene „ genezende voorzorg daar bij gebruikt hadden, „ eene groote scheuring en verbastering, en bijna „ ongeneeslijke buitensporigheden ontstaan zouden „ zijn. Voor het overige wenschte ik, dat uwe „ Heiligheid, het geen onlangs van de schenddaa- „ den der *Manicheën*, niet slechts door aandui- „ din-

(*) *Cap.* 122. (†) *Cap.* 123.

(§) Bij BARONIUS *Ann. Eccles. a.* 387. *n.* 65.

„ dingen, of door zeker vermoeden, maar door „ hunne eigene gerechtelijke bekentenis, aan het „ licht is gebracht, liever uit de oorspronglijke „ stukken, dan uit mijn verhaal leerde kennen; om „ dat wij zoo vele handelingen, die ook schande„ lijk zijn om te zeggen, niet zonder schaamte noe„ men kunnen."

Beöordeling van het gedrag van MAXIMUS.

Wat 'er zij van den Godsdienst-ijver van MAXIMUS, zeker is het, dat hij dien door wreedheid en gierigheid vrij wat bevlekt heeft. *De meesten geloofden, ten dien tijde, dat hij op de goederen en bezittingen der Ketters loerde* (*). Ja dezelfde Bisschoppen, die hem de bovengemelde vonnissen hadden ingegeven of goedgekeurd, brachten hem ook zoo ver, dat hij op het punt stond, om Krijgsbevelhebbers met eene onbepaalde magt naa *Spanje* te zenden, waar zij gerechtelijke onderzoekingen over de Ketters aanstellen, en dien hun leven en goederen ontnemen zouden. „ De gevolgen daar van," zegt SULPICIUS SEVERUS (†), „ zouden ongetwijfeld geweest zijn, dat daar door eene groote „ menigte heilige mannen het leven zou verloren „ hebben. Want men maakte toen geen groot on„ derscheid tusschen de menschen; men oordeelde „ enkel naar den oogschijn, en besloot meer uit ie„ mands bleeke kleur, of uit zijn kleed, dan uit „ zijn geloof, dat hij een Ketter was."

De Heili-

Terwijl dit te *Treveri* voorviel, kwam de Bisschop

(*) SULPIC. SEV. *de Virt.* B. *Mart. Dial.* III. *C.* XI.
(†) *Dial.* III. *de Virtut.* B. *Mart.* C. XI.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ge MARTINUS van Tours keurt het gedrag der Bisschoppen af.

schop MARTINUS andermaal daar. Hij had, gelijk wij gezien hebben, de geweldige behandeling der *Priscilliänisten* ten Hove zeer afgekeurd. Thans kwam hij aan het Hof, om de gemelde bloedige en heilloze voornemens te stuiten; en ook tevens met oogmerk, om een voorspraak te zijn voor twee aanzienlijke mannen, die 's Keizers toorn op zich hadden gehaald, door hunne trouw voor GRATIANUS. Het eerste scheen genoegzaam onmogelijk; want MAXIMUS beschermde de vervolgers der *Priscilliänisten* zoo nadruklijk, dat niemand hen durfde beschuldigen, wegens het ombrengen van PRISCILLIANUS, hoedanig hij dan ook mogt geweest zijn, door hun toedoen; den eenigen Bisschop THEOGNISTUS uitgezonderd, die openlijk de Kerkelijke gemeenschap met hen afbrak, vervoegden zich verscheidene Bisschoppen met hen, die thans te *Treveri* waren, waarschijnlijk om den nieuwen Bisschop dezer Hoofdstad FELIX in te wijden. Deze allen werden ontsteld door het bericht van de aankomst en oogmerken van MARTINUS, dien zij vreesden, dat zich van hunne gemeenschap scheiden zou. Op hunnen raad zond de Keizer hem bedienden te gemoet, met verbod, dat hij niet in de stad moest komen, ten zij hij vooräf beloofde, den *Kerkelijken vrede* met de aldaar vergaderde Bisschoppen mede te brengen. MARTINUS, tot bescheid gevende, dat hij met den *vrede van* CHRISTUS kwam, kwam 's nachts in de stad, deed terstond zijn gebed in eene Kerk, en verscheen den volgenden dag in het Keizerlijk Paleis. Twee dagen lang weigerde de Keizer hem gehoor

hoor te verleenen, terwijl de Bisschoppen, aan wier gemeenschap MARTINUS zich onttrok, den Keizer lastig vielen, ja smeekten, dat hij zijne magt tegen dezen wilde gebruiken, dewijl men PRISCILLIANUS vergeefs ter dood gebracht had, indien MARTINUS zijn wreker zou zijn. Op deze wijze hadden zij den Keizer bijna genoodzaakt, MARTINUS als een' Ketter te behandelen. Maar, hoe overdreven ook zijne gunst jegens de Bisschoppen was, hij wist nogthans al te wel, schrijft SULPICIUS (*), dat MARTINUS, in geloof, heiligheid, en deugd, boven alle menschen uitmuntte. Hij zocht hem dus, door vriendelijkheid, over te halen, hem voorhoudende, dat de Ketters, met alle recht, meer naar den loop van openlijken gerichtshandel, dan door vervolging der Bisschoppen, veröordeeld waren; ook had eene voor weinige dagen gehoudene Kerkvergadering ITHACIUS van alle schuld vrijgesproken. Als MARTINUS onverzetlijk bleef, werd de Keizer toornig, en zond terstond Bevelhebbers, om die genen om te brengen, voor welken MARTINUS gebeden had. Zoo dra MARTINUS dit vernam, haastte hij zich, hoewel het reeds nacht was, in het Paleis, en beloofde, als men genade wilde bewijzen, de Kerkelijke gemeenschap met de Bisschoppen te zullen vernieuwen; onder voorwaarde, dat de Bevelhebbers naa *Spanje* gezonden, tot verderf der Gemeenten, terug geroepen werden; hetwelk MAXIMUS, zonder uitstel, bewilligde. Den volgenden dag werd FE-

LIX

(*) *L. c. Cap.* 12.

LIX ingewijd, een zeer heilig man, en volkomen waardig, om, in betere tijden, Bisschop te wezen (*). Doch alhoewel MARTINUS de Kerkelijke gemeenschap hield met de Bisschoppen, men kon hem echter niet overhalen, om die met schriftelijke ondertekening te bekrachtigen. Hij vertrok ook des anderen daags ten spoedigsten, en zuchtte onder weg treurig, dat hij zelfs maar voor een enkel uur deel genomen had in het gezelschap van slechte lieden. Zelfs verhaalt SULPICIUS, met alle verzekering, dat, als MARTINUS op zijne reize alleen zittende, de redenen voor en tegen zijn gedrag overweegde, hem een Engel verscheenen was, die zijn berouw had goedgekeurd, maar 'er tevens bijgevoegd had, dat hij zich niet anders uit deze zaak had kunnen ontwikkelen, alleen dat hij voor het vervolg zijne oude standvastigheid weder behoorde te hernemen. Ook nam hij zich zedert werklijk in acht, zegt de Geschiedschrijver, om geene gemeenschap te onderhouden met de partij van ITHACIUS; maar bekende ons dikwijls weenende, dat *hij*, door eene afgedwongene, naauwlijks voor een oogenblik aangegane verbindtenis, verlies aan geestlijke krachten geleden had, zoodat hij, van dien tijd af, de bezetenen niet zoo schielijk en krachtig genezen kon, dan te vooren. Hij heeft daarom ook, de volgende zestien jaren van zijn leven, geene enkele vergadering van Bisschoppen meer bezocht.

Andere

MARTINUS was de eenigste niet, onder de *Christe-*

(*) SULPIC. SEV. *l. c. Cap.* 13.

Kerkleeraars van 's gelijken

telijke Leeräaren van dezen tijd, die de gewelddaadigheden tegen de *Priscilliänisten* afkeurde. AMBROSIUS, Bisschop van *Mediolanum*, ook één der aanzienlijkste Bisschoppen, deed zulks insgelijks met nog halstarriger moed. Hij werd, in het jaar 387, door den Keizer VALENTINIANUS aan MAXIMUS afgevaardigd, dewijl deze ook *Italië* en zijn overige gebied dreigde. Toen hij te *Treveri* kwam, onttrok hij zich, gelijk hij zelf schrijft, geheel aan de Kerkgemeenschap met die Bisschoppen, met welken de Keizer ze onderhield, of die de dood der Dwaalleeräaren begeerd hadden. Maar daar voor brachten dezen ook den Keizer daar toe, dat hij AMBROSIUS gebood, terstond weder de stad te verlaten. Bovendien zag AMBROSIUS het treurig toneel, dat de bovengenoemde Bisschop HYGINUS, die zoo oud was, dat hij bijna zieltoogde, van klederen en alles ontbloot, in ballingschap verdreven werd, zonder dat hij, door zijne voorbede, bij de Hofbedienden van MAXIMUS deszelfs lot eenigzins had kunnen verzachten (*). Des te meer volhardde AMBROSIUS, ook in het vervolg, bij zijne gevoelens; hij vergelijkt in éénen zijner Brieven (†), ITHACIUS en deszelfs aanhangers bij de *Fariseën*, die de overspelige vrouw bij JESUS brachten, om haar door hem te laten veröordeelen; deze Bisschoppen waren, zijns oordeels, nog slimmer, dewijl zij, niet enkel eene vrouw aangeklaagd, maar de dood van vele menschen gezocht hadden. De

(*) AMBROS. *Epist.* LVI. *pag.* 321.

(†) *Epist.* LII. *pag.* 310.

III BOEK. VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wat 'er de Heidenen van gezegd hebben.

De Heidenen zelve ergerden zich aan dit gedrag der Bisschoppen. Daar toe kan ten bewijze dienen eene plaats uit de Lofreden van den Redenaar PACATUS DREPANIUS (*), in het jaar 391, op THEODOSIUS gehouden, drie jaren, nadat MAXIMUS door dezen Vorst overwonnen was, en het leven verloren had, in welke hij van deze Bisschoppen, die MAXIMUS tot dit geweld verleid hadden, dus spreekt: „ 'Er moeten wel gewigtige en haatlijke redenen geweest zijn, waaröm men de weduwe van eenen beroemden Dichter ter lijfstraffe sleepte! Doch, men wist haar niets anders te last te leggen, dan dat zij vlijtig was in haren Godsdienst, en de Godheid te ijverig vereërde. Wat kon de Priester, die haar beschuldigde, grooter voortbrengen? Want ook dit soort van beschuldigers vond men hier, die wel in naam Bisschoppen, maar in de daad Gerichtsdienaars, ja zelfs beulen waren, die zich niet vergenoegden, ongelukkige menschen van hunne vaderlijke goederen te berooven; maar ook door lasteringen naar hun bloed dongen, en zelfs het leven der beschuldigden, die nu reeds arm waren, vorderden. Ja, na het halsgericht bijgewoond, de zuchten en pijnigingen der ellendigen gehoord en aanschouwd, de wapenen der Gerichtsdienaren en de boejen der veröordeelden betast te hebben, keerden zij hunne, door het aanraken der moordtuigen bevlekte, handen, weder tot de Godsdienstplegtigheden, en schonden den Godsdienst, welken zij reeds door hun ge-

(*) *Panegyr. in Theodos. Cap.* 29.

gemoed ontheiligd hadden, ook door hun ligchaam. Deze waren de vrienden van dien PHALARIS; deze beminde hij boven anderen, deze kuschte hij: en dat niet zonder reden, dewijl zij zoo velen van zijne wenschen vervulden, den gierigäart de goederen der rijken, den wreedäart het straffen van onschuldigen, en den Godlozen belediging van den Godsdienst aanboden." . . .

Andere Kerkleeraars van dien tijd schijnen de straffe der Priscillianisten goed te keuren

Ondertusschen waren 'er onder de Christelijke Leeräars van dezen tijd anderen, die veel gunstiger over deze strafoefeningen spraken, en ze genoegzaam goedkeurden. HIËRONYMUS, die in het eerst onbeslist wilde laten, of PRISCILLIANUS een Ketter was, oordeelde in zijne laater jaaren: *dat hij door het zwaard der Overheid, en door het gezag der geheele Wereld, veroordeeld was* (*). Op gelijke wijze kan men van AUGUSTINUS besluiten, dat hij van hetzelfde gevoelen geweest is, uit eene plaats, waar in hij van de door *Katholijke* Bisschoppen ontblootte, bestredene en ten grond gestortte Ketterij der *Priscilliänisten* gewaagt (†). Maar allerduidelijkst heeft zich, niet lang na AUGUSTINUS dood, in het jaar 447, hierömtrent de *Roomsche* Bisschop LEO uitgelaten (§). „ Met recht hebben onze Voorvaders, in wier tijd deze Ketterij ontstond, 'er overäl nadruklijk op aangedrongen, dat eene zoo Godloze woede uit de geheele Kerk verdre-

(*) *Ep. ad Ctesiph. advers. Pelagianos. p.* 476.

(†) *Contra mendacium ad Consent. Cap.* 6. *Tom.* VI. *Opp. p.* 331. (§) *Ep.* XV. *T.* I. *Opp. p.* 227.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dreven mogt worden. Ook hebben de Wereldlijke Vorsten deze onzinnigheid zoo zeer verfoeid, dat zij derzelver Stichter, met zijne meeste Leerlingen, openlijk, bevolen hebben, om te brengen. Want zij zagen wel in, dat alle streeven naar eerlijke zeden te niet gedaan, alle huwlijksbanden losgemaakt, en zoo wel Godlijke als menschlijke rechten overhoop geworpen zouden worden, indien men zulken lieden veröorloofde, hunne Leerstellingen te belijden. Deze wetlijke tegenstand was voor de *Kerkelijke zachtheid* lang voordeelig, welke zich wel met *het oordeel der Priesteren* vergenoegt, en geene *bloedige straffen* verlangt; maar evenwel, door *strenge Plakaaten van Christelijke Vorsten zekere hulp ontvangt*; nademaal die genen, welke voor eene ligchaamlijke straffe vreezen, somtijds tot een Geestlijk hulpmiddel toevlucht nemen."

Gevolgen dezer strafheid tegen de Priscilliänisten.

Hoe het zij, men ziet uit het bovenstaande genoeg, hoe ver men in deze tijden nog af was, van het gevoelen, dat men de Ketters met de *dood* moest straffen. Evenwel, toen het *ééns* geschied was, neigde men al ligt, om het als een middel tot handhaving der Rechtzinnigheid aan te zien, en, om de tegenstrijdigheid van dit gevoelen met echt Christelijke gronden op te losſen, vond men gereedlijk uit, den Ketters allerhande ondeugden en misdaaden te last te leggen, waar door hunne vervolging eene wettelijke gedaante bekwam. Ondertusschen werd juist hier door de geest van verbittering en vervolging te meer gaande, zonder dat daaröm de Ketterſche gezindten door dit middel terstond onder-

der-

derdrukt werden. Zij werden veel meer in hunne gevoelens versterkt, met eene soort van geestdrijverij. Zoo ging het met de *Priscilliänisten.* Aan den éénen kant was, door MARTINUS, gelijk wij gezien hebben, ter naauwernood verhinderd, dat niet een groot aantal menschen, op bloot vermoeden, goed en leven verloren; en het is gelooflijk, indien MAXIMUS langer geregeerd had, dat 'er nog bloediger toneelen zouden gevolgd zijn. Reeds ook had het graauw te *Burdegala* eene Leerlinge van PRISCILLIANUS, omdat zij hardnekkig bleef, in een oproer gestenigd (*). Maar aan den anderen kant versterkte zich deze partij, volgends SULPICIUS SEVERUS (†), na de dood van haren Stichter, en breidde zich meer en meer uit. Zijne aanhangers, die hem te vooren, als een' Heilig man, verëerd hadden, verëerden hem thans als een' Martelaar. Zij brachten de lijken der omgebrachten naa *Spanje*, alwaar zij hen met eene aanzienlijke uitvaart verëerden. Bij PRISCILLIANUS te zweeren, was zedert bij hen een zeer eerwaardige eed. Onder de *Katholijken*, integendeel, zelve ontstonden over deze handelwijze hevige bewegingen, die wel vijftien jaaren duurden.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo als MARTINUS en AMBROSIUS over de harde behandeling tegen de *Priscilliänisten* geöordeeld hadden, zoo dachten ook steeds meer Bisschoppen daar over. Eén derzelven was de Bisschop van *Ro-*

ITHACIUS afgezet. Kerkvergadering van Turin

(*) PROSPER *Chron. Tom.* I. *Monum. Canisii p.* 296.

(†) *Libr.* II. *Hist. Sacr. Cap. ult.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Rome, waarschijnlijk SIRICIUS (*). Een gevolg hier van was, dat ITHACIUS, men weet niet, in welke Kerkvergadering, afgezet werd; maar IDACIUS (†) legde zijn ambt vrijwillig neder. ITHACIUS ontschuldigde zich vergeefs, zegt SULPICIUS, daar mede, dat hij alles op voorstel en aanraden van anderen gedaan had: IDACIUS integendeel, hoewel minder schuldig, zou den lof van wijsheid en bescheidenheid verdienen, indien hij naderhand niet gepoogd had, zijnen post weder te bekomen. Ondertusschen dewijl ITHACIUS zoo veel andere aanhangers had onder de Bisschoppen van *Galliën*, en inzonderheid FELIX, de Bisschop van *Treveri*, aan deze zijde bleef, werden de twisten des te ergerlijker voor het gemeen. Op eene Kerkvergadering, die in het laatst der vierde, of begin der vijfde eeuw, te *Taurinum*, (*Turin*,) gehouden werd (§), werd wel besloten, (*can.* 6.) dat die Bisschoppen, welke de Kerkgemeenschap met FELIX zouden afbreken, tot vereeniging met de Kerkvergadering, volgends den Brief van den nu overledenen AMBROSIUS, of van den *Roomschen* Bisschop, (*Romanæ Ec-*

(*) Men besluit dit uit eenen *Canon*, der Kerkvergadering te *Taurinum* bij HARDUIN, *Act. Concil. Tom.* I. *Opp. pag.* 960.

(†) Dus schijnt men deze namen te moeten lezen bij SULPICIUS SEVERUS *l. c.* PROSPER *l. c.* en ISIDORUS *van Seviliën de SS. Eccles. Cap.* 2.

(§) Derzelver Brief aan de gezamenlijke Bisschoppen van *Galliën* is nog voorhanden bij HARDUIN. *l. c. p.* 957.

Ecclesiæ Sacerdotis,) zouden worden toegelaten. Maar dit besluit deed, naar het schijnt weinig uitwerking.

Kerkvergadering te Toletum. (Toledo.)

In hun Vaderland *Spanje*, voornaamlijk in de Provintie *Gallicië*, of *Gallæcia*, werden de *Priscilliänisten*, volgends verhaal van eenen anderen IDATIUS, die, in het midden der vijfde eeuw, Bisschop was in *Spanje* (*), voornaamlijk talrijk. De Bisschop SYMPHOSIUS was aldaar de aanzienlijkste van hunne Leeräaren, die ook verscheidene Bisschoppen voor hunne Gemeenten wijdde. DICTINNIUS, een ander Bisschop der *Priscilliänisten* aldaar (†), noemt hem zijnen *Heer*, *Vader*, *Opvoeder* en *Leeräar*. DICTINNIUS bevorderde den voortgang van zijne partij door Schriften, welke van dezelve zeer hoog geschat werden. Doch deze beide Leeräars der *Priscilliänisten* verklaarden zich bij AMBROSIUS genegen te zijn, om met de *Katholijke* Kerk weder verzoend te worden. Hij schreef daaröm aan de *Spaansche* Bisschoppen, dat zij SYMPHOSIUS en DICTINNIUS in hunne Kerkgemeenschap weder zouden opnemen, indien dezelven hunne voorige slechte handelingen veröordeelden en de voorwaarden vervullen wilden, welke zij voor hem op zich genomen hadden; zij zouden ook hunne ambten kunnen behouden; alleen dat DICTINNIUS, die eerst *Presbijter*, (Ouderling,) was, niet hooger klom. Ook schijnt SIRICIUS dezen

(*) IDATII *Chron. in Opp. Sirmondi T.* II. *p.* 231.

(†) Op de Kerkvergadering te *Toletum* bij HARDUIN. *l. c. pag.* 994.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zen voorslag gedaan te hebben. De *Spaansche* Bisschoppen hielden dus, om het jaar 396, eene vergadering te *Toletum*, (*Toledo*,) op welke zij ook SYMPHOSIUS en zijne aanhangers nodigden. Doch zij verscheenen niet; zelfs stelde SYMPHOSIUS DICTINNIUS en anderen tot Bisschoppen aan.

Tweede Kerkvergadering te Toledo

Op eene tweede vergadering te *Toledo*, in het jaar 400, was men gelukkiger: zij wordt de *eerste Toletaansche Kerkvergadering* genoemd, omdat zij de eerste is, van welke Kerkwetten overig zijn, alhoewel de andere, daar toe behoorende *ooirkonden* (*), gedeeltlijk uit laater tijden, gedeeltlijk slechts uittrekzels uit hare handelingen zijn. De meergemelde en andere Bisschoppen der *Priscilliänisten* waren bij dezelve tegenwoordig; onder anderen PATERNUS, Bisschop van *Braga*, de Hoofdstad van *Galliciën*. Eerst raadpleegden de negentien *Katholijke* Bisschoppen, welke deze vergadering uitmaakten, en onder welken PATRINIUS, waarschijnlijk Bisschop van *Toledo*, de Voorzitting had, over hunne gemeenschappelijke belangen, *in* tegenwoordigheid der bijzittende *Ouderlingen* en staande *Kerkedienaaren*. Dewijl naamlijk tot hier toe in de *Spaansche* Gemeenten, verscheidene veränderingen ingevoerd waren, die bijna scheuring veröorzaakt hadden, besloot men, de wetten der *Niceïsche* Kerkvergadering, ten aanzien der inwijding van Geestlijken, algemeen in acht te nemen. Vervolgends maakte de Kerkvergadering nog *twintig* bijzondere be-

(*) *Ap. Harduin l. c. pag.* 993.

besluiten, die wel niet zeer gewigtige onderwerpen betreffen, en in het eerst alleen voor de *Spaansche* Kerk waren; maar die in het vervolg van tijd in de Westersche Kerk in het gemeen, een grooter gezag verkregen hebben, en ook over de denkwijze der Leeräaren van dezen tijd, omtrent hunne rechten en plichten, een zoo groot licht verspreiden, dat zij hier verdienen aangevoerd te worden.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Derzelver besluiten.

In den *eersten Canon* stellen de Bisschoppen vast, dat eerlijke, kuische, en onthoudende mannen, alhoewel zij *echte vrouwen* hebben, tot *Kerkendienaren* kunnen aangesteld worden; maar die *Kerkendienaren*, die nog vóór het verbod, door de Bisschoppen in *Lusitanië* gegeven, met hunne vrouwen gemeenzaam geleefd hadden, zouden nooit *Ouderlingen* worden; en als een *Ouderling*, vóór het gemelde verbod, bij zijne vrouw kinderen verwekt had, zou hij ook tot geen *Bisdom* geraken. — Volgends den *tweeden*, zal niemand, die *Kerkelijke Boete* gedaan, en de Kerkelijke Gemeenschap weder erlangd heeft, (*divino reconciliatus altario*,) in den Geestelijken stand opgenomen worden; op zijn hoogst zou men zulk iemand, indien het de nood en het nut der Gemeente vorderde, tot Deurwaarder of Voorlezer ordenen, alleen met die bepaling, dat hij niets uit de Euängeliën en Schriften der Apostelen zou voorlezen. Maar, als sommigen van zulke lieden reeds tot *Kerkendienaaren* aangesteld waren, zouden zij tot *Onderdiakonen* afdalen, en als zoodanigen, geene handen opleggen, of heilige gereedschappen aanraaken. — Ingevolge den *derden*, zal

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een *Voorlezer*, die eene *weduwe* trouwt, volstrekt niet verder, dan misschien tot *Onderdiakon*, bevorderd worden. — Maar indien, dus luidt de *vierde Canon*, een *Onderdiakon*, na de dood zijner vrouw, *eene andere trouwt*, zal hij onder de *Deurwaarders* of *Voorlezers*, met de bovengemelde bepaling, verlaagd worden. Indien hij echter, (hetwelk geheel niet gezegd of gehoord behoorde te worden,) ten *derdemàle trouwt*, zal hij twee jaaren lang van de Kerkgemeenschap uitgesloten zijn, en dan weder opgenomen worden, en het Heilig Avondmaal onder de *Leeken* ontvangen. — Verders zal, volgends den *vijfden*, een *Ouderling*, *Diakon*, of ander Geestlijke, die zich op eene plaats onthoudt, waar eene *Kerk* is, en niet tot het *daaglijksch offer*, (waarschijnlijk het openbaar gebed,) komt, indien hij zich door de bestraffingen van zijnen Bisschop niet laat verbeteren, volstrekt niet meer voor eenen Geestlijken gehouden moeten worden. — Geene *Godgewijde Maagd* zal, volgends den *zesden*, met eenen *Zanger*, (dus verstaat men hier in dezen *Canon* het woord *Confessor*, omdat het in de middeleeuw deze betekenis niet zelden had uit het menigvuldig gebruik der spreekwijze *Confiteri Domino*, voor, *God met Gezangen looven*, hetwelk ook met den samenhang instemt, en dewijl men thans geene eigenlijke *Belijders* in den ouden Kerkelijken zin des woords meer had;) of met eenen vreemden Leek, eene gemeenzame verkeering hebben; zij zal ook op geen Gastmaal alleen tegenwoordig zijn, waar niet tevens vele oude deugdzame mannen of weduwen

zijn;

zijn; zoodat ook een Zanger, omdat hij vele getuigen bij zich heeft, aldaar welvoeglijk tegenwoordig kan zijn; even min zal zij zich in de huizen der *Voorlezers* laten zien, indien zij niet met hen vermaagdschapt is. — In den *zevenden* wordt de uitspraak gedaan, dat, indien *de vrouwen der Geestelijken*, (*clerici*,) *zich bezondigen zouden*, hare mannen het recht zouden hebben, wel niet om haar ter dood te brengen; maar toch om haar te binden en gevangen te houden, als ook haar tot een heilzaam, alleen niet doodlijk vasten, te noodzaaken; zoodat arme Geestlijken, die geene knechten hebben, elkanderen daar bij ten dienste zijn. Zij zullen ook met zulke getrouwde vrouwen niet eten; ten ware zij boete gedaan en zich bekeerd hadden. — Wie *na den doop krijgsdiensten aanvaard*, en vervolgends eene plaats onder de Geestelijken verkregen heeft, zal, volgends den achtsten *Canon*, gesteld, dat hij ook geene hoofdmisdaad gepleegd had, nooit tot *Diakon* aangesteld worden. (Een zeldzaam overblijfzel van den ouden afkeer der Christenen tegen het krijgsleven.) — De *negende* bevat een verbod, dat geene *Godgewijde vrouw*, (*professa*,) of *weduwe*, bij afwezendheid des Bisschops of des Ouderlings, in haar huis met eenen *Zanger*, (*confessor*,) of *Dienstknechten*, *beurtswijze Geestlijke Liederen zal zingen*; ook zal het openbaar Avondgebed, (*lucernarium*,) enkel in de Kerk voorgelezen worden; of, indien zulks ten platten lande geschiedt, in het bijzijn van eenen Bisschop, of Ouderling, of Kerkedienaar; (waarschijnlijk, om geene aanleiding

tot onördenlijke Godsdienstige handelingen te geven.) — In den *tienden* wordt bevolen, dat niemand, die op eenigerleië wijze lijfeigen is, tot *Clericus*, (*Geestelijke*,) gekozen zal worden, ten zij hij onbestraflijk ware van zeden, en met bewilliging van zijnen Heer. — Volgends den *elfden*, zal, wanneer een *vermogend man*, eenen *Geestelijken*, of *Armen*, of *Monnik*, (want dit is waarschijnlijk *Religiosus*,) *berooft*, en voor den Bisschop, die hem tot verhoor heeft laten roepen, niet wil verschijnen, terstond aan alle Bisschoppen der Provintie, en zoo ver men slechts komen kan, geschreven worden, dat de zoodanige zoo lang voor eenen in den Ban der Kerk moet gehouden worden, tot hij zich aan dit onderzoek onderwerpt, en het geroofde vergoedt. — Geenen *Geestlijken* zal het, volgends den *twaalfden*, geöorloofd zijn, *zijnen Bisschop te verlaten*, en met eenen anderen in verbindtenis te treden; ten ware deze hem geern wilde aannemen, omdat hij, van Ketters, tot de Rechtzinnigen, overgaat. Maar die genen, die van de Rechtzinnigen tot zulken overgaan, die zich in den Kerkenban bevinden, of reeds een schandelijk vonnis op den hals gehaald hebben, zullen dezelfde straffe met dezen ondergaan. — *Christenen*, die *in de Kerk komen*, en evenwel *het Heilig Avondmaal* met de overigen *niet ontvangen*, zullen vermaand worden, zulks te doen, of zich onder de *Boetdoenden* te plaatzen; indien zij dit weigeren, zullen zij uit de Kerkgemeenschap uitgesloten worden. Dit is de inhoud van den *dertienden Canon*. — Naar den *veertienden*

zal

zal die geen, die *het Heilig Avondmaal* van den Geestlijken *aanneemt*, en nogthans niet *gebruikt*, als een *Kerkrover* weggejaagd worden. — Wanneer een *Leek* in den Ban is, dan zal geen Geestlijke of Monnik bij hem komen; op dezelfde wijze zullen de Geestlijken den genen uit hunnen ſtand, die in dit geval is, vermijden, op ſtraffe, van zelve in den Ban te vervallen. Dit geldt naamlijk van zulke *Geestlijken*, die onder denzelfden Bisſchop ſtaan, of van den gebannenen bericht ontvangen hebben. (XV *Canon.*) — Eene *Godgewijde Vrouw*, die eenen *misſtap* gedaan heeft, zal in de Kerk niet eer eene plaats hebben, vóórdat zij zich bekeerd heeft; alsdan zal zij, na eene *Boete van tien jaren*, weder tot de Kerkgemeenſchap geraken. Vóór dat dit laatſte gevolgd is, zal geene Christinne, op ſtraffe des Bans, haar op eene maaltijd onthalen. Haar *verleider* zal op dezelfde wijze Boete doen. Maar trouwt zulke perſoon, dan zal zij alleen, alsdan, wanneer zij zich, bij het leven van haren man, op de onthouding bevlijtigt, of eerst na zijne dood, tot de Kerkelijke Boete toegelaten worden. (XVI *Canon.*) — Wie *benevens zijne vrouw* nog *eene bijſlaap*, (*Concubina*,) houdt, zal uit de Kerkgemeenſchap geſloten worden. Maar wie, *in plaats van zijne echte vrouw*, *eene bijſlaap houdt*, wel verſtaan, *maar ééne eenige*, dien treft deze ſtraffe niet; anders verdiende hij werklijk den Ban, tot hij zich bekeert. (*Canon* XVII.) — Over dezen *Canon*, die, gelijk meer van deze Kerkvergadering, in de verzameling der *Canons* of Kerkregelen van GRA-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TIANUS, (*Decreta Gratiani*,) en daar mede in het Pauslijk Wetboek is ingevoegd (*), merken wel de nieuwer Roomsche Verbeteraars aan, dat men daar in door eene *Concubina* zulk een vrouwspersoon moet verstaan, die zelfs volgends het Romeinsche Recht (†), en volgends AUGUSTINUS (§), voor den naam van *echte vrouw*, niets anders miste, dan de *plegtige wetlijke trouw*, terwijl zij eene getrouwe verbindtenis met eenen ongehuwden man *voor het leven* had aangegaan. Doch men moet evenwel bekennen, dat men van deze laatste *gewigtige* bepaling geen woord in den oorspronglijken *Canon* vindt; zoodat het twijfelächtig blijft, of dit toen wel noodzaaklijk gevorderd is. — De *achttiende* is tegen de *weduwen* van *Bisschoppen*, *Ouderlingen*, en *Kerkedienaaren*, des te harder. Wanneer deze trouwen, zal geen *Geestlijke*, en geene Godgewijde vrouw, (*religiosa*,) met haar spijzen; zij zullen van de Kerkgemeenschap steeds uitgesloten blijven, en eerst bij hare aannaderende dood het Avondmaal ontvangen. — In den *negentienden* komt het geval voor, dat de *Dochter* van eenen *Bisschop*, *Ouderling*, of *Kerkendienaar*, die zich aan God gewijd heeft, in *ontucht* gevallen, en vervolgends getrouwd was. Wanneer zich hare ouders met haar verzoend hebben, zullen deze zelve de Kerkelijke gemeenschap verliezen; ook zal zich de Vader voor de

(*) *Cap.* 4. *Distinct.* 44. *Tom.* I. *Corp. Jur. Canon. pag.* 100. *ed. Boehmer.* (†) JUSTIN. *Nov.* 18. *C.* 5. (§) *De Bono Conjugali Cap.* 5.

de *Kerkvergadering* bijzonder verantwoorden. Maar zij mag niet weder tot de Kerkelijke gemeenschap worden toegelaten, dan wanneer zij, na haars mans dood, Boete gedaan heeft. Doch, indien zij dezelve, van haren man gescheiden, op zich wil nemen, dan kan zij, kort vóór hare dood, nog in de gemeenschap der Kerk opgenomen worden. — Eindelijk, wordt in den XX Canon den *Bisschop* alleen het recht toegekend, om de *Heilige Olie*, (*Chrisma*,) te *vervaardigen*, hetwelk eenige Ouderlingen zich aangematigd hadden te doen. Dezen zullen ook, alleenlijk in afwezendheid van den Bisschop, of als hij hun zulks belast, in zijne tegenwoordigheid, met deze olie zalven. Nademaal deze olie van de Bisschoppen tegen Paaschen afgehaald moest worden, zoo ziet men, dat zij bij den Doop, tot welken dit de plegtige tijd was, gebruikt werd.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Op deze besluiten der *Toletaansche* Kerkvergadering volgt eene *Geloofsbelijdenis*, (*regula fidei catholicæ*,) met *achttien Banvloeken*, welke tegen de stellingen der *Priscilliänisten* gesteld zijn. De inleiding tot dezelve is zeker eerst in de laater tijden van den *Roomschen* Bisschop LEO I. opgesteld: en de Belijdenis zelve, die tevens tegen alle Ketterijën in het gemeen, bijzonder tegen de vervalsching van de leere der *Drieëenheid*, is ingericht, schijnt, in de plaats, waar *het uitgaan des Heiligen Geestes van den Vader en den Zoon* beweerd wordt, insgelijks een laater bijvoegzel ontvangen te hebben. Deze Banvloeken worden uitgesproken tegen de volgende Leerstellingen: Dat de Almagtige God deze

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wereld, en al wat daar in gevonden wordt, niet geschapen heeft; — dat God de Vader, de Zoon, en de Trooster, (*Paracletus*,) van elkanderen volstrekt niet onderscheiden zijn; — dat de Zoon van God enkel het Vleesch, maar geene Ziel, aangenomen heeft; — dat CHRISTUS niet heeft kunnen geboren worden; — dat zijne Godheid veränderlijk en aan lijden onderhevig heeft kunnen worden; — dat 'er een andere God geweest is voor de oude Wet, dan voor de Euängeliën; — dat een ander God, dan die, welke in de eerste woorden der *Scheppings*-Geschiedenis genoemd wordt, de Wereld gemaakt heeft; — dat de menschlijke ligchamen na de dood niet zullen opstaan; — dat de menschlijke ziel een deel van God, of van zijne Zelfstandigheid is; — dat men, behalven de Schriften, welke de *Katholijke* Kerk veréert, nog anderen veréeren moet; — dat de Godheid en het vleesch in CHRISTUS éêne natuur heeft; — dat zich iet buiten de Heilige Drieëenheid kan uitstrekken; — dat men aan de Starrenwigchelarij gelooven moet; — dat de huwelijken, die naar de Godlijke wet geöorloofd zijn, verfoeilijk zouden zijn; — dat men zich niet alleen van het vleesch van vogelen en andere eetbare dieren, tot kastijding des ligchaams onthouden, maar het ook verfoejen moet. Ook schijnt de laatste dezer Banvloeken, die buitendien in de Handschriften in getal verschillen, eene laatere inlassching gekregen te hebben, in de woorden: of *die anders iet bij den heilzamen Doop strijdig tegen den Stoel van Petrus doet.*

Na

Na deze handelingen der Kerkvergadering werden de *Belijdenisfen* aan SYMPHOSIUS en DICTINNIUS voorgelegd, met welke zij de Leerſtellingen en Schriften van PRISCILLIANUS veröordeelden, en zich met het *Niceïſche* Geloof vereënigden. De twee laatstgemelden verklaarden, dat zij niets anders wilden leeren, dan het gene SYMPHOSIUS leerde. DICTINNIUS verzocht, inzonderheid, de Bisſchoppen van het *Sijnode*, voor hun, dewijl zij toch de Sleutelen des Hemelrijks hadden, dit Rijk, en niet de Poorten der Hel, te ontſluiten. SYMPHOSIUS zelf ſpreekt, even als de anderen, van deze en gene Leerſtellingen van PRISCILLIANUS, als of zij hem onbekend waren, en als of hij ze alleen verwerpt, omdat men dit begeerde. Met één woord, het ſchijnt hier, met de overtuiging en herroeping dezer *Priscilliänisten*, zeer overhaast toegegaan te zijn.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

SYMPHOSIUS en DICTINNIUS enz. verzoenen zich met de Kerkvergadering.

Het gene wij aangemerkt hebben, over de laatere bijvoegzelen en inlasſchingen in de Handelingen dezer Kerkvergadering, ſchijnt ook plaats te hebben in derzelver *Slotvonnis*, hetwelk het beſluit dezer ſtukken uitmaakt. Daar in wordt eerst verhaald, wat met de beide meergemelde Bisſchoppen der *Priscilliänisten*, zedert de Kerkvergadering van *Cæsar-Augusta*, is voorgevallen; vervolgends worden nog andere Bisſchoppen van deze gezindte aangehaald, welke deels naar derzelver voorbeeld, deels, door de Schriften van AMBROSIUS, beter onderricht, hunne dwalingen herroepen hebben. Daartegen gewaagen de vergaderde Bisſchoppen nog van verſcheidene *Priscilliäanſche* Bisſchoppen en Geestlijken,

Aanmerking over het ſlotvonnis dezer Kerkvergadering.

 wel-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke bij hunne gevoelens bleven, en PRISCILLIANUS voor een' rechtzinnig heilig Martelaar hielden. Deze werden gezamenlijk afgezet. Maar die genen, die herroepen hadden, zouden hunne Bisdommen behouden, indien zij een hun van de *Sijnode* toe te zenden Geloofsformulier ondertekenen wilden. Doch, eerst zouden de antwoorden der Bisschoppen van *Rome* en *Milaan* daar over ingewacht worden. Te weten, deze waren de aanzienlijkste Bisschoppen van *Italië*; en AMBROSIUS, voormalig Bisschop van *Milaan*, had juist dezen voorslag tot wederäanneming der *Priscilliänisten* gedaan. Voordat deze antwoorden inkwamen, zouden deze Bisschoppen geenen Geestlijken inwijden. Dat de *Roomsche* Bisschop hier, bij uitnemendheid, *Papa* heet, is voor dezen tijd, toen nog alle Bisschoppen dien eernaam voerden, iet ongewoons, en moet waarschijnlijk afgeleid worden van het aanzien van den *Roomschen* Bisschop LEO, in wiens leeftijd het uittrekzel van dit slotvonnis valt.

De vrede der Kerk hier mede nog niet hersteld.

Zoo veel toegevendheid aan weêrskanten herstelde echter den Kerkevrede in *Spanje* niet volkomen. Een vrij groot aantal van Bisschoppen en gemeenten van *Priscilliänisten* in *Spanje* volhardde nog steeds bij hunne gevoelens: het zij, omdat de eerste hardheid tegen hen een vergelijk moeilijk gemaakt had; het zij ook misschien, omdat de *Toletaansche* Kerkvergadering al te gebiedend eene herroeping van dwalingen vorderde, welke zij niet erkenden, en naauwlijks beleden, voorgedragen te hebben. Voornaamlijk bleef deze gezindte in *Gallicië* nog steeds talrijk.

rijk. Men heeft boven (*) reeds gezien, dat hare voortduuring en versterking in *Spanje*, den Ouderling OROSIUS aldaar, omtrent het jaar 415, aanleiding heeft gegeven, om een bericht van hen aan AUGUSTINUS te zenden, en dat deze, toen de *Priscilliänisten* begonnen, *Origenisten* te worden, tegen beide deze partijën te gelijk een geschrift heeft opgesteld. Ook behoort hier nog toe het Boek van denzelfden Kerkleeräar, over den bedrieglijken kunstgreep van sommige *Katholijken*, die zich, om de *Priscilliänisten* te bespieden, veinsden, als of zij hunne gevoelens waren toegedaan (†).

GOTHOFREDUS geloofde (§), dat eene wet van GRATIANUS, van het jaar 383, deze *Priscilliänisten* betreft, alhoewel zij in dezelve niet daadlijk genoemd worden; omdat dezelve is afgezonden aan den *Vicarius* van *Spanje*, en het één en ander beveelt, met betrekking tot die genen, die de beschuldiging van moord, of gevaarlijke aanslagen op het leven van eenen mensch, tegen iemand inbrachten, eene spoor van schadelijke toverkunsten, meent hij, waar mede PRISCILLIANUS beschuldigd werd. Deze gissing van GOTHOFREDUS, heeft zeker weinig schijns, maar gegronder is zijne aanmerking, dat laatere wetten van de Keizers HONORIUS en THEODOSIUS II, van het jaar 407 tot 423, welke straffen bepaalen tegen de Ketters, en ook tegen de *Pris-*

cil-

(*) *Bladz.* 261. (†) *Bladz.* 265.

(§) *Comm. ad Leg.* 14. *C. Th. de Accusationib. et Inscript. T.* III. *p.* 21. *ed. Ritt.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

cilliänisten, zien op de oudere *Priscilliänisten*, of *Priscillisten*, behorende tot de *Montanisten*, en dus genoemd naar zekere vrouw, PRISCILLA, die zich voor eene Profeetesse uitgaf (*). En in de daad, het is blijkbaar, dat daar in de namen *Montanistæ*, *Phryges*, *Priscilliänistæ*, in dezelfde betekenis en als gelijkluidend, gebruikt worden. In eene dezer wetten staat uitdruklijk: *Phryges*, *quos Pepuzitas*, *sive Priscilliänistas*, *vel alio latentiore vocabulo appellant* (†), en in eene andere (§), worden *Montanistæ*, *seu Priscilliänistæ*, *Phryges*, bijëengevoegd.

Andere Katholijke Bisschoppen zijn ook tegen de bevrediging.

Ja niet ééns waren alle de *Katholijke* Bisschoppen in *Spanje* te vrede met de wijze, op welke men, op de *Toletaansche* Kerkvergadering, verscheidene Bisschoppen van dezen aanhang in den schoot der Kerk weder aangenomen had. De Bisschoppen in het Landschap *Bætica* inzonderheid, en te *Carthagena*, berispten de daar in acht genomene zachtheid, en braken om die reden de Kerkgemeenschap af met de Vaderen der gemelde vergadering. Deze nodelooze, uit eenen hardnekkigen ijver tegen de Ketters ontstane scheuring, dreigde zoo schadelijke gevolgen, dat de Bisschop HILARIUS, en de Ouderling ELPIDIUS, omtrent het jaar 404, uit *Spanje* naa den *Roomschen* Bisschop INNOCENTIUS I. reisden, om de rustverstoorers door zijn gezag te beteugelen.

IN-

(*) *Paratitl. in Cod. Th. Libr.* XVI. *t.* 5. *de Hær. L.* 40, 43, 48, 59, 65. *p.* 117. *Comm.* 178, 208. *n. o.*
(†) *L.* 59. *de Hær.* (§) *L.* 65.

INNOCENTIUS vaardigde ook eenen Brief af aan de Bisſchoppen der *Sijnode* van *Toledo* (*), in welken hij wel zijne Kerk *den Apostoliſchen Stoel*, en *den ſchoot des Geloofs*, noemt; maar voorts dit onderwerp zacht genoeg behandelt. Hij houdt den aanſtokeren dezer ſcheuring voor, dat zij omtrent gelijke eigenzinnigheid betoonden, als voormaals de *Luciferiänen*, en dat zij, door de wederäanneming van den Bisſchop SYMPHOSIUS, en anderen, van deszelfs partij, volſtrekt niets verloren hadden; ook is het waarſchijnlijk, dat deze Brief, welke zich nog over eenige andere Kerkelijke wanörden in *Spanje* uitlaat, zijne gewenschte werking gedaan heeft.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar, 363. tot 476.

Zagen wij in de lotgevallen en handelingen met de *Priscilliänisten*, hoe de *Christelijke* Leeräaren, ten dezen tijde, meer en meer begonnen te neigen tot *geweldige middelen tegen de Ketters* en *Scheurmakers*, het vervolg van de Geſchiedenis der *Donatisten* zal ons deze treurige waarneming bevestigen.

Vervolg der Geſchiedenis der Donatisten.

Wij hebben, in een voorgaand Deel van deze onze Geſchiedenis (†), het verhaal van de verſchillen met de *Donatisten* gebracht tot de regering van den Keizer JULIANUS. Men heeft daar gelezen, door welke dwangmiddelen zij, onder de Keizers KONSTANS en KONSTANTIUS, tot de éénheid met de

De Donatisten leveren een verzoekſchrift in aan JULIANUS, om herſteld te worden

(*) *Ep. ad Episcop. Synodi Toletanæ*, waar voor alle Handſchriften verkeerd hebben, *Toloſanæ*, zoo als ook HARDUIN heeft laten drukken *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1021. (†) *Deel* IV. *Bladz.* 410.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *Katholijke* Kerk verpligt werden, zonder echter in hun vaderland en eigenlijk verblijf, *Afrika*, uitgeroeid te wezen. Met de regering van JULIANUS, in het jaar 361, daagde voor hen een tijd van ademhaling op; waar van zij echter zoodanig gebruik maakten, dat zij bij de *Katholijken* nog meer gehaat werden. JULIANUS, gelijk wij weten, riep, dewijl hij de verdeeldheid onder zijne Christen-onderdanen geern zag, alle de Bisſchoppen terug, die, onder KONSTANTIUS, in ballingſchap verdreven waren. Doch, hier van konden de *Donatisten* geen voordeel hebben, omdat hunne Bisſchoppen reeds door een bevel van KONSTANS, vóór dertien jaren, tot ballingſchap veröordeeld waren. Om deze reden leverden ROGATIANUS, PONTIUS, en anderen van hunne Bisſchoppen en Leeräaren, in het jaar 362, aan JULIANUS een verzoekſchrift over, ten einde in hunnen voormaligen toeſtand herſteld te worden. De Bisſchoppen van hunne tegenpartij, welke dit verhalen (*), nemen dezen ſtap der *Donatisten* zeer euvel op, dat zij zich tot den gehaatten vervolger van het Christendom gewend hadden, en inzonderheid, dat zij, van KONSTANTIUS verächtlijk ſprekende, van eenen afvalligen Christen zeiden: *dat de gerechtigheid alleen iet bij hem vermogt*. Uit dit alles trok AUGUSTINUS voornaamlijk zoo haatlijke ge-

(*) OPTATUS *de Schism. Donatist. L.* II. *C.* 16. *p.* 40. AUGUST. *contra Epist. Parmeniani L.* I. *C.* 12. *p.* 15. *contra litteras Petiliani Libr.* II. *Cap.* 83, 92, 97. *pag.* 182. *Tom.* IX. *Opp.*

gevolgen, dat men de *Donatisten* nog meer verfoeide. Zelfs misbruikte men daar toe, in het vervolg, de magt van den Vorst, om dezen stap te doen verfoejen, want in het jaar 400, gaf Keizer HONORIUS een Plakaat (*), dat men tot openlijke bestraffing der *Donatisten*, het gunstig bevel van JULIANUS, hun verzoekschrift, en wat daar verders toe behoorde, openlijk op de volkrijkste plaatzen der stad zou aanslaan, opdat iederéén de wanhopige en huicheläehtige trouwloosheid dezer gezindte, en te gelijk het standvastig vertrouwen der *Katholijken* op hunne goede zaak, zou opmerken. Ondertusschen, zoo veel wij kunnen oordeelen, was het den *Donatisten* niet zoo geheel kwalijk te nemen, dat zij, gelovende onrechtvaardig behandeld te zijn, recht zochten bij eenen Heidenschen Keizer, en in zoodanig verzoekschrift kon de lofspraak van zijne liefde tot gerechtigheid zeer wel eene plaats vinden. Het is waar, de *Donatisten* hadden te vooren wel gevraagd, wat recht de Keizer had, om zich met Kerkelijke zaken te bemoejen (†)? en zich dus, naar het schijnt, ook niet aan JULIANUS moeten wenden. Maar hier in deeden zij niet anders, dan het gene ook de *Katholijken*, bij dergelijke gelegenheden, deeden. Dezen ontzeiden ook meermalen aan de Keizers en Wereldlijke Overheid de bevoegdheid, om de twisten der Geestlijken te onderzoeken en te beöordeelen, of te beslisfen; maar wanneer zij

(*) *L.* 37. *Cod Theod. de Haret.*

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 145-407.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij van dezelve gunstiger uitspraken of ondersteuning verwachtten, wendden zij zich dikwijls genoeg tot hen.

De Donatisten herstellen zich met geweld.

JULIANUS het verzoek der *Donatisten* toegestaan hebbende, spoedden zij zich, om zich, door hulp der Overheid, in *Afrika* het bezit der hun weder toegestane Kerken en andere rechten te bezorgen. Het schijnt echter, dat zij, door de enkele bekendmaking der Keizerlijke bevelen alleen, in hun oogmerk niet konden slagen; maar dat zij de daadlijke hulp der Overheid behoefden. Met zekerheid kunnen wij hier niets vastfstellen, want wij hebben geene andere berichten, dan van hunne partijën. Dezen verhalen (*), dat de *Donatisten* de verschrikkelijkste gewelddaadigheden hebben uitgeöefend, om het Keizerlijk bevel ten uitvoer te brengen. Zij verjaagden de Katholijke Bisschoppen uit hunne Gemeenten, en maakten zich, gewapender hand, meester van de Kerken, waar bij hunne Bisschoppen zelve tegenwoordig waren, op wier bevel men de geslotene Kerken openbrak, waar op plunderen, slaan, en moorden, van volwassenen en kinderen volgden. Dat de *Katholijken* zich verzet zullen hebben, om hunne Kerken niet aan de *Donatisten* terug te geven, kan men uit het bericht van OPTATUS zelven (†) besluiten, dat de laatstgemelden, in *Mauritanië*, door een aantal Gerichtsdienaren zijn bijgestaan, en dat de Stadhouder zelf, met eene bende

(*) OPTATUS *l. c. L.* II. *C.* 17-19. 21-26. *L.* VI. *C.* 5. *sq.* AUGUSTIN. *l. c.* (†) *Libr.* II. *Cap.* 18.

de Soldaten, (*cum signis*,) tegenwoordig is geweest. Ook verwijt hij hun, op eene andere plaats (*), dat zij, op eene Gode mishagende, en bij geen mensch verschoonbare wijze, door Wereldlijke Vonnissen en Heidensche Gerichtsdienaren, vele *Katholijken* genoodzaakt hebben, de Afschriften des Bijbels over te leveren, welke voor dezen aan allen gemeenschappelijk toebehoorden; en dat zij hun, op gelijke wijze, de Kerkelijke vaten, voorhangzels, gordijnen en andere gereedschappen, hebben afgedwongen. Hier is het klaar, dat de *Donatisten* hunne voormalige eigendommen met dwangmiddelen terug geëischt hebben; en tevens waarschijnlijk, dat bij die gelegenheden sommigen van die harde gewelddaadigheden door de Soldaaten of Gerichtsdienaren gepleegd zijn, welke aan de *Donatisten* alleen te last zijn gelegd. Met dit alles kunnen wij alle de berichten van OPTATUS niet verwerpen, dewijl het toch zeker is, dat, bij dit verschil, van weerskanten partijen met de uiterste drift en hevigheid gehandeld hebben (†). Dus verhaalt OPTATUS (§) ook, dat de *Donatisten* niet alleen aan vele *Katholijke* Bisschoppen hunne ambten ontnomen, en dezen *gezalfden Gods* den kruin geschoren hebben, om hen onder de Boetdoenden te verstooten, wier hoofden met assche bestrooid werden; maar dat ook ontelbare *Katholijken* van allerhanden stand, jaaren, en

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Libr.* VI. *Cap.* 5.

(†) Vergelijk *Deel* IV. *Bladz.* 134.

(§) *L. c. et Libr.* VI. *Cap.* 1. *sq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en geslacht door hen tot Kerkelijke Boete genoodzaakt waren; dat zij altaren, kelken, en andere Kerkelijke gereedschappen in stukken gebroken of verkocht, Godgewijde Maagden tot Kerkboete of tot trouwen gedwongen of op nieuw gewijd, en nog slimmer schanddaden bedreven hebben. Men ziet ligtlijk, dat deze aanhang de *Katholijken*, als een onzuiver, onregtmatig Kerkgenootschap, behandelde, hetwelk geene ware Leeraars, noch ware Kerken, Godsdienst, en dergelijken, hebben kon. Bovendien kan men naauwlijks twijfelen, of de *Circumcelliones*, het slechtste, bijna dolle gedeelte der *Donatisten*, onder de Landlieden, zijn voornaamlijk werkzaam geweest in de buitensporigheden, welke men aan de *Donatisten* te last legt. Voorts zou OPTATUS veel meer geloof verdienen, indien hij niet, genoegzaam onophoudelijk, zoo hevig uitvoer tegen zijne partij, en zelfs wonderwerken bijbracht, die dan een Godlijk oordeel over de vijanden der *Katholijken*, dan Gods deelneming aan de zaak der laatsten bewijzen zullen. Wanneer de *Donatistische* Bisschoppen, zegt hij (*), het brood, voor het Avondmaal gewijd, hetwelk in eene *Katholijke* Kerk gevonden was, voor de honden hadden laten werpen, werden deze dol, en beeten hunne eigene meesters, die zij niet meer kenden, als roovers van het heilig ligchaam. Maar, als eens dezelven eene flesch met heilige olie uit het venster wierpen, werd deze door de hand eens Engels onderschept,

zoo

(*) *Libr.* II. *Cap.* 19.

zoo, dat zij zelfs op de steenen niet aan stukken brak.

III. BOEK. VIII. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Volgends denzelfden Schrijver (*) stond JULIANUS gereed, om, op aanhitzing of op de klagte der *Donatisten*, eene wet naa *Afrika* te zenden, om de *Katholijken* te vervolgen; of had zulks reeds gedaan, toen hij, in het jaar 363, het leven verloor. Ondertusschen, alhoewel zij, door zijne dood, verhinderd werden, hunne wraakzucht tegen de *Katholijken*, wegens voorheen geledene onderdrukkingen, te voldoen, bleven zij echter in dit wereld-deel, hetwelk bijna eenig en alleen hun verblijf was, zekere vastigheid behouden. Zij waren aldaar, bijzonder in *Numidië*, tot het einde der IVde eeuw, zoo talrijk, dat zij eenige honderd Bisschoppen hadden. En dit is des te zeldzamer, daar de Keizers hen weder, door scherpe wetten, begonnen te beteugelen.

Hunne lotgevallen na JULIANUS dood.

VALENTINIAAN *de eerste*, hoe zeer hij de verschillende Godsdienst-gezindten in zijn Rijk weinig ontrustte, heeft evenwel, zoo als men waarschijnlijk acht, een Plakaat tegen de *Donatisten* gegeven. Want, zijne wet van het jaar 373, door welke verboden wordt, eenen Bisschop, die iemand tweemalen gedoopt heeft, in zijne waardigheid te laten (†), is aan den Stadhouder van *Africa Proconsularis* gericht, en teekent duidlijk genoeg eene partij, die, dewijl zij den Doop der *Katholijken* voor niets rekende, denzelven herhaalen moest. Zijn

Wetten der volgende Keizers tegen hen

(*) *Libr.* II. *Cap.* 17.

(†) C. *Th.* L. XVI. *t.* 6. *ne sanctum bapt. iteret.* *l.* 1.

III. BOEK VIII. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn Zoon GRATIANUS integendeel, behandelde hen vrij strenger. Omstreeks het jaar 375, liet hij eene wet afgaan aan zekeren Bevelhebber NITENTIUS, uit kracht van welke aan de *Donatisten* zoo wel hunne nieuwgebouwde Kerken, als die, welke zij den *Katholijken* ontnomen hadden, weder afgenomen zouden worden. Deze wet is niet meer voorhanden, maar hij beroept 'er zich op in eene volgende; en AUGUSTINUS heeft ze misschien beide op het oog gehad, in één van zijne werken tegen deze partij (*). Dewijl deze wet misschien niet stipt ten uitvoer werd gebracht, bevestigde GRATIANUS dezelve door eene andere van het jaar 377, aan FLAVIANUS, *Vicarius* van *Afrika* (†). Uit de verwijtingen, door de *Donatisten* den *Katholijken* gedaan, en welke AUGUSTINUS niet geheel wil ontkennen (§), is het duidelijk, dat deze laatsten dit bevel bij den Keizer uitgewerkt hadden. GRATIANUS beveelt daar in den gemelden Stadhouder, die dwaalenden, die het *Sacrament* des Doops, door hunne herdoping, ontreinigen, door zijn gezag, van hunne dwalingen af te trekken, en de Kerken, welke zij onrechtmatig bezitten, aan de *Katholijken* in te ruimen, dewijl hij geene andere leere wilde waargenomen hebben, dan die, welke overeenkomstig zijn met het Geloof der *Euängelisten* en *Apostelen*; als ook met de *onvervalschte overlevering*. FLAVIANUS, aan wien

(*) *Contra Epist. Parmen. L.* I. *C.* 11. *T.* IX. *p.* 15.

(†) *Cod. Th. ne sanct. bapt. iteret. l.* 2.

(§) *Contra litt. Petil. L.* II. *C.* 58.

wien deze wet gericht was, was zelf een *Donatist*; en AUGUSTINUS, die dit bericht (*), verwijt deze partij, dat zij, alhoewel de Landvoogd, uit hoofde van zijn ambt, lijf- en levensstraffen moest laten uitöefenen, nogthans tegen hunne eigene grondregelen, Kerkelijke gemeenschap met hem hield. Het zou dus heel wel kunnen zijn, dat deze Landvoogd dit bevel des Keizers, die misschien zijne Godsdienstige gevoelens niet kende, niet volbracht heeft. Ten minsten de *Donatisten* bezaten, nog lang daar na, eene menigte Kerken, ook zulken, die anders het eigendom der *Katholijken* waren. Ook vindt men, onder de regering van GRATIANUS, nog andere spooren, hoe stout zij zich zelven wisten te handhaaven. Een aantal Bisschoppen, omtrent het jaar 378, te *Rome* vergaderd (†), beklaagde zich hier over bij den Keizer, dat, in weêrwil van zijn bevel, om de *Kerkroovende wederdoopers* uit *Afrika* te verjaagen, evenwel door de verdrevenen zekere CLAUDIANUS tot Bisschop gewijd, en tot ontrusting van *Rome*, werwaards zich velen heen begaven, afgezonden was. Hier durfde hij, alle voorige en tegenwoordige Bisschoppen Heidenen te noemen, omdat zij naamlijk geenen wettigen Doop ontvangen hadden. De Keizer had hem wel laten aanzeggen, dat hij naa *Afrika* zou keeren; ook was hij herhaal-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Epist.* LXXXVII. *Tom.* II. *pag.* 160.

(†) In *Epistola Concilii Rom. ad Gratian. et Valentin. p.* XVII. *sq. in Append. Cod. Theod. per Jac. Sirmond. Tom.* VI. P. II. *ed. Ritt.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

haalde reizen, wegens zijne ongehoorzaamheid, gevangen gezet; evenwel onthield hij zich op den duur in deze Hoofdstad, alwaar hij door geld onder de arme lieden aanhangers won, welke hij op nieuw doopte. De Keizer gebood hier op (*), dat CLAUDIANUS honderd *Romeinsche* mijlen ver van *Rome* zou gebannen worden.

PARMENIANUS een voornaam Leeraar der Donatisten.

Om dezen tijd, tusschen de jaaren 370 en 380, hadden de *Donatisten* in *Afrika*, onder meer bekwame Leeraaren, eenen der uitmuntendsten in PARMENIANUS. Alhoewel deze een uitlander was, werd hij echter, na de dood van den *Grooten* DONATUS, hunnen Bisschop van *Carthago*, die niet lang voor het jaar 360 gebeurd moet zijn, waardig gerekend, om tot deszelfs opvolger aangesteld te worden. Hij werd, benevens andere Bisschoppen van zijne gezindte, ten lande uitgebannen; maar door JULIANUS in het jaar 362 terug geroepen. Van dezen tijd af, bestuurde hij zijn Bisdom nog omtrent dertig jaaren, tot het jaar 392, en bracht veel toe, dat de *Donatisten* zulk een overwigt in *Afrika* kregen. Onder anderen schreef hij ook een Boek tot hunne verdediging, hetwelk hij overal verspreidde. Vooreerst bracht hij daar in groote lofspraken op den Doop te berde, en haalde verscheidene Zinbeelden te hoop van den Doop, bij voorbeeld den Zondvloed en de Besnijdenis, om aan te toonen, dat 'er maar één Doop zijn kan. Ten tweeden bewees hij, dat 'er maar ééne Kerk is, in welke de Ketters zich niet be-

(*) *Rescript. Gratian. pag.* XIX. *l. c.*

bevinden. Verders tastte hij de *Overleveraars*, (*Traditores*,) der Heilige Schriften aan; keerde zich daar op tegen de Stichters der gewaande Eénheid, PAULUS en MAKARIUS; en handelde eindelijk van min gewigtige onderwerpen, bij voorbeeld, van de olie en het offer des zondaars. Dit denkbeeld geeft ons OPTATUS (*) van zijn werk, aan wien men ook, benevens AUGUSTINUS (†), de nog overige berichten van PARMENIANUS verschuldigd is.

Het werk van OPTATUS tegen de Donatisten.

Kort daar na ondernam OPTATUS de wederlegging van dit werk, in zijn Boek *over de scheuring der Donatisten* (§), omtrent het jaar 370. In hetzelve verwijt hij aan PARMENIANUS vooraf, dat hij meer voor, dan tegen, de *Katholijke* Kerk geschreven heeft; nademaal juist het beweeren van éénen Doop en ééne Kerk voor dezelve past. Merkwaardig is dit, dat hij het geheel strijdig met 's mans doel vindt, dat hij, in zijn Boek, zoo veel van Ketters spreekt, die geene waare Kerk en Doop hebben; daar toch de twist tusschen de *Katholijken* en *Donatisten* geene *Ketterij*, maar eene *Kerkelijke Scheuring* betrof. Bij deze gelegenheid ontwikkelt hij het onderscheid tusschen beiden beter en bepaalder, dan zelfs AUGUSTINUS en HIËRONYMUS (**). Hij stelt naamlijk, dat de *Katholijke* Kerk uit eene waare Godsdienstkennis en éénheid van gemoederen ont-

(*) *De Schism. Donatist. Libr.* I. *pag.* 5-7.
(†) *Contra Epist. Parmenian. L.* III. *T.* IX. *p.* 7.
(§) Zie boven *Deel* IV. *Bladz.* 134.
(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 239.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ontstaat; de *Scheuring*, (*Schisma*,) integendeel uit het verscheuren van den band des vredes, zoodat de Godloze Zoonen hare Moeder, de Kerk, verlaten, en als oproermakers omzwerven, zonder echter iet nieuws ter baan te brengen, het gene zij niet voor lang van hare Moeder geleerd hebben; eindelijk de *Ketterij* uit dwalingen, welke het geloof vervalschen, en door het stichten van eene partij of gezindte naar hunnen naam. Om nu PARMENIANUS te overtuigen, dat hij zich zelven en de zijnen veröordeelt, bewijst OPTATUS in het *eerste Boek*, geschiedkündig, dat niet de *Katholijken*, maar de *Donatisten*, de scheuring veröorzaakt en onderhouden hebben. — In het *tweede Boek* zoekt hij te verklaaren, welke die *ééne Kerk* is, die JESUS zijne Duive en Bruid noemt. Deze is, overeenkomstig haren naam, *Katholijk*, in de geheele Wereld uitgebreid; waar uit hij afleidt, dat de *Donatisten* dezelve niet kunnen uitmaaken. Vervolgends loopt hij de *vijf kenmerken der waare Kerk* door, van welken PARMENIANUS 'er *zes* had opgegeven. Het eerste is *de Bisschoppelijke Stoel*. Gij weet wel, schrijft hij, dat aan PETRUS, het hoofd van alle de *Apostelen*, (waaröm hij ook KEFAS genoemd werd,) het eerst een Bisschoppelijke Leerstoel te *Rome* geschonken is; opdat door dezen éénen Leerstoel ook de Eénheid van allen zou behouden worden, en dat die geen een *Schismaticus*, (Scheurmaker,) en Zondaar zou zijn, die tegen dezen éénen Leerstoel eenen anderen oprichtte. Vervolgends de *Roomsche* Bisschoppen hebbende opge-

ge-

geven van PETRUS, LINUS, en CLEMENS af, tot op den toenmaligen SIRICIUS, met wien hij en de geheele Wereld, door middel der Kerkelijke Brieven, (*formatæ*,) in betrekking ſtond; daagt hij PARMENIANUS uit, om den oorſprong van zijnen Leerſtoel op dezelfde wijze aan te toonen. Bij dit eerſte kenmerk houdt OPTATUS zich nog lang op, eer hij tot de volgenden overgaat, welke hij ook gedeeltlijk zoo kort en duiſter afvaardigt, dat zij weinig leerzaams hebben; zoo als bij voorbeeld, de *Engel*, (waarſchijnlijk een rechtmatig Bisſchop,) de *Heilige Geest*, de *Bron* enz. — Op de beſchuldiging van PARMENIANUS, dat de *Katholijken* bloedige vervolgingen tegen de Heiligen hebben aangericht, en dus onmogelijk de waare Kerk kunnen zijn, geeft OPTATUS dit antwoord, dat nooit iemand van de *Katholijke* Leeräaren de *Donatisten* vervolgd heeft; maar dat dezen veel meer de rust en veiligheid der Kerk geſtoord hebben. Dit geeft hem aanleiding, om derzelver buitenſporige geweldenarijën uitvoerig te beſchrijven, en ook hunnen roem, dat zij alleen heilig waren, te beſtrijden. — Hij vervolgt deze verdediging in het *derde Boek*, waar hij hoofdzaaklijk aanwijst, dat de *Donatisten*, indien 'er al ſomtijds hard met hun gehandeld is, daar toe zelve, door het oprichten van onnodige Kerken, door hunnen Wederdoop, oproerige daaden enz. oorzaak gegeven hebben. Daaröm wil hij ook niet toegeven, dat zij *Martelaren* hadden. Uit het Oude Testament haalt hij voorbeelden aan van lijfſtraffen, geöefend aan overtreders van de Godlijke

 wet.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wet. De *Donatisten*, zegt hij, zullen hier wel op uitzonderen, dat CHRISTUS aan PETRUS bevolen heeft, zijn zwaard in de schede te steeken; maar dit betrof alleen de toenmalige handeling van dezen Apostel; of men kon ook ontkennen, dat MAKARIUS het zwaard getrokken had, om de *Donatisten* te vervolgen; zijn oogmerk was alleen geweest, hen tot de Kerkelijke Eenheid te noodzaaken. Eindelijk, dringt hij ook daar op aan, dat alle hunne harde lotgevallen hun naar den wil van God gebeurd waren; die reeds zoodanige, bij den Profeet EZECHIËL, aan de valsche Profeeten had aangekondigd.

Vervolgends beäntwoordt OPTATUS in het *vierde Boek* de tegenwerpingen der *Donatisten*, dat de *Katholijken* zondaars waren, wier *offers* men, volgends JESAIA LXVI. 3. vlieden moet, en voor wier *olie* men zich, volgends *Psalm* CXL. 5. te wachten heeft. Hij kaatst hun deze en andere lompe beschuldigingen terug. Onder anderen bewijst hij, op de volgende wijze, dat zij dieven zijn (*). „ *Het* is algemeen bekend, dat *geen geboren mensch*, alhoewel hij van Christelijke Ouders afstamt, *zonder eenen onreinen Geest zijn kan*, die vóór den Doop van hem uitgedreven moet worden. Dit werkt nu de *Exorcismus* of Bezweering uit, door welke de booze Geest in woeste plaatzen gejaagd wordt. Dus wordt het huis ledig; het wordt rein, en God trekt in het hart der Geloovigen, als in zijnen Tempel, binnen. Wanneer gijlieden derhalven eenen Ge-

(*) *Cap.* VI. *pag.* 75.

Geloovigen op nieuw doopt en bezweert, zoo zegt gij tot God: *Vervloekte! ga uit!* ter vervulling van het gene bij *Ezechiel*, (XII. 19.) staat: *Zij hebben mij en mijn volk gevloekt.* God hoort dit, en verlaat zoodanige woning; de Christen was, opgevuld, in de Kerk gekomen, en gaat, als een ledig vat, uit. De Duivel, die, als een dief, alleen in eene plaats wilde insluipen, ziet thans, dat hem, door uwe hulp, het geheel toebehoort. En dus heeft God van ulieden gezegd: *Wanneer gij eenen dief zaagt, liept gij met hem;* insgelijks, het gene in de Euangelische gelijkenis van den wederkeerenden boozen Geest verhaald wordt, die nog zeven Geesten met zich brengt, boozer dan hij." — Het *vijfde Boek* is geheel tegen den *Wederdoop* der *Donatisten* ingericht, en het *zesde* bevat berichten van geweldenarijen, door de *Donatisten* aan Altaaren, Kerken, heilige Gereedschappen, en Godgewijde Maagden der *Katholijken* gepleegd. — Eindelijk bevat het *zevende Boek* nog eenige invullingen, welke OPTATUS bij zijn werk schijnt gevoegd te hebben. Zoo merkt hij, tegen de *Donatisten*, aan, dat, indien al, gelijk zij voorgaven, de *Katholijke* Bisschoppen nakomelingen en navolgers van *Traditores* (overleveraars der Heilige Boeken,) waren, van welken hunne Voorvaders zich weleer gescheiden hadden, deze evenwel niet het minste deel aan deze misdaad hadden; dat derhalven de oorzaak der scheuring voorlang was weggevallen; dat in de Kerk van God, tot den dag des grooten Oordeels, goeden en kwaaden vermengd zullen zijn, van welken de laatsten

ſten geduld moeten worden; dat, tot bevordering der Eénheid, zelfs PETRUS, nadat hij CHRISTUS verloochend had, niet alleen vergeving ontvangen heeft; maar boven alle de overige Apostelen verkozen is, terwijl hem de Sleutelen des Hemelrijks alleen gegeven werden, om die aan de overigen mede te deelen.

Beöordeeling van dit werk.

Duidelijk deed dus OPTATUS eenige niet geringe ſtappen tot verzoening der *Katholijken* met de *Donatisten*. Hij ſpreekt PARMENIANUS ſteeds aan, met den naam van *Broeder*; hetwelk, voor deze tijden en voor de verbittering tusſchen deze beide partijën, geene kleinigheid was. Hij bewijst hem zelfs (*), dat, indien hem al deze naam mogt mishaagen, zij nogthans beiden, wegens hunnen gemeenſchappelijken oorſprong, Geloof, en Gebed, *Broeders* bleven. Wenschlijk ware het, indien het geheele werk van OPTATUS in dezen toon van zachtheid en verdraagzaamheid ware opgeſteld, maar hetzelve is bijna doorgaands een twistſchrift geworden, hetwelk, onder verſcheidene goede aanmerkingen, en vrij geloofwaardige berichten, door nodeloze uitwijdingen vermoeit; en vele driftige, harde, en beledigende ſpottende volzinnen bevat; waar bij komen menigvuldige verkeerde verklaringen en misvattingen der Heilige Schrift; laffe gemeene plaatzen uit de toenmalige Godgeleerdheid; invallen, die niet altijd wel gepast zijn, en een wel in het algemeen levendige, maar vaak gedwongene en dui-

ſte-

(*) *Libr.* IV. *pag.* 71. *ſq.*

dere stijl. DU PIN, aan wien wij de beste uitgave van dit werk, en een wijdlopig uittrekzel van hetzelve (*), te danken hebben, berispt daar in wel de dwaling, dat die genen, welke den Doop van JOANNES ontvangen hadden, niet weder gedoopt zouden zijn; als ook de vergeeflijke dwaling, zoo als hij het noemt, welke aan den vrijen wil des menschen te groote krachten toeschrijft, enz. Maar anders verheft hij hetzelve bovenmate (†), en vindt zelfs (§), de hier voorgemelde beschrijving, hoe God van de *Donatisten* door hunnen *Exorcismus* bij den Wederdoop genoodzaakt wordt te wijken, zeer aartig; hoe ongerijmd ze ook in de daad is. TILLEMONT (**) noemt het ook een voortreflijk werk, hetwelk voor de Kerk zoo lang nuttig zal zijn, als 'er Ketters en Scheurmakers zullen wezen, en hetwelk ook edel en fierlijk geschreven is. Beiden naamlijk zijn daarom wel met hem in hunnen schik, omdat hij, door het beweeren van de éénheid der Kerk, en de hooge voortreffijkheid der *Roomsche* Kerk, het voor hen gemaklijk gemaakt heeft, alles wat met dezelve niet in betrekking staat, voor Kettersch of Scheurziek te verklaaren.

Verdeeldheden onder de Donatisten.

Doch, het geen geene wederleggingen of wetten tegen de *Donatisten* konden uitwerken, om deze gezindte merklijk te verzwakken, werd niet weinig, door hunne inwendige twisten en verdeeldheden, te weeg gebracht.

De

(*) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* II. *p.* 109.

(†) *Pag.* 120. (§) *Pag.* 116.

(**) *Mémoires. Tom.* VI. *pag.* 43.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bijzonderheden van TYCHONIUS.

De eerste, die een merkwaardig verschil onder hen veröorzaakte, was, omtrent het jaar 379, TYCHONIUS, een scherpzinnig en welbespraakt man, zoo als AUGUSTINUS zelf hem noemt (*), en wien GENNADIUS naderhand den lof geeft (†), dat hij in Godsdienstige wetenschap wel geöefend, een kenner der Geschiedenis, en ook met de overige Wereldlijke Geleerdheid, en met Kerkelijke zaken wel bekend geweest is. Daar is nog een Boek van hem overig: Eene aanwijzing tot verklaring der Heilige Schrift: *Regulæ ad investigandam et inveniendam intelligentiam scripturarum septem* (§). Hij zegt zelf van de Regelen, welke hij daar in voordraagt, dat zij, als het ware, de sleutels zijn en fakkels tot de verborgenheden der wet, welke alles in dezelve duidlijk maken. AUGUSTINUS (**) merkt hier wel op aan, dat dit veel te algemeen gesproken is, nademaal 'er moeilijke plaatzen genoeg in de Heilige Schrift voorkomen, die naar geheel andere Regelen verklaard moeten worden, dan deze zelven zijn. Echter staat hij toe, dat het een recht nuttig Boek is, in hetwelk zij bevat zijn, waaröm hij 'er een uittreksel van geeft, met bijgevoegde aanmerkingen, als ook met de waarschuwing, dat de Schrijver deels als mensch gedwaald, deels als een *Donatistisch Ketter* gesproken heeft.

De

(*) *Contra Epist. Parmen. Libr.* I. *Cap.* 1.

(†) *De Viris Illustr. Cap.* 18.

(§) In *Biblioth. Patr. Max. T.* VI. *p.* 49.

(**) *De Doct. Christ. L.* III. *C.* 30. *T.* III. *p.* 44.

De eerste dezer uitlegkundige Regelen van TYCHONIUS draagt tot opschrift: *van den Heere en zijn Ligchaam*, (*de Domino et ejus Corpore.*) Volgends denzelven wordt gesteld, dat in de Heilige Schrift somtijds hoofd en ligchaam, of CHRISTUS en de Kerk onder één persoon voorgesteld worden, aangewezen, hoe men met zekerheid bepalen kan, wat van den éénen of van het andere verstaan moet worden, wanneer 'er beurtelings een overgang op beiden, zonder verandering van persoon, plaats heeft. — Bij den *tweeden*, *over het tweevoudig gedeelde*, (*bipartito*,) *Ligchaam des Heeren*, merkt AUGUSTINUS aan, dat deze uitdrukking niet heel juist is; dewijl dat geen waar Ligchaam des Heeren is, hetwelk niet in eeuwigheid bij hem blijft; het had dus moeten zijn: *van het waare en gemengde*; of *van het waare en geveinsde Ligchaam*; als ook: *van de gemengde Kerk.* — Op den *derden Regel: van de Beloften en van de Wet*, merkt AUGUSTINUS weder aan, dat hij ook kon genoemd worden: *van Geest en Letter*, of *van de Genade en het Gebod*, en hij voegt 'er bij, dat het meer eene groote *Vraag* is, dan een *Regel*, door welken men eene vraag zou kunnen oplossen. TYCHONIUS heeft dezelve, zijns achtens, goed, maar niet volledig, bearbeid. Want hij zegt, dat onze werken ons van God, uit verdienste van het Geloof, gegeven worden; maar dat het Geloof zoodanig van ons is, dat het ons niet van God toekomt; welke laatste stelling strijdt met de woorden des Apostels ROM. XII. 3. — Zijnen *vierden Regel*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gel noemde TYCHONIUS, *van het soort en van het geslacht*; waar door hij een *deel* en het *geheel* verstond. Te weten, hij wilde door denzelven leeren, hoe men dikwijls min merkbare overgangen der Bijbelsche Schrijveren van het één tot het ander ontdekken moet. — De *vijfde Regel* voert zijnen naam van *de tijden*. TYCHONIUS beweerde, dat men door denzelven de in de Heilige Schrift verborgen liggende grootheid des tijds kan vinden of gissen. — Naar den *zesden Regel*, de *invullende herhaling*, (*recapitulatio*,) leert men, dat het één en ander, hetwelk in den Bijbel naar tijdsvervolg verhaald schijnt te worden, evenwel nog tot den voorgaanden tijd gebracht moet worden. — Eindelijk, heeft de *zevende Regel* tot opschrift: *van den Duivel en zijn ligchaam*. Want ook de Duivel is het hoofd der Godlozen, die als het ware zijn ligchaam uitmaken, zoo als de Kerk het ligchaam van CHRISTUS is.

Deze Regelen van TYCHONIUS waren scherpzinnig genoeg uitgedacht, en niet zonder eenige goede aanmerkingen. Men kan echter geenszins zeggen, dat zij juist de gewigtigsten en noodzaaklijksten waren, die men als hulpmiddelen, bij het uitleggen van den Bijbel, moest gebruiken; of dat zij doorgaans grondig en doeltreffend kunnen heeten. Waaröm ondertusschen AUGUSTINUS, die zelf gemaklijk een overvloed van dat slag had kunnen bedenken, deze uit handen van eenen *Donatist* overgenomen heeft, zal men ligt begrijpen, dewijl deze *Donatist* de grondstellingen van zijne partij niet volkomen getrouw bleef,

bleef, en dewijl hij, bij het verklaren der Heilige Schrift, even als AUGUSTINUS, zonder het eigenlijk spraakgebruik recht te kennen en te ontvouwen, zich door overdenken en vergelijken algemeene en bijzondere kunstgreepen vormde, om zekere zwarigheden te ontwijken, of *Allegorische* uitleggingen des te zekerer te ondersteunen.

TYCHONIUS had, naar het bericht van GENNADIUS, nog bovendien *schriften over zijne verschillen met de andere Donatisten*, en *eene verklaring van de Openbaring van* JOANNES nagelaten. 'Er is werklijk nog een aantal *Preeken* over de *Openbaring van* JOANNES, welke voor dezen aan TYCHONIUS toegeschreven zijn (*), maar met weinig moeite heeft men aangetoond, dat zij, uit laater tijden, van iemand afkomstig zijn, die de *Donatisten* bestrijdt, ook behelzen zij niets van het gene AUGUSTINUS en anderen aanhalen.

TYCHONIUS tastte de voornaamste hoofdstelling van zijne partij aan. Hij, door zoo vele plaatzen der Heilige Schrift geschokt, ontwaakte, (zoo verhaalt het AUGUSTINUS (†), op zijne wijze,) en erkende, dat de Kerk van God, volgends de voorzegging der Profeeten, in de geheele Wereld is uitgebreid. Vervolgends begon hij, tegen de *Donatisten* zelve te bewijzen, dat niemand, zelfs door de grootste overtredingen, deze Godlijke beloften te niet

(*) *Expositio in Apocalypsin* B. *Joannis, in Appendice Tomi* III. *Opp. Augustini pag.* 143.

(†) *Contra Epist. Parmeniani L.* I. *C.* 1. *p.* 7. *T.* IX.

III. BOEK. VIII. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet kan doen; dat derhalven de Godloosheid van sommige leden der Kerk niet in staat is, om de getrouw- en waarheid Gods in het vervullen van deze belofte te vernietigen. Maar terwijl hij, vervolgt AUGUSTINUS, dit nadruklijk en uitvoerig beweerde, en ook de tegensprekers door vele duidlijke plaatzen der Schrift tot stilzwijgen noodzaakte; zag hij niet in, wat daar uit volgt, te weten, dat de Christenen in *Afrika*, tot de Gemeente, die door de geheele Wereld verspreid is, behooren; niettegenstaande de *Donatisten* zich van hunne Kerkgemeenschap hadden afgescheiden. AUGUSTINUS prijst hem ook in éénen van zijne Brieven (*), dat hij de vraag heel goed behandeld had: hoe men het kwaad en de uitsporigheden in de Kerk van God, welke men, zonder den band van Eénheid te scheuren, niet weg kon nemen, dulden moet? Het gene hij nog op eene andere plaats (†) van TYCHONIUS verhaalt, schijnt zelfs aan te duiden, dat deze met den Wederdoop van zijne gezindte niet in zijn' schik geweest is. Hij verhaalt naamlijk, uit denzelven, hoe 270 *Donatistische* Bisschoppen, op eene vergadering te *Karthago* gehouden, het besluit hadden genomen, om ook met *Traditores*, indien zij niet op nieuw gedoopt wilden worden, Kerkelijke gemeenschap te onderhouden; en dat hun Bisschop DONATUS, dit zelfde, ten aanzien der *Mooren*, (*Mauri*,) had in acht genomen, alhoewel zij den Doop niet op nieuw ontvingen (§). Men

(*) *Ep.* CCXLIX. *T.* II. *p.* 665. (†) *Ep.* XCIII. *p.* 188.
(§) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 148.

Men zou zich misschien verwonderen kunnen, dat TYCHONIUS, met zoodanige denkwijze, een *Donatist* gebleven is. En in de daad verscheidene laater Schrijvers hebben hem daaröm eenen huichelaar genoemd, of gedacht, dat men zijne gevoelens niet wel verstaan, en 'er daaröm verkeerde gevolgtrekkingen uit afgeleid had. Maar, naardien *Katholijken* en *Donatisten* hem deze gevoelens toeschrijven, schijnt men dit laatste niet te kunnen beweeren, zonder evenwel de beschuldiging van huichelarij op hem te doen kleeven. Hij kon trouwens erkennen, dat de Kerk niet geheel zuiver kon zijn, maar tevens kon hij beweeren, dat de *Katholijke* Kerk, in den grond, bedorven was, en dat hij dus verpligt ware, bij de meer zuivere *Donatistische* Kerk te blijven.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

PARMENIANUS.

PARMENIANUS, een aanzienlijk Bisschop der *Donatisten*, ondernam het, TYCHONIUS te wederleggen. Daar wij den Brief niet meer hebben, welken hij, met dit oogmerk, aan hem schreef, moeten wij ons met de schetzen vergenoegen, welke AUGUSTINUS daar van gegeven heeft. Toen PARMENIANUS, schrijft hij (*), en de overige *Donatisten*, de voor hen nadelige gevolgen, van het stelzel van TYCHONIUS, zagen, wilden zij zich liever met de uiterste hardnekkigheid tegen de waarheid, welke hij verdedigde, verzetten, dan zich, door het toegeven derzelve, door de *Afrikaansche* Gemeenten laten overwinnen, welke de door hem verdedigde gemeenschap der Eénheid genoten, van welke zij zich hadden afge-

(*) *Contra Epist. Parmen. L. I. C. I.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gescheiden. PARMENIANUS zocht hem eerst door eenen Brief, als het ware, te bekeeren; maar naderhand schreef hij, dat TYCHONIUS door ééne van hunne Kerkvergaderingen veröordeeld was. Verders beschuldigt AUGUSTINUS PARMENIANUS, dat hij, bij zijne menigvuldige verwijtingen aan de *Katholijken*, zonder eenig bewijs, alleen op zijn woord geloofd wilde worden. Hij wederlegt wel zijnen tegenpartij niet, schrijft AUGUSTINUS elders (*), maar hij verdrukt en verstikt hem daar mede, dat hij, niettegenstaande zijn gevoelen, dat geen lid der Kerk door de zonde zijner medeleden ontreinigd wordt, evenwel de partij van DONATUS toegedaan bleef.

Geschrift van AUGUSTINUS tegen hem.

Wij weten nog het één en ander van den inhoud van dezen Brief van PARMENIANUS, uit het Geschrift, hetwelk AUGUSTINUS, omtrent het jaar 400, en dus eerst na de dood van PARMENIANUS, tegen hem, op begeerte van eenige *Katholijken*, in het licht gaf (†). In het eerste Boek van dit werk weert hij de beschuldigingen af, welke de *Donatistische* Bisschop tegen de *Katholijken* had ingebracht, en schuift die veel meer op deze gezindte terug, daar hij den oorsprong der door hen verwekte scheuring, en derzelver voortgang, verhaalt: hij verwijt hun een afkeer van vriendschappelijke gesprekken, eigene onëenigheden, geweldenarijën, en andere slechte stappen; ook beweert hij het recht der Vorsten, om Ketters of *Scheurmakers* te straffen. Bijzon-

(*) *Epist.* XCIII. *pag.* 188.

(†) *Contra Ep. Parm. Libri tres T.* IX. *Opp. p.* 7.

zonder dringt hij 'er op aan, dat de Kerk niet zonder vermenging van goeden en kwaaden zijn kan. Maar in de *twee laatste Boeken* tracht hij de Schriftuurplaatzen beter te verklaren, van welken PARMENIANUS zich bediend had, om de Scheuring der *Donatisten* met redenen te ondersteunen. Doch uit welke Boeken men bijna niets anders leert, dan dat PARMENIANUS eene menigte Schriftuurplaatzen op eengestapeld heeft, zonder derzelver waren zin, volgends verband en oogmerk, in het oog te houden; doch te gelijk, dat ook de *Katholijke* Bisschop zich geen' beter Uitlegger van de Schrift betoont. Eéne plaats uit het *tweede* Boek (*), verdient hier aanmerking, alwaar hij staan blijft bij eene belijdenis, welke de kracht der waarheid den *Donatisten* zal afgeperst hebben: *dat de gene, die zich van de Kerk afzondert, wel den Doop niet verliest; maar dat hij toch het recht verliest, om denzelven mede te deelen*, waar in AUGUSTINUS, op meer dan ééne wijze, iet lafs vindt. Want, vooreerst, merkt hij aan, dat men van deze stelling geene rede if opgeeft. Beide is een *Sacrament*, en beiden wordt aan iemand door zekere inwijding medegedeeld; het eerste, wanneer hij *Gedoopt*, en het ander, wanneer hij *tot den Leerstand gewijd* wordt; en daaröm mag men in de *Katholijke* Kerk noch het één noch het ander herhaalen. Het is ligt te zien, hoe hier, zelfs tegen het oogmerk van AUGUSTINUS, die het woord *Sacramentum* in de wijduitgestrekte betekenis van zij-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Libr.* II. *Cap.* 12. *pag.* 29.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere partijën onder de Donatisten.

zijnen tijd nam, voor later tijden, eene voorbereiding gemaakt wordt voor het *Sacrament der Priesterlijke inwijding*, (*Sacramentum Ordinationis.*)

Het is niet bekend, en nauwlijks waarschijnlijk, dat de gevoelens van TYCHONIUS, tegen welken zich zelfs eene Kerkvergadering der *Donatisten* verklaarde, onder hen eene Scheuring veröorzaakt hebben. Ondertusschen ontbrak het onder hen niet aan partijën. AUGUSTINUS hield het voor eene rechtvaardige straffe der *Donatisten*, dat zij, die de éénheid der *Katholijke* Kerk gescheurd hadden, *in* vele kleine deelen gesnipperd en verdeeld, te grond gingen (*). Hij verzekert, misschien niet zonder eenige vergrooting, dat 'er onder hen zoo vele ongemeen kleine partijën zijn, voornaamlijk in de Landschappen *Mauritanië*, *Cæsariensis*, en *Numidië*, waar hij zelf leefde, dat zij dezelven niet allen aanwijzen, noch hij ze noemen kon (†). En desniettemin beweerde elke derzelven, schoon somtijds uit weinige aanhangers bestaande, dat zij alleen de *ware* Doop bezat, welke niet éêns in de andere *Donatistische* partijën te vinden was (§). Daar evenwel, met alle deze onëenigheden, de *Donatisten*, nog met het begin der Vde eeuw, drie tot vier honderd Bisschoppen hadden, en gemeenschappelijk den *Ka-tho-*

(*) *Contra Epist. Parmen. L.* I. *C.* 4.

(†) *Epist.* XCIII. *pag.* 181, 182. *Tractat.* X. *in Evang. Johan. Tom.* III. *Opp. pag.* 270.

(§) AUGUSTIN. *de Baptismo contra Donatist. L.* I. *C.* 6. *Tom.* IX. *Opp. pag.* 56.

tholijken wederstaan hebben: zoo moet men den afkeer tegen de *Katholijken*, waar in zij allen overeenkwamen, en de algemene grondstelling, die hen van dezen scheidde, daar bij voornaamlijk in aanmerking nemen.

Rogatisten.

Eéne der allereerste *Donatistische* partijen, in dezen tijd, waren de *Rogatisten*. Dezen hadden hunnen naam van ROGATUS, eenen geboren *Moor*, (*Maurus*,) die, naar allen schijn, Bisschop van *Cartenna* in *Mauritania Caesariensis* geweest is. Hier hadden zij ook hunne voornaamste verblijfplaats. Zij schijnen ontstaan te zijn, tusschen het jaar 362 en 370; maar omtrent het jaar 408 bestond hunne Gemeente nog uit tien of elf Bisschoppen. Volgends AUGUSTINUS, hadden zij eene zachtere denkwijze, dan de andere *Donatisten* (*). Even wel wil hij dit niet als eene deugd in hen aangemerkt hebben. „Gijlieden schijnt zachter te we„zen," schrijft hij (†), „omdat gij met de zoo „wreede benden der *Circumcelliones* niet woedt. „Maar geen wild dier, hetwelk niemand wondt, „wordt daarom mak genoemd, omdat het geene „tanden en klauwen heeft. Gijlieden zegt, dat gij „niet woeden wilt; maar ik geloof, dat gij niet „kunt." enz. In plaats van zoo haatlijke aanmerkingen, zou de Kerkleeraar beter gedaan hebben, indien hij ons gezegd had, waar in de partij van RO-

(*) *Epist.* XCIII. *pag.* 174, 178, 182. *contra Ep. Parmen. L.* I. *C.* 10. *contra litter. Petil. L.* II. *C.* 83.

(†) *Epist.* XCIII. *pag.* 178.

III. BOEK. VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363, tot 476.

ROGATUS onderscheiden was van de overige *Donatisten*. Want dit kan men uit hem niet bewijzen, dat het alleen hunne zachtere gezindheid jegens de *Katholijken* zou geweest zijn. Op eene andere plaats (*) toch meldt hij, dat een Bisschop der *Rogatisten* aan zijne Gemeente den naam van *Katholijken* gegeven hebbe, niet uit kracht van eene Kerkelijke gemeenschap met de geheele Wereld, maar van wege de waarneming van alle Godlijke wetten en *Sacramenten*. Hoe het zij, de *Donatisten* zelve deeden deze partij wreede onderdrukkingen ondergaan; waar toe zij gelegenheid vonden, wanneer de *Moorsche* Vorst FIRMUS, in het jaar 372, tegen de *Romeinen* was opgestaan, en hen beoorloogde. Meer dan dertig jaaren daar na billijkten en bevorderden ook de *Katholijken* eene harde en veelvuldige vervolging tegen de *Donatisten*, waar door de *Rogatisten* insgelijks getroffen werden. VINCENTIUS, die, omtrent het jaar 380, opvolger was geworden van ROGATUS in zijn Bisdom, betoonde daar over aan AUGUSTINUS in eenen Brief zijne verwondering, dat een zoo min Christelijke grondregel door de *Katholijke* Leeraaren was aangenomen. AUGUSTINUS antwoordde hem, met dien vermaarden en langen Brief (†), waar in hij de redenen opgeeft, om welken hij zijn voormalig gevoelen, hetwelk in het gemeen de geweldenarijen tegen dwalende en *scheurzieke* Christenen niet begunstigde (§), veränderd had.

(*) *L. c. p.* 182. (†) *Ep.* CXIII. *p.* 174-191.
(§) Zie ons VI. *Deel*, *Bladz.* 247.

had. Het is jammer, dat de Brief van VINCENTIUS niet bewaard is gebleven, waar in hij aandrong, dat men in geloofszaken geene dwangmiddelen gebruiken mag. Thans kan men slechts weinig van deszelfs inhoud zeggen, dan enkel uit de zoogenoemde wederlegging; bij voorbeeld, dat hij beweerde, geen geval in het Nieuwe Testament opgemerkt te hebben, waar van de Koningen der aarde iet voor de Kerk tegen hare vijanden verzocht was; dat hij uitriep: *Welk Apostel heeft zich ooit in geloofszaken van eens anders goed meester gemaakt?* dat hij vreesde, indien Heidenen en Jooden van zulke Keizerlijke wetten tegen Christenen hoorden, dat zij den naam van God nog langer zouden lasteren; dat hij, (waarschijnlijk tegen den gewoonen roem der *Katholijken* van de uitbreiding van hunne Kerk over de geheele Wereld,) het alleen een gering gedeelte der Wereld noemde, in hetwelk het Christendom bekend was; en dat hij zijn gevoelen met overeenstemmende getuigenissen van CYPRIANUS, HILARIUS, en andere *Katholijke* Leeraaren, bevestigde.

Andere aanhan- gen van Donatisten. De Maxi- miänisten.

Andere aanhangen van *Donatisten*, die ook bij AUGUSTINUS voorkomen, doch als het ware, slechts in het voorbijgaan, genoemd geworden, bij voorbeeld de *Claudianisten* en *Urbanenses* (†), schijnen van zeer weinig belang geweest te zijn; ook weet men van de reden niet ééns van hunne afwijking van

(*) *Contra Cresconium Donat. L.* IV. *C.* 9. *p.* 333. *Cap.* 60. *pag.* 354. *Tom.* IX. *Opp.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van de overigen. Maar de vermaardste en aanzienlijkste van allen maken de *Maximianisten* uit. Na het overlijden van PARMENIANUS, Bisschop der *Donatisten* te *Karthago*, in het jaar 392, werd PRIMIANUS tot zijnen opvolger aangesteld. Bij deszelfs inwijding waren onder anderen Bisschoppen ook FELICIANUS van *Musti*, en PRÆTEXTATUS van *Assur*, tegenwoordig (*). PRIMIANUS haalde zich van tijd tot tijd vele beschuldigingen op den hals. Hij nam, dewijl de verdeeldheden onder de *Donatisten* hun zoo veel verdriet veröorzaakten, de *Claudianisten*, en zelfs vele deugnieten, in de Kerkgemeenschap aan; in plaats van nog levende Bisschoppen stelde hij anderen aan; den Ouderling FORTUNATUS liet hij in een heimlijk gemak werpen, omdat hij zieken gedoopt had; eenen anderen Ouderling verbood hij de Kerkelijke gemeenschap, opdat hij hem dwingen zou, zijnen Zoon te onterven; ook beging hij nog meer buitensporigheden. (Dit alles verhaalt AUGUSTINUS aan zijne Gemeente, wel uit de handelingen van eene Kerkvergadering, maar toch in eene Preek, over den XXXVIsten Psalm (†). Zijn gedrag omtrent MAXIMIANUS, Diakon te *Karthago*, maakte PRIMIANUS het meest gehaat. Hij besloot hem, en drie andere Kerkedienaaren aldaar, ROGATIANUS, DONATUS, en SALGAMIUS, mannen, die, zoo als hun aanhang beweerde, zoo onschuldig,

(*) AUGUSTIN. *contra Epist. Parmen. L.* III. *C.* 2, 3. *contra litt. Petil. L.* I. *C.* 12.

(†) *Serm.* II. *in Psalm.* XXXVI. *T.* IV. *Opp. p.* 209.

dig, als verdienstlijk, waren, uit de Kerkelijke gemeenschap te stooten; vergeefs zocht hij zijnen Ouderlingen de toestemming daar toe af te dwingen, en sprak eindelijk zijn vonnis tegen hen uit, zonder beschuldiger of getuigen, terwijl MAXIMIANUS zelfs ziek en afwezend was (*). AUGUSTINUS laat het aan zijne plaats, of MAXIMIANUS zijnen Bisschop, door hoogmoed, of wel, volgends het voorgeven zijner aanhangeren, door zijne liefde tot de gerechtigheid, beledigd had (†), zonder dat wij in staat zijn, zulks te beslissen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkvergadering der Donatisten te Karthago.

Evenwel kreeg MAXIMIANUS aanhangers genoeg; inzonderheid werd hij door zekere vrouw ondersteund, omtrent zoo als weleer LUCILLA MAJORINUS ter zelfder plaatze gedaan had (§). De Ouderlingen van *Karthago* hielden vruchteloos bij PRIMIANUS aan, dat hij zijne verkeerde handelingen zou verbeteren. Zij brachten tevens eene vergadering van 43 Bisschoppen bijéén, welke in de gemelde Hoofdstad gehouden werd. Verre echter, dat PRIMIANUS op hunne indaging op dezelve verscheen, hitste hij veel meer het graauw op, om de huizen van zijne tegenpartij omver te haalen; hij liet de Kerken, met Gerichtsdienaren, die hij van de Overheid verkregen had, bezetten, opdat de Bisschop-

(*) AUGUSTIN. *l. c. pag.* 208.

(†) AUGUSTIN. *de Gestis cum Emerito Donatist. Tom.* IX. *Opp. pag.* 428.

(§) AUGUSTIN. *Epist.* XLIII. *pag.* 75. Vergelijk *Deel.* IV. *Bladz.* 133.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schoppen daar niet in konden komen; zij werden van zijne bedienden met het werpen van steenen en met stokslagen mishandeld, behalven meer andere beschimpingen, welke zij van hem dulden moesten. Op deze wijze, bleef hun niets overig, dan PRIMIANUS te veröordeelen. Evenwel deeden zij dit enkel bij voorraad, om voor de rust der Kerk te zorgen, terwijl zij hem nog de vrijheid lieten, om zich voor eene talrijker vergadering te verdedigen (*).

Andere Kerkvergadering te Cabarsusa.

Zoodanige Kerkvergadering van meer dan 100 Bisschoppen werd ook reeds in het jaar 393 te *Cabarsusa*, in het Landschap *Byzacene*, gehouden. Dan dewijl PRIMIANUS zich aan deze zoo min kreunde, als aan de eerste, ontzette deze hem van zijne waardigheid, en sloot hem uit de Kerkelijke gemeenschap uit. Zij deed dit in *tegenwoordigheid van den Heiligen Geest*, en zoo als hare nog krachtiger woorden luidden: *Het heeft ons en den Heiligen Geest goedgedacht*. Opdat voorts alle hare Medechristenen in geheel *Afrika* zich daar naar zouden schikken, meldde zij hun dit alles wijdlopig: en het is juist haar *Sijnodale Brief*, welken AUGUSTINUS zijnen *Katholijken* Toehoorers, in ééne zijner Preeken, liet voorlezen, met de ondertekeningen van 53 Bisschoppen, omdat dit zoo zeer tot beschaming der *Donatisten* moest dienen (†). Te gelijk stelde de-

(*) AUGUST. *Serm.* II. *in Ps.* XXXVI. *p.* 208-210. *Idem contra Cresconium Donat. L.* IV. *C.* 6, 7, 9. *T.* IX. *Opp. pag.* 381. *sq.*

(†) *Serm.* II. *in Psalm.* XXXVI. *pag.* 207-211. *contra*

deze vergadering MAXIMIANUS aan tot Bisschop van *Karthago*. Dus vormde zich de aanhang der *Maximiänisten* volkomen; en weldra ging deze zoo ver, dat zij de genen, die van PRIMIANUS gedoopt waren, nog ééns doopte. Deze aanhang oefende wel geene geweldenarijën, zoo als andere *Donatisten*; maar dezelve schijnt daar toe ook te zwak geweest te zijn (*).

Derde Kerkvergadering.

Ten minsten vertoonde de zwakheid van dezen aanhang zich daar in, dat hij niet ééns in staat was, PRIMIANUS daadlijk van zijn Bisschoppelijk ambt te berooven. Deze had niet alleen te *Karthago*, maar ook in het overige van *Afrika*, onder de *Donatisten* de meeste aanhangers. Zonder zich derhalven aan de beide gemelde Kerkvergaderingen te stooren, die hem veröordeeld hadden, wendde hij zich tot de *Numidische* Bisschoppen, om zijne zaak door hen te laten beslissen. Behalven dezen, kwamen 'er nog *Donatistische* Bisschoppen, uit alle overige *Afrikaansche* Landschappen, ten getale van 310, in April des jaars 394, bijéén, waaröm zij dit ook een *algemeen concilie* noemden (†). Hier bevond zich geen *Maximiänist* onder; ook schijnt 'er geen één toe genodigd te zijn geweest. Dienvolgends bereikte PRIMIANUS, die zelf onder de Bisschop-

tra Crescon. l. c. et Libr. III. *Cap.* 13-40. *contra Ep. Parmen. Libr.* I. *Cap.* 4.

(*) AUGUSTIN. *contra Crescon. Libr.* III. *Cap.* 13, 52. *contra litter. Petil. L.* I. *C.* 10, 12-58. *contra Epist. Parmen. Libr.* II. *Cap.* 3.

(†) AUGUSTIN. *contra Crescon. L.* IV. *C.* 4.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schoppen zijne plaats bekleedde, en niet als beschuldiger optrad, des te gemaklijker zijn oogmerk. De Kerkvergadering bevestigde hem in zijne waardigheid; en zette MAXIMIANUS, met de XII Bisschoppen, die hem gewijd hadden, af, hen te gelijk uit de Kerkelijke gemeenschap sluitende; maar aan de overige aanhangers van MAXIMIANUS gaven zij een uitstel tot den 25sten December, binnen welken tijd de genen, die hem verlaten zouden, met behoud van hunne ambten en eere weder aangenomen zouden worden; maar na denzelven zou *hun alleen de weg* der openbare boete openstaan. AUGUSTINUS heeft van de besluiten dezer Kerkvergadering zoo lange plaatzen ingevoegd in zijne schriften, dat sommigen gedacht hebben, *dat zij daar geheel in te* vinden zijn. Nog waarschijnlijker wordt het door zijne uitdrukkingen, dat EMERITUS, Bisschop der *Donatisten*, te *Cæsarea*, in *Mauritanië*, (waaromtrent het hedendaagsch *Algiers* ligt,) opsteller van dezelven geweest is. Derzelver opstel, hoe *gezwollen*, gedwongen, en opgevuld met scheldwoorden ook, had evenwel de algemeene toejuiching der vergaderde Bisschoppen; die zelfs niet ééns elk bijzonder hunne stem wilden geven, maar dit opstel als de beste gemeenschappelijke uitdrukking van hunne gezindheden aannamen (*). Het

(*) AUGUSTIN. *Serm.* II. *in Ps.* XXXVI. *p.* 211. *contra Ep. Parm. L.* II. *C.* 3. *L.* III. *C.* 4. *contra litter. Petil.* I. *C.* 10. *contra Crescon. L.* III. *C.* 52. *L.* IV. *C.* 2, 6, 7, 10. *de Gestis cum Emerito Donat. Tom.* IX. *Opp. pag.* 429.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verdere lotgevallen der Maximiänisten.

Het gevolg dezer besluiten stemde eenigermate met de verwachting van derzelver ontwerpers overeën. Niet weinige Bisschoppen der *Maximiänisten* gingen tot de partij van PRIMIANUS over: en dit heerschende gedeelte der *Donatisten* doopte die genen niet weder, die van dezen, gedurende hunne afscheiding, gedoopt waren geworden. Eene handelwijze, waar door de *Donatisten*, tegen hunnen eigenen grondregel van de ongenoegzaamheid van den Doop, buiten hun Kerkgenootschap, strijdig handelden (*). Evenwel bleef deze scheuring aanhouden; waaröm zij tot geweldige maatregelen tegen dezelve oversloegen. MAXIMIANUS, de hoofdpersoon in dezelve, had niet weinig te lijden: men haalde zijne Kerk te *Karthago* omver, ook verloor hij zijn huis aldaar, zonder dat hij zich echter met zijne partijën wilde vereënigen. Zijne aanhangers werden, met den bijstand des Stadhouders en andere Overheden, uit hunne Kerken verdreven; men drong hun andere Bisschoppen op; en maar zelden hielden zich de Bisschoppen der *Maximiänisten* staande, door geweld met geweld te keeren. De *Donatisten* bedienden zich zelfs, om deze partij te grond te helpen, van die wetten, welke tegen de Ketters en tegen hen zelven gegeven waren. Somtijds klaagden zij, onder den naam van *Katholijken*, dien zij zichzelven gaven, bij Heidensche Stadhouders, die niets van het onderscheid wetende, tusschen Do-

(*) AUGUSTIN. *contra Epist. Parmen. L.* I. *Cap.* 4. *contra Crescon. L.* IV. *C.* 30.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Donatisten en *Katholijken*, zich vergenoegden, dat MAXIMIANUS door de uitspraak eener vergadering van meer dan 300 Bisschoppen veröordeeld was (*). Ondertusschen heeft AUGUSTINUS niet vergeten, aan de *Donatisten* tegen te werpen, dat zij vele *Maximiänisten* herdoopt hebben (†).

Allerhardst behandelden zij die Bisschoppen, die MAXIMIANUS gewijd hadden. Onder dezen werd SALVIUS, Bisschop van *Membresa*, door een gerichtlijk vonnis van den *Proconsul*, van zijn Bisdom beroofd. Dewijl zijne Gemeente hem zeer was toegedaan, werden de inwoners eener naburige stad gelast, om dit vonnis te voltrekken. Hij bood met de zijnen wel tegenstand, maar werd eindelijk overweldigd, en met slagen en op andere gevoelige wijzen mishandeld (§). PRÆTEXTATUS en FELICIANUS, die insgelijks tot deze Bisschoppen behoorden, werden door de *Donatisten* meermalen voor den Richterstoel des Stadhouders gedaagd, en moesten, volgends deszelfs herhaalde bevelen, uit hunne Bisdommen gezet worden; maar zij handhaafden zich,

(*) AUGUSTIN. *contra litt. Petil. L.* I. *C.* 18. *L.* II. *C.* 58. *contra Ep. Parm. L.* I. *C.* 11. *contra Crescon. L.* III. *C.* 59. *L.* IV. *C.* 46, 47. *de Gestis cum Emerito p.* 429. *Ennarratio in Ps.* LVII. *p.* 411. *T.* IV. *Opp. Epist.* XLIV. *Tom.* II. *pag.* 78.

(†) *Contra Epist. Parm. L.* III. *Cap.* 4. *contra litt. Petil. Libr.* I. *Cap.* 16.

(§) AUGUST. *contra Ep. Parm. L.* III. *C.* 6. *contra Crescon. L.* III. *C.* 59. *L.* IV. *C.* 3, 4, 48-50.

zich, met hulp van hunne Gemeenten. Doch, ten laatsten kwamen zij, omdat zij veel gevaar liepen, met dezelven weder over in de gemeenschap van den grooten *Donatistischen* hoop; waar bij zij echter aan geene boetdoening, noch die van hen gedoopt waren, aan eenen herhaalden doop onderworpen waren (*). Voornaamlijk was de beruchte *Donatistische* Bisschop OPTATUS van *Tamugada* in *Numidië* geducht voor de *Maximiänisten*. AUGUSTINUS noemt hem, ter onderscheiding van andere Bisschoppen van dezen naam, den *Gildoniäanschen* OPTATUS, omdat hij in zoo naauwe betrekking stond met GILDO, den Heidenschen Veldheer der *Romeinen*, in *Afrika*, die zich in het jaar 397 van dit Land meester maakte, maar reeds in het volgende jaar het leven verloor, dat hij doorgaands van deszelfs Soldaaten verzeld was. Door deze ondersteuning viel het hem ligt, alle soorten van onrechtvaardigheden en onderdrukkingen, inzonderheid tot voldoening zijner roofzucht, uit te oefenen; zoodat hij tien jaaren achter een, van het jaar 388 af, de algemeene verfoeijing van *Afrika*, en alle Godsdienstpartijën aldaar werd. De *Donatisten* zelve loochenden zijne buitensporigheden niet, maar gaven veel meer hem de schuld van de geweldigste maatregelen tegen de *Maximiänisten*, schoon zij hem voor het overige vereerden als hunnen vermogendsten Leeraar.

(*) AUGUST. *contra Crescon.* L. III. C. 56-60. L. IV. C. 3-4. *contra Ep. Parm.* L. II. C. 13. *de Gestis cum Emerito* p. 429. *Ep.* CVIII. p. 236.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aar. De val van GILDO was ook de zijne; hij ſtierf in de gevangenis, of werd daar in ter dood gebracht (*).

DeDonatistenverzwakken, bijzonder door den ijver en werkzaamheid van AUGUSTINUS

Niettegenſtaande de verdrukkingen, welke de *Maximiänisten* van de *Donatisten* moesten uitſtaan, plantte deze partij zich echter nog een' geruimen tijd in de vijfde eeuw voort. Nogthans gaven deze Scheuringen aanleiding, dat, van tijd tot tijd, vele *Donatisten* overgingen tot de *Katholijken*, waar toe de ijver en werkzaamheid van AUGUSTINUS veel toebracht. Toen deze, in het jaar 391, *Ouderling* te *Hippo-Regius*, in *Numidië*, en vier jaaren daar na Bisſchop, benevens den nog in leven zijnde VALERIUS, en na deszelfs overlijden, in het jaar 396, alleen Opziener dier Gemeente geworden was, vond hij de *Donatisten* aldaar veel talrijker dan de *Katholijken*; zelfs was hun Bisſchop FAUSTINUS niet lang te vooren magtig genoeg geweest, om gedeeltlijk te kunnen verhinderen, dat 'er voor de *Katholijken* geen brood gebakken werd (†). AUGUSTINUS, *die* 'er zijne eer in ſtelde, Ketters en Scheurmakers te vernederen, gaf zich daarŏm, zoo dra hij zijn leerambt aanvaard had, alle moeite, om dezen aanhang in zijn Vaderland afbreuk te doen. Hij predikte vlijtig tegen denzelven, gaf ten zelfden einde onderwijs in de huizen, was oplettend op alle ſtappen der

(*) AUGUST. *contra Ep. Parm. L.* II. *C.* 2, 4, 9, 52. *contra litt. Petil. L.* I. *C.* 13-24. *L.* II. *C.* 23, 83, 92. *contra Crescon. L.* III. *C.* 13-60. *L.* IV. *C.* 24, 46.

(†) AUGUST. *contra litt. Petil. L.* II. *C.* 83.

der *Donatisten*, waar door zij zich bloot gaven, en haalde 'er van tijd tot tijd verscheidenen tot zijne Gemeente over, schreef aan hunne Bisschoppen en andere aanzienlijken, vermaande hen, de waarheid naauwkeurig te onderzoeken, en daagde zelfs hen wel tot een mondgesprek uit; ook nam hij menigvuldigmalen de pen tegen hen op. Men ziet uit sommige voorbeelden in zijne Preeken en Brieven, dat hij zich vrij liefderijk en uitlokkend omtrent hen uitdrukte, en zelfs den schijn vermijdde, als of hij geweld gebruiken, en het gemeen tegen hen opstoken wilde. De *Donatisten* integendeel ontweken zijne voorslagen tot een gesprek, zoo veel mogelijk; hij kon 'er hen maar heel zelden toe brengen, en zij waren zonder gevolg. Tot een voorwendzel van dit gedrag haalden zij zijne welsprekendheid en slimme ervarenheid in het redentwisten aan; en in de daad men verwondert zich nog heden over zijne ongemeene woordenrijkheid, en over de behendigheid, waar mede hij zich op vele zijden weet te wenden en te draajen, zonder juist altijd de rechtvaardige zaak te verdedigen. Verbitterd over zijnen roem en toejuiching, waar door zij veel verlies leden, noemden de *Donatisten* hem eenen verleider en bedrieger der zielen, eenen wolf, dien men, tot bescherming der kudde, behoorde dood te slaan, voor welke daad God alle zonden vergeven zal. Onze Lezers zullen hier wel gelieven te herdenken, dat, in dezen lof en berisping, alleen de ééne partij spreekt (*). Ten

(*) POSSIDII *Vita Augustini* C. 7, 9, 10, 12. *in Ap-*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ten einde zelfs de geringsten en onkundigsten onder het volk bevatlijk te leeren, hoe het met de zaak der *Donatisten* gelegen zij, bracht hij in het jaar 393 hunne geschiedenis en de voornaamste gronden tegen hen in een *Gezang* of *Liedjen*, (*Psalmus contra partem Donati*,) waar mede het IXde *Deel* zijner werken, in de Benedictijner Uitgave, begint. Dit Lied is *Alphabetisch*, (*abecedarius*,) dewijl elk couplet met eene nieuwe letter volgends het Alphabet begint, om gemaklijker van buiten geleerd te worden; en op het slot wordt telkens de regel herhaald: *Allen, die u over den vrede verheugt, oordeelt ook naar recht!* Hij wilde 'er geen eigenlijke maat van Lettergreepen in brengen, zoo als hij zelf schrijft (*), opdat hij niet genoodzaakt zou zijn, sommige voor den grooten hoop onverstaanbare woorden te gebruiken. Het is in de daad een liedjen, gestemd naar de begrippen van het gemeen, hier en daar een waar straatliedjen, door hetwelk AUGUSTINUS vrede en eenigheid zocht in te boezemen, terwijl hij aan geene van beide de partijën, maar toch aan de *Katholijken*, het meest gelijk geeft. „ Heeft MAKARIUS," zoo laat hij onder anderen zingen, „ de maat overtreden, welke „ in de wet van CHRISTUS staat voorgeschreven, „ dan

Append. T. X. *Opp. p.* 176. *Ep.* XXIII. *p.* 23. *Epist.* XXXIII. *p.* 47. *Ep.* XXXIV. *p.* 49. *Ep.* XLIII. *p.* 76. *Ep.* XLIV. *p.* 76. *contra litt. Petil. L.* III. *C.* 16. *contra Cresc. L.* I. *C.* 1, 13. *Serm.* XLVI. *de Pastor. T.* V. *Opp. p.* 169. (†) *Retractat. L.* I. *C.* 20.

„ dan heeft hij zich geschikt naar de Keizerlijke „ wetten, en gestreden voor de éénheid. Ik zeg „ niet, dat de uwe slechter zijn. Want wie heeft „ hun bevolen, in *Afrika* zoo te woeden? Zij „ kunnen niet bewijzen, dat CHRISTUS of de Kei- „ zer dit geboden heeft: Stokslagen en brandstich- „ ten, en eene woede zonder wet! Omdat 'er ge- „ schreven staat: *Steek u zwaard weder in de* „ *schede!* gelooven zij, dat een stokslag geene mis- „ daad is. Niet opdat iemand sterve; maar dat hij „ slechts duchtig afgeklopt worde, en naderhand „ sterve, aan verzwakking. Doch als zij zich over „ hem ontfermen, slaan zij hem met eenen stok „ dood." Men kan ligt beslissen, of zulk een arm- hartig gerijmd volksliedjen het doel van AUGUSTI- NUS bevorderd, dan of het niet veel meer de ge- moederen sterker tegen malkanderen verbitterd heeft? en of het over het geheel wel een werk zij, zijn verstand waardig?

Terstond daar na schreef AUGUSTINUS eene we- derlegging van eenen Brief van den reeds overlede- nen DONATUS *den Grooten*, in welken deze had willen bewijzen, dat de waare Doop van CHRISTUS alleen bij zijne partij was. Dit geschrift is wel ver- loren gegaan, maar verdient aanmerking wegens eene opheldering, welke AUGUSTINUS, in laater jaaren, van eene plaats in hetzelve gegeven heeft. „ Ik „ heb," zegt hij (*), „ daar in van den Apos- „ tel PETRUS beweerd, dat de Kerk op hem, als „ op

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 21.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ op den *rotssteen*, gegrond was; welken zin ook „ zoo velen aannemen, die den bekenden Lofzang „ van AMBROSIUS zingen. Maar ik weet, dat ik „ naderhand deze plaats zeer dikwijls zoo uitgelegd „ heb, dat men CHRISTUS zelven, wien PETRUS „ beleden had, door dien *rotssteen* verstaan moet; „ als of PETRUS, naar dezen *rotssteen* genoemd, „ den persoon der *Kerk* verbeeldde, welke op de„ zen rotssteen gebouwd wordt, en die de Sleute„ len des Hemelrijks ontvangen heeft. Want, 'er „ is niet tegen hem gezegd: *Gij zijt de Rots„ steen*; maar: *Gij zijt* PETRUS. Doch, de *rots„ steen* was CHRISTUS; en dewijl PETRUS hem „ zoo beleed, als hem de geheele Kerk belijdt, is „ hij daaröm PETRUS genoemd. Nu mag de Le„ zer het waarschijnlijkste van deze twee gevoelens „ verkiezen."

Kerkvergaderingen te Karthago.

Terwijl AUGUSTINUS zich dus beijverde, werd in het jaar 393 eene *algemeene Kerkvergadering* uit de *Katholijke* Gemeenten van alle Provintiën van *Afrika*, onder voorzitting van AURELIUS, Bisschop van *Karthago*, te *Hippo* gehouden, welke hem in dezen ijver kon versterken. Wij hebben weinige naauwkeurige berichten van dezelve, en zelfs geene volledige of zekere lijst van hare besluiten. 'Er staan in eene oude verzameling van *Afrikaansche* Kerkwetten (*), eene kleine aanwijzing van deze besluiten, en verscheidene wetten, die misschien tot haar behooren; bijzonder is een uittrekzel van dezelven door

(*) *Cod. can. Eccl. Afric. T.* I. *Act. Conc. Hard. p.* 882.

door de Kerkvergadering van *Karthago* in het jaar 397 gemaakt, die met derzelver besluiten bewaard is gebleven, waar bij nog een stuk uit de verzamelingen der *Kerkvergadering* van *Hippo* gevoegd is (*). Zij staan bovendien geheel in de *Canones* van de Kerkvergadering van *Karthago*. Vervolgends worden zij, in laater Kerkvergaderingen, of verzamelingen, zoo als in die van FULGENTIUS FERRANDUS, in de IVde eeuw, aangehaald. Ondertusschen blijft hier veel onzekerheids over, omdat zij in deze verscheidene uittrekzels merklijk van elkander verschillen, en 'er misschien meer dan ééne Kerkvergadering van *Hippo* onderling verward is geworden.

Zoo veel men kan onderscheiden, is het volgende op deze Kerkvergadering te *Hippo* besloten. Vooreerst bevestigde zij de *Geloofsbelijdenis van Niceë*, en maakte eenige bijzondere schikkingen voor de *Afrikaansche* Gemeenten en Bisschoppen. Vervolgends beval zij, dat de *Voorlezers* zich van de openlijke groetenis, met welke de *Bisschoppen* de Gemeente plagten aan te spreken, bij voorbeeld, *de Heere zij met ulieden!* niet zouden bedienen. — Geene anderen zullen tot *Geestlijken gewijd* worden, dan zulken, die van hunne kindsheid af in de Heilige Schrift onderwezen zijn. — Bij de inwijding der Bisschoppen en andere Geestlijken zouden hun vooräf de *wetten der Kerkvergaderingen* ingescherpt worden. — Zelfs in den hoogstplegtigen *Paasch-*

(*) *Statuta Concilii Hippon. Brev. p. 969. l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Paaschtijd, zal den *Katechumenen* alleen het gewoone *Sacrament des Zouts* toegediend worden, omdat zij, dewijl de Geloovigen in deze acht dagen het *Sacrament* niet veränderen, hetzelve ook niet veränderen mogen. Deze *Canon* heeft eenige duisterheid, maar doelt op de *melk*, *honig*, en *zout*, welke aan de *Katechumenen*, geduurende hunnen staat, van de vrijwillige giften, (*oblationes*,) der Geloovigen gegeven werden (*). Dit alles noemde men, gelijk zoo veel andere dingen, die tot een Kerklijk of Godsdienstig gebruik gewijd waren, *Sacramenten*. Ook is de zinbeeldige uitlegging, als voorbereidende tot den Doop, het Heilig Avondmaal, en het Christendom, waar mede de *Katechumenen* dit ontvingen, bekend; naardien nu de Geloovigen, ten tijde van het Paaschfeest, ten minsten van den tweeden dag af, zoo als men uit den 23sten *Canon* besluiten mag, geen melk of honig offerden, zoo zou men den *Katechumenen* alleen van het gewoone gezegende zout geven. — *Aan de lijken den Overledenen* zal het *Heilig Avondmaal* niet gegeven worden; even min zal men *dooden doopen*. — *Alle jaaren* zal 'er eene *Kerkvergadering* van afgevaardigden uit alle *Afrikaansche Landschappen* gehouden worden. — Eenen *Bisschop* zal men bij den *Primaat*, (*Primas*,) van zijne Provintie *beschuldigen*, en als hij voor denzelven *niet op* den bepaalden dag verschijnt, zal men de Kerkelijke gemeenschap met hem opheffen. — Indien hij zich niet

(*) ALBASPIN. *Observ. Lib.* II. *pag.* 280.

niet ééns voor de *algemeene jaarlijksche Sijnode* stelt, dan veröordeelt hij daar door zich zelven, en geene Bisschoppen, noch zijne Gemeente, zullen gemeenschap met hem onderhouden. — Wanneer een *Ouderling*, (*Presbijter*,) *beschuldigd* wordt, zal zijn *Bisschop* nog *vijf* anderen, en wanneer het eenen *Diakon* aangaat, nog *twee Bisschoppen* tot uitspraak over die zaak verkiezen; maar bij eenen *minderen Geestelijken* kan hij alleen beslissen. — Wanneer een *Geestelijke beschuldigd* zijnde, met verlating van de *Kerkelijke Rechtbank*, zich liever voor eene *Wereldlijke* wil verdedigen: zal hij, alhoewel hij zijn geding wint, evenwel zijn ambt verliezen, in zoo verre het eene misdaad betreft; maar is het eene burgerlijke zaak, dan zal hij dat gene verbeuren, wat hij gewonnen heeft. — Wordt 'er aan eéne *hoogere Geestelijke Rechtbank geäppelleerd*, dan zal dit voor de laagere, alhoewel ook haar vonnis veränderd wordt, niet nadeelig zijn; ten zij dezelve van grove misslagen overtuigd werd. Maar als de beide partijën dezelfde Geestelijke Richtbank verkozen hebben, dan kan van dezelve niet verder geäppelleerd worden. — *Zoonen* van *Bisschoppen* en andere Geestelijken, zullen geene *Schouwspelen* geven, noch aanschouwen, dewijl dit ook den Leeken verboden is. — Ook zullen de *Kinderen van Geestelijken* met geene *Heidenen*, noch met *Ketters* of *Scheurmaakers* trouwen. — De *Bisschoppen* en overige *Geestelijken* zullen hunne *Zoonen* niet eer uit de vaderlijke magt ontslaan, dan wanneer zij wegens hunne misstappen volkomen ter veräntwoording ge-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

roepen kunnen worden. — Verders wordt den *Bisschoppen* en andere Geestelijken verboden, *niemand, die niet rechtzinnig* is in het Geloof, al ware hij ook een naastbestaande bloedverwant, iet van hun vermogen te schenken of te vermaaken. — *Bisschoppen* en andere Geestelijken zullen niet pachten, of eens anders belangen waarnemen, en in het geheel zich geene inkomsten bezorgen ten nadeele van hunne ambtsbezigheden. — *Dezelve zullen ook geene vreemde vrouwspersoonen* in hunne woningen hebben; waarömtrent slechts eenige weinige dringende uitzonderingen gemaakt worden. — Geen *Bisschop, Ouderling*, of *Kerkedienaar*, zal gewijd worden, indien hij niet alle zijne *huisgenoten* tot Rechtzinnigen gemaakt heeft. — De *Voorlezers* zullen hun ambt tot hunne meerderjaarigheid toe waarnemen, maar dan *trouwen*, of de *gelofte van kuischheid* doen. — *Vreemde geestelijken* zullen, zonder bewilliging van hunnen Bisschop, niet in eene Gemeente gehouden, of in den dienst aangesteld worden. — Niemand zal tot een *Geestelijk ambt* gewijd worden, indien hij niet door het *onderzoek des Bisschops*, of door het *getuigenis des volks*, daar toe bekwaam bevonden is. — In het *Gebed* zal niemand *den Vader in plaats van den Zoon*, of *den Zoon in plaats van den Vader* noemen. Bij het *Altaar* zal het altijd *aan den Vader* gericht zijn: wie *nieuwe Gebeden* afschrijft, zal die, eer hij ze gebruikt, aan verstandige Broeders voorleggen. — Geen *Geestelijke* zal in het minst meer nemen, dan hij aan iemand *geleend* heeft. — Bij de *Sacramenten*

ten des *Ligchaams* en *Bloeds des Heeren*, zal niets meer geöfferd worden, dan het gene de Heere zelf heeft voorgeschreven, te weten, *brood en wijn*, *met water gemengd*. Maar de Eerstelingen, of *melk* en *honig*, welke op den plegtigsten dag, (het Paaschfeest,) voor den *Doop der Kinderen*, (*pro infantium Mysterio*,) gewoonlijk op den Altaar gewijd worden, zullen hare bijzondere *Inzegening* hebben, opdat zij van de *Sacramenten* des Bloeds en Ligchaams des Heeren onderscheiden worden. Van de Eerstelingen zal men alleen wijndruiven en graan brengen. — *Geestelijken* en *Onthoudenden* zullen, niet zonder bevel of verlof der Bisschoppen en Ouderlingen, bij *Weduwen* of *jonge Dochters* gaan, en ook alsdan niet alleen. Ja, zelfs *Bisschoppen* en *Ouderlingen* zullen dezelven niet alleen bezoeken. — De Bisschop van den eersten Stoel, (*Primas*,) in eene Provintie, zal niet genoemd worden het *Opperhoofd der Priesteren*, of *Opper-Priester*, maar alleen *Bisschop van den eersten Stoel*. — Het zal alleen op reize den *Geestelijken* geöorloofd zijn, om te eten en te drinken, in *Herbergen* te gaan. — De *Bisschoppen* zullen *niet over zee reizen*, zonder vergunning en Brieven van aanschrijving van den *Primaat* van hunne Provintie; ook wil de *Sijnode* deswegens aan de Bisschoppen over zee schrijven. — De *Sacramenten des Altaars* zullen alleen van *nuchtere* lieden genoten worden, uitgezonderd éénmaal in het jaar, op den dag, als de inzetting van het Avondmaal gevierd wordt. — Indien 'er om sommigen, die namiddags gestorven zijn, het zij Bisschop-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schoppen of andere Geestelijken en Persoonen, Godsdienst, (*Commendatio*,) gehouden zal worden, zal dezelve enkel in het Gebed bestaan, wanneer zij, die 'er deel aan nemen, reeds gegeten hebben. (De oude gewoonte, om bij de Graven, of op de Gedachtenisdagen der Martelaren, het Heilig Avondmaal te bedienen, en daar door, gepaard met het Gebed voor hen en de nog levende Christenen der Gemeenten, als het ware, de gemeenschap met deze overledenen nog te achtervolgen, was van tijd tot tijd tot andere Godvruchtige overledenen uitgestrekt, zoodat 'er geheel geene reden is, om met TILLEMONT (*), in plaats van het *Heilig Avondmaal* hier een eigenlijk *offer voor de zielen der dooden*, (*offrir le sacrifce*,) en aan *mis-offers* en *zielmissen* te denken, hetwelk tegen de geschiedkundige waarheid is.) — De volgende wet verbiedt den *Bisschoppen* en andere *Geestelijken*, *maaltijden in de Kerken* te houden; ten ware zulks geschiedde tot lavenis van doorreizenden. Ook zal men den overigen Christenen zulke maaltijden, zoo veel mogelijk, afwennen. — Voor de genen, die *Boete* doen, zullen de *Bisschoppen*, naar het onderscheid van hunne zonden, den tijd van *Boetdoening* bepaalen. — De Onderlingen zullen, zonder voorkennis van den Bisschop, geenen *Boeteling* volkomen weder in de *Kerkgemeenschap* aannemen; uitgezonderd bij deszelfs afwezendheid, of in dringende noodzaaklijkheid. Eenen *Boeteling*, die eene openlijke, en

(*) *Mémoires Tom.* XIII. *pag.* 181.

en aan de geheele Gemeente bekend gewordene overtreding begaan heeft, zullen, bij zijne wederäanneming, bij de *Absis*, (dat is, bij den ingang van het *Choor*,) de handen opgelegd worden, zichtbaar voor de geheele Gemeente. — Verliezen *heilige jonge Dochters* hare Ouderen, dan zullen de Bisschop en de Ouderlingen zorgen, dat zij aan *deftige Matronen* worden aanbevolen. — Als *zieken* niet meer zelven spreken kunnen, mogen zij echter *gedoopt* worden, indien hunne nabestaanden verklaren, dat zij zulks begeerd hebben. — Aan *Toneelspelers* zal, wanneer zij zich tot God bekeeren, of terug keeren, de aanneming in de *Kerkelijke gemeenschap* niet geweigerd worden. — Geen *Ouderling* zal, zonder voorkennis van den Bisschop, eene *jonge Dochter* wijden; hij zal nooit *Heiligen Olie* bereiden. — De *Geestelijken* zullen zich in eene vreemde stad niet lang ophouden. — Nu volgt in den 36sten *Canon* der *vergadering* van *Hippo*, of den 147sten van de derde vergadering van *Karthago*, de *Lijst van de Boeken der Heilige Schrift* (*), waar bij gevoegd wordt, dat men deswegens de Gemeenten *over zee*, dat is, de voornaamste Westersche Gemeenten, of die van *Rome* en *Milaan*, zal raadplegen, opdat deze Lijst van dezelve bekrachtigd worde. Ook wordt toegelaten, de *Lijdensgeschiedenissen der Martelaren*, op hunne gedenkdagen, openlijk voor te lezen. — Eindelijk wordt in den 37sten *Canon* gezegd, dat men wel,

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 101.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wel, op voorgaande Kerkvergaderingen, besloten had, geen' *Donatistisch* Geestelijke zou in zijne waardigheid, maar alleen als *Leek*, in de Kerkgemeenschap aangenomen worden; doch, nademaal het gebrek aan Geestelijken in *Afrika* zoo groot was, dat vele Gemeenten 'er geheel geene hadden, zou men nu die genen hier van uitzonderen, die niet zelve herdoopt hadden, of die met hunne geheele Gemeente tot de *Katholijken* overkwamen.

Alhoewel alleen deze laatste *Canon* der Kerkvergadering van *Hippo* uitdruklijk van de *Donatisten* spreekt, zoo bespeurt men toch aan de anderen, bijzonder wanneer 'er van *Rechtzinnigen* gewaagd wordt, dat zij ook op de *Donatisten* doelen. Voorts zijn de besluiten dezer Kerkvergadering in groot aanzien gebleven; zij werden op de *derde algemeene Kerkvergadering van Karthago*, in het jaar 397, niet alleen in een uittrekzel gebracht, maar ook geheel overgenomen. Deze voegde 'er nog het één en ander bij, doch van weinig belang. Dus verbood zij de verplaatzing van eenen *Bisschop*, uit de ééne Gemeente in eene andere; zij bepaalde het getal van *drie Bisschoppen*, welke bij de inwijding van eenen Bisschop tegenwoordig moesten zijn, en verbood den Bisschoppen, *Geestelijken* van eenen anderen Bisschop te houden enz. (*)

Gemeenlijk liet men op deze Kerkvergadering van *Karthago* terstond eene andere volgen, die aldaar in het jaar 398 van 248 Bisschoppen zou gehouden zijn,

(*) *Acta Concil. T.* I. *p.* 959. *ed. Harduin.*

zijn, en welke men daaröm de *vierde Karthaagſche* genoemd heeft. Onder dezen naam, en onder de opſchriften: *Statuta Ecclesiæ antiqua*, *Statuta Orientalium*, en dergelijken, zijn nog 104 *Canones* voorhanden, die aan deze vergadering toegeſchreven worden (*), maar derzelver groot aantal, de inhoud, welke dikwijls op de jongere *Pelagiäanſche* Twisten betrekking heeft, en meer andere omſtandigheden, doen waarſchijnlijk vermoeden, dat éenig bijzonder perſoon dezelven uit de beſluiten van verſcheidene Kerkvergaderingen tot gebruik van aankomende Geestelijken heeft verzameld; alleen zij hebben, in vervolg van tijd, zeer veel aanzien in de Kerk gekregen, waaröm men ook hare Oudheid heeft willen verheffen.

AUGUSTINUS houdt eenige geſprekken met de Donatisten.

Omtrent dezen tijd had AUGUSTINUS ſommige geſprekken met de *Donatisten*, die iet gunſtigs voor eene verzoening der partijën beloofden, en voornaamlijk één, in het jaar 397, met den *Donatistiſchen* Bisſchop te *Tuburſicum*, FORTUNIUS, wanneer hij door die plaats reisde. Alzoo deze een bedaagd man was, bezocht AUGUSTINUS hem zelf; hun geſprek duurde eenige uuren; maar 'er was zulk eene menigte volks, met zoo veel gedruisch, tegenwoordig, dat men het verzoek van AUGUSTINUS niet kon voldoen, die alles wilde opgeſchreven hebben. Het geſprek liep over de ſcheuring, van welke zij over en weder hunne partijën de ſchuld gaven; FORTUNIUS beklaagde zich over de verdruk-

(*) *Acta Concil. T. I. p. 975. ed. Harduin.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476

drukkingen, welke de *Donatisten* geleden hadden, en voegde 'er ten laatsten bij, dat zij nog eene vervolging te wachten hadden, waar bij hij zien wilde, hoe AUGUSTINUS zich gedragen zou. Deze hernam daar op, dat, indien zulks gebeurde, booze menschen 'er de oorzaak van zouden zijn, en dat zulks nog geene reden zou wezen, om zich van de Gemeente te scheiden. FORTUNIUS daartegen wilde den Herdoop, welken zijne partij uitöefende, niet verdedigen, gelijk hij ook andere handelingen van zijne partij afkeurde. Dit alles schreef AUGUSTINUS aan de *Donatisten* zelven, hunnen Bisschop roemende, als den vredelievendsten, dien hij onder hen ontmoet had; ook verlangde hij naar een nieuw gesprek met hem, waar toe hij hoop gegeven had (*).

Nieuwe verbitteringen.

Ondertusschen werd de vrede hier mede nog niet getroffen, integendeel vielen 'er weder buitensporigheden voor, welke de verbittering gaande hielden. Men mag zulks besluiten uit eene wet van Keizer HONORIUS, van het jaar 398 (†), waar in hij gebiedt, den genen, die met geweld in de *Katholijke* Kerken inbreken, dên Geestelijken of de plaats zelve nadeel aanbrengen, of den Godsdienst stooren zou, aan het leven te straffen. Dewijl bij slot der wet, aan den Krijgsbevelhebber in *Afrika* bevolen wordt, te zorgen, dat dergelijke lieden niet straffeloos ontkomen: doet dit ons natuurlijk denken aan de geweldenarijën der *Circumcelliones*.

AU-

(*) *Epist.* XLIV. *pag.* 76. *Tom.* II. *Opp.*

(†) *l.* 31. *Cod. Th. de Episc. Eccles. et Cler.*

AUGUSTINUS kreeg, van tijd tot tijd, nieuwe gelegenheid, om zijne pen tegen de *Donatisten* te gebruiken. Zulk eene gelegenheid gaf hem, in het jaar 400, één van hunne voornaamste Bisschoppen, PETILIANUS. Deze was langen tijd een lid van de *Katholijke* Kerk, alhoewel enkel als *Katechumenus*, geweest, en had zich, als Rechtsgeleerde of *Advokaat*, zoo beroemd gemaakt, dat hij zich, volgends AUGUSTINUS (*), denzelfden naam met den Heiligen Geest, te weten, *Paracletus*, toegeëigend zal hebben, hetwelk ook eenen *voorspraak*, *een waarnemer van zaaken*, betekent. Eene in zeker opzicht haatlijke aanmerking van AUGUSTINUS. PETILIANUS, nog een ongedoopt leerling zijnde, werd van de *Donatisten* genoodzaakt, om hun Bisschop te worden. Te *Cirtha*, of gelijk deze stad ook heette, *Konstantina*, de Hoofdstad van *Numidië*, de overhand hebbende, vatten zij hem aan, en haalden hem, daar hij zich verborgen had, voor den dag, doopten hem al bevend, en wijdden hem daar tegen wil en dank tot Bisschop (†). Hoe gedwongen hij ook dezen post aanvaard had; evenwel werd hij, van tijd tot tijd, eene hoofdzuil van zijne partij, daar hij in Geleerdheid en Welsprekendheid bijna alle *Donatisten* overtrof. Evenwel verwijt hem AUGUSTINUS, hoe zeer hij dit erkent (§), de drift en

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS schrijft tegen PETILIANUS.

(*) *Contra litter. Petil. L.* III. *C.* 16.

(†) *Augustini Sermo ad Cæsareëns. Eccles. plebem Tom.* IX. *Opp. pag.* 424.

(§) *Contra litter. Petil. Libr.* I. *Cap.* 1.

III. BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en de kunsten van eenen *Advokaat*, om het gemeen in te nemen (*). Een Brief, welken PETILIANUS aan de Ouderlingen en Kerkedienaaren van zijn Bisdom afzond, werd van de *Donatisten* met groote goedkeuring gelezen. In denzelven beweerde hij, dat zij alleen den waaren Doop hadden; hij noemde de *Katholijken* Overleveraars van de Heilige Schriften, of Kinderen derzelven; stelde den toevlucht, dien zij in hunnen Kerkelijken twist tot de Keizers en de Overheid genomen hadden, en bijzonder de vervolgingen, welke zij aangericht hadden, in een haatlijk licht; en vermaande eindelijk zijne Medebroederen, liever hunne zielen te redden, dan hun vermogen, met door bevreesdheid toe te geven.

Dewijl deze Brief door de *Donatisten* als één der sterkste aanvallen op hunne tegenstrevers werd aangemerkt, spoedde AUGUSTINUS zich, zoo dra de *Katholijken* hem 'er slechts een stuk van gebracht hadden, om dien terstond te wederleggen (†). Hij wederlegt hem, in eenen Brief aan de Geloovigen van zijn Kerspel. Vervolgends den geheelen Brief van PETILIANUS ontvangen hebbende, wederlegt hij hem, in een *tweede* Boek. Maar zoo wijdlopig, en met zoo vele herhalingen, dat hetzelve niet zeer uitlokt, om te lezen. Het *derde* zelfs doet zulks nog veel minder, terwijl AUGUSTINUS daar in eenen nieuwen Brief van PETILIANUS, niet zonder persoonlijke aanvallen, op zijn voormalig gedrag, en met

(*) *L. c. Libr.* III. *Cap.* 16.

(†) *Contra litter. Petil. L.* I. *Tom.* IX. *p.* 139.

met het bijbrengen van, vele kleinigheden, beantwoordt.

Wij hebben even hier voor (*) gesproken van een ander werk van AUGUSTINUS, tegen eenen Brief van eenen anderen voormaligen aanzienlijken Leeraar der *Donatisten*, PARMENIANUS, hetwelk ook omtrent in het jaar 400 valt. Doch behalven dit stelde hij nog een *derde* uitgebreid werk tegen hen op (†). De *Donatisten* verwierpen allen Doop, die buiten de waare Kerk bediend werd; en ter bevestiging van hun gevoelen beriepen zij zich inzonderheid op den beroemden *Afrikaanschen* Leeraar CYPRIANUS, die zich insgelijks tegen den *Ketterdoop* verklaard had (§). AUGUSTINUS toont dus in het eerste Boek dezes werks, dat men den Doop ook van *Ketters* en *Scheurmakers* ontvangen kan. De zes overige Boeken zijn bestemd, om den *Donatisten* hunnen steun, dien zij aan CYPRIANUS hadden, te ontnemen, die wel, toen de overeenstemming der geheele Kerk omtrent dit stuk nog op geene algemeene Kerkvergadering bepaald was, met omtrent 80 Bisschoppen van *Afrika* dus gevoelde, maar nogthans den vrede der Kerk niet stoorde, noch eene scheuring stichtte. Wijdlopig en vervelend zijn deze Boeken opgesteld, en hoe veel ook de Schrijver in de hoofdzaak moge schijnen te winnen, door zijne spitsvinnigheden en nodeloze uitweidingen, staat hij dik-

(*) *Bladz.* 323.

(†) *De Bapt. contra Donat. Libri* VII. *T.* IX. *p* 53-138.

(§) Zie boven *Deel* III. *Bladz.* 119.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dikwijls zichzelven in den weg, om den *Donatisten* volkomen te voldoen.

Kerkvergadering te Karthago.

Doch over het geheel maakten de *Katholijken* ook meer staat op de besluiten van hunne Kerkvergaderingen, en op de ondersteuning van het Keizerlijke Hof tegen de *Donatisten*. Het één en ander had ook, in deze tijden, zijnen voortgang. In het jaar 401, hielden zij te *Karthago*, onder voorzitting van hunnen Bisschop AURELIUS aldaar, weder eene talrijke vergadering van hunne Bisschoppen. AURELIUS droeg aan de vergadering voor, hoe het gebrek aan Leeräaren voor de Gemeenten zoo groot was, dat velen van dezelven niet ééns eenen ongeleerden *Diakon* hadden. Om dit gebrek te verhelpen, was het dienstig, de *Donatistische* Geestelijken, verscheidenen van welken genegen waren met hunne Gemeenten tot de *Katholijken* over te komen, aan te nemen, en hunne waardigheden te laaten behouden. Dan dewijl de Bisschoppen te *Rome* en te *Milaan*, ANASTASIUS en VENERIUS, dit in hunne Rechtsgebieden verboden hadden, stelde hij voor, om iemand aan hen af te zenden, ten einde met hen daar over tot een gemeenschappelijk besluit te komen (*). Of dit werklijk geschied, en wat daar op gevolgd is, weet men niet. Alleen in hetzelfde jaar werd eene nog talrijker vergadering ook te *Karthago* onder het voorzitterschap van AURELIUS gehouden. Hier las men eerst eenen Brief voor van ANASTASIUS, (*beatissimi fratris*

et

(*) *Cod. can. Eccles. Afr. T.* I. *act. Concil. p.* 893.

et consacerdotis,) waar in hij de Bisschoppen vermaande, dat zij niets van de listen en geweldenarijën der *Donatisten* tegen de *Afrikaansche* Kerk zouden verzwijgen. Men dankte hier op God, die dezen Bisschop eene zoo vroome zorgvuldigheid voor zoo ver gelegene Gemeenten had ingeboezemd, maar besloot nogthans, *op vermaning van den Geest*, met de gemelde partij zachtmoedig en vreedzaam te handelen, opdat alle Christenen in *Afrika*, die zij tot zich gelokt had, haare ongelukkige dwaling mogten leeren kennen. Verders besloot men, de Overheden te verzoeken, naauwkeurige berichten in te winnen, van alles, wat tusschen de *Donatisten* en *Maximiänisten* was voorgevallen; ook zou aan de overige Bisschoppen, en bijzonder aan den *Roomschen Stoel*, geschreven worden, welk een groot gebrek de Gemeenten van *Afrika* aan Geestelijken hadden, zoodat het nodig ware, *Donatistische* Geestelijken, die overkwamen, in hunne waardigheid te houden. Eindelijk besloten deze Bisschoppen, eenigen uit hun midden af te zenden aan de Bisschoppen en Gemeenten der *Donatisten*, om hun voor oogen te stellen, hoe weinig reden zij hadden voor hunne voortduurende scheuring; ja dat zij in de verschillen met de *Maximiänisten* aanleiding genoeg hadden, om dit te erkennen (*).

Deze beide Kerkvergaderingen te *Karthago* in het jaar 401, maakten nog eenige andere besluiten, van welken sommigen vrij merkwaardig zijn. Op de eer-

(*) *Cod. Can. Eccles. Afric. p.* 899-903.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eerste besloot men, de Keizers door afgevaardigden te verzoeken, dat zij alle Tempels en andere *overblijfzelen van het Heidendom* in *Afrika* mogten verwoesten; de plegtige Gastmalen en dartele dansfen der Heidenen, op welke zij zelfs Christenen nodigden, en die zij op Feestdagen der Martelaren vierden, verbieden, en ook het verleggen der Schouwfpelen van den Zondag en andere heilige dagen der Christenen op gewone werkdagen bevelen wilden; dat geen *Geestelijke* genoodzaakt zou worden, als getuige te dienen *voor een Wereldlijk Gerichtshof*, in eene zaak, die reeds van een Geestelijk beslist was; en dat, indien in *Italië* de Lijfëigenen, volgends de wet van KONSTANTYN *den Grooten*, in de Kerken vrijgefproken werden, hetzelfde ook in *Afrika* plaats mogt vinden (*). De tweede dezer vergaderingen besloot, dat *Bisfchoppen*, *Ouderlingen* en *Kerkedienaaren*, die zich niet van hunne vrouwen onthouden, hun ambt verliezen; maar de overige Geestelijken daar niet toe verpligt zouden worden. Ten opzichte van die Bisfchoppen, die een ledig ftaande Bisdom, onder den naam van *Interventores* of *Intercesfores*, zoo lang waarnamen, tot het weder vervuld was, werd bepaald, dat deze zulk een Bisdom op geenerleië wijze zouden behouden, maar bezorgen, dat 'er binnen een jaar eene nieuwe verkiezing gefchiedde enz. (†)

Men

(*) *Cod. can. Eccles. Afr. p.* 898. *fq.*

(†) *Cod. can. Eccles. Afr. p.* 903. *Concil. Carthag.* V. *p.* 986. *ap. Harduin. l. c.*

Men behoeft zich juist niet te verwonderen, dat de schijnbaar zachte maatregelen der Katholijken niet meer uitwerking hadden op de *Donatisten*, wanneer men opmerkt, dat derzelver strekking meer was, om bijzondere Geestelijken en aanhangers van dezelven tot de *Katholijken* over te lokken, dan wel, om eigenlijk de gevoelens overëen te brengen. Men ontmoet ook in de daad, ten dezen tijde, vele voorbeelden van *Donatisten*, die tot de *Katholijken* overgingen; als van den Bisschop MAXIMIANUS van *Begai*, in het jaar 402, die volgends een besluit der *Melevitaansche* Kerkvergadering zijn Bisdom nederlegde (*). Deze overgang van zoo velen, en het gebruik, hetwelk de *Katholijken* maakten, van de Scheuring der *Maximiänisten*, waar op de *Donatisten* niets wisten te antwoorden, zegt AUGUSTINUS (†), deed de *Circumcelliones* in nieuwe woede losbarsten. Bijna zouden de *Katholijken* alle oorden van het vlakke land hebben moeten verlaten, indien niet de *Donatistische* Bisschoppen zelve in de steden deze geweldenarijën perk gesteld hadden (§). De reizende Geestelijken werden geslagen en mishandeld; men stak de huizen der *Katholijken* in brand, en *Donatistische* Ouderlingen, die hunne partij verlaten hadden, brachten 'er ter naauwer nood het leven af, wanneer zij hunne geestdrij-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Vele Donatisten gaan tot de Katholijken over. Woede der Circumcelliones.

(*) *Cod. can. Eccles. Afr. can.* 88. *p.* 911. AUGUST. *Epist.* LXIX. *pag.* 119. *Tom.* II.

(†) *Contra Crescon. Donat. L.* III. *C.* 45. *T.* IX. *p.* 313.

(§) AUGUST. *contra litt. Petil. L.* II. *C.* 83.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

drijvenden vijänden in handen vielen (*). — *Het* is waar, dat zelfs Leeräars der *Donatisten* beschuldigd worden, de hand geleend te hebben tot deze geweldenarijën. Evenwel schijnt zulks iet zeldzaams geweest te zijn; de meesten van deze partij verfoeiden deze behandeling, en zelfs velen van hunne *Leeken* gaven den *Katholijken* hunnen wensch te kennen, dat zij met hunne Bisschoppen spreken mogten (†). En hier op drongen ook de *Katholijken* meer en meer aan. Eene nieuwe Kerkvergadering te *Karthago*, in het jaar 403, besloot, dat de Bisschop van elke stad, of alleen, of van den nabuurigen verzeld, den *Donatistischen* Bisschop zijner stad, zelfs met bijstand der Overheden, zou nodigen tot eene onderhandeling, om de scheuring een einde te doen nemen (§). In de daad alle deze besluiten en pogingen waren schijnbaar vredelievend; dan daar de Katholijken de Wereldlijke Magt in den arm namen, kan het ons niet verwonderen, dat de *Donatisten* niet zeer geneigd waren, tot gesprekken, welke zij konden voorzien, dat daar op zouden uitlopen, dat zij ten laatsten genoodzaakt zouden worden zich te onderwerpen. Men kan hen ten minsten niet van een hardnekkige afkeerigheid van den vrede beschuldigen, dewijl wij hunne redenen niet we-

(*) AUGUST. *contra Crescon. Libr.* III. *Cap.* 42, 45. *Epist.* LXXXVIII. *p.* 163. *Ep.* CV. *p.* 225.

(†) AUGUST. *contra Crescon. L.* III. *C.* 45.

(§) *Cod. Eccles. Afr. p.* 914. *Coll. Carth. p.* 1169. *in* HARD. *Act. Concil. Tom.* I.

weten, waaröm zij zoodanige mondgefprekken ontweken. Want dat één van hunne Bisfchoppen, volgends AUGUSTINUS (*), op zoodanige uitnodiging ten antwoord gaf: „Vrees niet voor de woorden eens Zondaars! Zeg niets in de ooren eenes „onverftandigen! Dat de Godlozen van mij wijken! Ik wil hunne wegen niet kennen!" of dat PRIMIANUS, hun Bisfchop te *Karthago*, zeide; dat het *onvoegzaam ware, dat de Zoons der Martelaren famenkwamen met het Kroost der Overleveraren*, (*Traditores*,) (†) duidt flechts in het algemeen eenen fterken tegenzin, en als men wil, afkeerigheid der partijën van elkanderen aan.

De Katholijken wenden zich aan het Keizerlijke Hof.

Wegens de weigerächtigheid der *Donatisten*, en het voortduuren der fpoorloosheden, oordeelden de *Katholijken* den toevlucht te moeten nemen tot het Keizerlijke Hof, ten einde deze fcheuring een einde te doen nemen. Hier over raadpleegde eene aanzienlijke vergadering van Bisfchoppen te *Karthago*, in het jaar 404, alwaar de oudfte leden 'er op aandrongen, dat men den Keizer om eene wet moest verzoeken, om deze *Ketterij*, gelijk zij fpraken, uit te delgen. AUGUSTINUS echter, met eenige anderen, plijtte nog voor zachte maatregelen (§). Op derzelver voorftel, befloot de vergadering twee Bisfchoppen aan den Keizer HONORIUS te zenden, ten einde hem onder anderen te verzoeken, dat de ftrafwet-

(*) *Contra Crescon. L.* III. *C.* 46.

(†) AUGUST. *Libr. ad Donat. post Coll. T.* IX. *p.* 395.

(§) *Ep.* XCIII. *p.* 180. CLXXXV. *p.* 497.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wetten van THEODOSIUS tegen de *Ketters* ten uitvoer werden gebracht (*). Dit kon men, in de daad, geene zachte maatregelen heeten, daar men de *Donatisten Ketters* noemde, en als *Ketters* wilde behandeld hebben, en met dit alles waren zij nog te zacht, volgends het oordeel des Hofs, alwaar zoo vele klagten waren ingekomen, over de geweldenarijën der *Donatisten*, en alwaar zich ook sommigen bevonden, die daar bij geleden hadden, dat HONORIUS reeds bevel had gegeven, om de Bisschoppen en andere Geestelijken der *Donatisten* ten lande uit te brengen, en den overigen eene geldboete te doen betalen. „ De groote barmhartigheid „ Gods," zoo schrijft AUGUSTINUS (†), (zo al niet zelf schijnheilig, ten minsten met eene toer, die schijnheilige vervolgers meermalen gebruikt hebben,) „ welke wel wist, hoe noodzaaklijk de schrik van „ zulke wetten, en zekere heilzame moeilijkheid zij „ voor vele booze of koude gemoederen, voor eene „ hardheid, welke niet door woorden, maar wel „ door strenge tucht, verbeterd kan worden, heeft „ het zoo beschikt, dat onze afgevaardigden hun„ nen last niet hebben kunnen vervullen."

Wetten van HONORIUS tegen de Donatisten.

Terstond daar op gaf de Keizer, in het jaar 405, nog meer wetten tegen de *Donatisten*, vier van welken op éénen dag getekend zijn. Twee derzelven schijnen ondertusschen maar ééne enkele uit te maken (§), in dezelve worden zij onder den naam van

(*) *Cod. can. Eccl. Afr. p.* 917.

(†) *Epist.* CLXXXV. *pag.* 498.

(§) *L.* 38. *C. Th. de Hær. l.* 3. *ne Sanct. Bapt. iter.*

van *Herdopers* of *Wederdopers*, (*Rebaptizantes*,) betekend. De volgende wet is des te uitvoeriger (*). De Keizer wil daar in, om de vijanden van het *Katholijk* Geloof uit te roejen, bijzonder die *Secte* op nieuw uitdelgen, die, om geene *Ketterij* genoemd te worden, zich den naam van *Scheuring* gegeven heeft. — In eene andere wet, wordt, met dezelfde woorden, als in de voorgaanden, herhaald, dat elk, die herdoopen zou, met verbeurdverklaring van alle zijne goederen gestraft zal worden (†). — Eindelijk gebood HONORIUS, kort daar na, dat zijn *Plakaat wegens de Eenheid*, (*Edictum de Unitate*, waarschijnlijk de beide eerstgenoemde wetten,) overäl in *Afrika* bekend zou gemaakt worden (§). Men heeft zelfs uit de Brieven van AUGUSTINUS besloten (**), dat deze Keizer, ten zelfden tijde, alle Kerken der *Donatisten* aan de *Katholijken* heeft overgegeven; ten zij dit tot laater jaaren behoore.

Uitwerking dezer wetten.

Zoo strenge wetten, welke elkanderen slag op slag volgden, deeden ook bijna alle verwachte uitwerking. AUGUSTINUS kan geene woorden genoeg vinden, om de menigte, de bereidwilligheid, en de nieuwe kundigheden, de blijdschap en standvastigheid van die genen te beschrijven, die thans tot de *Katholijke* Kerk overkwamen. Velen derzelven, schrijft

(*) *L.* 4. *Cod. Theod. ne sanct. Bapt. iter.*
(†) *L. c. l.* 5.
(§) *Libr.* XVI. *Cod. Th. t.* 11. *de Relig. l.* 2.
(**) *Ep.* CLXXXV. (*Cap.* 9. *pag.* 500.)

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schrijft hij, zeggen thans: Wij hebben dit al voor lang willen doen, maar Gode zij dank, die ons *uitstellen* heeft afgesneden! Anderen zeggen: Wij wisten wel, dat dit waar was, maar wij werden door zekeren *argwaan* terug gehouden; God zij dank, die onze kluisters verbroken, en ons tot den band des vredes bepaald heeft! Even dus danken anderen God, dat zij door vrees genoodzaakt waren, te onderzoeken, waar de waarheid was, waar in zij tot hier toe *onwetend* en *nalatig* geweest waren; of dat hij hunne *onverschilligheid*, *menschenvrees*, en *vooröordeelen omtrent de Katholijke Kerk* weggenomen had. Ook zulke *Donatisten*, wier bekeering in het eerst slechts geveinsd was, werden heel spoedig oprechte belijders der waarheid. Onder dit getal waren zelfs *Circumcelliones* (*). Dit alles had in de daad, bij den eersten opslag, niet weinig schijns; en het groote woord, hetwelk alle *Katholijken* in den mond hadden, *verëeniging met de eenige waare Kerk*, gaf aan deze geweldige handelingen een voorkomen van eene zoo noodzaaklijke als heilzame schikking. Want, om eenen zoo geweldigen hoop menschen van de *eeuwige verdoemenis* en van de *pijnen des eeuwigen vuurs* te bevrijden, zoo als AUGUSTINUS zich uitdrukt (†), behoefde men juist geen acht te slaan, of een klein gedeelte derzelven zichzelven in wanhoop zelfs verbrandde. Maar al deze schijn verdwijnt, en 'er komt

schrik

(*) *Ep.* XCIII. *p.* 180. *Ep.* CLXXXV. *p.* 499. *contra Crescon.* *L.* I. *C.* 5. (†) *L. c. p.* 500.

schrik en ijzing voor in de plaats, wanneer men vindt, hoe willekeurig en ongerijmd de onderstelling der heerschende Kerkleeräaren was, dat alle *Donatisten* eeuwig verdoemd moesten zijn; wanneer men geenen enkelen grond ziet aanvoeren, welke den eenen mensch recht geeft, om aan den anderen zijne dwaling met geweld en straffen te ontnemen; maar wanneer men integendeel de ijslijke gevolgen bedenkt, welke uit dezen grondregel, welken AUGUSTINUS, boven andere Leeräaren van dezen tijd, voorgestaan en vastgesteld heeft, voortvloejen moesten.

De verbittering daar door vergroot.

'Er ontbrak ook veel aan, dat de meeste *Donatisten*, door deze wetten, tot de *Katholijke* Kerk overgebracht zouden zijn. Eene nieuwe algemeene Kerkvergadering van *Afrika* te *Karthago* in het jaar 405, besloot wel, dewijl in deze Hoofdstad de *eenheid* weder hersteld was, (waarschijnlijk, omdat men den *Donatisten* hunne Kerken ontnomen had, want zij hielden 'er nog steeds eenen Bisschop,) eenen Brief aan de Overheden in andere landschappen en steden te schrijven, ten einde ook daar de eenheid te herstellen, als ook om twee Geestelijken aan het Hof af te zenden, om eenen Brief van dankzegging over te brengen, voor het verdrijven der *Donatisten* (*). Ook ging HONORIUS nog met zijne strengheid voort, en beval in dat jaar, dat de geldboete van de *Donatistische Ketters* overäl zou ingevorderd worden (†). Maar de *Donatisten*, voornaamlijk de

(*) *Cod. can. Eccl. Afr. C.* XCIV. *p.* 919.
(†) *L.* 39. *Cod. Th. de Haeret.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *Circumcelliones* wreekten zich, daar tegen, aan de *Katholijken*, met een verdubbeld geweld. In het Kerspel van *Hippo* plunderden en verbrandden zij de huizen der *Katholijken*, sloegen hen bont en blaauw, beroofden hen van het gezicht, door hen de oogen met kalk en wijnazijn te besmeeren; maar ook staken zij in het overige van *Afrika* de *Katholijke* Kerken in brand, en verdedigden die, welke men hun ontnemen wilde, met den hevigsten tegenstand (*). Evenwel, dat eenige *Donatistische* Bisschoppen, naa *Rome* gereisd zijnde, daar in het jaar 406 om een mondgesprek met de *Katholijken* aanhielden (†), schijnt aan te wijzen, dat deze buitensporigheden der gemelde partij, of niet zoo algemeen, of wel veelal gevolgen geweest zijn, van het geweld, waar mede men de wetten tegen de *Donatisten* zocht ten uitvoer te brengen. Maar de Opperstadhouder, zegt AUGUSTINUS (§), kon hun dit niet toestaan, dewijl hij alleen naar de wetten met hen handelen moest. Dezelfde Schrijver biedt echter van zijne zijde den *Donatisten* een gesprek aan met *Katholijke* Bisschoppen, niet, (hetwelk eene merkwaardige verklaring is, niet zeer geschikt, om hen tot een gesprek uit te lokken,) om de betwiste zaak ten einde te brengen, maar om die genen, welke het nog niet wisten, te toonen, dat zij reeds geëindigd was. Over

(*) AUGUST. *contra Crescon. Libr.* III. *Cap.* 42. *Ep.* LXXXVIII. *p.* 164. *Ep.* CXI. *p.* 242. *Posfid. vit. Aug. Cap.* 10. (†) *Gesta Coll. Carthag. D.* III. *p.* 1161. (§) *Ep.* LXXXVIII. *p.* 165.

Over dit zelfde onderwerp, handelde AUGUSTINUS breeder in een Boek, hetwelk hij in het jaar 406 tegen CRESCONIUS schreef (*). Deze een spraakkundige onder de *Donatisten*, het eerste Boek van AUGUSTINUS tegen den Brief van PETILIANUS gelezen hebbende, besloot dezen Brief te verdedigen. Hij stelde dan eenen Brief op aan AUGUSTINUS, waar in hij deszelfs welsprekendheid prees, maar die te gelijk als eene kunst voorstelde, meer nadeelig dan voordeelig voor de menschlijke samenleving; hij zegt, dat de *Donatisten*, met verstand en geduld, zich te vrede houden, het volk in de Kerk enkel te leeren, het geen in de wet is voorgeschreven, zonder zich met de verschilstukken op te houden. Hij beschuldigt AUGUSTINUS van eenen ondraaglijken hoogmoed, daar hij alles wil beslissen, en merkt aan, dat de *Donatistische* Leeräars beter oordeelden, zich voor AUGUSTINUS, als een *Dialecticus*, en Twistredenaar, te wachten, en hem te mijden, dan hem te wederleggen. Deze antwoordt hier op, dat een verdediger der waarheid voor welsprekendheid en twistredenen niet behoeft te schroomen, dewijl PAULUS zelf een Twistredenaar, (*Dialecticus*,) geweest is enz. Hij geeft zijne partij toe, dat men beter *Donatiänen* zou zeggen dan *Donatisten*. Daar CRESCONIUS zich bezwaard had, dat hij hen tot *Ketters* had gemaakt, zegt AUGUSTINUS, weinig doeltreffende, dat zij den naam van *Scheurmakers* niet konden voeren, zelfs niet volgends

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geschrift van AUGUSTINUS tegen CRESCONIUS, en andere schriften.

(*) *Contra Crescon. Donat. Libri* IV. *T.* IX. *p.* 265.

gends de eigene bepaling van CRESCONIUS, omdat hun *Wederdoop* een bewijs was, dat zij niet denzelfden *Godsdienst*, noch dezelfde *Sacramenten* met de *Katholijken* hadden; en alhoewel dezen de *Donatisten*, die tot hen overkwamen, niet herdopen, evenwel geeft de *Katholijke* Kerk iet, dat deze niet hebben, te weten, de gave der Liefde. Voorts moeten wij ons over het geduld en de scherpzinnigheid van dezen Kampvechter verwonderen, om dezelfde onderwerpen en bewijsredenen te herhaalen, zijne partij voet voor voet te volgen, om hem door allerhande zetten in verlegenheid te brengen. Onuitputlijk was AUGUSTINUS in dit soort van schriften. Verscheidenen derzelven zijn niet meer voorhanden, alhoewel wij 'er niets aan verloren hebben, bij voorbeeld: *Probationes et Testamonia contra Donatistas; contra nescio quem Donatistam; Admonitio Donatistarum de Maximianistis* (*). Een dergelijk is nog overgebleven, hetwelk tot dit of het volgende jaar zal behooren; *de unico baptismo contra Petilianum Liber* (†), weder over hetzelfde onderwerp, waar men den waaren Doop hebbe, bij de *Donatisten* of *Katholijken?* en herhaalingen van het geen hij wel twintigmalen gezegd heeft.

Kerkvergadering te Karthago in het jaar 407.

In het jaar 407 werd andermaal eene *algemeene Afrikaansche Kerkvergadering te Karthago* gehouden, en daar in besloten (§), dat zulke *Donatistische* Bisschoppen, die vóór de laatste wetten van Kei-

(*) *Retract. L.* II. *C.* 27-29. (†) *T.* IX. *Opp. p.* 359.
(§) *Cod. canon. Eccl. Afr. can.* XCIX. *p.* 122.

Keizer HONORIUS tot de *Katholijken* overgekomen waren, in hunne waardigheden zouden kunnen blijven. Ook wilde men afgevaardigden van deze *Sijnode* naa *Rome* zenden, om van den Keizer tegen de *Donatisten* en de *Heidenen* alles te verzoeken, wat men nodig oordeelde. Nog namen deze vergaderde Bisschoppen eenige andere besluiten over Kerkelijke zaken, bij voorbeeld, om bij den Keizer te verzoeken, dat daadlijk verdedigers en voorspraken der Kerken voor de Gerichtshoven, (*defensores scholastici*,) zouden mogen benoemd worden; dat de *Geestelijken* niet zonder noodzaake, en zonder behoorlijk schriftelijk getuigenis, (*formatæ*,) van hunne Geestelijke Opzieners, *ten Hove* zouden reizen; dat men geene andere *Gebeden bij den openbaren Godsdienst* zou gebruiken, dan die door eene Kerkvergadering waren goedgekeurd, en dat die *Geestelijke*, die den Keizer *om Wereldlijke Richters* verzocht, zijn ambt verliezen zou.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wetten van HONORIUS.

Waarschijnlijk volgden op deze aanzoeken der Bisschoppen de nieuwe wetten van HONORIUS, van het jaar 407 (*). Bij de eerste ontsloeg hij alle *Donatisten* en andere *Ketters*, van alle boete en straffen, die, al ware het nog zoo laat, tot de *Katholijken* overgingen. De andere bevat eene bevestiging der oude en voorgaande wetten.

Nieuwe bewegingen na de

Dan toen in het jaar 408 de groote Staatsdienaar en Veldheer des Keizers, STILICO, op 's Keizers last was omgebracht, begonnen de *Donatisten*, even als

(*) *L.* 41. *et* 43. *C. Th. de Hær.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dood van STILICO.

als de Heidenen, te beweeren, dat de tot hier toe tegen hen uitgegevene wetten enkel het werk van dezen Staatsman waren geweest, van welken HONORIUS waarschijnlijk niets geweten had. Zij verklaarden derhalven deze wetten voor krachteloos, en vertoonden zelfs (*) eenen verdichten Vrijbrief des Keizers ten hunnen behoeve. Ook vielen zij den *Katholijken* Bisschoppen weder spoedig op het lijf, die zij op allerleië wijzen mishandelden en plaagden; hoewel het onzeker is, of men dit niet liever aan de Heidenen moet toeschrijven. Niet weinigen van deze Bisschoppen namen de wijk naa het Keizerlijke Hof te *Ravenna*, om bescherming te zoeken. Tot hetzelfde einde zond eene vergadering, die in het jaar 408 te *Karthago* gehouden werd, een gezantschap aan den Keizer. Maar inzonderheid schreef AUGUSTINUS eenen nadruklijken Brief aan OLYMPIUS, die STILICO in het bestuur was opgevolgd (†), verzoekende om eene spoedige verklaring des Keizers.

Deze volgde ook in hetzelfde jaar. HONORIUS bevestigde zijne voorgaande Plakaaten, en gebood, dat de vergaderplaatzen der *Donatisten* en andere Ketters aan de *Katholijke* Kerk zouden geschonken worden (§). Weinige dagen daar na gebood hij, dat de *Donatistische* Ketters en de Jooden, zoodra zij de *Katholijken*, (*Catholicæ Sectæ*,) eenig nadeel

(*) AUGUSTIN. *Epist.* CV. *pag.* 226.
(†) *Epist.* XCVII. *pag.* 199.
(§) *L.* 43. *Cod. Theod. de Hæres.*

deel zouden toevoegen, aan het leven gestraft zouden worden (*), in eene volgende wet werden alle bijëenkomsten van Ketters verboden (†); nog in het jaar 409 verscheen eene andere wet (§), welke alle voorgaande tegen de *Donatisten*, andere Ketters, Jooden en Heidenen, bekrachtigde, en derzelver stipte uitvoering aanbeval.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Terstond zocht AUGUSTINUS, de werkzaamste onder alle *Afrikaansche* Bisschoppen, van deze wetten des Keizers voordeel te trekken. Hij deed zulks in eenen Brief aan DONATUS, Stadhouder van *Afrika*, met uitdrukkingen, die hem even zeer van de lompe ijvermars onderscheiden, als hem onder de ergste vervolgers stellen, doch die met slim overleg te werk gaan (**). Hij wenscht voor alle dingen, dat de *Afrikaansche* Kerk zich niet in zulke treurige omstandigheden mogt bevinden, dat zij nodig had, de hulp der Aardsche Magt in te roepen. Evenwel, vervolgt hij, „ dewijl de Apostel zegt: *alle Magt is van God*; zoo komt ons ongetwijfeld deze hulp ook van den Heere, daar zij aan de *Katholijke* Kerk door u, haren zoo oprechten Zoon, bewezen wordt. — Eene enkele zaak slechts is er, die wij bij uwe gerechtigheid vreezen, dat gij misschien, dewijl toch alle kwaad, hetwelk Godloze en ondankbare menschen het Christelijk Genootschap aandoen, zeker gewigtiger en snooder is, dan wanneer

AUGUSTINUS verklaart zich omtrent het straffen der Donatisten.

(*) *L. c. l.* 44. (†) *L. c. l.* 45.
(§) *L. c. l.* 46.
(**) *Epist.* C. *pag.* 204. *Tom.* II. *Opp.*

III. BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

neer het tegen anderen gepleegd wordt, ook van gevoelen zoudt zijn, dat men het meer naar de verfoeilijkheid der misdaad, dan naar de Christelijke zachtmoedigheid, beschouwen en straffen moet. Doch, wij bidden u, om JESUS CHRISTUS *wil*, dit niet te doen. Want wij staan niet naar wraak aan onze vijänden op deze aarde; ook mag ons lijden en de angst van ons gemoed ons nooit zoo drukken, dat wij vergeten zouden, wat Hij ons geboden heeft, om wiens naam en waarheid wij lijden. Wij beminnen onze vijänden, en bidden voor *hen*. Daaröm *wenschen wij, dat zij wel, om niet in de straffe des eeuwigen oordeels te vervallen, getuchtigd, maar niet, dat zij ömgebracht worden. Wij willen niet, dat de tucht bij hen verzuimd worde; alleen dit willen wij niet, dat de levensstraffen, die zij waardig zijn, aan hen voltrokken worden.* — Ondertusschen mogen de *Donatistische Ketters* heel spoedig door uwe Doorluchtigheid vernemen, dat de tegen hunne dwaling gegevene wetten nog in volle kracht blijven." Het schijnt in den eersten opslag, als of hier AUGUSTINUS den *Donatisten* ten goede spreekt, en een blijk geeft van zijne gematigdheid en verdraagzaamheid; maar wanneer men overweegt, dat hij juist de man is, die, door zijnen Brief aan OLYMPIUS, om deze harde wetten heeft aangehouden; wanneer men ziet, dat hij alle *Donatisten*, zonder onderscheid te maaken, de dood waardig keurt, hen allen op allerleië wijze gestraft, maar alleen niet ter dood gebracht wil hebben; dan kan men zich naauwlijks onthouden, om met BARBEY-

RAC

RAC (*) te zeggen, dat zijne zachtmoedigheid volkomen aan die gelijk is, welke de laater Ketterrichters betoonen, wanneer zij eenen van hen ter dood veroordeelden Ketter aan de Wereldlijke Overheid overgeven, met de woorden, dat zij geen bloed willen vergieten, dewijl de Kerk niet naar bloed dorst. Dat AUGUSTINUS zelfs lijf- en levensstraffen niet misbillijkt heeft, wegens Godsdienstige gevoelens, blijkt uit zijnen brief (†), waar in hij als bekend aanneemt, dat *Katholijken* en *Donatisten* de wetten der Keizeren tegen het offeren der Heidenen, waar op de doodstraffe gesteld was, geprezen hebben. Alleen Geestelijken moesten, naar zijn inzien, den schijn niet hebben, als of zij daar op aandrongen, om niet boven andere Christenen gehaat te worden, dewijl zij alleen beschuldigers waren in soortgelijke handelingen.

Deze overwinning der *Katholijken* over de *Donatisten* veränderde echter weder in het jaar 410, wanneer HONORIUS, misschien uit hoofde van het gevaar, hetwelk hij liep, van *Afrika* te verliezen, aan alle Godsdienst-gezindten aldaar eene volkomene vrijheid van Godsdienst schonk (§); maar hij herriep deze vrijheid weder spoedig, op het verzoek eener Kerkvergadering, welke in hetzelfde jaar te *Karthago* gehouden werd, (**), en gebood op nieuw,

(*) *Traitè de la Morale des Peres* C. XVI. *p.* 306.

(†) *Epist.* XCIII. *pag.* 177.

(§) *Cod. can. Eccl. Afr. p.* 926. *ed. Hard.*

(**) *L.* 51. *C. Th. de Hæret.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Open-baar mondgesprek te Karthago

nieuw, dat Ketters, die ondernemen zouden, openbare vergaderingen te houden, ten lande uitgebannen, en zelfs aan den lijve gestraft zouden worden. Deze wetten moeten toch niet streng uitgeöefend zijn, wegens de toenmalige zwakheid der Keizerlijke regering, die niet eens in staat was, *Rome* tegen de magt en plundering van ALARIK te beschermen. Men moet dit besluiten, uit de pogingen, welke de *Katholijke* Bisschoppen in *Afrika* thans aanwendden, om met de *Donatisten* een openlijk en plegtig mondgesprek te houden. AUGUSTINUS, die tot hier toe van bijzondere gesprekken zoo weinig vrucht gezien had, arbeidde thans des te meer, om een algemeen gesprek tot stand te brengen (*); toen de overige Bisschoppen zich daar in met hem vereënigden, werden 'er ten dien einde afgevaardigden ten Keizerlijken Hove gezonden (†), alwaar men onderstelde, dat de *Donatisten* hetzelfde verlangden, omdat zij zich in het jaar 406 tot zulk een gesprek aangeboden hadden (§).

HONORIUS dan, wiens staatsbelangen zich, *ten dezen tijde*, in het jaar 410, in de uiterste verwarring bevonden, bewilligde in zoodanig mondgesprek, met een bijzonder bevel, waar in hij, met intrekking van zijn Plakaat, (*coeleste oraculum*,) omtrent de vrijheid van Godsdienst, beveelt, dat zoodanig een gesprek, uit vredelievendheid door de *Katholijken* voor-

(*) POSSIDII *Vita August. Cap.* 13.

(†) AUGUST. *Brev. Coll. D.* III. *C.* 4. *T.* IX. *p.* 377.

(§) *Coll. Carthag. p.* 1052. *in* HARD. *act. Concil. T.* I.

voorgeslagen, binnen vier maanden tusschen hen en de *Donatisten* te *Karthago* zal gehouden worden, opdat dezer dwalingen klaarblijkelijk zouden wederlegd worden. Indien hunne Bisschoppen zich niet vrijwillig lieten vinden, zouden, na drie uitstellen, aan hun te geven, alle hunne Gemeenten genoodzaakt worden, zich met de *Katholijken* te vereenigen, alzoo hunne Leeraars zich dan, door hun stilzwijgen, als overwonnen erkenden. Tot zijnen Kommissaris of Gevolmagtigden bij dit plegtig mondgesprek, benoemde HONORIUS FLAVIUS MARCELLINUS, onder den tijtel van *Tribunus* of *Notarius*, zoo veel als *Staats-Secretaris*. Deze kreeg bijzonder in last, om in alles voor het best van den waaren Godsdienst te zorgen (*).

MARCELLINUS maakte dit niet alleen aan de partijen wederzijds bekend; maar beloofde ook aan de *Donatistische* Bisschoppen, dat allen, die zich bereid zouden verklaren, om bij dit gesprek te verschijnen, de hun ontnomene Kerken vooräf weder zouden krijgen; alle gerichtshandelingen tegen de *Donatisten* zouden terstond ophouden, en het vonnis mogt uitvallen, zoo het wilde, na het einde van het gesprek, zouden de Bisschoppen van deze partij vrij en ongehinderd naa huis mogen keeren. Ook betuigde hij nadruklijk, dat hij in allen gevalle de strengste onpartijdigheid in acht zou nemen (†). Hij be-

(*) *Collat. Carthag. Gest. primæ cognition. pag.* 1051. *ap. Harduin.*

(†) *Collat. Carthag. l. c. pag.* 1052.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

betoonde zich openlijk inschiklijker en toegevender jegens de *Donatisten*, dan hij verpligt was te doen. AUGUSTINUS prijst hem zeer wegens zijne Godzaligheid, Wetenschap, en Deugd (*), hetwelk ook door zijn gedrag bevestigd wordt. AUGUSTINUS en HIëRONYMUS hebben hem verscheidenen van hunne schriften toegewijd, onder welken de Boeken van AUGUSTINUS, *over de Stad Gods*, de voornaamste waren.

Daar MARCELLINUS zich dus het vertrouwen der beide partijën gewonnen had, kwamen derzelver afgevaardigden te gewilliger in het jaar 411 te *Karthago* bijëen. Hier verscheenen, van tijd tot tijd, van de *Katholijken* 286 Bisschoppen, waar van men rekende, dat 'er over het geheel in *Afrika* 470 waren. De *Donatistische* 279 in getal, hielden te gelijk, niet zonder staatzij, hunnen intogt. Men beschuldigde hen, dat zij hun getal valschlijk vergroot hadden, daar zij 'er met de genen, die wegens ziekte terug gebleven waren, over de 400 hadden opgegeven. Dewijl onder een zoo groot aantal Bisschoppen geen gesprek zonder verwarring gehouden kon worden, gebood MARCELLINUS, dat elke partij zeven Bisschoppen zou verkiezen, welke in naam der overigen met malkanderen spreken konden. Bij dezen zou elke partij nog zeven voegen, met welken de eerste veertien des noods raad zouden kunnen pleegen. Acht Bisschoppen, van iedere zijde een gelijk getal, zouden het opzicht hebben op de te maken af-

(*) *Epist.* CLI. *pag.* 395.

afschriften en stukken. En dezen zoude, elke Bisschop het gene hij gesproken had, met den Keizerlijken Kommissaris ondertekenen. Eindelijk zouden geene *Maximianisten* of andere Christenen tot het gesprek worden toegelaten. In het eerst weigerden de *Donatisten* wel dit alles aan te nemen, maar gehoorzaamden spoedig. De *Katholijken* integendeel deeden een Christelijk voorstel, bij MARCELLINUS, hetwelk hun tot lof moest strekken, indien men niet tevens bedacht, dat zij alle gunstige vooruitzichten omtrent den uitslag van het gesprek voor zich hadden: hoe het zij, het voorstel was glimpig en prijslijk. Zij verklaarden, dat, indien de *Donatisten* konden bewijzen, dat de waare Christelijke Kerk overäl te niet gegaan, en alleen bij hen overgebleven was, zij zich dan aan hun wilden onderwerpen, zonder eenige aanspraak te maken op de Bisschoppelijke waardigheid; maar konden zij, *Katholijken*, het tegendeel aantoonen, dan mogten evenwel de *Donatistische* Bisschoppen, tot hen overkomende, hun ambt blijven behouden, ja in steden, waar Bisschoppen van de beide partijën waren, dezelve bij soort van beurtwisseling waarnemen (*).

AUGUSTINUS, die met zijnen vriend, den Bisschop AURELIUS van *Karthago*, deze geheele zaak in beweging gebracht had, maakte ook met hem de twee voornaamste Bisschoppen uit van die zeven, die het woord zouden voeren. Nevens hem ziet men

(*) *Collat. Carth. l. c. p.* 1053-1058. AUGUSTINUS *de Gestis cum Emerito Donat. T.* IX. *Opp. p.* 427.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men ook de Bisschoppen ALYPIUS en POSSIDIUS voornaamlijk werkzaam. Van de *Donatistische* zijde waren PRIMIANUS van *Karthago*, PETILIANUS van *Konstantina*, en EMERITUS van *Cæsarea*, de drie eersten en beroemdsten. Het begin der bijëenkomsten had plaats op den eersten *Junij* des jaars 411, in tegenwoordigheid van MARCELLINUS, en eenige andere Wereldlijke Ambtenaren. Doch deze eerste dag werd enkel met velerleië pligtplegingen doorgebracht, waar toe ook de zwarigheden behoorden, welke de *Donatisten* op die wijze maakten, dat men niet kan nalaten te vermoeden, dat zij opzetlijk deze geheele handeling verhinderingen in den weg hebben pogen te leggen. MARCELLINUS verzocht hen meer dan ééns, te zitten. Daar op antwoordde PETILIANUS, terwijl hij hem met vele lofuitingen prees, dat zij hem wel bedankten, dat hij zoo oude en door zoo vele palmtakken der vervolgingen bloejende Leeräaren dit gemak vergunnen wilde; maar dewijl CHRISTUS voor zijnen Richter gestaan had, wilden zij dit ook voor eenen zoo eerwaardigen man doen (*). Deze in de daad gemaakte nedrigheid had ten gevolge, dat vervolgends ook de *Katholijke* Bisschoppen en MARCELLINUS zelf staan bleven. De *Katholijken* antwoordden toen den *Donatisten* niets, hoe zeer dezen ook eene beledigende reden hadden aangevoerd, dat het hun door de Heilige Schrift verboden was, *bij de Godlozen te zitten. Ps.* XXVI. 5. (†). Aan den anderen kant ver-

(*) *Coll. Carth. l. c. p.* 1093-1115.

(†) AUGUST. *Brev. Coll. cum Donat. T.* IX. *Opp. p.* 3.

verraadde het of eenen onvoegzamen hoogmoed, of ten minsten zekere afkeerigheid, die voor het oogmerk van zoodanige bijëenkomst geheel niet paste, dat de *Donatisten* den naam van *Broeders* niet wilden aannemen, welken de *Katholijken* hun wilden geven (*). Over het algemeen schijnt hun een onderzoek mishaagd te hebben, hetwelk, zoo met betrekking tot den oorsprong der *Scheuring*, als bijzonder tot derzelver voortduuring, voor hun niet gunstig kon uitvallen.

In de *tweede bijëenkomst* werd ook nog niets gewigtigs ter hand genomen. Men vergunde slechts den *Donatisten* een uitstel, hetwelk zij, niet zonder reden, verzocht hadden, om de gerichtelijke afschriften van voorige handelingen tot hun gebruik te bekomen. Eindelijk ging men, met de *derde* zitting over tot de hoofdvraag; evenwel niet vóórdat lang gekeven was over eene vraag, welke de *Donatisten* opwierpen: Wie eigenlijk dit geheele Mondgesprek begeerd had? Geene van beiden de partijën wilde dit van zich gezegd hebben, uit hoofde van de gevolgen, die men daar uit meende te kunnen afleiden. MARCELLINUS, die, bij alle deze streeken, uitstellen en nutteloos kibbelen, zeer veel geduld en verstand betoonde, verklaarde vergeefs, dat het van de beide partijën begeerd was (†), kort daar na erkende hij ook, dat de *Katholijken* het verlangd hadden (§). Ondertusschen kwam men toch langs dezen

zen

(*) *Collat. Carth. l. c. pag.* 1120.

(†) *Pag.* 1161. *l. c.* (§) *Pag.* 1169.

zen weg, tot ontvouwing van het gene, waar alles op aankwam. AUGUSTINUS inzonderheid drong 'er op aan, dat men afdoen zou: *Waar de Kerk zij* (*)? Thans deeden de *Donatisten* een opstel door éénen van hunne Bisschoppen voorlezen, waar in zij, uit de Heilige Schrift, zochten te bewijzen, *dat de ondeugende zeden der Leeräaren aan de Kerke zoodanige smetten konden aanwrijven, dat dezelve bekend wordende, zij niet meer de waare Kerk heeten kon.* AUGUSTINUS beäntwoordde dit opstel, niet zonder dat men hem dikwerf in de reden viel, terwijl hij door Bijbel-getuigenissen bewees, dat goeden en kwaaden, deze laatsten in het geheim en openbaar, in deze Wereld onder één gemengd, van de Kerk geduld werden; zonder dat daaröm de eersten aan de zonden der laatsten deel namen. De *Donatisten* maakten hier tegen wel eenige tegenwerpingen; onder anderen wilden zij niet toegeven, dat de Duivel het onkruid in de Kerk gezaaid hebbe. Doch toen AUGUSTINUS hun het gezag van CYPRIANUS tegenstelde, die deze gelijkenis dus verklaard had, durfden zij 'er niets meer tegen te zeggen (†). Ja, zij werden zoo ver gebracht, voornaamlijk door het gebruik, hetwelk deze Leeräar van de *Maximianistische* partij tegen hen maakte, dat zij genoodzaakt waren te erkennen, *dat de ééne zaak aan de andere, en het gedrag van den éénen persoon aan den anderen niet nadeelig kon zijn* (§). Na-

(*) *L. c. pag.* 1149.

(†) AUGUST. *Brev. Coll. cum Donat. p.* 384.

(§) AUGUST. *l. c. et Libr. ad Donat. post Coll. T.* IX. *p.* 396.

Nadat op deze wijze de *leerstellige* hoofdvraag *over de Kerk* beslist was, gelijk MARCELLINUS zelf erkende, ging men tot de *geschiedkundige* over, *van den oorsprong der Donatistische Scheuring.* Hier toe waren de *Donatisten* zoo weinig genegen, dat zij veel meer beweerden, in deze zaak moest CHRISTUS alleen Richter wezen (*); maar de *Katholijken* vonden 'er des te meer hunne rekening bij, omdat, zelfs in gevalle CÆCILIANUS, die den *Donatisten* het eerste voorwendzel tot hunne scheuring gegeven had, schuldig mogt gevonden worden, daar uit evenwel de noodzaaklijkheid der afzondering van de *Katholijke* Kerk niet kon afgeleid worden. Men zocht dus alles op, ten einde dit eerste begin van het *Donatismus* op te helderen, of eigenlijk, om elkanderen, door opzetlijke voorstellen dier gebeurenissen, in verlegenheid te brengen. Maar de Kerkvergaderingen, op welke de beide partijën zich beriepen, de oorspronglijke stukken, welke zij voortbrachten, zelfs die, waar van de *Donatisten* opzetlijk gebruik maakten, werkten allen samen, om de onschuld van CÆCILIANUS, als ook van FELIX, die hem tot Bisschop gewijd had, aan den dag te leggen. Bij voorbeeld, zij beriepen zich op eenen Brief van KONSTANTYN *den Grooten*, in welken hij hun, onder alle blijken der uiterste verfoejing, evenwel vrijheid gegeven had, om te leven, zoo als zij wilden (†), en thans waren zij stout genoeg, om te

(*) AUGUST. *Brevic. Coll. pag.* 384.

(†) AUGUST. *Brev. Coll. p.* 393. Verg. *Deel* IV. *Bl.* 116.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te hoopen, dat MARCELLINUS, daar door bewogen, hun eene dergelijke vrijheid zou schenken; maar deze antwoordde hun, dat hij eenen geheel anderen last had.

Thans was derhalven alles rijp tot een vonnis van den Keizerlijken Richter. Deze deed dan uitspraak, dat *de Donatisten door de Katholijken genoegzaam wederlegd waren.* Terstond daar op maakte hij de handelingen van het gehouden gesprek openbaar, met een aanschrijven van dezen inhoud: Dat men uit de Handelingen zal zien, *dat zij in* alles te kort zijn geschoten; dat zij, hardnekkig blijvende, naar de wetten moesten behandeld worden; waarom hij alle Overheden vermaant, niet te dulden, dat de *Donatisten* ergens vergaderingen hielden. De Kerken, welke hij hun, uit toegeeflijkheid, had laten inruimen, tot dat er uitspraak zou gedaan zijn, moesten zij terstond aan de *Katholijken* overgeven, ten ware zij zich met hen vereenigden. De *Donatistische* Bisschoppen konden intusschen veilig naa huis keeren, gelijk hij hun beloofd had. Eindelijk wie *Circumcelliones* op zijne goederen had, en die niet in toom hield, diens goederen zullen verbeurd verklaard worden (*).

Aanmerkingen over dit Mondgesprek.

Dus eindigde dit vermaard Gesprek te *Karthago.* (*Collatio Carthaginiensis.*) Men ziet daar uit, hoe vele rechten de Keizers oordeelden te kunnen uitoefenen, zelfs in Kerkelijke zaken; alhoewel dit waar is, dat de Buitenspoorigheden der *Circumcelliones* de

(*) *Collat. Carth. pag.* 1189.

de zaak van eerften af voor den Burgerftaat belangrijk maakten, en aanleiding gegeven hadden tot menigvuldige Keizerlijke wetten. Maar ook de *Katholijken* konden niet anders, dan door de onderfteuning van het Hof, eene voor hun gewenschte uitkomst van deze Scheuring verwachten. Hunne gefprekken en gefchriften werkten weinig of niets uit; hunne Kerkvergaderingen werkten flechts langzaam, maar fchielijk op elkander volgende *Keizerlijke* wetten gaven meer nadruk, en de *Keizerlijke Kommisfie*, door eene nieuwe en fcherpe wet onderfteund, beloofde des te grooter gevolgen. De Bisfchoppen verloren niets van hun aanzien, werden met eerbied behandeld, en in de daad, was de Burgerlijke Magt niet meer dan een werktuig van hunne wenfchen. Inmiddels hadden geene van beide de partijën in dit gefprek proeven van uitmuntende wetenfchap en kunde gegeven. Zij hadden niet, als wijze en Christelijke Leeraars, zich toegelegd, om te beproeven, of men tot een billijk vergelijk kon komen; integendeel het gefprek beftond grootendeels in een gekijf, en een zoeken, om op elkander een voordeel te bejagen, om te ontwijken, als men gedrongen werd, en in eene zucht, om gelijk te hebben, als men zijne partij dacht te kunnen vervolgen, terwijl men trots op elkanderen nederzag. Deze fouten begingen de *Donatisten* wel meest, onder welken PETILIANUS boven anderen uitmuntte; de *Katholijken* betraden meer den rechten weg, om tot eene verzoening te geraken, hoewel zij zich flechte Schriftverklarers en *Dogmatici* vertoonden. Men is in ftaat, om de zaak

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zaak te beöordeelen, dewijl wij een aanmerklijk gedeelte van de echte Handelingen van dit gesprek nog hebben, onder den tijtel: *Gesta collationis, habitæ Carthagine, inter Catholicos et Donatistas.* Vooräf gaat een Register van den Inhoud dezer Handelingen, hetwelk zekere MARCELLUS, op verzoek van twee Bisschoppen, toen vervaardigd heeft, zijnde eene lijst van het geen elken dag is voorgevallen. — (*Capitula Gestorum.*) — Vervolgends volgt het Protocol zelf, met eenige daar toe behoorende Bijlagen, volgends de drie dagen des gesprekş, (*gesta primæ, secundæ, tertiæ cognitionis,*) alleen ontbreekt het derde deel van den laatsten dag. Dit merkwaardig stuk heeft STEPH. BALUZE met goede opholderende aanmerkingen en bijvoegzelen uitgegeven (*), en naderhand meer anderen. Het gene in dit oorspronglijk stuk, hetwelk AUGUSTINUS zijne Gemeente liet voorlezen (†), aan de handelingen van den derden dag ontbreekt, kan genoegzaam aangevuld worden door het uittrekzel, hetwelk AUGUSTINUS in het jaar 412 vervaardigd heeft (§), onder den tijtel: AUGUSTINI *Breviculus Collationis cum Donatistis* (**).

DeDonatisten beroepen zich op

Alhoewel de *Donatisten* de handelingen van elken dag, even zoo wel als de *Katholijken*, onderteekenden, deeden zij zulks echter met voorbehoud van hun

(*) *Nov. Coll. Concil. T.* I. *p.* 117-360. *Paris* 1683.
(†) *Serm.* CLXIV. *C.* 8. *p.* 558. *T.* V. *Opp.*
(§) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 39.
(**) *Tom.* IX. *Opp. pag.* 371.

den Keizer.

hun *Appèl* of Beroep, aan den Keizer (*). Maar, nadat MARCELLINUS het vonnis tegen hen geveld had, *appelleerden* zij daadlijk (†). AUGUSTINUS gewaagt (§) van een geschrift, hetwelk zij, door hunne Bisschoppen ondertekend, hebben bekend gemaakt, en waar in misschien dit *Appèl* of Beroep begrepen was. Ten minsten zij herhaalden daar in die Schriftuurplaatzen, waar van zij zich in het Mondgesprek bediend hadden, om de noodzaaklijkheid eener afzondering vàn booze Christenen te bewijzen; verklaarden zich over het geen aldaar gezegd was; zij beschuldigden MARCELLINUS van partijdigheid; zij beklaagden zich, dat zij niet alles hadden mogen zeggen, wat zij wilden, en dat het vonnis des nachts was uitgesproken, om anderen van hunne uitvluchten niet te gewagen (**). AUGUSTINUS beantwoordde dit geschrift, en naar het schijnt, voldoende in een bijzonder Boek (††). Tevens waarschuwde hij de *Donatistische* Leeken, om zich niet langer van hunne Bisschoppen te laten verleiden, die volkomen overwonnen waren: Het is waar, hij zegt hun dit vrij sterk en zonder omstandigheden, dat zij, daar het niet mogelijk was, hen door woorden te bekeeren, door eene zeer zachte straffe moesten getuchtigd worden; alleen de *Katholijken* wenschten niet, dat 'er bloed bij hen vergoten, of de

(*) *Gesta tertiæ cognit. Cap.* 8. *pag.* 273.
(†) AUGUST. *ad Donat. post Coll. C.* 12. *T.* IX. *p.* 401.
(§) *L. c. C.* 20. *p.* 405. (**) *L. c. C.* 12, 16, 20.
(††) *Ad Donat. post Collat. Liber Tom.* IX. *p.* 395.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de strenge wetten des Keizers op het naauwkeurigst uitgevoerd zouden worden (*).

HONORIUS bevestigt de uitspraak van MARCELLINUS

Niettegenstaande het Beroep of *Appèl* der *Donatisten*, bevestigde HONORIUS evenwel het vonnis van MARCELLINUS (†). Een gevolg hier van was eene nieuwe en tweede wet, welke hij in het jaar 413 gaf (§). In dezelve ontnam hij voor alle dingen den *Donatisten* alle gunsten, die hun geschonken waren, en gebood vervolgends, dat alle hunne Bisschoppen, en andere Geestelijken, Leeken, en *Circumcelliones*, die niet van den dag der afkondiging dezer wet af zich met de *Katholijke* Kerk zouden vereenigen, eene aanzienlijke *geldboete* zouden betaalen. Deze wordt bepaald van tien tot vijftig ponden Gouds, naar het onderscheid van waardigheden en standen. (*Illustres*, *Spectabiles*, *Senatores*, *Clarissimi*, *Sacerdotales*, *Decuriones*, *Negotiatores*, *Plebeii*, *Circumcelliones*.) Die genen, op wier Landgoederen zij zich onthielden, zouden zelven gestraft worden, indien zij hen verbergden. Ook zouden de *echte vrouwen* der *Donatisten*, even als de mannen, zoodanige geldboete betaalen. De *goederen* der genen, die zich hier door niet zouden laaten bekeeren, zouden verbeurd worden verklaard. De *Dienstknechten* en *Boeren* zouden, door *menigvuldige slagen*, van hunnen valschen Godsdienst afgetrokken worden; derzelver *Heeren* zouden, indien zij dit verzuimden, ook de gemelde *geldboete* betaalen.

(*) *Cap.* 17. (†) POSSID. *Vit. August.* C. 13.
(§) *L.* 52. *Cod. Theod. de Haeret.*

len. Alle *Bisschoppen* en andere *Geestelijken*, die deze partij niet wilden verlaaten, zouden elk afzonderlijk *buiten Afrika gebannen* worden. Eindelijk zouden alle hunne *Kerken* en *Vergaderplaatzen*, als ook wat daar aan aan vaste goederen geschonken was, aan de *Katholijken* worden ingeruimd.

Gevolgen van de Keizerlijke uitspraak

Deze wet deed geene geringe werking bij de *Donatisten*. In het eerst, toen zij hun geding te *Karthago* verloren hadden, kwamen wel velen, door de tegen hen gevelde uitspraak afgeschrikt, tot de *Katholijken* over; onder welken ook menigvuldige *Circumcelliones* waren (*). Evenwel bleef het grootste gedeelte van hen hunne partij standvastig toegedaan. Dit leidde AUGUSTINUS enkel van den hoogmoed hunner Leeraaren af (†), doch de eens bij hen ingewortelde en tot Dweeperij geklommen afkeer van de *Katholijke* Kerk, die nog vermeerderd werd door derzelver geest van vervolging, kan hier toe veel hebben toegebracht. Maar, wanneer de harde wet van HONORIUS verscheen, vereenigde zich een aantal *Donatistische* Bisschoppen, benevens hunne Gemeenten, met de *Katholijken*; anderen van hunne Bisschoppen namen de vlucht, of verbergden zich. Vele *Donatisten* werden des te woedender, en mishandelden de *Katholijke* Geestelijken gedeeltelijk ter dood toe; ook waren 'er sommigen onder hen, die zich uit wanhoop het leven benamen. Nog steeds bleven 'er velen overig, die zich op generleië

(*) AUGUST. *contra Gaudent. Libr.* I. *Cap.* 29. *Tom.* IX. *pag.* 443.

(†) *Serm.* CLXIV. *p.* 554. *Tom.* V.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

leië wijze lieten winnen. Deze schreeuwden luidkeels over herhaalde verdrukkingen, en beschuldigden de *Katholijken*, dat het dien voornaamlijk om hunne goederen te doen was. Deze integendeel verzekerden, dat alles enkel en alleen uit liefde *tot* de Zaligheid en het behoud der *Donatisten* geschiedde. Men ziet aan den éénen kant de zoo in het naauw gebrachte partij nog sterk en moedig genoeg, om op eene Kerkvergadering van meer dan dertig Bisschoppen, onder welken zich PETILIANUS bevond, een besluit te kunnen maken, dat die Bisschoppen en Ouderlingen, die, door dwang, den Godsdienst der *Katholijken* hadden bijgewoond, onder deze voorwaarde weder aangenomen zouden worden, indien zij slechts het Avondmaal bij hen niet gevierd, (*Sacrificium obtulerunt*,) of een openlijk Godsdienstvoorstel gehouden hadden. Aan den anderen kant verdedigden zich de *Katholijken*, op eene Kerkvergadering te *Zerta*, door eenen van AUGUSTINUS opgestelden Brief, tegen de beschuldiging van hunne partijën, als of zij MARCELLINUS hadden omgekocht (*). Ook ditmaal verzocht AUGUSTINUS aan MARCELLINUS en den *Proconsul van Afrika*, om aan de *Donatisten* ten minsten geene levensstraffen te laten oefenen, dewijl zulks overeenkomstig was met de Christelijke zachtmoedigheid, en tot hunne bekeering dienen zou; ja het lijden van Gods

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 13. AUGUSTIN. *Epist.* CXXXIII. *pag.* 300. *Epist.* CXLI. *pag.* 349. *Epist.* CLXXXV. *pag.* 500. *contra Gaudent. L.* I. *C.* 37. *sq.*

Gods Knechten werd door eene bloedige wraak ontëerd (*). III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MARCELLINUS zelf werd in het jaar 413, op bevel van den Veldheer MARINUS, die een in *Afrika* ontstaan oproer gedempt had, ter dood gebracht, onder voorwendzel, dat hij in hetzelve deel genomen had. AUGUSTINUS, die toen te *Karthago*, waar dit gebeurde, tegenwoordig was, en die zijne dood vergeefs zocht te verhinderen, zegt in den Brief, in welken hij hem bekłaagt (†), niets het minste, waar uit men zou kunnen besluiten, dat de *Donatisten* dezelve veröorzaakt hadden. Evenwel heeft men, in laater tijd, enkel op het getuigenis van HIËRONYMUS (§), hetwelk hier zoo weinig uitdoet, omdat hij zoo ver van daar leefde, volgends hetwelk MARCELLINUS *door de Ketters onschuldig om het leven zal gebracht zijn*, met zekerheid ondersteld, dat de *Donatisten* MARINUS daar toe zouden hebben omgekocht, waaröm hij ook te meer tot onzen tijd toe als een Martelaar en Heilig vereerd is geworden (**). MARCELLINUS ter dood gebracht.

Zijne dood verligtte ook het lot der *Donatisten* niet. Integendeel HONORIUS gaf, in het jaar 414, op nieuw eene zeer strenge wet tegen hen uit (††). Behalven het gene te vooren was vastgesteld, aangaan- Straffe behandeling der Donatisten.

(*) *Ep.* CXXXIII.-CXXXIV. *pag.* 300. CXXXIX. *pag.* 318. (†) *Ep.* CLI. *pag.* 392.
(§) *Contra Pelagian. Libr.* III. *Cap.* 6.
(**) TILLEMONT *l. c. pag.* 612.
(††) *L.* 54. *Cod. Theod. de Haeret.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gaande het verbod, hun gedaan, om een Testament of uiterften wil te maken, omtrent hunne Geestelijken, Kerken, en het verbergen der *Donatisten*, voegde hij 'er nu bij, dat de aanzienlijkften onder hen, in plaats der te vooren bepaalde Boete van 50 ponden Gouds, thans 200 ponden zouden betaalen; dat ieder hunner deze Boete zoo dikwijls zou betaalen, als hij den Godsdienst der *Donatisten* had bijgewoond; dat, indien iemand dit meer dan vijfmaal gedaan had, men hem daar van kennis zou geven, ten einde dan eene nog hardere ftraffe voor te fchrijven; dat ook de geldboeten der overige ftanden onder de *Donatisten* verhoogd zouden worden; dat de Boeren, die door flagen niet bekeerd konden worden, het derde deel van hunne bezitting zouden verliezen; en dat, om andere kleinere omftandigheden, in deze wet, voor bij te gaan, alle *Donatisten* voor eerloos, en onwaardig zouden gehouden worden, om in deftige gezelfchappen te verfchijnen. — Naardien ook de *Donatisten* zouden kunnen voorwenden, dat, met de dood van MARCELLINUS, omdat hij, als een oproermaaker, ter dood gebracht was, zijn tegen hen geveld vonnis te gelijk krachteloos was geworden, zoo bevestigde HONORIUS hetzelve, onder eene lofwaardige melding van 's mans gedachtenis, nog in het jaar 414 (*). In het volgende jaar verbood de Keizer de openbaare bijëenkomften der *Donatisten* nogmaal, niet alleen op ftraffe van verbanning, maar zelfs op levensftraffe (†).

Thans

(*) *L.* 55. *C. Th. de Hær.* (†) *L.* o. *l.* 56.

Onder-gang der Donatis-ten.

Thans kon de geheele ondergang der *Donatisten* niet langer gekeerd worden. Van dezen tijd af worden de berichten van hen zeldzamer; juist omdat zij ophielden, eene geduchte partij uit te maken, en dewijl AUGUSTINUS eene nieuwe gewigtige bezigheid kreeg met andere Ketters, naamlijk de *Pelagiänen*. Evenwel komen zij nog hier en daar in zijne Kerkredenen, Brieven, en andere Schriften, niet zonder merkwaardige bijzonderheden en omstandigheden, voor. Zoo werd hij, omtrent het jaar 417, door den beroemden *Romeinschen* Veldheer in *Afrika*, BONIFACIUS, over het onderscheid tusschen de *Donatisten* en *Ariänen* geraadpleegd, waar op hij hem door eenen insgelijks beroemden Brief antwoordde, welken hij zelf wegens de lengte een Boek genoemd heeft (*), in welken hij de grondstellingen en het nut van het vervolgen der *Donatisten* breedsprakig voordraagt. — Nog eens hield zich eene algemeene *Afrikaansche* Kerkvergadering, welke te *Karthago* in het jaar 418 gehouden werd, met het lot der *Donatisten* bezig. Deze bepaalde, behalven hare besluiten tegen de *Pelagiänen*, bijzonder, hoe men handelen zou met de *Donatistische* Gemeenten en Bisschoppen, die vóór of na de Keizerlijke wetten tegen deze partij zich met de *Katholijken* verzoend hadden; nademaal deswegens tusschen de Bisschoppen der laatstgemelden, die bij deze gelegenheden hunne Kerspels zochten uit te breiden, allerhande twisten ontstaan waren. Zij wekte de Bisschoppen,

(*) *De Correctione Donatistarum Liber seu Epist.* CLXXXV. *p.* 489. *T.* II. *Retractat. L.* II. *C.* 48.

III BOEK. VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

pen, die zich in dezen pligt nalatig betoonen mogten, door deze hoop, om hun Kerklijk rechtsgebied uit te breiden, op, om de Ketters in hunne nabuurschap met de *Katholijke* Kerk te vereënigen (*). — In hetzelfde jaar kwam AUGUSTINUS, op eene reize, te *Cæsareä* in *Mauritanië*, alwaar hij, benevens andere *Donatisten*, ook hunnen bij uitstek bekenden Bisschop EMERITUS ontmoette. Aan dezen had hij, terstond na het Godsdienstig Mondgesprek te *Karthago*, waar bij deze uitgemunt had, een Boek geschreven, in hetwelk de gronden kort saamgevat waren, die zijne partij overhoop moesten werpen; maar hetwelk verloren geraakt is (†). Thans verzelde hij AUGUSTINUS, op deszelfs verzoek, in de Kerk der *Katholijken* te *Cæsareä*; alwaar hij echter geheel geene neiging tot vereëniging met dezelven betoonde. AUGUSTINUS hield aldaar eene Kerkreden, welke men nog lezen kan, en welke eene vrij zachte nodiging aan EMERITUS was (§). Men gaf hem ook twee dagen uitstel, waar na hij zich voor eene groote vergadering in de Kerk tot een Gesprek met AUGUSTINUS tegenwoordig stelde. Dan het was niet mogelijk, hem tot een Gesprek te brengen; hij vergenoegde zich, met te zeggen, dat hij te *Karthago* alleen voor de overmagt had moeten zwichten. AUGUSTINUS sprak daaröm des te langer van het gedrag, hetwelk de *Katholijke* Bisschoppen daar tegen de *Donatistische* hadden gehouden; ook vergat hij niet,

(*) *Cod. canon. Eccl. Afric. C.* CXVII. *p.* 930. *sq. ap. Hard.* (†) *Retractat. L.* II. *C.* 46.

(§) *Sermo ad Cæsar. Eccl. Pleb. T.* IX. *Opp. p.* 419.

niet, van de voordeelen gebruik te maken, welke men tegen hen uit hunne *Maximiänistische Scheuring* trekken kon. Dit alles herhaalde hij kort daar na in een klein geschrift, in hetwelk hij wederöm EMERITUS en de nog overige *Donatisten* tot verzoening vermaande (*).

In de meeste andere Gewesten van *Afrika*, schijnen alszins de Keizerlijke wetten met meer strengheid aan de *Donatisten* ten uitvoer gebracht te wezen. Ten minsten, de vrees voor dezelven, en hun onverwinlijke afkeer tegen de *Katholijken*, schijnt niet weinigen van hen op nieuw in de wanhoopige woede gestort te hebben, met welke zij voorheenen somtijds zichzelven het leven benamen. Zelfs hun Bisschop, te *Thamugada*, GAUDENTIUS, dreigde, zich met zijne aanhangers in de Kerk van die stad te zullen verbranden. Toen hem de Bevelhebber DULCITIUS, die ter volvoering der Keizerlijke wetten in *Afrika* gekomen was, vermaande, om zich met de *Katholijken* te verëenigen, of naar het bevel van den Vorst te wijken; weigerde hij, in een schriftelijk antwoord, één van beiden te doen. Hij verzekerde wel, dat hij zijne aanhangers zelf vermaand had, om zich uit de Kerk te begeven, indien zij niet vrijwillig wilden sterven; hij zelf zou het niet eer doen, vóórdat de vervolging hem daar toe noodzaken zou. Maar een getrouw Herder was toch verpligt, zijn leven voor de Schaapen te laaten; en die genen mogten dit veräntwoorden, die tegen den wil van God,

(*) POSSID. *Vit. August. C.* 14. AUGUST. *de Gestis cum Emerito Liber T.* IX. *p.* 425.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God, in plaats van Leeraaren, Geweld en Soldaaten gebruikten. DULCITIUS zond dezen Brief aan AUGUSTINUS, die hem terstond beäntwoordde; en tevens een klein tegenschrift, hetwelk GAUDENTIUS hem toezond, insgelijks wederlegde. Dus kwamen, omtrent het jaar 420, zijne *twee Boeken tegen* GAUDENTIUS (*) te voorschijn; wat in dezelven te zoeken zij, zal men uit zoo vele van zijne Twistschriften tegen de *Donatisten*, als ons reeds zijn voorgekomen, gemaklijk kunnen opmaken. Hier en daar kon hij beter geäntwoord hebben; boyendien verdedigt hij ook niet overäl eene goede zaak; hoewel zijn partij geheel niet onder de sterksten behoort.

Laatste berichten van de Donatisten.

Nadat de *Donatisten* reeds zedert langen tijd in het onderspit geraakt waren, gaven hun de beide Keizers, VALENTINIAAN III, en THEODOSIUS II, de laatste doodsteek. De eerste bepaalde op nieuw tegen hen en alle Ketters, in het jaar 425, de balling schap buiten 's Lands (†). Maar deze verbood hun, in het jaar 428, insgelijks met andere Ketters, volstrekt alle Godsdienstige bijëenkomsten (§). Van dezen tijd af bespeurt men enkel nu en dan geringe sporen van hen in de Geschiedenis. Echter ziet men, dat hunne overblijfzelen nog tot tegen het einde der zesde eeuw voorhanden geweest zijn; en naar allen schijn zijn zij eerst in de zevende eeuw, met den inval der *Arabieren* in *Afrika*, geheellijk te niet geraakt. Onder anderen heeft TILLEMONT (**) deze geringe en verstrooide berichten bijëenverzameld.

(*) *Tom.* IX. *Opp. pag.* 321.

(†) *L.* 63. *Cod. Th. de Haret.* (§) *L. c, l.* 65.

(**) *Mémoir. Tom.* VI. *pag.* 192.

Ten besluite van deze Geschiedenis der *Donatisten*, willen wij hier de aanmerking van SCHRÖCK (*), wien wij in het te Boek stellen derzelver veelal gevolgd zijn, hier overnemen, dewijl zij alszins gegrond is op de verhaalde daadzaken. „ Zoo min de *Donatistische* Scheuring, in de eerste helft der IVde eeuw, gewigtige gevolgen scheen te belooven, voor de denkwijze, het Leerstelzel en de Godsdienst-twisten der *Katholijken* in het gemeen; zoo talrijk heeft zij, na het midden dier eeuw, dezelve van tijd tot tijd voortgebracht. Zij werd nooit eene eigenlijk gezegde *Kettersche* aanhang, en evenwel heeft zij op de *Godsdienstbegrippen* van alle volgende tijden ongemeen veel invloeds gehad. Geduurende den langen en ingewikkelden strijd met denzelven, geraakten de *Katholijke* Leeräars deels natuurlijk op zekere vragen uit de Geloofsleere; deels gewenden zij zich aan verscheidene grondregels en leerstukken, welke hun tegen deze gezindte den meesten dienst deeden. Voor het verstandige en echte Christendom was 'er ondertusschen volstrekt geen winst in gelegen. De *Katholijken* verlieten het gevoelen, hetwelk te vooren door CYPRIANUS en zoo vele andere *Afrikaansche* Bisschoppen ijverig was voorgestaan, dat de *Doop der Ketters* krachteloos was, wel geheel en al; maar begingen de onbedachtzaamheid, van dezen zelfden Doop, dien zij voor eenen *waaren Doop* verklaarden, te zeggen, *dat hij buiten de Katholijke Kerk volstrekt geen nut doet.* Om de waarheid te bekennen, zij moesten de-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Aanmerking ten besluit van de geschiedenis der Donatisten.

(*) *Christl. Kirchengesch. T.* XI. *S.* 463.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze bepaaling aannemen, dewijl zij uit hunne geliefkoosde Leere van de *Eenheid der waare Kerk* ongedwongen voortvloeide, in welke leere zij des te meer met CYPRIANUS en andere vroegere Leeräaren overëenstemden. Niet ligt is 'er eenig leerstuk der oude Kerkleeräaren vruchtbaarer geweest in gewigtige en schadelijke gevolgen, dan even dit leerstuk. — En met alle deze gevolgen, slechts weinig uitgezonderd, hetwelk toch ook reeds in de beginselen werd voorbereid, en zijne volkomene ontwikkeling van laatere gunstigere tijdsömstandigheden verwachtte, werd het in de *Donatistische* verschillen reeds door AUGUSTINUS gevormd en uitgewerkt. Zijne hier voor beschrevene Twistschriften leeren dit; zelfs zijn zij tot beschouwing van dit leerstuk in zijnen gantschen omvang nog dienstiger, dan zijn Boek *over de Eenheid der Kerk*, hetwelk hij ook tegen de *Donatisten* geschreven heeft (*). Eigenlijk bouwde hij wel op den grond, dien CYPRIANUS reeds in den *Novatiäanschen* Twist, in zijn Boek over de *Eenheid der Kerk*, gelegd had. Dan, gelijkerwijs de *Donatistische* Twist, alhoewel zij genoegzaam uit eene gelijke bron, als de *Novatiäansche*, gesproten was, evenwel eene geheel van deze onderscheidene keer nam; zoo kreeg ook de Leere van de Kerk in deze eene geheel eigene bepaling en richting. *Katholijken* en *Donatisten* kwamen hier in wel overeen, dat 'er maar *ééne Kerk*, of één waar Christelijk Godsdienstgenootschap zij, *buiten wier gemeenschap het onmogelijk zij, zalig te worden.* Dit als het

(*) *De Unitate Eccl. Liber T. IX. Opp. p.* 229.

het waare van oude Leeraaren overgeërfd gevoelen had een zeer scherp onderzoek verdiend, alzoo zelfs de menschlievendgezinde verdedigers van hetzelve moesten ijzen, om alle die genen te verdoemen, die niet tot een zeker Kerkelijk Genootschap behoorden. Doch aan zoodanig onderzoek was bij twee partijën niet te denken, waar van elke in de vaste verbeelding stond, dat zij alleen deze waare Kerk uitmaakte. Thans kwam het 'er tusschen hen alleen op aan, hoe zij in staat waren, dit te bewijzen. De *Donatisten* stelden het *kenmerk* der waare Kerk in de *uitwendige heiligheid van haare leden.* De *Katholijken* integendeel, die dit op hunne Kerk niet konden toepassen, en veel meer dreeven, dat men de kwaaden nevens de goeden in dezelve moest verdragen, beriepen zich op een ander *kenmerk*, hetwelk hun eigen was: op de *algemeene uitbreiding van hunne Kerk in de Wereld*; of zoo als men het kort noemde, hunne *Katholijkheid*. Eene ongelukkige keuze van bewijs; alzoo uit hoofde van het zelve moest aangenomen worden, tegen alle waarschijnlijkheid en tegen de Geschiedenis zelve aan, dat het kleiner hoopjen van *Christenen* nooit de waare Kerk kon uitmaaken. Ondertusschen bleef men daar mede bij de letter van het woord *καθολικος* staan, hetwelk even daarom de betekenis van *Rechtzinnig* verkregen had, omdat de Belijders van het oude en echte Geloof zich door het groot getal hunner verbondene Gemeenten in alle Landen van het *Romeinsche* Rijk zichtbaar onderscheidden van de hier en daar opgroejende dwaalende partijën; wel-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke laatsten men des te veiliger kon uitdragen, om hunne algemeene uitgestrektheid te betoogen; zonder dat zij nog ooit de rechtmatigheid van dit kenmerk hadden toegegeven. Maar was nu de *Katholijke Kerk de eenige waare*, in welke *alleen de weg tot Zaligheid open* stond; dan mogt ook niemand van dezelve in het Geloof afwijken, of zich van haare gemeenschap scheiden. Dus *behoorden* in den grond *Ketters en Scheurmakers tot dezelfde klasse van verlorenen*. Naardien nu, gevolglijk, gelijk men geloofde bewezen te hebben, alles, wat niet tot de *Katholijke*, of heerschende en magthebbende Kerk behoorde, de eeuwige verdoemenisse te gemoet snelde; zoo was het *één der grootste pligten* van Christelijke Overheden, Leeraaren, en van alle Christenen, *die ongelukkigen, ook tegen wil en dank, door geweld en straffen te behouden*; al zoude ook een deel van hen daar door hunne vrijheid, goederen, ja zelfs het leven, verliezen; indien slechts de overigen *met de eenige waare Kerk vereenigd werden*. Indien men niet zedert zoo vele eeuwen aan de voordragt en uitoefening van zulke grondregels gewoon was; als men niet oogschijnlijk zag, hoe de eene dwaaze waan van heerschzuchtige en onverdraagzame ijveraars den anderen heeft voortgebracht; zou het onbegrijpelijk moeten voorkomen, hoe Christelijke Leeraars zoo geheel tegen de oogmerken van hunnen Godsdienst strijdig hebben kunnen te werk gaan. Maar thans is alles gemaklijk te verklaaren; de *Eenheid der Kerk*; *de Grootheid en Magt in de Wereld*, waar aan men haar kent;

haar

haar uitsluitend recht op de Zaligheid; haar onherroepelijk *vonnis van verdoemenis over Ketters en Scheurmakers, over alle buiten haren schoot levende Christenen, Jooden en Heidenen; haar pligtmatige, Godzalige, en heilzame Godsdienst- en Gewetensdwang*, welken zij volstrekt voor geene vervolging wilde gehouden hebben; alle deze Leerstellingen, met nog vele andere verbonden, zijn niets dan enkele stukken van een zeer naauw samenhangend geheel, van een Leergebouw, hetwelk tot vastftelling der Geestelijke en Kerkelijke Magt onöntbeerlijk was. Het is droevig, dat een man van die hoogere begaafdheden, als AUGUSTINUS, meer dan alle andere Leeräaren der Oude Kerk, tot oprichting van hetzelve heeft toegebracht! Het is zoo, hij werd, volgends het beklaaglijk lot van onöphoudelijke Kampvechters, tot menige harde Leere, zonder het bijkans zelf te merken, onder het gedruis van den strijd, voortgesleept; maar ongelukkiglijk vormde zich spoedig de geheele Westersche Kerk, uit zijne Schriften, naar zijne denkwijze. Ja, wat nog meer is, dit vooröordeel van de *volkomene Eénheid der Kerk*, *eene uitwendige* zoo wel als *inwendige*, hielp *éénen van hare Bisschoppen* den weg baanen tot de *alleenheersching* in de Kerk. Onder één Opperhoofd, dit geloofde men geern, kon het eenig waare Geloof, de eenigheid van alle Leeräaren onder malkanderen, en elke andere soort van eenvormigheid onder de Christenen, zekerer behouden, en ook de alleen waare Kerk nadruklijker voortgeplant en beschermd worden, dan door een

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een opzicht en bestuur, hetwelk onder velen verdeeld is. Zedert heet elke zachte, listige, of geweldige poging dezer Kerk, om Christenen van andere Kerkgenootschappen tot hare leden te maaken, in eene nog veel sterker betekenis: *een Godzalige, weldaadige ijver voor de bekeering van oproerigen onder het bevel van hunnen Rechtmatigen Geestelijken Opperheer, en voor de wedervereeniging dergenen, die in gevaar eener eeuwige verdoemenis omdwaalen, met de eenige waare Kerk.*

Einde van het Zevende Deel.